
UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 01795680 6

[illegible] LAXS[illegible]

[illegible]oghi[illegible]

INDTRYK FRA RUSLAND.

INDTRYK FRA RUSLAND

AF

GEORG BRANDES.

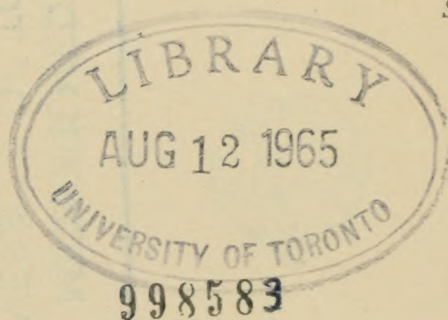
KJØBENHAVN.

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG (F. HEGEL & SØN).

GRÆBES BOGTRYKKERI.

1888.

Sort Ford.

FORORD.

Denne Bog er et Modstykke til «Indtryk fra Polen»; de to Bøger ere skrevne i ét Træk og inddelte paa samme Maade. Den første behandler et Fortidsfolks Væsen, den anden et Nutids- og Fremtidsfolks. Den første drejer sig om romantisk, den anden om moderne Liv. Forsaavidt de to Skrifter have Æmne tilfælles, fremstiller det ene Rusland fra Skyggesiden, det andet fra Lyssiden.

Denne Bog dvæler ved Alt, hvori der i Rusland er Grøde.

Oktober 1888.

G. B.

Indhold.

Side

Iagttagelser og Overvejelser.

Literære Indtryk.

Iagttagelser og Overvejelser.

Anledningen til, at jeg i 1887 foretog en Rejse til Rusland, var den, at de russiske Skribenters Forening i Petersburg rettede den Forespørgsel til mig, om jeg ikke havde Lyst til at gjæste deres By og der holde en Række Foredrag paa Fransk. De vilde i saa Fald ordne Alt for mig, imod at jeg afstod en Fjerdedel af min Indtægt til deres Understøttelseskasse for fattige Skribenter.

Medens jeg var i Petersburg, modtog jeg en lignende Indbydelse fra Kuratoren for Universitetet i Moskvá, Grev Kapnist, som bad mig afstaa samme Part af min Indtægt til Stadens fattige Studenter. Inden jeg tog dertil, gjorde jeg en Udflugt til Helsingfors. Efter at jeg havde talt i Moskvá, boede jeg i nogen Tid paa en Villa i Mellemrusland, en Snes Timers Jernbanefart Syd for denne Hovedstad. Derfra rejste jeg til Smolénsk og fra Smolénsk til Warschau.

Saaledes lærte jeg i et Fjerdingaars Tid en Del spredte Punkter i Landet at kjende, deriblandt nogle af de vigtigste i det store Rige. Jeg iagttog baade Stadliv og Landliv, saa Rusland baade i Vinter- og Sommerdragt, og de særegne Forhold, hvorunder jeg foretog min Rejse, bragte mig i Berøring med flere hundrede Personer af forskjellige Folkeslag og Samfundsklasser; jeg lærte Storrussere og Lillerussere, Finner og Svenske, Armeniere og Polakker af begge Kjøn at kjende, kom i Berøring med fine og jævne Folk, Regjeringsmennesker og Frisindede, Jurister og Læger, Skribenter og Kunstnere, Fyrster og Professorer, Journalister og Bønder, Embedsmænd og Tyende.

Idet jeg vil forsøge at gjøre Rede for mine Indtryk, glemmer jeg imidlertid intet Øjeblik, hvor lidet de betyde for Helhedsopfattelsen af det russiske Rige. Jeg glemmer hverken, hvor lidet af det, jeg havde Anledning til at se og iagttage, mine Kundskaber satte mig i Stand til fuldt at forstaa, eller hvor ubetydeligt det Udsnit overhovedet var, som frembød sig for mit Øje af en Stat og et Folk som Ruslands. Men naturligvis troer jeg selv paa min Evne til at se og paa Rigtigheden af mit Skjøn.

I.

For at give en slaaende Forestilling om det russiske Riges umaadelige Udstrækning mindede i sin Tid Alexander von Humboldt om Maanefladen. Hvis man vender sit Blik mod Maanen en Aften, naar dens Skive er fuld, saa er den Halvkugle af en hel Stjerne, man da har for Øje, endnu ikke saa stor i Fladerum som Rusland. Der mangler et halvt hundredtusind Kvadratmil endnu.

Intet andet Land har saa stor en sammenhængende Udstrækning. Det indbefatter en Sjettedel af Jordkloden, og skjøndt det forholdsvis kun er svagt befolket, har det et Indbyggerantal af omtrent 95 Millioner Mennesker, af hvilke en 67 Millioner ere af russisk Blod.

Naturforholdene i det russiske Rige svare for den livløse Naturs Vedkommende til Rigets uhyre Omfang. Dets umaadelige Sletter strække sig fra den tyske Grænse til dybt ind i Centralasien og fra det høje Nord til det sorte Hav.

Det besidder i en af sine Udkanter Kaukasus-bjergene, der løfte sig fra en Flade, som ligger dybere end Havet, til en Højde, der langt overgaar Europas højeste Alper. I Nordvest har det Europas største Søer, Ládoga og Onéga Søerne, i Syd den kaspiske Sø, Jordens største. Dets Floder endelig er saa mægtige som dets Sletter, Bjerge og Søer. Den største af dem, Volga, er Europas længste og bredeste Flod. Naar den ligefuldt ikke vælter en saa stor Vandmasse afsted, som man skulde vente, som Donau f. Ex. gjør, saa beroer det paa Landets Fladhed og Regnfattigdom. Ligesom hele Stromme i det sydlige Rusland drikkes op af Jorden og fordampe under deres Løb, saaledes fordamper den uhyre Volgaflod ved sit Udløb helt i den kaspiske Søs Bækken uden i Aarhundreder at bringe dennes Vandspejl til at stige.

De store Stepper, som man har sammenlignet med Oceanet, have intet af Havets evigt omskiftelige Natur. Uforanderlig Ensformighed er deres Særkjende. Den vældigste Flod, der er bred som et Sund, og i Sammenligning med hvilken Rhinen er kort, savner den Fart og Hast som mindre imponerende Floder. En vis mægtig Træghed er ejendommelig for dens Løb. Saavel denne Træghed som hin Ensformighed er russisk.

I dette Rige, hvor Alt er umaadeligt, er Intet i Naturforholdene mildnet, mellemvarmt. Den store Landmasse er som en Krop uden Lemmer; den har ingen Indskæringer, der betyde noget, er ikke udstykket i Halvøformer eller fordelt i Øer som hele Nord-, Vest- og Sydeuropa. Den har Fastlandsklima, det vil som bekjendt sige lange, haarde Vintre, glødende Somre. Havet, der altid dæmper Kulde og Hede, er fjernt, Golfstrømmens Indflydelse, som altid mildner, spores ikke her.

Og som dette uhyre Fastland ingen Indskæringer har, saaledes afbrydes dets Ensformighed heller ikke af Bjerge og Dale. En eneste stor Slette er dette Skovenes og den sorte Muldjords og Steppernes Land. Heri ligger, at det kolde Luftpust fra det nordlige Ishav kan brede sig nedover det hele Rige uden at møde noget Bolværk, og at den Fugtighed fattes, som Atlanterhavet, Østersøen og Middelhavet bringer Europa. Naar Krim og Kaukasus undtages, har ingen Del af det saa vidtstrakte Land de sydlige Landes Klima. Som man har udtrykt det: Rusland har Somre, men intet Syden.

Ganske vist er der indenfor dette ensartede Klima store Forskjelligheder. Sommerens Gjennemsnitstemperatur paa Ruslands nordlige Kyster (+ 2⁰) er lavere end Vinterens i Sevastopol.

Men Januar i Odessa har samme Temperatur som Januar i Christiania, og skjøndt Moskvá ligger under samme Bredegrad som Kjøbenhavn og Edinburgh, er Vinterens Gjennemsnitstemperatur ÷ 10 Grader i den russiske By mod 0,5 i den danske og + 2,8 i den skotske.

Og der er endda ingen væsenlig Forskjel paa det europæiske Ruslands og Sibiriens Naturbeskaffenhed, kun at alle Forhold er strengere der.

Fra de Egne i Nord, hvor kun Rensdyret finder Føde, til de Strækninger i Syd, som frembringe Vin og Mais, er der i det europæiske Rusland en gradvis Overgang, men hverken Plante- eller Dyreverdenen frembyder noget for en Vesteuropæer Overraskende eller Overordentligt. Vore kjendte Træsorter, vore kjendte Dyrearter i største Delen af Riget. Af vilde Dyr findes i alle Skovegnene nogle Bjørne, men baade i Skovene, paa det græsrige Sletteland og paa de nøgne Stepper Ulve i meget stort Antal. Man anslaar de Ulve, der færdes i det europæiske Rusland, til omtrent 175,000, der aarligt fortære 180,000 Stykker stort Kvæg, 560,000 Faar, 100,000 Hunde, desuden en halvanden hundrede Mennesker. Hver enkelt Ulv anslaas til at fortære for omtrent 80 Rubler om Aaret.

Men ser man bort fra dette ene Rovdyr, er der i Dyreverdenen intet Frygteligt eller

Usædvanligt. Den uorganiske Natur i dette Land er vældig, den levende Natur er det ikke, Træerne er, selv i Urskovene, ikke høje, og Dyreverdenen har i sin Helhed ingen paafaldende Karakter.

Det afgjørende Grundtræk til Ruslands Karakteristik er det, at saa uhyre alle Forhold ere, saa ere de dog ensartede. Saa stort som Landet er, saa ensformigt er det. Det har en sørgmodig Ensformighed. Rusland er ét Land ikke blot ved Udstrækningen af sine Sletter, sine Floders Bredde og Længde, sit ensartede Klima men endog ved Regelmæssigheden af sine geologiske Lag. Og det umaadelige Land udgjør forsaavidt endda en organisk Enhed, som Skovlandet ikke kan undvære Kornlandet, Kornlandet ikke Steppelandet, Steppelandet ikke Skovlandet. Steppen behøver Træ, Skovlandet behøver Kvæg. Og saaledes trænger Kyststrækningen til det Indre og det Indre til Kysterne. Som allerede Grev Moltke i sine «Breve fra Rusland» har sagt: «Ingen Del kan bestaa uden den anden, det skovrige Norden ikke uden det kornrige Syden, den industrielle Midte ikke uden begge.» Drømmen om, at det store Rige vil opløse sig i en Mængde smaa, vil derfor neppe gaa i Opfyldelse. Hvad Geografien har forenet, kan Mennesker ikke adskille, og hvad

den har adskilt, Mennesker ikke forene. Geografien, der har hindret de tre smaa skandinaviske Folks Sammensmeltning til en Enhed, holder denne Sjettedel af Jordkloden sammen. (A. Leroy-Beaulieu: L'empire des Tsars et les Russes. Tome I livre I. Elisée Reclus: Nouvelle Géographie universelle. Tome V.)

II.

Rusland er et Landboland. Der er forholdsvis faa Byer. Provinsbyerne ligne alle hverandre; har man set et Par, kjender man efter Sigende dem alle. En saadan Provinsby har en offentlig Have, en Kathedralkirke, et Guvernørpalads og et Hospital. Dette maa til, Resten afhænger af Befolkningens bedre eller ringere Kaar. Dog, det er sandt, endnu en, og det en meget væsentlig Ting er man sikker paa at finde: et Fængsel, og i en Provinsby som *Lomja* var der paa en Befolkning af 25,000 Individer 600 Fanger.

Paa en klar Sommerdag kan Livet i en saadan russisk Provinsby, saa lidet det end prises af de indfødte Forfattere, tage sig tiltalende nok ud. De livlige Dragter, Mændenes røde Skjorter, Kvindernes broderede Trøjer skinne muntert i Solen. Af dem, jeg har set, var *Brjansk*, en Handelsstad, der ligger ved Djesnafloden, en Type paa russisk Monotoni. Derimod var

Smolénsk (udtal Smalensk med Tonen paa sidste Stavelse) henrivende beliggende ved begge Bredder af Dnjepr. Byens Hovedparti ligger paa venstre Bred, der falder stejlt ned mod Dnjepr, saa Byens mange Kirkekupler og Taarne, sete fra den modsatte Side, vise sig højtliggende i et Landskab med kraftig Profil. I Regelen er Beliggenheden imidlertid paa Grund af Landets Fladhed ikke anselig, og Byen har da for den Rejsende kun Interesse enten som Handels- og Industristad eller paa Grund af historiske Minder, som alle de Byer, Napoleons Vinterfelttog har gjort berømt. Med det aandelige Liv i Provinsstæderne ser det sørgeligt ud: Kortspil og Brændevin, Brændevin og Kortspil.

Naar Finland, Polen og Østersøprovinserne, der have hver sit selvstændige Præg, undtages, er Alt, hvad der findes i Rusland af aandeligt Liv, samlet i Rigets to Hovedstæder, Petersburg og Moskvá.

Allerede i det Øjeblik, den Rejsende ved Grænsen stiger ind i det russiske Jernbanetog, er der tre Ting, der slaa ham imøde som Bud fra en fremmed Verden: Sproget, der med al sin rige og bløde Velklang ikke har ringeste Lighed med noget af de i Vesteuropa gjængse Sprog, Alfabetet, hvis Skrifttegn dels er os helt fremmede, dels have en anden Betydning end i

vort Alfabet (som naar et T betyder et G), endelig en Tidsregning, der river En ud af Ens almindelige Almanak ved at skrue Tiden tolv Dage tilbage og der allerede derved ligesom afbryder Broen med Vest- og Sydeuropas Civilisation. — Var det endda kun disse tolv Dage, Rusland stod tilbage for det øvrige Europa!

I Almindelighed kommer vel den Rejsende først til *Petersburg*. Petersburg er, siger Peter den Stores gamle Lignelse, det Vindve, som det moderne Ruslands Skaber byggede sit Land ud imod Vesten. Det maa tilføjes, at største Delen af Aaret er Udsigten gjennem dette Vindve hindret af Isblomster. Hvad Rusland i hin Tid behøvede mest var en aaben Havn, Archangel mod Nord var næsten stadigt spærret af Is. Nu kom Kronstadt til, men ogsaa den er jo lukket det halve Aar. Siden da har Riget vundet nye Havne, saaledes Vladivostok i det fjerne Østen; men heller ikke den er isfri. Kun fra Havnene ved det sorte og azovske Hav er Sejladsen næsten altid fri, men den aabner ligefuldt ikke Rusland fri Adgang til Omverdenen, siden den altid kan standses ved Dardanellerne, saalænge Konstantinopel er i Tyrkernes Magt. Deraf Ruslands uafladelige og stedse voxende Higen mod Konstantinopel.

Med Petersburgs Opførelse vilde Czaren

nærme sit Land til Vesten. Byen var, som man har sagt, paa én Gang Symbolet paa hans Beslutning og Midlet til dens Udførelse. Idet han samtidigt lod grave Kanalen mellem Neva og Volga, stræbte han at drive sit Lands Rigdomme fra Østen og Syden op imod Strømmen og aabne dem en Udvej mod Vest.

Petersburg er en uhyre af Kanaler og Floder gjennemskaaren Stad, bygget op i en Sump, omgivet af en Ørken. En kunstig By, uden naturligt Opland, levende mest af sine Embedsmænd og sit Militær, om end Handel og Industri i de senere Tider ere betydelige. En usund By, i hvilken, som i Rigets gamle Hovedstad forøvrigt, Dødsfaldenes Antal er saameget større end Fødslernes, at Befolkningen med et Tab af et Par Tusind om Aaret vilde uddø, dersom ikke en uafbrudt Indvandring fandt Sted. En halvkultiveret By, i hvilken den Dag idag 300,000 af 900,000 Indbyggere ikke kunne læse. En dejlig By endelig, storstilet i sin halvt europæiske, halvt barbariske Pragt.

Til dens Opførelse lod Peter i de fire Aar fra 1712 til 1716 mere end 150,000 Arbejdere bringe derop i Nevamoradset, hvor de fleste af dem mistede Livet af Feber, Smitsot eller Sult. For at tvinge Murmestrene til at søge Arbejd alene dér forbød han saalænge, under Straf af

Ejendomskonfiskation og Forvisning til Sibirien, Opførelse af Stenhuse i hele sit Rige og befalede desuden enhver Adelsmand, der ejede mere end tredive Bondefamilier, at bygge sig et Hus i den nye Hovedstad, en Bygning, hvis Anlæg og Størrelse var nøjagtigt bestemt, eftersom den Paagjældendes Vilkaar henførte ham under den ene eller den anden Rubrik af Bygherrer. Den færdige By gav han saa, maaske i Erindring om, hvad han skyldte Holland, sit Navn i dettes hollandske Form: *Piterburg*.

Den har udviklet sig til en Luxusby, hvor Antallet af Tjenestefolk i Forhold til Befolkningens Størrelse overgaar enhver anden Bys i Europa. I Berlin udgjorde ved 1870 Antallet af de Familier, der havde tre Domestiker, to Procent af samtlige Familier, i Petersburg 12 Procent, og medens der samme Aar i Berlin ikke gaves noget Procenttal af Familier, der havde 11 Domestiker og derover, udgjorde Tallet paa saadanne Familier i Petersburg 1 Procent.

Naar man fra Banegaarden af kjører ind i denne By, venter man bestandig at skulle se Nevaen for sig — Begreberne Petersburg og Neva ere jo sammenvoxne. Men nej! det dér er kun en Kanal, og dette da, det er kun Floden Fontanka, som falder i Neva. Endelig øjner man den mægtige Flod, som den ligger

der, bred som en Havarm, stivnet til Is, dækket med Sne, mellem de høje Quaier og Øerne, paa en af hvilke Fæstningen Peter-Pávlovsk knejser med sit gyldne Spir i Solen. Saa aabenbarer sig en Verden af rødgule Paladser, der som alle russiske Regjeringsbygninger undre ved denne besynderlige Farve, der halvt minder om Fængselsfarve, halvt om Menneskehud.

Foran Vinterpaladset studser den Fremmede ved et besynderligt, hæsligt Jernskur, som skæmmer den smukke Plads. Dette Skur giver En det rette Indtryk af Landets Klima. Det er saa nødvendigt som Paladset, dette Skur, mere nødvendigt endog. I dets Midte er en Kæmpekjedel, som om Vinternætterne fyldes med Gløder, for at Kudske og Tjenere, som vente paa Herskaberne i Slottet, ikke skulle fryse ihjel.

Her paa venstre Nevabred endnu Admiralitetsbygningens lystfarvede Masser og Isakskirken, helt opført af Granit og Marmor, i hvilken den Fremmede første Gang møder det russiske Hang til at virke ved Materialets Rigdom og Pragt istedenfor ved Formernes Skjønhed. Her er i det Indre Gulv og Vægge dækkede med blanktslebet Marmor af forskjellig Art; her er Søjler af Lapislazuli, fem Meter høje, og Søjler af Malachit, ni Meter høje, med

forgyldte Basis og Kapitæler; men her er ingen uforglemmelig Form. Stor Kunst støder Øjet først paa, naar det dvæler ved Falconnets dristige Mindesmærke over Peter den Store, hvor Kejseren ses sprængende op ad en finlandsk Granitblok paa en stejlende Hest — maaske den moderne Tids bedste Heststatue. Iøvrigt langs Nevaen en Vrimmel af Pragtbygninger i italiensk Stil og i fransk Stil, omplantede hertil. Og en Vrimmel af Kapeller og Helgenbilleder, foran hvilke enhver forbigaaende Menigmand korser sig atter og atter, ifald han ikke standser og forretter sin Andagt. Og paa Nevaen og paa Quaien Kaner og Trojkaer i susende Fart. Slæder og Drosker have kun et enkelt Sæde til to Personer, mest en Herre og en Dame, og Mand og Kvinde sidde saadan, at han altid holder Armen om hendes Liv — formodentlig for at hindre hende i at rystes ud af Vognen under Farten.

Alle kjøre, selv Tyende, der sendes i Byen; Afstandene ere saa store, at det i Reglen er nødvendigt, og der er 25000 offentlige Drosker til Raadighed. Man tinger om Prisen for hver Tur, og i Begyndelsen, naar den Fremmede daarligt forstaar Russisk, er Intet hyppigere end denne Samtale: Hvor meget fordrer De? —

15 Kopek. — Paa ingen Maade, jeg giver ikke mere end 25.

Vi kjøre hen paa Nevski Prospekt, Hovedgaden, en tidlig Foraarsdag med ren, klar Luft og Sol. Kusken er en russisk Bonde. Om Sommeren dyrker han sin Jord, men om Vinteren tjener han sit Brød som Isvosjtsjik. Han sidder der med sit skjæggede Ansigt under en lavpullet Hat, i en sid Frakke, der fra Midjen af er formet som et bredt rynket Skjørt eller en vid Slobrok og gaar helt ned til Foden. Om Livet har han et broget Skjærf. Forunderligt nok, i Eremitagens Musæum finder man blandt Opgravningerne fra Kertsch paa Krim paa gamle græske Smykker, Armbaandene f. Ex., Figurer af skjæggede Skyther, der i Fysiognomi, ja i Dragt minde om disse Bondekudske. Typen synes at have holdt sig siden da.

Det er et ægte Storstadsskue, Nevski Prospekt i spillende Sol, tre, fire Vognrækker ved Siden af hinanden i uoverskueligt Følge. I Vognene elegante Kvinder og Mænd. Paa Fortougene den mindre bemidlede Befolkning, Kvinderne indhyllede som Bylter, sky for Kulden, skjønt den næsten er forbi, tilsyneladende ganske uden Evne til at klæde sig til deres Fordel. De fleste gjøre et ligesaa fordringsløst som uanseligt Indtryk; men man studser ved Skuet

af de enkelte, der have forsøgt at vække Behag ved deres Dragt: én i skrigende Kostyme af lysegrønt Fløjl, skinnende som en Skarabæ, en anden i lysende gul Fløjlsdragt med Broderier ned ad Ryggen. Enkelte Kudske have en rent ud barbarisk Pynt, ere klædte i rødt og gult; Gesandternes have en Trekant i Guldbroderi paa Ryggen og deres Lands Farver foran paa Hatten. Vor Kusk og alle Kuske korser sig foran Panden, foran Munden, foran Brystet overfor ethvert Helgenbilled, vi kjøre forbi, og foran ethvert af de mange Kapeller, fra hvilke brændende Lamper kaste deres Lys ud paa Gaden. Mest sker det af Vane; Fromheden er langt ringere end den synes under al den Korsen og Nejen sig paa aaben Gade, hvortil den Fremmede bliver Vidne. Mens man slaar Kors for sig med den højre Haand, kløer man sig med den venstre paa Ryggen.

Yderst karakterfulde Ansigter blandt Mændene. Kvinderne have næsten alle Blegsot. Klimaet tvinger dem til at sidde altfor meget inde. Vandet er udrikkeligt og Næringen slet. Den fattigere Befolkning lever af Bygbrød, Kaalsuppe og Grød i dette Land, hvis Temperatur fordrer kraftigere Spiser end Englands. Og de nationale Drikke The, Kvas og Vodka (Brændevin) have ikke den Næringsværdi som

Tysklands lettere eller Englands sværere Ølsorter. I Petersburg møder Anæmien En overalt.

Gadelivet i Hovedgaderne er helt moderne. Men midt paa Nevski, nær Kazánkirken, bag Katharina den Andens Mindesmærke, øjner man i *Gostinny Dvor*, Bazarerne med aabne Buegange, Bod ved Bod, et umoderne Skuespil. Man skimter det gamle Rusland i den skjæggede Bonde (Musjik) med sine Bastsko og sin lappede Kaftan eller Faarepels og naar man ser Præsterne i deres fodside brune Dragt med den sorte Baret paa det lange Haar og med det brogede Bælte, til hvilket Skjægget næsten naaer ned. De handle med Kjøbmanden, som staar der i gammelrussisk Pelshue, mens hans Kone med ægte Perler om sin Hals hører til.

Dog vil man ret se det gamle Rusland, maa man tage til Moskvá. Det er snart gjort; thi skjøndt Petersburg og Moskvá ere to forskjellige Verdener, er der ved de moderne Samfærdselsmidler sørget for, at man kan forlade den første om Aftenen og være næste Morgen i den anden. De to Hovedstæder forbindes ved det eneste virkeligt hurtigkjørende Tog i Rusland.

Om et højtliggende Midterparti, kranset af Ringmure, som hist og her gaa over i Taarne

med grønne Tage, ligger en By, som i sine forskjellige Dele afvexlende har en stor Hovedstads, en Provinsbys og en Landsbys Karakter. Her Pragtgader med høje Huse og Passager som i Paris, hist et uoverskueligt Antal af lave Huse med rummelige Haver omkring. Man kjører fra det fine Kvarter over i et, som næsten ikke er brolagt. Det er undertiden, som laa man paa Landet midt i denne By med 800,000 Indbyggere og 400 Kirker. Der er Plads nok, om end næsten intet Sted, hvor man kan spadsere, ingen Promenader før i Byens Udkant. Men Alt er bredt anlagt; Alt har et Præg af Ro, som i Petersburg Alt synes anlagt paa at nyde stærkt og i Hast.

Her er man som paa Vejen ind i Asien. Man ser dette underlige Skue: et tartarisk Bryllup i moderne Vogne; de mørke Ansigter under Turbanerne i elegante europæiske Wienervogne. Det var det Syn, der først mødte mig i Moskvá. Hvad man ellers plejer at fremhæve som broget Skue i Byens Gader: Persere med den høje Faareskindshue, Tyrker med deres Fez, og hedenske Kalmuker, det er en forholdsvis sparsom Afvexling omtrent som Skuet af Tyrker og Persere i Venedig.

Den Fremmedes første Gang er op paa Kreml. Her staar han paa Ruslands Navle.

Dette Sted er for den russiske Fædrelandskjærlighed et helligt Sted. Her er Rigets Midtpunkt; her krones Czaren. Man stiger op paa det højeste Taarn Iván Veliky og ser en umaadelig Stad rundt om sig med gyldne og grønne Kupler og Tage. Her stod Napoleon med sine Marschaller 1812 og saa den begyndende Ildebrand i Staden. Her stod Fru de Stael og udbrød i de bekjendte Ord: «Tartarernes Rom!», som mesterligt male Indtrykket af Hovedsædet for en barbarisk Stammes Kirkelighed. Men det gamle franske Ord: «Skrab Russeren, og du finder Tartaren!» indeholder en saa stærkt betinget og begrænset Sandhed, at den turde slaa fejl i ni Tilfælde af ti. Det haarde, 260 Aars mongolske Herredømme (1220—1480) har vel sat Rusland langt tilbage og havt sin skadelige Indflydelse paa den russiske Karakter, men det har ikke kunnet ændre Racen, selv om det har gjort Blodet mindre rent. Under mangen tartarisk Fyrstetitel skjuler sig russisk Kjød og Blod; under mangen fra Mongolerne stammende Sædvane har det Slaviske Temperament holdt sig uforvansket. Det viste sig, da Peter den Store gav sig til at skrabe Asiaten og fandt Europæeren under den fremmede Skorpe. Er Kiev end paa Grund af sin Alder ærværdigere for Russerne end Moskvá, er den end, som Je-

rusalem, den hellige Stad, saa er Moskvá dog altid for Storrusserne Moderbyen, *Moskva Matusjka.*

Disse Tagenes stærke Farver, denne luende Forgyldning paa Kirkernes Kupler, alt dette, som i et mildere Klima kun vilde være smagløst, har sin Grund i klimatiske og historiske Forhold, mest i Vinterens Længde og Art. Naar man tænker sig en Vinter, hvor Sneen tohundrede Dage i Træk dækker Alt, Skove og Marker, Veje og Gader og Husenes Tage med sit ensformige Lagen, saa forstaar man, at der behøves Glans deroppe i Luften til at live op, naar Solen endelig skinner en Dag.

Vinteren er Ruslands ejendommeligste Tid. Blæser det end koldt, saa megen Blæst som i Danmark er der paa langt nær ikke, saa man kan taale haardere Kulde end her. Vinteren stempler hele Livet og Folkekarakteren.

For Bondens Vedkommende saaledes, at han nødes til at leve som indemuret i sin Hytte, hvis Vægge og Vindver ængsteligt stoppes imod Kulden. Han lever i en elendig Luft, ved Lys af en brændende Harpixpind, tæt op ad den store Ovn, paa hvilken hele Familien sover om Natten. Han sover med sine Klæder, sin Faarepels paa. Han klæder sig ikke af Ugen igjennem;

kun Løverdag, naar han tager sit russiske Bad. Men med Pelsen ifører han sig Utøjet paany.

Hos de Fornemme har den lange Vinter den Følge, at man vender op og ned paa Dag og Nat. Det Petersburgske Selskabsliv er i endnu højere Grad end Warschaus et Natteliv. Endog de fleste Slædepartier, Kanefarter, finde Sted om Natten. I den lydløse Stilhed suse Trespandene eller de lette Kaner hen over Sne og Isflader. Det er Foreningen af Dødsstilhed og rivende Hast, som morer og tilfredsstiller det russiske Gemyt.

I et sydligt Land som Italien tager Vegetationen sig temmelig ensartet ud Aaret rundt. Laurbær- og Olietræer ere altid grønne. Her i Rusland frembringer Sommer og Vinter to forskjellige Lande og Livsafsnit. For at faa det typiske Indtryk af Vinteren tænke man sig Livet i Sibirien ved Vintertid, som man kunde høre den lillerussiske Digter Korolenko, der vendte tilbage fra et flereaarigt, ufrivilligt Ophold i Guvernementet Jakutsk, beskrive den. Han boede i et lille Hus, tækket med Dyreskind. I et saadant Opholdssted indsætter man ved Vinterens Komme istedenfor Vinduer Isflader, der først, naar de om Foraaret smelte, erstattes med Glasruder. Der er om Vinteren aldrig en eneste Dags To. Det begynder med én Grads Kulde og stiger

til 40—50 Grader. For at kunne aande laver man sig en Slags Boa eller Respirator af Pelsværk, af Egernhaler. — Gjennem Isruderne bryder Solen sig sært og smukt i Regnbuefarver.

Foraarets Komme indvarsler da en ny Existens. Det flydende Element, som var forsvundet, vender tilbage. Det egentlige Foraar er en afskyelig Tid. Men den varer kun kort, denne stygge Foraarstø, og regnes i Rusland neppe for en egen Aarstid. Intet kan imidlertid give en Vesteuropæer en Forestilling om Virkningen af Sommerens pludselige Frembryden paa Sans og Sjæl.

Man havde i Moskvá maattet bære Pels; Dagene vare barske, Nætterne kolde. Det sneede og frøs, indtil Gaderne de sidste Dage af mit Ophold (henved Midten af Maj) forvandlede sig til et Kaos af Mudder. Saa blev jeg en Dag hentet af Bekjendte paa Kursker-Banegaarden, og vi kjørte Dag og Nat i Træk ned mod Syd: Næste Morgen Kl. 5, da vi stode op, var Somren der. Der laa Landstedet med den nysudsprungne Skov omkring. Der stod en Duft af disse Popler og Birke saa bedøvende stærk som Plantelugt i et Drivhus og anderledes frisk. Der var intet Græs, kun Mos, men over Mosset et aldrig endende Tæppe af stærkt duftende Liljekonvaller. Langs de to Floder Djesna

og Bolva strakte de tætte, friske Urskove sig, og Nattergalene slog i rige Kor, som jeg aldrig har hørt dem synge. Det var ingen Tilfældighed; thi dette er Nattergale-Egnen fremfor alle. Det siges, at omkring Kursk og Orjol (Orel) forekomme Nattergalene i størst Antal og synge bedst af alle Steder paa Jorden.

Dersom man sammenfatter Hovedtrækkene, er dette altsaa et Land, hvor Alt er vidtstrakt, Intet tempereret. Dernæst, saa uhyre Forholdene ere, saa er Ensartetheden dog stor, og saa stor Naturens Ensartethed er, saa stor er den ved Aarstiderne frembragte Forskjelligartethed. Endelig, Alt er bredt anlagt, Byer og Landsbyer. Der er Plads tilovers allevegne som i Nordamerikas Fristater.

III.

Har den Fremmede nu set sig noget omkring i dette Land, vil han nødvendigvis komme til at reflektere over Beskaffenheden af det Folk, som beboer det, og forsøge at komme til Klarhed over Folkekarakterens Grundelementer.

I utallige Vendinger har man, især i tidligere Tid, udtrykt den Sandhed, at Russerne kun have opfundet saare lidet, saa at sige ikke have bidraget til Civilisationens Udvikling, men kun have tilegnet sig Andres Kultur. Det er, siger man, et Folk af Efterlignere, et Folk uden Originalitet.

Ingen kan nægte, at af alle Europas større Folkeslag er dette det, som mest har laant fremmed Kultur, og hvis Oprindelighed slaar En mindst i Møde. Det viser sig i noget saa Udvortes allerede som det, at medens man kjender en rejsende Englænder i hundrede Skridts Afstand, skal man se godt til for at kjende en Russer paa Rejse. Det er neppe heller nogen

synderlig Overdrivelse, naar det i første Del af «Hovedstrømninger» hedder, at en Kvadratalen Jord paa Forum Romanum har mere Historie end hele det russiske Rige.

Og dog er den Betragtning saare overfladisk, der affærdiger det russiske Folk med Stemplet: uoprindeligt. Den, der rejser i Rusland, og som forelægger sig selv Spørgsmaalet: Hvad er her originalt? vil, naar han i sine Tanker bevæger sig fra det mest Ubetydelige og Udvortes til de dybestliggende Egenskaber, han kan spore, ingenlunde komme til at mangle Svar.

Han slaaes maaske først af Vognenes Forspand. Ingensteds spænder man en Hest saaledes for; ingensteds kjøre tre Heste en Vogn med saa stilfuld en Holdning. Der er en ikke ringe og ikke almindelig Skjønhedssans heri. Dernæst vil Originaliteten i Haandgjerning og Værkflid være ham paafaldende. Han finder den i Broderiernes Mønstre (vel kjendte ogsaa her fra de russiske broderede Haandklæder), i den Samklang af stærke Farver, der udmærker al russisk Ornamentering og Dekoration lige fra de gamle Haandskrifter af til vore Dages dejlige Emaillering af Guld- og Sølvarbejder, endelig i en arkitektonisk Stil, der, saa sammensat den end er af Byzantinsk og Mongolsk, Hinduisk

og Persisk, Gothik og Renæssance, dog som Udtryk for den græsk-russiske Religion har faaet sin udpræget nationale Karakter.

Saa har dette Folk dernæst en Originalitet paa det sociale Omraade, den saakaldte *Mir*, en Kommune, hvis forbindende Element er Selvstyre og Fællesejendom af Jorden.

Rusland er oprindeligt og efter sin Ide en patriarkalsk Stat, en Stat med Folkefaderens Magt og Børnenes indbyrdes Ligestillethed. Rusland er faktisk i Kraft af en skjæbnesvanger Udviklingshistorie blevet en bureaukratisk Stat, hvor Embedsmandsvælden har nedbrudt alle hjertelige og naturligt voxende Forhold i det offentlige Liv. Men ligefuldt er Familien, Kommunen og Staten i Rusland tre ganske ensartet byggede Organismer, kun forskjellige i Omfang. Den storrussiske Familie er ikke indskrænket til at omfatte Forældre og Børn, den indbefatter flere Slægtled, flere Husstande. Gifte Sønner, Brødre af Faderen eller Moderen, have til den allernyeste Tid stadigt arbejdet i samme Hus eller Gaard, adlydende den Ældstes Myndighed og med Ejendom tilfælles. Denne Familie er nu ved at opløses, fordi i den (som i Staten) Fadermyndigheden var svulmet op til det Unaturlige og Oprørende.

Kommunen er imidlertid kun den større Fa-

milie som Staten kun alle Kommunernes Forening til én stor Familie, hvis Medlemmer oprindeligt var Ligemænd, og hvis Fader Czaren var. Den russiske Familie har to afgjørende Træk: Faderens ubegrænsede Myndighed og Børnenes udelte Ejendom. Den russiske Stat, Selvherskerdømmet, har beholdt det første Træk, den russiske Kommune, Mir, det andet. I Virkeligheden ere disse to Træk: Czarvælden og Landkommunen, de to Grundbestemmelser, der adskille Ruslands Folk fra alle andre. Ganske vist have en Mængde Lande (bl. a. Danmark) længe kjendt et lignende kommunalt Fælleseje, men andensteds er det blevet ophævet efter Vornedskabets Ophævelse eller ved Stavnsbaandets Løsning; her derimod har det holdt sig. Medens Fællesfamilien (eller Familiefællesskabet) er i Opløsning siden Livegenskabets Afskaffelse, har det kommunale Fælleseje ikke blot holdt sig siden da, men har endog udvidet sig paa Privatejendommens Bekostning. I Guvernementet Moskvá har siden 1861 af 74,480 Gaarde kun 19 udskilt sig af Fællesskabet, og i dette Øjeblik er i hele Storrusland af al Bondejord 90—98 Procent i Kommunernes Eje. Selv i Hvide- og Lille-Rusland faar Kommunalfællesskabet Indpas.

Det er naturligt, at Russerne under vore Dages socialistiske Bevægelser i deres *Mir* se

den sunde Spire til bedre Samfundstilstande. De betragte sig paa dette Punkt i Regelen som Forløbere eller Forbilleder for Europa.

Originaliteten hos Russerne i rent aandelig Henseende gribes naturligvis mindre let, men den er ikke derfor mindre uomtvistelig. Rent aandeligt ere Russerne den Fremmede paafaldende ved deres Realisme, det praktiske, positive Blik for Virkelighed, der har gjort dem til et stort Folk og vist sig saa sejerrigt i Livets Kamp. Det synes at være denne Egenskab, der har givet Storrusseren Overvægten over alle Rigets andre Stammer. Medens Lille-Russeren rimeligvis overgaar Storrusseren i medfødt Begavelse, ved Livlighed og Finhed, ved Følelse og Hjertelag, mangler han den andens praktiske Sans. Virkelighedssansen har vist sig at være Storrusserens Styrke. Det er den, som blandt andet forklarer, at da en realistisk Retning i den senere Tid havde sejret i fransk Literatur og Bøger med dette Aandspræg bleve indførte i Rusland, optoges de der som Repræsentanter for noget Gammelt og Kjendt. Lang Tid forinden havde russiske Digtere opfattet Romanens Opgave paa en lignende Maade. Paa den Tid, da Frankrig stak dybest i Romantik, havde allerede den hele russiske Romanliteratur slaaet ind paa Virkelighedsskil-

dring, og Kunsten begyndt at følge Poesiens Spor.

Denne Realisme gjør, at Storrusseren ringeagter Lillerusseren som følsom og blød og ser ned paa Polakken som paa et løst og upaalideligt eller, naar det kommer højt, romantisk og fantastisk Væsen. Det er ogsaa det stærkt udviklede realistiske Hang, som har berøvet Russeren al metafysisk Evne og bragt ham til i Grunden kun at interessere sig for to Videnskabsgrupper: Naturvidenskaberne og Samfundsvidenskaben.

Regjeringsformen i Rusland er nu ikke af den Art, at den giver aabent Rum til nogen Art Originalitet; og da Oprindeligheden slet intet Udslag kan give sig i det Politiske og næsten ligesaa lidt kan ytre sig med Frihed og Fylde i Literaturen for Censurens Skyld, bliver den let til Særhed, individuel Besynderlighed og Urimelighed, der da ikke sjældent slaar over i den Mystik, der er alle Slavers Særkjende, men som hos Russerne er saa mærkværdigt forenet med Realismen. Man tænke paa en Fortidsskikkelse som Gogol, paa en Nutidsskikkelse som Tolstoj. Det er denne Mystik, der udvortes giver sig tilkjende i de talløse Sekter, Rusland rummer. 14 til 15 Millioner Mennesker ere Sekterere, fordelte paa nogle og halv-

tredsindstyve selsomme Religions- og Moralsystemer.

Dog det Træk, der har slaaet mig personligt stærkere end noget andet, det var hos de højest udviklede og tillige, saavidt jeg kunde skjønne, mest typiske Individer, jeg traf, hvad de selv kaldte *une large franchise*, den brede og stolte Frimodighed. Ingensteds hører den Fremmede Mænd og Kvinder, der staa paa Civilisationens Højde, udtale sig saa aabent og saaledes uden Forbehold. De meddele ikke blot uden Betænkning Meninger og Tanker, men de fortælle ikke sjældent vigtige Træk af deres eget Liv, Træk, som de maa vide, kunne bedømmes forskjelligt, uden Frygt for at tabe i den andens Omdømme. Bag denne Aabenhed, der især hos Kvinder i høj Grad overrasker, ligger der et: «Saadan er jeg; jeg giver mig, som jeg er — for bredt og stort anlagt til at være forbeholden og forsigtig, og for livssikker til ikke udelukkende at være afhængig af min egen Dom.» Meningen hermed i det selskabelige Samliv er denne: «Jeg er saadan, sig, hvordan du er. Hvortil al denne Tilknappethed! Livet er kort, Tiden sparsomt tilmaalt; skal vi faa noget ud af vort Samkvem, maa vi aabne os for hinanden.» Og bag denne Frimodighed ligger den Følelse, som virker mest fremmed af alle

paa den, som kommer fra Norden, en Rædsel og Afsky for Hykleri, og en Stolthed, der viser sig i Sorgløshed — saa ulig engelsk Stivhed, fransk Forsigtighed, tysk Standshovmod, dansk Vrøvl.

Grundlaget er den bredt anlagte Natur uden Smaalighed, uden Sneverhed, uden Spidshed — Originalitetens sande Grundvold i Rusland.

Og det, der saa aabner sig for Blikket, naar man ser ned i dette Naturel, det er en Ejendommelighed, som er enestaaende blandt Europas Folke-Ejendommeligheder.

Grundhanget, det er, som mangfoldige Erfaringer belære den Fremmede om: Hanget til *at løbe Linen ud.* Ikke simpelthen Hanget til Yderligheder. Men dette: Har en Russer faaet fat paa en Tanke, en Grundidé, et Princip, et Forsæt, ligemeget hvor han har det fra, om det er hans eget fra først af, eller det er laant fra Europas Kultur, saa raster han ikke, før han har ladet det løbe ud i dets yderste Konsekvens. Derfor ere Russerne Jordens værste Undertrykkere og Jordens mest hensynsløse Befriere, rettroende indtil Blindhed, sekterisk religiøse indtil Selvtilintetgjørelse, fritænkerske indtil Nihilisme, oprørske indtil Mordforsøg og Dynamitattentater. Tro de paa Autoritetens Idé, slaa de Panden mod Jorden for den (tschelobitie),

hade de Autoritetsideen, trykker dette Had dem Sprængbomben i Haanden. De er Radikale i Alt, i Tro og Vantro, i Elskov og Had, i Underkastelse og Rejsning.

Saa er der endelig hos Russerne endnu et Grundtræk, det, der synes at stride mest mod Originalitetens Idé: Efterligningsdriften, det Ekkoagtige, Reflexagtige ved det russiske Gemyt, Evnen til at tilpasse sig efter det Fremmede — og tilpasse det Fremmede efter sig. Det er først og fremmest en Evne til at forstaa, saa er det en Tilegnelsesdrift.

Man har tillagt Tyskerne en lignende Evne til at begribe alt Fremmed og gjennem Oversættelse eller indtrængende Forstaaelse tilegne sig det. De have i højeste Mon denne Evne. Men den er hos dem af anden Art. Herders højtbegavede men tunge og langsomme Folk forstaar tungt og langsomt Folkeaanderne; det har begrebet Grækenland, Calderon og Shakespeare før noget andet af Europas Folk. Men det formaar ikke derfor at lade sig gjennemtrænge saaledes af de fremmede Folkeslags Væsen, at det gjenfrembringer det, handler i dets Aand. Franskmændene, der ikke forstode Grækerne, kom dem i deres Produktion langt nærmere end Tyskerne, der forstod dem. Russerne have fremfor Nogen Evnen til at slaa ind

i den fremmede Tankegang eller Forestillingskreds, eftergjøre den, skalte og valte med den som med deres aandelige Ejendom. Den civiliserede Russer forstaar og har til enhver Tid forstaaet det Levende, det Nye, det Nyeste i Udlandet, oppebier ikke, at det skal være billiget paa Grund af Alder eller godkjendt ved Bifald af den Fremmedes Landsmænd. Russerne forstaa det Nye i Flugten lige strax. Deres Dannede udgjøre et moderne Folkefærd med den skarpeste Sans for alt Moderne. I vore Dage er det flere Gange set, at Skribenter, som have mødt Hindringer eller Uvilje i deres eget Land, have fundet deres første Fristed i russiske Tidsskrifter eller hos det russiske Publikum. Hvem véd, om der i den Henseende ikke i Fremtiden er Rusland en lignende Rolle forbeholdt som den, Holland udfyldte under Renæssancen, da det afgav alle i deres Hjemland plagede Skribenter en Tilflugt! Et Varsel derom er den Genikultus, den *hero-worship*, som existerer i fuld Blomstring i Rusland efter næsten at være gaaet tabt i det øvrige Europa.

Hvad nu hin saa paafaldende Evne til Assimilation angaar, saa møder man den i den tekniske Sfære allerede hos Bønderne. Ethvert Arbejd falder Bonden let. Han kan eftergjøre Alt, hvad han ser. Han kan indtil ti Fag paa

en Gang. En Rejsende taber etsteds paa Landet en Hue med særegent Broderi; ti Aar efter broderer hele Egnen saadan. En anden Rejsende glemmer i en Kro et Stykke drevet Kobber eller emailleret Sølv, og dette Efterladenskab giver Anledning til en hel Industri. Nogle af Ruslands berømteste Industrielle ere Autodidakter af Bondestanden, som have famlet sig frem til det kunstneriske Standpunkt, de nu indtage. Maslianikov, der som Keramiker er naaet i Højde med de kejserlige Porcelænsfabriker, er en fordums Bonde, der uden nogen Fabrikuddannelse ved sine individuelle Bestræbelser og Gjætninger alene har arbejdet sig frem, og Ovtschinnikov, den berømte Guldsmed fra Moskvá, hvis gjennemsigtige Emailler man har kunnet beundre under Udstillingen i Kjøbenhavn, er som han født i Bondestand og har sine medfødte Anlæg at takke for alt. Det er bl. A. lykkedes ham at gjenfrembringe den gamle byzantinske Fremgangsmaade med Anvendelsen af cloisonneret Email til Fremstillingen af det menneskelige Ansigt og at komme under Vejr med en af Japanesernes Hemmeligheder i Fremstillingen af en smuk rød Email med indlagt Løvværk af Sølv, hvor Bladenes Skygger paa Emaillen er frembragte ved et Kunstgreb under Brændingen.

I denne Folke-Intelligens, der er saa stik modsat den engelske, er da Evnen til at lade sig befrugte, aandelig Smidighed, den herskende Evne.

Man forstaar ret godt, hvorledes en Folkekarakter af denne Beskaffenhed maatte komme til at udvikle sig netop i dette Land. Vi se for os et uhyre stort, men svagt befolket Land, som ligger tilbage i Dannelse, og som det er nødvendigt paa én Gang at opdyrke ved Nybygder og at forædle ved europæisk Kultur — et Land med vidtstrakt, uberørt Jordsmon som de nordamerikanske Fristater og samtidigt regjeret og administreret omtrent som Tyrkiet.

Det er det store Vinterland, og Kuldens første Virkning er at sløve. Deraf maaske Folkekarakterens Tilbøjelighed til Dorskhed, der har faaet sit typiske Udtryk i Góntscharovs i og udenfor Rusland berømte Roman *Oblomov*, det monumentale Mønsterbillede af russisk Dovenskab. Oblomov er af Naturel saa slap, saa træt og lad, saa uoplagt til Virksomhed, at han mister sin Værdighed, sin Selvagtelse, sin Elskede, sin Formue af lutter uovervindelig Ikke-Giden.

Mangelen af tilstrækkeligt kraftig Næring gjør Legemsbeskaffenheden tyndblodig, Forholdsreglerne mod Kulden gjør Temperamentet nervøst. Passivitet bliver et Grundtræk, som spores

skarpt og tydeligt i Folkeforlystelserne. Medens Spanieren finder sin Fornøjelse i Tyrefægtninger som Deltager eller som Tilskuer, medens Engelskmanden boxer og roer, Franskmanden fægter, Polakken danser, har Russeren ikke Glæde af nogen Art Sport. Hans Morskab er at høre Lirekasser og Harmonikaer spille, at gynge og at fare paa Rutschbanen, som han er Opfinder af.

I enhver russisk *Traktir*, hvor den jævnere eller finere Befolkning samler sig for at nyde den nationale Kost og drikke sin The, finder man en stor, undertiden til Loftet naaende, automatisk Lirekasse, og den indtrædende Gjæst stiller Valserne efter Ønske, aldrig kjed af at høre en Yndlingsmelodi. Gyngen med dens vuggende Velvære er et uundværligt Tilbehør ved enhver russisk Folkefestlighed. Men især er Rutschbanen med sin passive Fart ud i det Uvisse den for det russiske Temperament mest betegnende Forlystelse. Uden Anstrengelse, uden at røre et Lem har Individet her den fulde Følelse af «at løbe Linen ud».

Passiviteten viser sig i det offentlige og politiske Liv som Underkastelse under den bestaaende Magt. Men samtidigt har Trægheden sin Styrke i passiv Modstand. Et Voldsherredømme kuer ikke blot, det hærder tillige. Og

den Hærdede bliver Folke-Idealet. Ikke den, som gaar paa, den Forvovne og Udfordrende beundres. Men den, som uden Klage forstaar at taale, at lide og dø. Man læse for ret at fornemme dette Træk Dostojevskis Erindringer fra Tugthuset i Sibirien, og man vil se, hvorledes efter den folkelige Opfattelse den, der taaler Spidsrod og Knut uden at bede om Naade, er omgivet af en Veneration, som hos andre Folk den, der bliver Helt og Sejerherre ved at uddele Slag.

Hermed hænger det sammen, at skjønt Russerne ere et tappert Folk og et i Krig overordentligt standhaftigt Folk, ere de det fredeligste, mest ukrigerske Folkeslag af Verden. De russiske Officerer have ringe Standsfølelse. De udgjøre ingenlunde som de preussiske en Krigerkaste, adskilt fra Folket. De have ingen *morgue,* intet saarende Hovmod. Medens den tyske Officer, selv naar hans Dannelse er solidest, føler sig som en Art Præst, en militær *sacerdos,* er den russiske Officer, selv naar han er raa, efter sin egen Opfattelse en Dødelig som en anden.

Det er dernæst, som om den haarde Kamp mod det barske Klima, der paa en Gang har gjort Folket hærdet og lidet virksomt, har

givet det dets fremtrædende Dobbeltegenskab: Godmodighed og Barskhed.

Folkesindet synes paa en Gang ufølsomt og godlidende. Der findes en russisk Ligegyldighed overfor egne Lidelser og en russisk Medfølelse med andres, hvori hin Ligegyldighed spiller ind.

Den russiske Bonde viser sig hyppigt ligegyldig for Døden. Han nærer i Reglen ingen synderlig Dødsfrygt, og han er ligegyldig for at tilføje Andre Døden, især hvis det er Børn og gamle Folk, hvorom Talen er. Saaledes udøves blandt Bønderne undertiden frygtelige Mord uden Lidenskab eller Ondskab. Man sammenligne f. Ex. Barnemordet i Tolstoj's lærerige Drama «Mørkets Magt».

Endnu langt mere betegnende er et Træk, som her gjengives efter mundtlig Meddelelse af en russisk General.

Paa Krimkrigens Tid indtraf følgende: En haardt saaret Soldat slæbte sig med Nød og Neppe under de heftigste Smerter afsted efter sin Bataillon. Hans Saar var af den Art, at Haab om Helbredelse syntes udelukket. Kammeraterne sagde da med dyb Medlidenhed til ham: «Du døjer altfor meget, du døer dog snart. Vil du ha', at vi skal gjøre Ende paa din Pine? Skal vi begrave dig?» — «Gjerne,» svarte den

ulykkelige Soldat. Saa gave de sig til at grave ham en Grav. Han lagde sig ned i den, og de andre begravede ham levende — af Medlidenhed.

Da Generalen, som først erfor det, da Alt var forbi, senere sagde til Soldaterne: «Han har jo maattet lide forfærdeligt», svarte de: Aa hvad! *(Nitschevo!)* vi har meget hurtigt stampet Graven til med Fødderne.

Man agte paa denne Blanding af Godhed og Vildhed. Den er typisk for den russiske Menigmand. Det ellers Uforklarlige bliver forstaaeligt ved det Uvidenhedens Mørke, hvori den stakkels russiske Bondes Sjæl vegeterer.

Rimeligvis er det ogsaa Kampen mod Naturforholdene, som har udviklet de praktiske Egenskaber hos Storrusseren, Sansen for det Haandgribelige, Haandværksmæssigt - Nyttige. Det er i den Henseende betegnende, at den berømteste og mest typiske Russer, Peter den Store, da han vilde reformere sit Land, fremfor Alt følte sig tiltrukket af de mekaniske Opfindelser. Anatole Leroy-Beaulieu har i sin Karakteristik af ham træffende fremhævet, at han paa sine Rejser søgte ikke til Universiteter, men til Værksteder og Værfter, i Rusland indførte Anatomi, Kirurgi, Apothekervæsen, Mekanik, Skibsvæsen, Ingeniørvidenskab og tog en hel Hærskare af Arbejdere og Værkmestre, men

ingenlunde en Flok af Lærde eller Tænkere med sig dertil. Han selv kunde gjøre alt muligt med sine Hænder, begyndte i Hæren som Trommeslager, paa Flaaden som Lods, kunde bygge Baade, smede, gravere. Paa Rustkamret i Kremlpaladset i Moskvá ser man en Hestesko, han har smeddet, og en Skaal, han har ciseleret. Den geniale Musjik skinner igjennem hos denne Hersker som hos saamangen begavet russisk Stormand.

Som Klimaets Barskhed afføder visse, allerede nævnte Folke-Egenskaber, saaledes synes der at være en Sammenhæng mellem Naturens storladne Ensformighed og den Sørgmodighed, der er ejendommelig for det russiske Naturel. Russeren er sørgmodig, dog ikke ensomt melankolsk som Englænderen i sin Spleen, men med en vis Samfunds-Melankoli. Det er den, som kan glide over i sekterisk Mystik.

Naturforhold og historiske Forhold i Forening have frembragt den russiske *Mir*. Man tænke sig en eller anden lille Landsby grundet af russiske Nybyggere i Nærheden af en af de nordligste Byer ved Volga blot for et Par Aarhundreder siden. Foran den strække sig de grænseløse Stepper, hvorfra Horder af vilde Tartarer, de saakaldte Nogai, stadigt true; i Skovene rundt omkring fuldt op af vilde Dyr og af halvt

undertvungne Tartarstammer, de saakaldte Tjeremisser, som bestandig paany rejse sig i Oprør. En uoverskridelig Sump skiller Landsbyen fra Czarens Kastel, der i Fare er Beboernes eneste Tilflugt. Om Vinteren er Sumpen isdækt, til Gjengjæld naaer Kulden 50 Grader, og Blæsten fra Sibirien af opdynger Snebjerge, der er nær ved at sluge hele Landsbyen. Begriber man ikke, at Forestillingen *my house is my castle* under saadanne Forhold umuligt kan dukke op. Det vilde være en vanvittig Forestilling. Det er her ikke blot ubekvemt men umuligt at leve adskilt, hver Familie for sig, hver Gaard for sig. Daglig behøver man Naboernes Hjælp til Forsvar mod Tartarer, til Kamp mod vilde Dyr, til Skovhugst og til Opdyrkning af Jorden. Det gjælder først og fremmest om ikke at dø af Sult og om at forsvare sit og sine Nærmestes Liv. Kjøbe Brød kan man ingensteds og blot for at holde Vejen ind i Kastellet farbar behøver man alle de andres Bistand.*)

Da hver enkelt Landsby i Regelen kun bestod af faa Gaarde, blev det af største Vigtighed at faa et saa snevert Forbund som muligt bragt tilveje mellem Landsbyerne. Og saaledes kom da alle Bondens Tanker til at gaa ud paa at

---

*) Tikhomirov: La Russie politique et sociale. S. 100.

give dette Forbund — *Mir* — hans Verden, hans sande Fædreland en saa god indvortes Bygning som muligt. Nødvendigheden lærte ham at slutte sig sammen med sine Standsfæller og at styre sine egne Anliggender i Forening med dem.

Rusland har som bekjendt siden Peter den Stores Tid været et Rige i stadig Væxt. Det har siden da gjennemsnitligt taget til med et Stykke Land omtrent af Danmarks Størrelse om Aaret. Medens dets Vestgrænse i vore Dage er fast eller vel endog usikker — thi under en stor Krig vil der hverken kunne lides paa Østersøprovinserne eller paa Polen — er dets asiatiske Grænse flydende og flyttes stadigt mod Øst og Syd. Her finder nu det betegnende Forhold Sted, at saa umaadeligt Riget stadigt forøges, og saa umuligt det end er, at alle nye Folkestammer strax assimileres, hævder ligefuldt den russiske Race sin Overvægt, følger med overalt, hvor vidt end Grænsen skydes ud.

Det synes, som om Rigets Naturbeskaffenhed ogsaa her har været bestemmende. De brede endeløse Vidder have fra tidlig Tid af fremkaldt Vandre- og Rejselyst hos Bonden. Han udvandrer aldrig til Nordamerika som andre Landes Bønder; han udvandrer for at blive i selve det russiske Rige. Bonden har altid i

Rusland holdt af at flakke om. Han har draget Dagsrejser til Markeder og vandret i Uger og Maaneder paa Pilgrimsfart til Kiev; ja stadigt valfarte endnu den Dag idag russiske Bønder i Skarevis til Jerusalem. Derfor er Bonden ogsaa mønsterværdigt egnet til Kolonist. Og skjøndt Rusland binder ham, føler han sig aldeles ikke bundet til sin Hjemstavn. Naturen er saa at sige ens, hvorhen han gaar. Han kan vandre i Ugevis paa Stepperne uden at se synderlig Forandring. Han kan bygge sig et Bondehus *(Isba)* op paany i faa Dage og overalt. Thi af Frygt for Ildebrand, der i Rusland paa Grund af Tørken og Boligernes Beskaffenhed er hyppigere end andensteds, udsmykker Bonden aldrig sin Isba. Det nye Hus indeholder alt, hvad der indeholdtes i det gamle. Han savner intet deri. Den nye Jord, han opdyrker, giver lige saa god Høst som den gamle. Og saa har han endda ved Udvandringen tilfredsstillet sin Lyst til Eventyr, til at opleve nyt og se nye Mennesker.

Der er dette ved Steppen, at den ligesom indbyder til at gaa og gaa. Flad som aldrig Havet er fladt fremkalder den det skrankeløse Drømmeri, Vandrelyst, Nybyggerlyst og Hanget til at lade enhver Forestilling løbe en aldrig endende Line ud.

Rummets Ensartethed giver Russeren Flakkelysten, Klimaets Kontraster nødvendiggjøre en vis Smidighed overfor store og pludselige Forandringer, der maaske danner Grundlaget for den russiske Bøjelighed paa det aandelige Omraade og maaske hænger sammen med det Stødvise i russisk Væsen og Handlevis.

Det Smidige i Russerens Natur er det, som gjør ham saa modtagelig for fremmede Indtryk. Fra Bøjeligheden overhovedet finder den sjælelige Overgang Sted til den russiske Efterligningsgave og Evne til at tilegne sig alt Fremmed.

Set i denne Sammenhæng (efter sin Oprindelse) har denne Evne til Forstaaen og Assimileren, tykkes det mig, sin Oprindelighed. Hvad ligefrem set er Mangel paa Originalitet, bliver Grundlag for en ny Originalitet i Europas Kultur.

Ganske vist har dette Rusland været Alverdens Elev. Ganske vist skylder det russiske Folk til alle og enhver blandt Europas Nationer. Dets Rige grundlægges af skandinaviske Høvdinge; næsten alle Varegernes Navne ere nordiske og Dnjepr-Faldenes af Constantin Porfyrogenetes opbevarede «russiske» Navne ligesaa; selve Navnet *Rus* er efter al Sandsynlighed et nordisk Ord, om end andre Forklaringer ikke

ere ubetinget udelukte.*) Den moderne russiske Civilisation bærer dybe Spor af byzantinsk og tartarisk Indflydelse. Russerne som Folk have gaaet i Polakkernes, saa i Tyskernes og Hollændernes, saa i Franskmændenes Skole. Tilsidst have de modtaget Paavirkninger fra hele Vesteuropa, og deres skjønne Literatur er bleven til under Indflydelse af hele det civiliserede Europas. Alt dette er uomtvisteligt. Og lige saa sandt er det, at naar man staar i Petersburg og betragter dette Vinterpalads, der er opført efter Italieneren Rastrellis Planer, og denne dejlige Heststatue, der er skabt af Franskmanden Falconnet, eller naar man i Moskvá betragter Kremls Mure og Taarne, der er byggede af lombardiske og venetianske Arkitekter, eller endelig overfor selve *Vassili Blasjenny*, Mønsteret for alle ærværdige byzantinsk-moskovitiske Kirker erfarer, at denne med sine Kupler, der ligne Zvibler og Ananas, takkede og skjællede Frugter og Knopper, med sine Taarne i alle Former og Farver er bygget af italienske Renæssancekunstnere — saa undres man unegteligt paa, hvad Russerne egentlig selv have gjort. Men saa indser

*) Se Vilhelm Thomsen: The relations between Ancient Russia and Scandinavia and the origin of the Russian State. Smlgn. Elisée Reclus: Anf. Værk Tome V S. 301.

man ogsaa, at Russerne have tvunget de Fremmede til at arbejde i deres Aand eller tilegne sig og udvikle den ejendommeligt russiske Stil.

Og i vore Dage betyder den uendelige Modtagelighed for det Fremmede neppe noget Andet end den potenserede Evne til Befrugtning. Det er den, som bl. A. bliver Varme, Begejstring, Genikultus, Heltedyrkelse.

Alt udspringer fra *den bredt anlagte Natur* (sjirokaja natura). Russerne have et Udtryk *Tschernazióm* — den sorte Jord, Muldjorden. Saadan betegne de det brede og dybe Bælte af fortræffelig Jord, *humus*, som strækker sig fra Podolien til Kazán, og videre over Urál ind i Sibirien. Dette Jordsmons overordentlige Frugtbarhed tilskrives den langsomme Opløsning af Steppegræsset, som er foregaaet Aarhundreder igjennem.

Om dette Bælte af frugtbar Jord minde de rigeste, bredest anlagte russiske Menneskenaturer. Selve den Omstændighed, at det russiske Naturel har ligget brak i Aarhundreder, bevirker dets Rigdom.

Man træffer nu og da en Mand eller Kvinde, der ligesom personificerer denne russiske Jord — en Natur, der er aaben, rig, overdaadig, modtagelig, varm uden Glød eller Hede, men som giver Indtrykket af uudtømmelig Livsfylde.

En Fremmed, der havde holdt Foredrag i det polytekniske Museum i Moskvá, hvor det af Professor Guerrier med nogle Kolleger stiftede kvindelige Universitet, indtil det for nylig lukkedes, havde sine Lokaler, fortalte følgende lille Træk af moskovitisk Enthousiasme: «Jeg var paa den Tid, da det kvindelige Universitet endnu bestod, en Formiddag gaaet ind i Festsalen, hvor jeg Aftenen forud havde talt. Jeg vilde have en Forandring foretaget med Kathedret. Jeg sad ene i Salen og ventede, da Døren aabnedes paa Klem; en ung Pige stak Hovedet ind og trak sig smilende tilbage. Snart efter traadte nogle flere ind, overbeviste sig øjensynligt om min Identitet og gik igjen. Saa nogle Øjeblikke efter kom hurtigt ind ad Døren en hundrede unge Piger, alle ensklædte i sort ulden Dragt, stillede sig op i en Kreds omkring mig og gav sig til at klappe i Hænderne. Saa sagde en af dem, Datteren af en berømt afdød Digter, nogle Ord til mig, og de klappede paany. Jeg troer, det er det smukkeste Indtryk fra min Rejse.»

Lignende Smaatræk af overraskende Varme og Ligefremhed vil Enhver, der forstaar at se, iagttage under en Rejse i Rusland. Og det er maaske denne dybe Modtagelighed, denne Naturens Frodighed, denne Livsstoffets uopbrænde-

lige Rigdom, som udgjør Ruslands største Tiltrækning, og som betinger dets tilkommende, mere udprægede Originalitet.

Sort Jord, frugtbar Jord, ny Jord, Kornjord — det er dets Væsen. Den bredt anlagte, aabne, rige, varme Natur — det er Ruslands. Og naar man saa tumler med disse Bestemmelser: det uendeligt vidtstrakte, det, som fylder med Tungsind og Haab, det uigjennemtrængelige, dunkelt hemmelighedsfulde, Moderskødet for nye Virkeligheder og ny Mystik, alle disse Bestemmelser, som ere Ruslands — da slaar det En, at de passe næsten lige saa godt paa Fremtiden, og det Spørgsmaal dukker op, om man ikke, naar man anstrænger Blikket for at fordybe sig i dette Land, stirrer ind i selve Europas Fremtid.

IV.

Der er, som man kan tænke sig, ringe Lejlighed for den Fremmede til at se det egentlige russiske Folk i Bevægelse under aaben Himmel. Alt offentligt Liv, Møder, Sammenkomster, Foreninger er jo forbudt, ja umuligt.

Dog kan den Rejsende, naar han opholder sig i Rusland paa en heldig Aarstid, faa tydelige Indtryk af den store Mængdes Karakter.

I Petersburg er den russiske Paasketid for Menigmand Aarets lystigste Tid. Paa den største aabne Plads, Marsmarken, hvor Tropperne exercere, var der i Paasken ved Siden af hverandre opførte fire eller fem store Theaterbygninger af umalet Træ, paa hvis Scener der med korte Mellemrum spilledes fra Morgen til Aften. Omkring Bygningerne var der et stort, permanent Marked og især i Helligdagene en overordentlig Trængsel af Skuelystne og Kjøbelystne. Det Hele gaar under Navnet *Balagani* (Morskab).

For de Fattigere, der ikke have Raad til

at betale Theatrenes billige Entrée, er Hovedfornøjelsen denne: Oppe paa den aabne Svale rundtom Theatret gaar paa hver Side en ung Knøs, klædt ud som Olding med uhyre Paryk af langt hvidt Haar og langt hvidt Skjæg, sætter sig, lader Benene hænge ned fra Stilladset og underholder Mængden. Han kaldes *Starik* (den gamle Mand). Hvad han siger, er det barnligste og uskyldigste Vrøvl: Hvis jeg havde mange Penge, saa vilde jeg spise det og det til Frokost, saa og saa meget til Middag osv., urimelige Kvantiteter — og der les. Eller: Du dernede, glem ikke at tage dine Støvler af, naar du gaar i Seng i Aften — og mere Vrøvl af lignende Værdi. Han taler ganske som vi til Sex- eller Syvaarsbørn, naar vi ville faa dem til at le.

Vi gaa indenfor og se et rigtigt Skuespil. Paa det bedste af Theatrene giver man *Suvórov*, stort Folkeskuespil i tre Akter. Klokken er 2 Middag, og man har fra Kl. 9 Morgen spilt Stykket fire Gange allerede. Det tager henved en Time. Salen er den simplest mulige — et Skur; uhøvlede Træbænke som de, hvorpaa man sidder, naar man ser Passionsskuespil i Tyrol. Publikum er ganske simple Folk: Tyende, Bønder og Bondekoner fra Omegnen, Smaaborgere fra Forstæderne med deres Kvin-

der. De vente i Taushed, russisk Taushed, til Tæppet gaar op.

Suvórov er Ruslands populære Nationalhelt. Faa Skridt fra Theatret staar en slet akademisk Statue af ham i gammelromersk Dragt med nogne Lægge, der ligner hvadsomhelst, kun ikke en for sit Ydre ganske ligegyldig russisk General. Saa har endda Skuespilleren, saa hæs han end er, mere af den virkelige Suvórov. I Virkeligheden var den store Mand en ægte russisk Originalsærling, vistnok det eneste Geni blandt Ruslands Generaler. Medens Kutúsov, Nøleren, som Tolstoj af filosofisk-religiøse Grunde har forherliget og idealiseret i *Krig og Fred*, var en Nullitet, der tilranede sig Barclay de Tolly's Krigsplan, og for hvem Omstændighederne sejrede, var Suvórov et virkeligt militært Geni, uimodstaaelig i Spidsen selv blot for en Haandfuld Folk. Hans Overgang over Alperne fra Italien til Schweiz blev foretaget under større Vanskeligheder end Hannibals og Bonapartes Overgange.

Meget betegnende er han i Stykket udelukkende opfattet fra den folkeligt-patriarkalske Side. Han forherliges i russisk Aand for sit faderlige Sindelags Skyld, ikke for sit Mods og sine Sejres. Og — lærerigt nok med Hensyn til russisk Smag — i dette Stykke om en Krigs-

helt ingen Krudtrøg, ingen Skud. Nej, Menigmand ser her med Undren og Stolthed Suvórov klædt i en slidt Uniform som den simpleste Soldat, selv bærende sin Bagage i en Pose paa Ryggen, levende med Soldaten og spisende som han, en Fader for alle.

Det er en bekjendt Anekdote, at Suvórov, naar han vaagnede om Morgenen — gjerne først — istemmede et Hanegal for at vække sine Omgivelser. Som *General Kykiliky* er han bleven vidtberømt Rusland over. I Stykket her drives nu et saadant Misbrug med dette Træk, at Helten vel tredive Gange raaber sit Kykiliky eller citerer det fra tidligere Lejligheder. Og hver Gang fulgtes Skriget af Tilhørernes Jubel. Saa var der Scener, hvori han erklærer den simple Soldat, at denne er lige saa god som Generalen, naar han gjør sin Pligt, og rækker ham Haanden, en Scene, hvor han affærdiger pyntede Parlamentærer, der studse ved Synet af hans simple Barak, Scener, hvor han trøster og hjælper sine Undergivne, spøger med dem og fordrer det samme af sig selv som af dem. Sammenligner man et Skuespil som dette med andre Nationers Folkeskuespil om almenyndede Krigshelte, saa slaar det En, at i dem ufraravigeligt Bravuren er den Egenskab, der sættes i bengalsk Belysning, medens det her er den

patriarkalske Jævnhed, Feltherrens Faderforhold til Soldaten, som betones.

Det samme patriarkalske Træk kom frem i et andet Skue paa aaben Gade, som Paaskefesten frembød. De unge Piger af de kejserlige Pigeskolers øverste Klasser bleve kjørte i lang Procession gjennem Gaderne i de kejserlige Vogne. Fornøjelsen for dem var ene den at faa Lov til at foretage en Kjøretur i pragtfulde Hofvogne med Kusk og Tjener i kejserligt Livré; thi der var intet særligt at se.

Fiktionen er da, at Czaren staar i en Art højere Faderforhold til alle disse Børn. Naar han en Gang om Aaret træder ind i en af disse Skoler — som kun besøges af Adelsklassens Børn — er det Skik, at han som Tegn paa sin Gunst taber sit Lommetørklæde, og alle kaste sig da over det og rives om det, for at enhver kan faa et lille Stykke. Han fører den dygtigste af de unge Piger til Bords og smager paa Lycæets Mad. Det gjælder for den højeste Udmærkelse, naar han rækker et af Pigebørnene sin Tallerken med Levningerne. Skik og Brug er da at sluge dem med Henrykkelse i alle Miner. Stor var Alexander den Andens Forbauselse, da en ung Pige, en Polakinde, efter hvis mundtlige Meddelelse dette Træk fortælles, hvem Kejseren havdeført til Bords som Insti-

tutets mest udmærkede Elev, og til hvem han skød en Levning Steg og Kartofler hen, vinkede ad en Tjener og roligt gav ham Czarens Tallerken at bære ud.

For Menigmand har Kejseren altid staaet som den fælles Fader, om end denne Følelse i den seneste Tid er bleven rystet i sin Grund. Paa samme Tid, som det nuværende Regimente i Rusland har stillet sig paa Krigsfod overfor Folkets fremskredne Klasser allerede ved at lægge Lære- og Rejselysten de største Hindringer i Vejen, har det nemlig begaaet den ukloge Handling at forbyde Afholdelsen af den 25aarige Mindedag for Livegenskabets Ophævelse. De nu frigivne tro deraf at kunne slutte sig til, at man paa højeste Sted fortryder det Skete.

I Byerne finder man den russiske Menigmand paa de ægte russiske Thehuse, hvor han lader Melodierne i Spilledaasen aflire sig selv og nyder den Fornøjelse at have Musik til Theen. Saaledes ses ogsaa Arbejderen og Bonden paa sin Fridag, eller naar han har faaet lidt for meget i Hovedet, gjerne med sin Harmonika i Haanden, dette Instrument, der fordrer saa ringe Færdighed og har afløst den tidligere Tids Balalajka. Uforglemmelig er mig en let berust, ung Arbejder i Smolénsk, der gik salig svinglende midt ad Gaden, klimprende paa sin Har-

monika, medens Beboerne fra alle Gadedøre ledsagede hans Vandring med Blik og Smil. Ved at se ham mindedes man den Rolle, Harmonikaen spiller i Tolstoj's «Mørkets Magt». Man maatte i sine Tanker sammenligne Ungdommens taktfaste, muntre Marschtrit under Guitarspil gjennem Roms Gader om Natten eller Tyskernes kunstrige, firstemmige Sang. Her er Glæden ved Musiken elementær og kun halvvaagen. Blidheden og Naiveteten i denne folkelige Nydelse lader sig forene med Raahed og sløv Tungsindighed.

I Nærheden af Moskvá har man den første Maj (russisk Stil) Anledning til at se en berømt Folkefest, der aarligt finder Sted i Sakolniki Park. Det er en Skov af høje Grantræer, gjennemskaaret af talrige, brede Kjøreveje. Fra Hovedalléen gaa straaleformigt syv Hovedveje ud, der atter indbyrdes ere forbundne ved Tværveje. Desuden er der mindre Veje og Stier, der føre til talrige Villaer i russisk Schweizerstil.

Selve Promenaden den første Maj, der var ment som en Art Corso, og hvortil man Dagen forud maatte leje sig Vogn, hvis man vilde have et sømmeligt Kjøretøj, tabte ved en ægte russisk Bestemmelse sin hele Corso-Karakter. Alle disse talrige Veje vare lige fra Byen af bevogtede af Kosakker og Gendarmer til Hest,

der holdt langs Grøfteranden med vel omtrent tyve Skridts Mellemrum for at intet Opløb skulde finde Sted, og i Ordenens Interesse bestemtes det i sidste Øjeblik, at Vognrækkerne aldrig maatte møde hinanden i Parken, skjønt Pladsen var bred nok. Istedenfor altsaa at nyde en Corsos vanlige vexlende Skue, saa man da intet andet end Ryggen af sin Kusk, Halerne af sine Heste — og sin Dames Ansigt, ifald man var saa heldig at have nogen med.

Men ude i Parken var det menige Folk i broget Sværm samlet paa de store Plæner. Man hørte ingen Sang eller Musik, ikke engang Raab eller Støj. Befolkningen morede sig i al Stilhed. Her var Rutschbaner, ved hvilke Fornøjelsen jo er en lignende som ved Slædefart om Natten: Foreningen af Lydløshed og susende Hast, denne Nydelse, som svarer til den lidenskabelige Side af Folkekarakteren og til det russiske Yndlingsord, der særligt er lidenskabelige russiske Kvinders Devise: *Avós*, lad staa til, det franske *Vogue la galère*. Saa var dernæst den anden, ligesaa ejendommelige Folkefornøjelse, der svarer til Nationens lymfatiske Temperament, tilbudt Menigmand i stærkt benyttede Gynger af alle Slags. Det Humør, hvormed man i Danmark morer sig i Skoven en Foraarsdag, fattedes imidlertid; de forskjellige Samfundsklasser ere

heller ikke hos os nogensinde lige udenfor Hovedstaden saa skarpt adskilte som her.

Medens man i Byer som London, Berlin eller Paris stadigt ser Musæer og andre offentlige Opdragelsesanstalter fulde af jævne Folk, som efter Evne søge Belæring, og som man af yderste Evne paa disse Steder har lettet Stoftilegnelsen, findes intetsomhelst Tilsvarende i Rusland. Eremitagen i Petersburg med sin store og værdifulde Samling af Kunstsager er vanskeligt tilgjængelig og lidet besøgt, Musæerne i Moskvá ere ligeledes kun sjældent tilgjængelige og have endnu sjældnere en pædagogisk Karakter. End ikke Mindesmærkerne i de store Byer have nogen opdragende Egenskab. De forherlige Czarer og Generaler eller Nationalhelte og have udelukkende det Øjemed at styrke Kejserforgudelsen og den nationale Selvfølelse. Man er paa dette Punkt tilbage for Berlin, hvor siden Rigets Stiftelse en ikke lille Række Statuer ere blevne opstillede, der hverken forestille Konger eller Feltherrer. Reaktionen i Rusland er endda i dette Øjeblik saa stærk, at selv det at besidde en Reduktion af Falconnets Peter den Store, snarere tages som et Tegn paa Illoyalitet end paa det modsatte: Peter var en Vestens Mand, en Europæer.

Foruden Kejsere og Generaler i Bronce

findes i Petersburg kun en eneste Statue. Det er det meget fordringsløse og hyggelige Mindesmærke for Fabeldigteren Krylov i den kejserlige Sommerhave, Børnenes Legeplads. Den er anbragt der ganske som H. C. Andersens i Kongens Have, kun at den russiske Statue er bedre, og at særligt Relieferne om dens Fodstykke, hvor man ser den hele Dyreverden trænges, ere morsommere, til Gjengjæld rigtignok stilløsere end de danske. I Moskvá findes den store Gruppe af de to gamle Folkebefriere fra Polakkernes Aag, Slagteren Minin og Fyrsten Posjarsky, hvis Berømmelse skriver sig fra 1612, og for hvilke ogsaa i Novgorod et Mindesmærke er rejst; desuden en moderne, ikke altfor god, Statue af Puschkin. I Smolénsk, Komponisten Glinkas Fødeby, findes en Statue af denne, en undersætsig lille Mand, der ikke egner sig synderligt for plastisk Fremstilling. Man har imidlertid havt den originale Ide at give Jerngitret, der omgiver Mindesmærket, fine Tværstænger som Nodelinjer og saaledes at omgive Komponisten med hans berømteste Melodier i støbt Nodeskrift.

Medens de andre europæiske Stater gjøre, om end langtfra hvad de kunde, saa dog noget for Folkets Undervisning, afskyer Regjeringen her Folkeopdragelsen og lægger den talløse

Hindringer i Vejen, ja gjør hvad den kan for at bekjæmpe den. Byerne frembyde, som sagt, paa langt nær ikke de Muligheder til Menigmands Belæring og Uddannelse som andre Landes Stæder. Og da paa Landet Kampen mod Kundskaben kan drives med langt mere Fynd endnu, er trods alle Befolkningens gode naturlige Anlæg en forfærdende Uvidenhed blevet Følgen.

Man kan uden Overdrivelse sige, at Bestræbelsen fra de Herskendes Side nutildags som under Kejser Nikolaj gaar ud paa at umuliggjøre virkelig Kundskab og at tilintetgjøre al personlig og selvstændig Vilje.

Der gives i Rusland tre Arter Bøger: 1) de forbudne, d. e. omtrent al værdifuld Literatur, naar den ikke netop med usigelig Kunst og Resignation er tilpasset efter den russiske Censurs Fordringer. 2) Den tilladte: uskyldig Skjønliteratur og i Almindelighed rene Fagskrifter, dog med den Begrænsning, at selv i Meyers og Brockhaus's tyske Konversationslexikonner alle Artikler om Rusland og alle Biografier af Russere ere oversværtede paa Grund af den «Aand», hvori de ere skrevne, skjønt de selvfølgelig næsten kun indeholde nogne Fakta. Ja Omsorgen strækker sig til Udlandet. I en fransk Bog, jeg iaar fik sendt fra Rusland, havde Cen-

suren udskaaret et Blad, hvorpaa der, som Sammenhængen viste, stod noget — ikke Ugunstigt, men ikke ubetinget Gunstigt om den afdøde Kejserinde. 3) Den sidste Kategori af Bøger er den, som bestaar af Skrifter, der anbefales til Brug for Undervisningsanstalter og Almueskoler. Man kan let gjøre sig en Forestilling om, hvad dette er.

Ængstelsen for at Folkets Kundskabsniveau skal blive løftet, er saa stor, at den lægger Hindringer i Vejen for de spædeste Børns Elementærundervisning. Da for nogle Aar siden en højtstaaende Dame, om hvem intetsomhelst Revolutionært var bekjendt, Datteren af en bekjendt Minister, der under Alexander II gjennemførte Retsreformen, en Fyrstinde med stor Rigdom, der vanskeligt kunde mistænkes for at ville ophidse Bønderne til ulovlige Indgreb i fremmed Ejendom, vilde anlægge en Børnehave, hvor hun boede paa Landet, ansøgte hun to Aar forgjæves og fik saa et Afslag. Om Sligt maa man ansøge. Og den Art Ansøgninger afslaaes i Regelen.

Det er da intet Under, om Bondestanden i de fleste Egne endnu gjør et Indtryk af dyb Vankundighed og asiatisk Underkastelsesaand.

Den fornemme Dame hilses paa sit Landgods af enhver Bonde eller Arbejder, enhver

ung eller gammel Almueskvinde, der vil bede hende om Bistand af en eller anden Art, med næsegrus Falden til Fode. Ikke blot Enhver, der vil tigge, nej enhver Mand eller Kvinde, der ønsker en Begunstigelse, falder ned paa Knæ for hende og slaar Panden mod Vejens Grus. Ingen Indsigelse kan faa dem til at opgive denne Vane. Betegnende nok er Pandeslag (mod Jorden) endnu den Dag idag Navnet paa Ansøgninger til Czaren (Tschelobitnaja).

Overtroen er saa stor som Underdanigheden.

I urolige Tider antager den ikke sjældent en skrækindjagende Karakter. Da under Kejser Nikolaj Koleraen udbredte sig i Petersburg, tillagde den menige Befolkning Epidemien saa eventyrlige Grunde, at den kom i Raseri over nogle Drenge, som vare sete *hældende Kolera* i Nevaen, ja paa et af Torvene rejste Befolkningen sig i fuldt Oprør mod Politiet, fordi dette ikke havde arresteret to Personer, der havde *bragt Kolerapulver ind i et Hus* for at udbrede Smitten. Det var ved denne Lejlighed, at Nikolaj, som netop kom kjørende forbi i sin Kane og blev Vidne til Oprøret, stansede det med ét Slag blot ved at løfte sin Arm i Vrede og med mægtig Stemme raabe: *Paa Knæ!* — Det er denne Scene, der er fremstillet i Relief paa Fodstykket af Mindesmærket for ham.

Den Dag idag er den folkelige Overtro den samme. I en Fabrikegn i Mellemrusland, hvor jeg opholdt mig, var der flere Gange sket Lynnedslag eller en anden Ulykke paa Treenighedsdagen, den 7de Juni. For ifjor at afvende den himmelske Vrede bad Arbejderne Munkene i et Kloster nogle Mile derfra at laane dem et undergjørende Billede af «den hellige Jomfru med tre Hænder», som i Egnen anses for Indbegrebet af al hellig Overnaturlighed, og dette Billede blev med stor Pomp i en særegen Jernbanevogn, under Klerkenes Sang og Svingen af Røgelsekar, ført til Landsbyen. Mængden samlede sig paa Stationen i saadant Antal, at de, der iforvejen opholdt sig paa Perronen, maatte tye ind i Jernbanevogne for ikke at knuses. Billedet bragtes ind i Kirken, hvor der blev sunget Tedeum. Der indtraf den Dag hverken Uvejr eller Uheld, og ingen Arbejder drog den overnaturlige Grund dertil i Tvivl.

Et andet Bevis for Bønders og Præsters aandelige Standpunkt er det følgende fra samme Tidspunkt. Ikke langt fra den lille By Bjésjitza fandt man det uhyre Hoved af en Mammuth. En ung Fyrstinde, hvis Landsted laa i Nærheden, kjøbte dette Hoved af Bønderne. En eller anden, der vilde have Publikum eller Gejstligheden til Bedste, skrev saa i Provinsens lokale

Tidende, at Bønderne, efter at Hovedet var blevet opgravet, havde hentet en Præst, der havde læst Bønnen for de Døde over det og derpaa begravet det paany. — Skulde man nu tro det! I den Anledning kom hele Egnens Kleresi i Bevægelse, og netop over, at det, der stod i Artiklen, var usandt og Intet sket. Hvad om det havde været et Menneskehoved fra gamle Dage, og man havde forsømt at læse Dødsbønnen! Konsistoriet i Petersburg sendte et Papir til den fornemste Prælat, fordrede en Undersøgelse af det Skete og paabød, at Stedets Gejstlighed skulde tage Maal af det fundne Hoved, ordlydende: da dette frembyder en *anthropologisk* Interesse. Dagen efter ankom en hel Procession af Præster til Landstedet og holdt der stort Raad om, hvorledes de skulde bære sig ad med at bevise, at dette var en Mammuth og ikke *et antidiluviansk Menneske*, som de udtrykte sig, indtil Huslæreren, en tillidindgydende panslavistisk Naturvidenskabsmand med alle sine Examiner i Orden bag sig, tog Maal af Hovedet og afgav den formelle Erklæring, at dette Hoved aldrig havde siddet paa en forhistorisk Kristenkrop men paa en Mammuth. Æmnet kunde ret vel egne sig for en russisk Farce, kun at man rigtignok hverken kunde faa den trykt eller opført.

Arbejderne i denne Egn boede i Barakker. 150 Arbejdere laa i et snevert Rum. Fra Væggene af gik Brædder ud, saa de laa og sov som i Køjer paa et Skib, kun at disse Brædder eller Bænke var saa brede, at Arbejderne laa med Hovedet ind mod Muren og Benene udad mod Gulvets Midte. I Rummet var der iøvrigt intet Bohave, intetsomhelst, ingen Pude, intet Tæppe, ingen Stol, intet Bord. Udstyrelsen var nøjagtigt som i et Hundehus. Denne elendige Tilstand beror paa, at der overalt findes Entrepreneurer, som holde hundreder af Arbejdere i Nærheden af de store Fabriker for at kunne udleje dem, saasnart man har dem behov. Den Mad, de faa, er en Grød, som neppe er kogt. Dertil uspiseligt Brød og udrikkelig Kvas med nogle Stykker Agurk i.

En kvindelig Læge fortalte om sine Besøg i disse Arbejderbarakker: En Kvinde ventede sin Nedkomst i et lille Kammer, hvor der foruden hende laa otte Personer. Da jeg var bleven tilkaldt, maatte jeg puffe dem tilside for at kunne forløse Barselkonen. De saa, hvad der var paa Færde, rykkede sig saa lidt og vedbleve at sove. —

De ringeste Arbejdere i denne Fabrik — man fabrikerede Dokker af Jern — fortjente i

danske Penge 64 Øre om Dagen, de dygtige 1 Krone, de allerbedste 1 Krone 60 Øre.

Det er dette Menneskemateriale, som de unge Mænd og Kvinder, der stræbe at delagtiggjøre den store Befolkning i Tidsalderens fremskredne Ideer, have at opdrage og støtte sig til. Det er øjensynligt, at Opdragelsen vil tage Tid, og at den Understøttelse, de foreløbigt kunne finde, er for intet at regne.

Der gives herom to smaa Dialoger af Turgeniev, af Hensyn til Censuren udeladte af hans «Digte i Prosa», betitlede *Arbejderen og Manden med de hvide Hænder*.

I den første undres Arbejderne over den Fremmede og afvise hans Paastand, at være en af deres, idet de pege paa deres egne Arbejdshænder, som lugte af Gjødning og Tjære, og paa hans fine og hvide Hænder: Hvad lugter de af? — Lugt selv! — Det er underligt, man skulde sige, de lugter af Jern. — Ja, af Jern. I sex hele Aar har jeg baaret Lænker om dem. — Hvorfor? — Fordi jeg tænkte paa Eders Lykke. Jeg har villet frigjøre Jer Stakler; jeg gjorde Oprør mod Jeres Undertrykkere; derfor blev jeg fængslet. — Fængslet! ja hvorfor var du opsætsig? —

I den anden Dialog, som foregaar to Aar efter, taler den samme Arbejder til en anden om

den unge Herre, som dengang talte med dem: Han skal hænges idag; der er kommet Befaling. — Han har da altsaa igjen været oprørsk? — Ja, igjen. — Godt, kjære Dmitri, men tror du ikke, vi kunde faa fat paa noget af den Strikke, han bliver hængt med. Man siger, det bringer sikker Lykke til Huse. — Ja vel, Piotr, lad os forsøge! —

Det er da dette Menneskemateriale, som de unge Mænd og Kvinder, der «gaa ud i Folket», stræbe at undervise og løfte. De gjøre det med en utrættelig, heroisk Iver, der er hævet over al Ros og uden Sidestykke i noget Land. De forlade Slægt og Venner, udsætte sig for Kulde og Sult, for Had og Spot, Foragt og Forhaanelser, trodse Fængsel, Sygdom og Død uden nogen anden Løn end den, deres Bevidsthed skjænker dem. Der venter dem ingen Hæder af nogensomhelst Art; deres Gjerning er skjult, deres Offer navnløst. Deres ydre Liv er en Kjæde af Anstrengelser og Lidelser.

De udgjøre den udadtil virksomme Del af den russiske *Intelligentia*, en Verden for sig med sine egne Moralbegreber, betænkelige undertiden, men altid mere værd end det borgerlige Bryg, der ellers i Europa gaar under Navn af Moral — en pur ung Verden med Ungdommens brændende Tro og det russiske Heltemods pas-

sive Karakter, Standhaftigheden overfor Kvaler. Troen paa deres historiske Mission og Bevidstheden om deres aandelige Kraft bærer dem oppe.

Tikhomirov, der har været en af den revolutionære Bevægelses ledende Kræfter, og som nu lever landflygtig i Paris, dybt beklagende de Attentater, der alene have muliggjort den nu i Rusland herskende Reaktion, er overalt, hvor han meddeler enkelte Træk — ikke altid, hvor han almindeliggjør — en fuldstændigt paalidelig Kilde. Han fortæller om en ung Fange, der stadigt var opsætsig og fordrede uhørte Begunstigelser, f. Ex. Tilladelse for Cellefangerne til at tale og spadsere sammen. — Det gjælder om at protestere, gjentog han bestandig. — Men hvad kan du udrette, svarte hans Kammerater, du glemmer, at du er under Laas og Lukke. Hvor vil du finde Kraft til at tvinge Myndighederne? — Kraft! hvor? i mig, i dig . . . *jeg er selve Kraften.* — Kjære Ven! den Kraft kan de andre jo knække i et Minut. — Knække den! lad os først se! lad dem prøve! —*)

Man har her uden Tvivl i et klassisk Udtryk den Grundfølelse af Uovervindelighed, som er Bevægelsespartiets Styrke i Rusland.

Man kan gjøre sig et Begreb om russiske

*) Tikhomirov: La Russie politique et sociale. S. 280.

Fangers Stoicisme, naar man hos Dostojevski i hans «Erindringer fra de Dødes Hus» læser, hvilket Antal Pidskeslag de udholde uden en Klage, uden en Stønnen. I de senere Tider er det ogsaa gjentagne Gange set, med hvilket Mod enkelte politiske Fanger have søgt Døden for ikke at komme til at angive Medskyldige. En har taget sig af Dage med Petroleum, en anden har overskaaret sin Strube med et Glasskaar, da al Adgang til Vaaben var dem forment.

Udenfor Rusland har i en allerede lang Aarrække de revolutionære Kræfter i dette Land fængslet Opmærksomheden og holdt en vis Nysgjærrighed i Spænding. Nihilister kalde vi dem, *Nigilister* udtale Russerne Ordet, som iøvrigt er forældet nutildags. Hvis man i Europa dermed mener den terroristiske Gruppe, da er denne ganske vist saare lille, maaske — efter hvad man i Rusland tænker — en 500 Personer i Alt, der (om end ugjerne) sysle med Tanken om at gribe til Sprængstoffer og Mordvaaben for at skræmme. Men tænker man ikke netop paa denne Gruppe, da er Nigilismen en Samfundsmagt, som strækker sig ind allevegne, i alle Kredse og finder Støtte og Tilhold paa spredte Punkter overalt. Den er nemlig ikke meget forskjellig fra, hvad man ellers i Europa

betegner som Dannelse, fremskreden Dannelse: den dybe Skepsis overfor vore Institutioner i deres nedarvede Form, det vi kalde: Kongemagt, Kirke, Ægteskab, Ejendom.

Selv kalde «Nigilisterne» sig ikke ved dette gamle, af Turgeniev i «Fædre og Sønner» i Omløb satte Navn. Det skriver sig fra den Tid, da Rusland ved Kejser Nicolaj's Død lige var blevet befriet fra den til den højeste Grad potenserede Enevældes Tvangssystem og da ikke blot Ophævelsen af Livegenskabet laa i Luften, men Tanken, som i en Menneskealder havde været lammet, paa engang følte sig fri, rørlig, bevinget, og Ordet, som ligesaa længe havde været Regjeringens Livegne, blev givet frit eller med en Art indre Nødvendighed taget frit. Dengang var med ét Slag Alt, hvad der havde Klangen af en menneskelig Røst, lutter Kritik, Negation, Rejsning mod alle gamle Autoriteter. Med Ungdommens Harme og Begejstring løb dens Uerfarenhed løbsk. Den unge Mand viste sit demokratiske Sindelag ved ikke at rede sine lange Lokker, ikke vaske sine Hænder og gaa fantastisk klædt; den unge Kvinde sit Frisind ved at bære kortklippet Haar, en simpel Kjole og tale Bondens ligefremme Sprog. Hadet til det gamle Samfunds Overleveringer, dets Hykleri og dets Vedtægter gik saa vidt, at Alt, hvad

man hidtil havde holdt helligt blev foragtet blot paa Grund af den Respekt, det nød.

Dog denne Periode har kun varet kort. Saaledes svarer hos Njekrassov (i *Læsekabinettet*) en Søn paa sin Faders Bebrejdelser: «Nigilist er et dumt Ord. Men hvis du derved forstaar et frimodigt Menneske, der ikke holder af at leve paa andres Bekostning, men arbejder, søger Sandheden, stræber, ikke at føre et unyttigt Liv, fløjter enhver Kjæltring lige op i Øjnene, ja nu og da giver ham en Lussing — i saa Fald ser jeg ikke noget ondt deri, og i saa Fald er jeg Nigilist.»

Nutildags kalder den utilfredse Ungdom sig i deres eget Sprog *Njelegalni* ɔ: illegale, udenfor Loven. Vil man danne sig den rette Forestilling om dem, maa man først og fremmest glemme den gamle Bazárov (fra *Fædre og Sønner*), som engang var sand men ikke er det mere, saa de Unge i *Ny Jord*, som ere konstruerede fra Udlandet af og aldrig have været virkeligt sande, men især Dostojevski's *De Besatte* (paa Dansk betitlet *Nihilister*), en Ultrareaktionærs Vrængbillede af en Retning, han i sin Ungdom havde tilhørt, men som med Aarene var bleven ham en Afsky. Og man maa huske, at ingen andre Skildringer af denne Ungdom kan findes i Bøger, der ere udkomne i Rusland

end saadanne, der ere beregnede paa at passere Censuren. Og det turde være lettere for en Kamel at komme gjennem et Naaleøje end for en sympathetisk Skildring af Samfundets lovstridige Elementer at komme igjennem russisk Censur.

Der kom til en Landsby i Guvernementet Orjol en simpeltklædt, meget intelligent ung Pige, der ernærede sig ved den beskedne og ukunstneriske Beskjæftigelse at male Portræter af Afdøde efter Fotografier. Hun var i en meget ung Alder med nogle andre unge Piger gaaet ud i Folket, ud paa Landet at lære Bønderne at læse og Bondekonerne at sy; hun vilde i Et og Alt leve med dem. Myndighederne faldt over disse Pigebørn, splittede dem ad og sendte dem alle ad den administrative Vej til forskjellige fjerne Byer, hende ene til en ganske lille By i Guvernementet Vólogda. Der gjorde hun Bekjendtskab med Vjera Sassúlitsch, som ogsaa var forvist derhen, og de levede der i flere Aar sammen. Saaledes blev hun revolutionær. Hun var i høj Grad paa sin Post overfor de velhavende og fornemme Familier i Egnen. Men traf hun paa en Dame, der efter længere Bekjendtskab indgjød hende Tillid, sagde hun: «Jeg ser, du er et *Menneske;* jeg regner dig til *vore.*»

De fleste af disse unge Piger ere uanselige, lidet indtagende, næsten ikke sanselige. De gaa helt op i deres Ide. Enkelte Damer, der som Tilhørerinder havde været tilstede ved den berømte politiske Retssag, der gaar under Navn af de 193's Proces, fortalte, at alle de Kvinder, der vare indviklede i den, lignede blege Nonner, magre, dybt alvorlige, forgræmmede; kun en eneste af dem var lidt kjøn.

Den i den russiske *Intelligentia* herskende Opfattelse af den Frihed, der kan tilstedes i Omgang mellem Kvinde og Mand, er stik modsat den franske og polske. Ingensteds bedømmes Forholdet mellem de to Kjøn med mere Frisind, og i Tilfælde, hvor Naturen er gaaet over Reglernes Dæmning, med større Overbærenhed. Ingen finder det i Ruslands mere dannede Kredse besynderligt, om en Mand og en Kvinde søge hinandens Selskab alene. Ingen tror derfor strax, at der bestaar en Kjærligheds-forbindelse imellem dem; allermindst betragtes Kjønnene her (som i Frankrig) som ved enhver Lejlighed bestialsk tiltrukne af hinanden. Den russiske Moder frygter i Regelen ikke at lade sin Datter alene med en ung Mand. Maaske er Ligegyldigheden for *qu'en dira-t-on* ingensteds større end i det gode Selskab her.

Da Bourbakis Hær 1870 var nødt til at

gaa over Grænsen i Schweiz, og man lod Soldaterne efter de anstrængte Marscher tilbringe Nætterne paa aaben Gade under skyllende Regn, vilde intet Hus, hvor der var Kvinder alene, aabne Porten for dem. Kun to unge Russerinder, der studerede i Schweiz, overlod nogle Soldater det eneste Værelse, de havde, og tilbragte paaklædte Natten i deres Selskab hellere end at lade dem sove paa Gaden, og ganske ubekymrede om, hvad dum og raa Fortolkning man kunde ville give dette Skridt.

Intet er ogsaa hyppigere end Venskabsforbund mellem unge Studerende af begge Kjøn, hvor fælles Interesser, fælles Idealer og Fremtidsplaner afgive det Bindeled, som i andre Lande kun den erotiske Tiltrækning, der her naturligvis kan træde til, men lige saa ofte udebliver. Den intellektuelle Nysgjerrighed og den ungdommelige Reformiver er større end andensteds.

Dog det forstaar sig, at disse unge Kvinder gjerne leve et fuldt Menneskeliv. Anatole Leroy-Beaulieu, der øjensynligt har faaet en altfor stor Del af Materialet til sin værdifulde Bog om Rusland fra en lille Kreds af forhen liberale, nu stærkt konservative Elementer, har ikke forsømt at skildre «Nihilistinderne» som levende i en sædelig Opløsningstilstands Rige, hvor «den frie

Kjærligheds» Princip har indført «en Abestammes Levevis», og han taler med undrende Anerkjendelse om, at der i disse dyriske Kredse ligefuldt nu og da forekomme Vestalinder, der negte sig faktisk at bruge den Frihed, som de i Principet fordre.

Tikhomirov har (1886) anført imod ham, at den frie Kjærlighed, kun ikke opfattet som den forstaas af den europæiske Pøbel, forlængst har været den hele russiske *Intelligentias* anerkjendte Princip — et Princip, som end ikke mere diskuteres, saa lidet som vi hos os diskutere Religionsfrihedens eller Pressefrihedens. Man kan sige, at siden Tschernischevski skrev sit Hovedværk *Hvad er at gjøre?* (1863) ja i Grunden siden Alexander Herzen skrev sin Roman *Hvem har Skylden?* (1847) betragtes dette Spørgsmaal som i det Væsentlige (for Moralens Vedkommende) løst. Ved Kjærlighed forstaar man ikke i Rusland som andensteds den blotte Sanselighed. Og der findes indenfor den russiske *Intelligentia* en sand Kultus af Kjærligheden som af en hellig, i sig selv berettiget Sag.

Respekten for det formelle juridiske Baand mellem Kvinde og Mand er forholdsvis ringe; Opfattelsen af Ægteskabet som en Forsørgelse upopulær; Medlidenheden med de Tilfælde, hvor

en ægteskabelig Katzenjammer er indtraadt efter Rusen, har her et humoristisk Anstrøg; ikke sjældent give Ægtefællerne, naar af en eller anden Grund en dybere Uoverensstemmelse er indtraadt, hinanden den fulde Frihed tilbage og fortsætte som gode Venner deres Samliv. Den unge Pige har her, maaske hyppigere end andensteds, sit Livsideal; hun vil ikke leve som et unyttigt Væsen. Det vil ikke være hende muligt at hengive sig koldt og brutalt som den meget uvirkelige Nihilistinde i en forøvrigt udmærket dansk Forfatters Skuespil *Den Logerende*. Hun vil ogsaa skamme sig ved at knytte en ægteskabelig Forbindelse for sin blotte Fordels Skyld. Men hun skammer sig ikke ved at træde i Forbindelse med en Mand uden sine Forældres Samtykke og uden nogen lovlig Formalitet, hvis hun blot elsker ham alvorligt. Hun er ligegyldigere for Verdens Dom end andre Landes Kvinder.

Denne aandelige og sædelige Holdning har intet med Letfærdighed eller Letsindighed at gjøre. Det er en statistisk Kjendsgjerning, at aarligt to Tusind Kvinder af egen Drift ledsage en Deporteret til Sibirien, tidt til Tvangsarbejdet. Saaledes fulgte en Dame af det fornemme Selskab Baronesse Rehbinder for nogle

Aar siden den i Attentatprocessen indviklede bekjendte Læge Dr. Weimar.

I Reglen kan det siges om dem, der «gaa ud i Folket», at da Hjemmet trykker og hindrer dem, søge de for at opnaa Uafhængighed for enhver Pris ud derfra. I det Øjemed var det, at de i sin Tid opfandt de *foregivne Ægteskaber*, som nu omtrentlig ere gaaede af Brug. Den unge Pige fandt en Kammerat af samme Livsanskuelse som hun, der indvilgede i *pro forma* at ægte hende, men som ingen Rettigheder havde eller gjorde gjældende overfor hende, og ved hvis Hjælp hun frigjordes fra sin Families Opsigt. Undertiden er det hændt, at de to Paagjældende (som i Fru Gyllembourgs *De lyse Nætter*) efter at have gjort nærmere Bekjendtskab ere blevne et Par; i andre Tilfælde siges den mandlige Hovedperson at have misbrugt de ham formelt overdragne Rettigheder, og en Skilsmisse er bleven Følgen. I Reglen have de Nygifte strax efter Brylluppet skiltes fra hinanden, frie hver for sig. I *Ny Jord* har Turgeniev som bekjendt skildret et beslægtet Tilfælde, Sødskendeforholdet mellem Nesjdanov og Marianne, efter at han har bortført den unge Pige.

Hvor meget disse unge Kvinder nu end føle sig dragne til det menige Folk, saa sker det

dog meget sjældent. at de forelske og gifte sig udenfor deres Stand, og sker det, hævner det sig i Reglen. Et Exempel af min Bekjendtskabskreds er det følgende: En ung Pige elskede en Mand af hendes egen, den fornemme, Klasse. De bleve begge forviste administrativt, men sendte hver til sin Ende af Sibirien og kunde aldrig erfare det ringeste om hinanden. I Landsbyen, hvor den unge Pige var, lærte hun saa efter nogle Aars Forløb en ung Arbejder at kjende, forvist af politiske Grunde som hun. Hun var dagligt sammen med ham; han blev lidenskabeligt forelsket i hende; de fik et Barn. Andre Forviste kom paa Gjennemrejse til Byen; blandt dem en ung Mand af den unge Piges Samfundsklasse, som vidste noget om hendes Elskede. Hun kunde ikke blive træt af at spørge ham ud, sad og talte med ham en hel Nat igjennem. Ved Daggry, som hun sad med Barnet ved sit Bryst, dræbte saa Arbejderen hende i skinsygt Raseri. Han troede i hendes Ansigt at læse Kvalen over at have nedladt sig til ham. To Aar efter blev Barnet bragt til Petersburg til hendes Forældre.

Meget betegnende og lærerig er en utrykt og forbuden Novelle af Korolenko, hvis Titel er *Besynderligt*, og hvis Indhold dette:

En kvindelig Fange er bleven sendt bort

til en fjern Provins i Forvisning. En af de Gendarmer, dar har ledsaget den unge Frøken, er Fortælleren. Hun har ikke forud maattet faa at vide, hvor hun skal sendes hen, bliver saa mellem to Gendarmer kjørt gjennem hele Sibirien næsten. Den ene af Gendarmerne, en udannet men brav Karl, føler sig saa hjertegreben af hendes Ungdom og Ynde, at han er formelig forelsket i hende og ikke kan lyde sin Ordre. Han nævner hende Navnet paa den By, der er udset til hendes Opholdssted. «Godt», siger hun, «dér er adskillige af *vore.*» Strax efter sin Ankomst gaar hun op til en ung Mand, hvis Navn er hende bekjendt, men som hun aldrig før har set, og bliver boende hos ham. — Hun er syg, brystsyg.

En Maaned efter kommer Gendarmen igjennem Byen paany, søger hende op og finder den unge Mand ved hendes Seng, hører dem med Forundring ikke desmindre sige *De* til hinanden. Det er ham ubegribeligt, hvad for en Art Baand, der forbinder dem; det er klart, at det ikke er Elskov; men Idéfællesskab er et ham fremmed Begreb. Han erklærer den unge Pige sin Hengivenhed for hende; men hun jager ham bort med den dybeste Afsky. Hun afskyer ham ikke personligt, men allerede fordi han er Gendarm, af Princip, af Kjærlighed til

den Sag, for hvilken hun har sat Livet ind; han er for hende ikke noget Menneske, kun et af Redskaberne i den onde Magts Haand. Heller ikke dette er det den stakkels Gendarm muligt at forstaa. —

En Forfatter, hvis Navn er europæisk kjendt, meddeler mig følgende om sine Forbindelser med disse Kredse: For en halv Snes Aar siden var jeg bosat i Berlin og fik dengang jævnligt Breve fra russiske Misfornøjede af begge Kjøn, dels med Bønner om at skrive dem nogle Brochurer, de kunde oversætte og omdele blandt Bønderne, dels i Anledning af en Monografi, jeg har skrevet om en berømt revolutionær Personlighed, en Bog, som jeg skylder Størstedelen af min Popularitet i visse Samfundslag i Rusland. Stilen i adskillige Breve var ungdommeligt naiv, men Tonen af varm ungdommelig Begejstring i Forening med en Energi i Stilen, der selv hos en kraftig Mand er ualmindelig, vakte i et enkelt Brev, hvor Underskriftens Fornavn kun var betegnet med et Bogstav, min store Forundring. Da jeg i mit Svar bemærkede, at det ikke var mig nyt at finde Enthousiasme og Handlekraft hos unge Mænd i Rusland, modtog jeg til min Forbauselse Svaret: «Det er meget muligt, at De er vant til at finde disse Egenskaber hos vore unge Mænd; men det an-

gaar ikke mig, thi jeg har allerede i nogle Aar været Bedstemoder.» Af dette Brev udspandt der sig en Brevvexling. Men efter nogen Tids Forløb ophørte saavel den som anden lignende Korrespondance paa Grund af de uendelige Forsigtighedsregler, mine Korrespondenter mente at maatte tage. Da adskillige af mine Bøger dengang lige nyligt vare blevne forbudne i Rusland, vovede de ikke at skrive mit Navn paa Konvolutterne. De ændrede Navnet, saa jeg maatte underrette Postbudene derom. I den egentlige Attentatperiode ophørte saa al Brevvexling af den Art. —

Ikke sjældent er det ganske unge Børn, som indlade sig paa de ejendommeligt russiske Verdensforbedringsplaner. Thi bevare end de gamle undertiden en ungdommelig Begejstring, som andensteds er sjælden, saa er det dog i Rusland som andensteds Reglen, at Aar og Erfaring bringe baade Kvinder og Mænd til at anse det Bestaaende for stærkere end det er, og Udsigten til at kunne styrte det for ringere end den viste sig for dem i deres Ungdom. Tidligt har man ogsaa gjort den Iagttagelse, at i de mangfoldige politiske Processer, som betegne den sidste Snes Aar, er næsten Ingen bleven domfældt, der var over 30 Aar;

selv de 25aarige ere sjældne; de flestes Alder har varieret mellem 17 og 23 Aar.

I Foraaret 1887 blev i Petersburg arresteret en 16aarig ung Pige, hvis Forældres Navne vare kjendte overalt i det gode Selskab. For sin ansete Faders Skyld blev hun frigivet men dog saaledes, at hun nu staar under Politiets Opsigt. I hendes Moders Hus havde en Gruppe unge Studenter havt en ugentlig Sammenkomst, for at læse Shakespeare højt paa Russisk, som det hed. At disse sex, syv Studenter saa regelmæssigt samledes der, vakte Opsigt, og Politiet sendte en Advarsel, modtog Forklaringen og svarede: det vilde være bedst at indstille disse Oplæsninger.

Man føjede sig tilsyneladende. Saa blev de unge Studenter arresterede. Man fandt hos en af dem en haandskreven Oversættelse af et lille tysk socialistisk Skrift, forfattet af en vis Thun, og med samme Haandskrift fandtes et Indbydelseskort undertegnet med den unge Piges Navn. Det nyttede da ikke noget, at hun nægtede at kjendes ved den Skrift, i hvilken Manuskriptet forelaa.

Hun var meget ejendommelig, styg med smukke Øjne, vanskelig at lære at kjende; thi en ringe Ting kunde gjøre hende stum. Var en glimrende Verdensdame eller en smuk Ko-

kette tilstede, aabnede hun ikke Munden. Hun paastod, det var hende umuligt at sige et Ord i den Art Kvinders Nærværelse. Hun havde Ungdommens hele Rigorisme; Overbærenhed var en Dyd, hun kun kjendte af Navn. Og hun havde Ungdommens naive Tro paa Virksomheden af enhver Art Propaganda. Moderen, en 35aarig Dame, var varmblodig og erotisk anlagt med al det russiske Blods overdaadige Livskraft. Datterens hele Følelsesliv var traadt i Intelligensens Tjeneste; hun behandlede Moderen, som var denne hendes eget store Barn.

Sjældnere end denne Type er blandt disse unge Kvinder den ufortrødent livsglade, hvem ingen Modgang bider paa. Et Brev fra en ung gift Kone, der var bleven forvist til en By i Sibirien men uden at være fængslet, lød omtrent saaledes: Kjære Venner! Jeg kan tænke, I nære nogen Uro for mig. Men aldrig i mit Liv har jeg befundet mig bedre. Her er herligt at være. Behageligt er det allerede at være nogen Tid adskilt fra min elskede Mand, som begyndte at kjede mig. Men det er endda det mindste. Jeg er bleven modtaget her ikke som en Forbryderske men som en Dronning. Hele Byen bestaar af Forviste, Efterkommere af Forviste, Venner af Forviste. Man slaas formelig om at vise mig Venlighed, ja Hyldest. Hver

anden Aften er jeg paa Bal og aldrig af Gulvet. Dette Sted er det sande Balparadis osv. osv.

Hyppigere end dette Overmod er en Ydmyghed, en dyb, grænseløs Beskedenhed, der er ægte slávisk. I Moskvá levede i et lille Hus med Have i en Udkant af Byen en yderst fint begavet ung Pige, som i mange Aar havde lidt af en haard Sygdom, paa Grund af hvilken hun fra Tid til anden, især under Sindsbevægelse, tabte Mælet helt. Hun levede et rent aandigt Liv, gik aldeles op i aandelige Interesser, var paa Grund af sin Sygelighed og Svaghed næsten ikke Kvinde. Men en renere og stærkere intellektuel Begejstring og en mere haardnakket Stræben i dens Tjeneste skal man søge om. Hun oversatte meget fra fremmede Sprog og skrev ogsaa selv. Det var Foreningen af Energi og den dybeste Ydmyghed, som slog den Fremmede, der fik hende i Tale. Hendes Fader havde været en bekjendt Professor i Mathematik. Hun og hendes to Søstre, muntre og sunde Piger, ernærede sig, forældreløse som de var, anstændigt uden fremmed Hjælp. Rørende var især den yngste, meget yndefulde Søsters Kultus af den begavede syge.

En Aften i et Selskab skildrede en bekjendt Udlænding, der havde opholdt sig nogen Tid i Petersburg, en anden ung Pige af samme Ret-

ning og Dannelsestrin, kun syttenaarig og af et langt kjækkere Temperament. Jeg havde, fortalte han, set hende flygtigt i et Selskab; men vi vare strax blevne skilte ad. Jeg bemærkede kun, at hun havde smukke klare Øjne og et varmt, men tillige meget bestemt Væsen. Dagen før min Afrejse fik jeg et langt Brev fra hende, som synes mig interessant, fordi det gjør Indtryk af at være betegnende for en hel Slægt. Hun skrev:

«Tillad mig skriftligt at udtrykke Dem, hvad jeg ikke har nogen Lejlighed til at sige Dem anderledes. Jeg taler ikke til Dem i mit eget Navn, men i en stor Del af den russiske Ungdoms, som De ikke har havt Tid til at lære tilstrækkeligt at kjende. Jeg vilde have sagt Dem det iforgaars hos D.s, men kunde det ikke i de faa Øjeblikke, vi talte sammen. De beklagede at have set forholdsvis faa af de Unge. Det ligger tildels i, at Tiden for Deres Ophold var meget uheldigt valgt med Hensyn til den russiske Ungdom. Der er netop nu Examen i alle offentlige Undervisningsanstalter. Men ganske bortset derfra kunde den russiske Ungdom ikke aabenbare sig for Dem. Livet berøver os sit højeste Gode, Friheden, og al den Lykke, som er uadskillelig fra den; men tro os ikke derfor ufølsomme for det, som alene giver

Menneskelivet Mening og Værd. Nej omvendt: da Skjæbnen har skjænket os saa faa Goder, saa elske vi dem, vi kan opnaa, endnu mere brændende og skatte dem des højere. Vi skatte over Alt den Kundskab, som frigjør. Det er ikke den russiske Ungdom tilladt skriftligt at udtrykke, hvad den føler; men det vilde smerte mig som Patriot, om De skulde medtage et uretfærdigt Indtryk af den. De kaldte engang Rúdin den typiske Repræsentant for russisk Karaktersvaghed. Svaghed! raabte det indeni mig, da jeg hørte det. O Nej! glem dog ikke, at den russiske Literatur kun er en ufuldstændig Reflex af det russiske Folks Liv og Karakter. Glem ikke, at man vil gjøre os til Døvstumme, og at vi endnu ere for faatallige til ikke at maatte finde os deri. Men vi er sandelig ikke som Rúdin. Rúdin er intelligent og har en vis Evne til aandigt at fornemme, men han har ingen Sjælsdybde, han elsker Ingen og Intet. Det er Ideernes Skjønhed, som lokker ham; han drages ikke af den sande og dybe Kjærlighed til Menneskeheden. Derfor er han insolvent overfor Nathalie og overhovedet i Livet, om han end falder som Helt. Men — store Gud! — troer De om os, at vi er insolvente i den store trættende Livskamp, vi føre Dag ud, Dag ind. Hvor uretfærdigt! Min faste

og glødende Tro er, at Rusland en Dag vil vise sig helbredt for sin politiske Sygdom og aabenbare sig stort og mandigt. Jeg troer ikke blot paa det russiske Folk, men jeg troer paa vor intelligente Ungdom, paa dens Modtagelighed for Alt, hvad der er sandt og derfor skjønt. Den røber sig i dens dybe Agtelse for de Mænd, der forstaa at finde og afsløre Meningen i Tingene og at aabne os videre Horizonter.»

Der er maaske intet i dette Brev, som tyder paa ualmindelige Evner, og man mærker ret vel de sytten Aar bag det; alligevel er der en Personlighed deri, som turde være typisk russisk, som det turde være umuligt at finde hos et skandinavisk Pigebarn i den Alder, og der blinker en Vilje ud gjennem Ordene, lysende som en Staalklinge, en Vilje, der lover!

Man forestille sig ret levende denne fremskredne mandlige og kvindelige Ungdom, naar den træder ud i Livet, Ansigt til Ansigt med det menige Folk, hvis Opdragelse er dens Yndlingsøjemed.

Her Tidsalderens højeste Dannelse; hos Bonden en Ukyndighed, der næsten gjør det umuligt at begynde Kundskabsmeddelelse. En fra Sibirien hjemvendt, landsforvist Mathematiker, en meget praktisk ung Mand, fortalte, at han, allerede paa Grund af sine mange Bøger, i

Landsbyen betragtedes som en Mand med overnaturlig Indsigt, og da han deroppe om Foraaret havde lært nogle Bønder Podning af Frugttræer, kom de i de næste Dage fra hele Egnen til ham med syge Børn og sygt Kvæg og bønfaldt ham om at foretage en almindelig Helbredelse: Gjør dem raske! lille Far! gjør dem raske! — Da han forsikrede, at han ikke var i Stand dertil, var der Ingen, som vilde tro ham. De bad og græd, spurgte, hvad de havde gjort ham, siden han ikke vilde hjælpe dem: Du véd det godt, du kan, naar du bare vil! —

I Benjamin Constants gamle Værk om «Religionen» fra Aarhundredets Begyndelse fortælles, at da en russisk General i fuld Uniform red ind i en ensomt liggende Landsby i Sibirien, ansaas han af de Indfødte for Gud selv, og at Erindringen om denne Aabenbaring havde holdt sig saa haardnakket, at da en halv Snes Aar efter en russisk Oberst kom til Landsbyen, blev han hilset som «Guds Søn».

Sligt var vel nutildags ikke muligt. Men det følgende er hændt endnu i de sidste Aar. En dannet Russer kom igjennem en By, der beboes af lillerussiske Kosakker. Han fik det Spørgsmaal: «Vil De være saa god at sige os, om De har været i den anden Verden?» Han blev stodt, da han opfattede det, som om Be-

boerne vilde vise ham, at de ikke troede noget, han havde fortalt. Men Sammenhængen var denne. En af Landsbyens Beboere var vendt tilbage fra en Pilgrimsgang og havde fortalt, at han kom fra den anden Verden, og at de i Landsbyen nyligt Afdøde havde bedet ham hilse deres Slægtninge fra dem. Han var saa paany rejst bort, belæsset med landlige Foræringer til de lettroende Kosakkers hedengangne Slægtninge. Nu vilde de af den russiske Herre gjerne vide, om disse Gaver vare komne Adressaterne rigtigt i Hænde.

Overfor en saadan Vankundighed og Naivetet er den indbyrdes Forstaaelse vanskelig, vanskeligst maaske fordi Bonden ikke holder af at behandles som Barn af sine Pædagoger. Særligt kjeder selvfølgelig Moral ham. Da man nylig gjorde det Forsøg paa et Gods, at opføre et nyt Drama af Tolstoj, der er rettet mod Brændevinsdrikningen, og hvori den Onde i Person optræder som Brændevinens Skaber og Udbreder, udtalte Bønderne deres Lede derved. Det var, sagde de, en Historie for Børn.

Men de samme Bønder kunne meget godt tro, at naar Høsten ifjor var daarlig, saa var det, fordi Præsterne nu ere komne paa fast Løn. Tidligere messede de med Lidenskab for at faa en god Høst og rigelig Tiende; ifjor var det

dem ligegyldigt; derfor bad de forsømmeligt og uden den rette Inderlighed. Følgen var Tørke. Og de samme Bønder forklare sig den sidste russisk-tyrkiske Krig saaledes, at der i det tyrkiske Land ligger en uhyre Tyr fra Oldtiden i Jorden, under hvis venstre Bagbens Klove en umaadelig Skat af Guld er begravet, som Czaren har villet erobre fra Tyrken.

Man maa ikke glemme, at efter de sidste Opgjørelser kunde af Soldaterne 76 af 100 ikke læse eller skrive.

Eller man tænke paa den Moral-Idé, der ligger bagved Intelligensens hele Stræben: Ønsket at være nyttig, at se Mennesker, der ere lykkelige ved Frihed, omkring sig. Denne Ide dukker op i mange forskjellige Forklædninger snart i Bentham-Mill's Utilitarianerkostyme, snart i Tschernischevski's Falansterie-Dragt, snart i den Dostojevski'ske Spændetrøje, men den er Grundlaget for de oplyste Fædrelandsforbedreres og Reformvenners Filosofi. I Forholdet mellem de to Kjøn har den medført Anerkjendelsen af Kvinden som Mandens Lige og af den størst mulige Sum af menneskeværdig Frihed som begge Parters Ret. Man sammenligne nu paa dette Punkt Bondestandens Synsmaade og Praxis. Ægteskaberne indgaas i denne Stand næsten udelukkende af udvortes Hensyn. Intetsteds i

Europa spiller Hjertet en saa ringe Rolle derved. At de tidlige Ægteskaber ikke i og for sig skjænke Kjærlighedslykke, viser sig her; thi i Regelen er den Alder, i hvilken Ægteskaberne indgaas, for Manden 18, for Kvinden 16 Aar. Men af denne Ægtefællernes store Ungdom følger, at «den Gamle», Familiens Hoved, ofte er en Mand paa mindre end 40 Aar, og som bruger sin Magt og den Ærefrygt, der maa vises ham, fuldtud. I lange Tider har han sendt Sønnen i Marken og er bleven ene med Sønnekonen. I Aarhundreder har han som en tyrkisk Sultan gaaet om mellem alle de unge Kvinder i Huset, af hvilke Ingen turde sætte sig op imod ham. Om Svigerfaderens Stok handle hele Grupper af russiske Folkesange. Hertil kommer, at den russiske Bonde aldrig har betragtet Kvinden som Mandens Sideordnede. Ordsprogene lyde: Elsk din Kone som din Sjæl og bank hende som din Pels! — Naar man ikke turde prygle sin Kone, hvem turde man da prygle! — Det er min Kone — min Ting. — Endnu i det syttende Aarhundrede kjøbte Faderen, naar han giftede sin Datter bort, en ny Pisk for med den at give hende den sidste af ham hende tilkommende Hustugt og overgav den saa højtideligt til Svigersønnen med en Opfordring til at bruge den tidt og ubarmhjertigt. Ved Ind-

trædelsen i Brudekamret var Ceremonien den, at Brudgommen med denne Pisk gav sin Brud et Par Rap over Ryggen og Skuldrene med de Ord: «Glem nu din Fars Vilje og ret dig efter min.» Folkevisen anbefaler ham dog at tage «en Pisk af Silke».

Hvilket Spring herfra og til den yngste Slægts Forestillinger om Kvindernes Ret til frit at give sig hen og frit at tage sig tilbage og dens Ideer om Kjønnenes Samarbejde for Massernes Frihed og Lykke.

Og er nu Afstanden mellem den virkelystne Ungdom og dem, for hvilke og paa hvilke den vil virke, enorm, saa er Modsætningen mellem en *Intelligentia* med denne Moral og Ruslands officielle Verden, der sidder inde med den hele Administration og alle Landets materielle Midler, ikke mindre umaadelig.

Her en intelligent Elite, for hvilken Moralen ikke er den officielle Patentsædelighed, ja end ikke det Lovlige — thi Valgsproget: intet Ulovligt! er for mange, der tilhører den, Filisteriets Kjendetegn — men for hvem over al Moral staar det, som den kalder *den guddommelige Gnist*, denne Gnist, som Dostojevski eftersporer og finder selv hos sine Forbrydere og Halvgale, og for hvem Sædeligheden er, hvad de kalde «den umiddelbare Tilstand» ɔ: den, i hvilken Individet

gjør det Gode uden Anstrengelse, uden Selvovervindelse, fordi det stemmer med dets Natur.

Man tænke sig en «Intelligentia» med denne Moral som aandeligt ledende Magt i en Stat, der beherskes og styres som Rusland, hvor det vankundigste Bigotteri i den mørkeste af de kristne Konfessioner er Loven og Moden, der fra Hoffet breder sig nedad, og hvor en Enkeltmands Vilje, selv om han ingen har, er den øverste, alle forpligtende Lov.

De to Grundkræfter stræbe fra hinanden hver til sin Side. Hvor bærer dette hen? Kan noget Menneske beregne Kræfternes Parallelogram, den resulterende Retning og dens Fart?

Man mindes, naar man tænker derpaa, Stedet af Gogols *Døde Sjæle*, hvor Tschitschikovs Kibitka taber sig i det Fjerne, kjørt med rasende Hast:

«Og jager ikke ogsaa du Rusland afsted som en uindhentelig Trojka! Vejen damper bag dig, Broerne knage. Alt lader du bag dig. Tilskuerne blive overrasket staaende og sige: Var det et Lyn, hvad betyder denne gysenvækkende Fart? Hvad er det for en hemmelig Kraft, der er i disse Heste? Hvad er det for Heste, har I Hvirvelvindene i Jere Manker . . . Have I fra oven hørt kjendte Toner og anstrenge nu Jere Jernlegemer for, uden at berøre Jorden

med Eders Hove, at flyve hen gjennem Luften som begejstrede af en Gud! Rusland, hvorhen jager du, svar! Der kommer intet Svar. Man hører Smaaklokkerne paa Hestene klinge forunderligt; det stønner i Luften og voxer som til Storm; og Russerlandet fortsætter sin vilde Flugt, og Jordens andre Folk og Riger vige sky til Siden uden at hæmme dets Fart.»

V.

Man fejrede i Foraaret 1887 i Petersburg Halvhundredaarsdagen for den gamle Digter Polonski's poetiske Debut. Denne Fest frembød en Lejlighed til at faa et Indblik i den officielle Verden og paa samme Tid lære en hel Del af Ruslands literære og kunstneriske Berømtheder at kjende.

Jakov Petrovitsch Polonski (født 1820) er som lyrisk Digter i høj Grad skattet og yndet. Han, Maikov og Pleschtschejev ere Ruslands første nulevende Lyrikere af den ældre Slægt. Den sidste af disse Mænd (født 1825) hørte ligesom Dostojevski til de i 1849 dødsdømte «Petraschevsere» og blev efter Benaadningen sendt til Urál for at stikkes ind i den Orenburgske Linjebataillon. Først i Aaret 1857 fik han Arve- og Standsrettigheder tilbage og Tilladelse til at tage Ophold i Landets Hovedstæder. Pleschtschejev tilhører endnu den Dag idag den liberale Gruppe i Petersburg. Polonski

og Maikov derimod staa Regjeringen nær. Ikke at de nogensinde have blandet sig i Politik eller hyldet frihedsfjendske Principer, men da de begge vare ubemidlede, og da det i Rusland er ligesaa umuligt som i mindre Lande at leve som lyrisk Digter, selv om man nu og da skriver en Novelle, saa har Regjeringen stræbt at forbedre deres Stilling ved at give dem hver sit Censorembede. Denne Kombination af Lyriker og Literatur-Censor, der i og for sig er saa tragikomisk, er ubetinget ejendommelig for Rusland. I ethvert andet Land vilde man anse det for afgjort givet, at dersom Nogen behøver fuld Frihed, saa er det en lyrisk Digter, og at dersom Nogen ikke egner sig til at beskjære andres Frihed, er det ham.

En ikke stærk Karakter og smaa Kaar have forenet sig om at bringe disse Poeter til med Tak at modtage denne Regjeringens Naade.

Da nu Polonski var Censor, altsaa Regjeringsembedsmand, lod det sig forudse, at hele den officielle Verden vilde være tilstede ved hans Jubilæum. Og da han hyldedes som Repræsentant for den skjønne Literatur, var det ikke mindre sikkert, at største Delen af Petersburgs Literatorer vilde give Møde. I Virkeligheden holdt ogsaa kun det udpræget liberale Parti, der slutter sig om Revuerne *Vjestnik*

Jevropi og *Severnik Vjestnik,* sig tilbage fra Festen. De enkelte stærkt frisindede Forfattere, der vare tilstede, sad humoristisk nok som Gjæster — en enkelt var endog Æresgjæst — her mellem dem, der havde forbudt deres Bøger og forhindret Afholdelsen af deres Foredrag.

Paa den ene Side af Polonski sad den dengang konstituerede, nu ansatte Finansminister Vyschnegradski, en ret kjøn, men ikke fysiognomisk tillidvækkende ældre bredskuldret Herre, som før sin Ministertid havde et temmelig daarligt Lov paa sig. Den uvidende Hob, der i Rusland som andensteds holder af at sværte det, som glimrer, havde om denne Mand sat følgende absurde Legende i Omløb, som blev gjentaget overalt naturligvis uden at vinde Tiltro: Det sagdes, at han før sin Udnævnelse til Minister var bleven ført hen i Kasánkirken foran et bekjendt, ædelstensmykket Helgenbillede dèr og havde maattet aflægge en højtidelig Ed paa, at Statens Kasse skulde være ham hellig. Han havde villigt svoret, men ved et forunderligt Tilfælde, føjedes der til, savnedes der efter Ceremonien nogle Diamanter og Rubiner paa Helgenens Brystdug. Denne Historie er omtrent af samme Art som de Beskrivelser, der findes i de russiske Folkesange af hvorledes Kosákhøvdingen Platov aflægger Kejser Na-

poleon Visit i Paris, forklædt som Kjøbmand, giver *Franskmanden* sit eget Signalement, saa kaster sig paa sig paa sin Hest og rider bort for hans Næse. Men Historien er ligefuldt betegnende for den Mistænksomhed, som Embedsmændenes uafbrudte Tyverier af Statsmidlerne har fremkaldt hos Befolkningen selv overfor de højeststillede Mænd. En fremmed Forfatter, der havde betegnet den russiske Opfattelse i Polen som den, at naar der bevilliges 80,000 Rubler til en Vej, bør de 40,000 gaa i Embedsmændenes Lomme, fik i Petersburg gjentagne Gange det Udbrud at høre: «Hvilket lykkeligt Folk, de Polakker, hvis det virkeligt forholder sig saadan hos dem! naar der hos os bevilliges 80,000 Rubler til en Vej, gaa de 80,000 i Embedsmændenes Lomme.»

Efter at man har berøvet Zemstvoerne rundt om i Landet Myndigheden til Jurisdiktion, bliver der, som det synes, nu stjaalet paa den mest ublu hensynsløse Maade. For Befolkningen staar det, som gik alt Uvæsen fra Embedsmændenes Side nu mere ustraffet hen end nogensinde før.

Ved Vyschnegradski's Side sad en literaturbeskyttende General i Uniform, med hummerrødt Ansigt og Fajance-Øjne og udtalte sin Velvilje for velsindet Lyrik og Novellistik i og udenfor Rusland.

Polonski, som havde sin Plads midt for det store hesteskoformede Taffels venstre Sidebord, er en høj og værdig Olding med et blidt, talentfuldt Ansigt og et stort hvidt Skjæg. Hans glat tilbagestrøgne Haar har endnu bevaret sin mørke Farve. Han traadte ind med Stok i Haanden, thi han halter let; paa hans Aasyn laa et lidt usikkert Udtryk af Tilfredshed med at hyldes. Senere brød Udtrykket af Glæden over al den Paaskjønnelse, der vistes ham, sejerrigt gjennem Forlegenheden. Der var noget Barnligt ved denne af Forholdene mærkede Karakter, som øjensynligt har mange udmærkede Egenskaber. Ellers lod det Venskab, Turgeniev stadigt nærede for ham, og som udgjør hans Livs Hæder, sig ikke forklare. (Den af Thor Lange udgivne Samling Vesná indeholder en Række hjertelige Breve fra Turgeniev til Polonski.)

Lige overfor ham sad ved Bordet hans Broder i Apollo og i Censorembedet, Apollon Nikolajevitsch Maikov med sin Festtale under Armen, hvidhaaret med langt nedfaldende Haar som tyske Professorer undertiden bære det, et skarptskaaret Ansigt med en ren streng Profil. Han rejste sig først, og ude af Stand til at holde blot denne Bordtale frit, gav han sig til at læse den op af Papiret, ikke som andensteds

er Skik med Ansigtet imod Publikum, men, som iøvrigt alle de senere Talere, henvendende sig til Hædersgjæsten, saa man maatte staa i Stimmel om ham, dersom man vilde opfange noget deraf. Da han naaede til Meddelelsen om, at Czaren i Ðagens Anledning havde fordoblet Polonskis Gage som Censor, klappedes der heftigt fra alle Sider, og med overraskende Servilitet istemtes Raabet: Hymnen! Hymnen! det vil sige Nationalsangen. Staaende afsang de Tilstedeværende den. Saa oplæstes Telegrammer. Da Turen kom til et fra Katkóf, blev der klappet og raabt demonstrativt, og tiet ikke mindre demonstrativt fra enkeltes Side. Naar man hørte disse Glædesraab for den Mand, hvis Navn er Symbolet paa al Undertrykkelse og al Reaktion i Fædrelanderiets Interesse, sporede man, at der i denne Sal var samlet en Extrakt af alt det i Rusland, som knebler, lamslaar og skryder, uden at dermed skal være nægtet Tilstedeværelsen af mangen udmærket og fintdannet Mand.

Blandt dem, der rystede paa Hovedet og saa vist paa deres Sidemand, da Nævnelsen af Katkófs Navn vakte saa stormende Bifald, var den bekjendte Slavofil Oreste Miller, Historikeren, en lille graasprængt Mand med et rundt Hoved, livlige Ansigtstræk og et Udtryk af Forstand og

Enthousiasme forenet med Professor-Konservatismen. Han har længe søgt at indtage et Mellemstandpunkt mellem de fanatiske Slavofiler af Aksakovs Skole, der i alle russiske Værker se en original Produktion, og de efter den europæiske Methode forskende Lærde som Stasov, der f. Ex. i Spørgsmaalet om Bylinernes, de russiske Heltedigtes Indhold, har holdt paa den Opfattelse, at alt dette kun er Efterklang af Sagn, der lang Tid forinden have været udbredte blandt Oldtidens forskjelligste Folk. Miller har skrevet en værdifuld Studie over Kiev-Cyclens største Nationalhelt, Ilia fra Murom. I den nyere Literatur er Dostojevski hans Ideal, og han udviklede netop for sin Nabo ved Bordet Herligheden af dennes *Brødrene Karamazov*, da han afbrødes af Jubelen over Katkóf. Lidet anede han da, at han ikke et Aar derefter skulde faa sin Afsked som Professor ved Petersburger Universitetet for i to paa hinanden følgende Indledningsforedrag at have betegnet Karakteren og Virkningen af den Katkófske Reaktion som skadelig for Rusland — glemmende, at Kejseren selv i et Brev til den da nyligt Afdødes Enke havde kaldt ham *Ruslands største Patriot*.

Ikke langt fra ham sad en yngre Mand, hvem kun Kjærlighed til Literaturen havde ført

ind i denne Kreds, en vild og fri Fugl trods nogen, Vsevolod Garschin. Han var kraftigt bygget, mørkhaaret, med Autodidaktens Præg. Hans Øjne rullede underligt vagt og vildt; han havde havt gjentagne Anfald af sindssyg Melankoli, og man frygtede for hans Forstand. Paa ingen gjorde vel Hyldestraabene for Katkóf et saa pinligt Indtryk som paa ham. Men hvem kunde da ane, at ikke mange Maaneder efter næsten samtlige russiske Blades servile Holdning ved Katkófs Død skulde blive den Omstændighed, der gav Stødet til, at han for bestandig mistede Herredømmet over sine Evner. Panegyrikerne over en Mand, hvis Indflydelse han betragtede som Roden til alt Ondt i det russiske Rigės nye Æra, rystede hans Hjerne. I de første Dage udbrød han stadigt: Nej aldrig havde jeg dog troet, at Pressen hos os var i den Grad foragtelig, i den Grad lavsindet — hvad skal vi gjøre! hvad skal vi dog gjøre! — Og atter og atter brød han ud i Hulken. Siden da sad han i et halvt Aars Tid hen i sin sorte Melankoli og græd bestandigt. Spurgte man ham hvorfor, svarte han: Jeg græder over Rusland. — I Haab om at skaffe ham Helbredelse gav Direktionen for den Jernbane, ved hvilken han havde en privat Ansættelse, ham Orlov og Midler til at foretage en Rejse sydpaa, men Dagen for

den skulde gaa for sig, gjorde den Syge selv Ende paa sit Liv ved at styrte sig ud over Trappen fra den øverste Etage i det Hus, han med sin unge Hustru beboede.

Efter Maikov talte efter Opfordring en tilstedeværende Fremmed for Polonski og høstede, skjønt der intet Mærkeligt var ved Talen, stærkt Bifald. Det var ikke vanskeligt her at gjøre Indtryk af Veltalenhed; thi det synes, som om med Undtagelse af Advokaterne intet Menneske i Rusland har Øvelse i at tale eller Mod dertil. Ikke en eneste Russer rejste sig, som ikke havde sin Tale paa et Papir i Haanden og læste den op. Selv blandt Advokaterne er der ikke mange, af hvis Veltalenhed der gaar Ry; de mest anerkjendte ere vel Alexander Passauvert «den store Advokat», Fyrst Urussov, Koni og Utin. Dog er det betegnende, at den, der er populærest og fortjener de største Summer, er Polakken Spasóvitsch, Forfatteren af det Bind, der behandler Polen, i Pypins store Værk om de slaviske Literaturer. Sikkert er det i alt Fald, at om end i russisk Polen som her alt offentligt og politisk Liv, der jo er Veltalenhedens naturlige Skole, er helt forbudt, saa have dog Polakkerne Adgang til tre Parlamenter udenfor Rusland, og deres Anlæg fører dem desuden fra gammel Tid af i den Retning at

veje og vælge deres Ord. Man hører ikke let større Veltalenhed end den, Polakken Josef Koscielski kan lægge for Dagen; han er rigtignok ogsaa Medlem af det preussiske Herrehus og den tyske Rigsdag.

Blandt de ved Festen for Polonski tilstedeværende Personligheder, som det for en Fremmed havde Interesse at stifte Bekjendtskab med, maa endnu nævnes den gamle Lyriker Pleschtschejev, en mægtig, hvidhaaret og hvidskjægget Skikkelse, en af de ikke ret mange gamle Mænd i Rusland, der er bleven sin Ungdoms Overbevisninger tro, og Dostojevskis Enke, en Dame paa mellem 40 og 50 Aar med et fint, regelmæssigt Ansigt, der maa have taget sig underligt ud ved Siden af hendes Ægtemands uregelmæssige, plebejisk-geniale Fysiognomi. En vanskelig Herre har han været at være gift med, endnu mindre egnet til Ægteskab end i Reglen Poeter, og fuldt saa uregelret som nogen, hvem det aldrig er faldet ind som ham, at gjøre sine Bøger til en Række Indlæg for mystisk Religiøsitet og from Askese.

Kort Tid derefter var der i det jubilæumsglade Rusland en ganske lignende Festlighed med Taler og Telegrammer for den gamle Marinemaler Aivasovski, hvem man vilde bringe sin Tak for »at have hævet den russiske Kunst

til den Højde, den indtager». Aivasovski skylder det Væsentlige af sit Ry til den Omstændighed, at der er saare faa Russere, som overhovedet have set Havet, mange, som aldrig faa det at se. Af disse var Ingen i Stand til at kontrollere eller bedømme hans Mariner. Da han var ung, skal han have malt nogle smukke Billeder; senere har han blot gjentaget sig og fabrikeret sine Sømalerier, som man laver Vandbakkelser, varme og friske i faa Minutter. Altid samme Historie; altid samme Bølge, set fra højre eller venstre, i Maane- eller Solskin. Den Udstilling af hans Malerier, der for nogen Tid siden foranstaltedes i Kjøbenhavn, blev ikke uden Grund en Fiasco.

Et Par Dage efter Jubilæet svarede han med et Festmaaltid for 150 Personer: dem, der havde været tilstede ved Festligheden for ham, hele Akademiet, Undervisningsministeren, Synodens Forstander, Kejserens Opdrager Pobedonostzev osv. Hver Gjæst fik Aivasovskis Portræt, et stort Fotografi, der forestillede ham, siddende foran et Lærred, og dette Lærred, et kvart Oktavblad stort, klæbet paa Fotografiet, var virkelig bemalet af ham. Saaledes fordelte han til sine Gjæster 150 smaa Malerier: Bølger, Skibbrud, Maaneskinseffekter paa Vandet. Universitetets Rektor holdt en lang, usigeligt en-

foldig Tale. Han sagde, at det sorte Hav kunde forsvinde (tørres ud?), men Mindet derom kunde aldrig svinde; thi det var foreviget ved Aivasovskis Malerier. — Pressen var ved denne Lejlighed alene repræsenteret af Novoje Vremja's Redaktør Suvórin, da de andre Blade ikke i Aivasovski se nogen Kunstner af Rang.

I ren Almindelighed set er vistnok den officielle Verden i Rusland ikke værre end den andensteds. Underdanighedsaand, frygtsomt Snobberi og Samfundsstøttehovmod er Kjendemærkerne der som overalt. Maaske er dog samtidigt Mangelen paa Dannelse og den naturlige Enfoldighed noget større, des beklageligere fordi der er tillagt en overordnet Embedsmand i Rusland et langt større, ukontrolleret Magtomraade end i noget andet europæisk Land.

Rusland er som bekjendt inddelt i Guvernementer, det egentlige Rusland i et halvthundrede, Polen i en halv Snes, og i Grænsedistrikterne er en tre, fire, fem af dem underlagte en enkelt Generalguvernør. Desuden have de største Byer som Petersburg, Moskvá, Kharkov, Odessa Generalguvernører, som sidde inde med et militært Diktatur. Indtil Livegenskabets Ophævelse 1861 var Guvernøren den uindskrænkede Hersker i sin Provins, en Czar i det Mindre over henved en halvanden Million Indvaanere. Siden

da er Forholdet kun forsaavidt forandret, som han er omgivet af en Gruppe forskjelligartede Kontrolkomiteer. Men hele dette Apparat er af yderst ringe praktisk Betydning, da næsten alle disse Komiteer bestaa af de Guvernøren underordnede Embedsmænd eller af andre Embedsmænd af lav Rang, hvis Livs Løsen er og maa være Kontorserviliteten. Istedenfor at dele Ansvaret med Guvernøren forringe disse Komiteer hans Ansvarlighed uden at indskrænke hans Magtfuldkommenhed paa nogen følelig Maade. Man behøver kun at læse Saltykovs blodige Skildring af russiske Provinsguvernører i Værket *Vore Pompadourer* for at faa et Begreb om, hvad Aandstrin adskillige af disse Mænd staa paa og hvad dagligt kan gaa i Svang. Hertil kommer, at selv efter Retsreformen af 1864 har Guvernøren beholdt Privilegiet til for Indenrigsministeriet at angive de Personer, som han «i det offentlige Vels Interesse» ønsker sendte til Rigets fjernere Provinser ad den administrative Vej — et Privilegium, han endda ikke er ene om, siden «den tredje Sektion af Hans Majestæts private Cancelli», det hemmelige Politi, der har Overopsigten baade med Embedsmændene og deres Undergivne, har Retten til uden Dom eller Bevis at fængsle eller bortsende Enhver, der synes det mistænkelig. Hvor er det muligt,

at saadanne Institutioner ikke skulde kalde alt Ondt og Fejgt, der gjemmes i Menneskenaturen, frem for Lyset hos dem, der paa én Gang repræsentere Statsmaskineriet, ere istand til at bringe andre ind under dets Hjul og stadigt selv maa gjøre Skridt for ikke at komme under dem.

Der gives ganske vist høje russiske Embedsmænd, som ved Forstand og Humanitet, ved streng Retssans og simpel Optræden forstaa at gjøre sig yndede selv under de vanskeligste Omstændigheder som f. Ex. Warschaus udmærkede Guvernør har forstaaet det. Derimod kan der neppe være Tvivl om, at Polens Generalguvernør General Gurko lidet egner sig for sin høje Post, eller at den gamle Fyrst Dolgoruki, Generalguvernøren for Moskvá, daarligt udfylder sin. Det er en mod Fremmede yderst imødekommende og høflig Olding, der dog har et Præg af Indskrænkethed og Forfængelighed over sig, som berører pinligt, naar man betænker, hvor Manges Ve og Vel der afhænger af hans Følelses- og Forstandsliv. At han har mange Venner blandt Stadens stokkonservative rige Kjøbmænd, det vidner Udstillingen af Hædersgaver til ham i hans Forgemak om — en Samling kostbare Foræringer sendte paa hans Jubilæumsdag, der fylde det

ene store Skab ved Siden af det andet. Men hvor der udfordres Takt og højsindet Overbærenhed, der løber øjensynligt Tjenstiveren af med ham.

En Begivenhed, der hændte i Efteraaret 1887, har tilstrækkeligt bevist det. Man gav paa Universitetet en Koncert, hvori Studenternes Orkester tog Del. Midt under et højtideligt Pianissimo hørte man Lyden af to Ørefigen. Det var en Student, som gav dem til Inspektøren Brysgalof — «en næsvis Kamel», som en af Professorerne kaldte ham, et Kreatur af Katkóf, som har gjort alt muligt for at fortjene og hidse Studenternes Had. Slagene bleve ledsagede af de Ord: Fra alle Studenterne. — Almindelig Bevægelse, Politi, Kosakker, Alt opbudt for at hindre de unge Mænd fra at slippe bort fra Universitetet. Det blev til en almindelig Kamp. Mange Studenter blev slaaede og saarede i Gaarden, da de modsatte sig Arrestation.

Det Hele blev optaget som et godt Paaskud for Magthaverne til yderligere at stramme de Tøjler, i hvilke Universitetsungdommen kjøres. Ikke mindre end 86 Studenter bleve i den Anledning forviste af Fyrst Dolgoruki. Hvad der efter de talrige Udrensninger af den Art saa bliver tilbage, det er et højkonservativt

Kuld af unge Herrer, der ere mere autokratisk sindede end Regjeringen selv, af ganske Sjæl og Sind beklage Livegenskabets Ophævelse og alt efter Omstændighederne blande en Dosis Slavofilisme eller en Dosis Panslavisme ind i deres politiske Livsbetragtning.

VI.

I Rusland som overalt er det ikke denne officielle Verden, den Fremmede har størst Begjærlighed efter at lære at kjende. Han søger i enhver Hovedstad hurtigst muligt at stifte Bekjendtskab med det, dens Beboere selv anse for Eliten. Som jeg andensteds har udtrykt det: Der er altid stor Forskjel paa den The, Kineserne drikke, og den, som løber Landene om. Den, der holder af The, vil i ethvert Kina se at komme til at drikke af de Indfødtes.

Udlændingen, som efter at have stiftet Bekjendtskab med ét slavisk Folk kommer til et andet, indser snart, at han for paa en indtrængende Maade at forstaa det ham nye Folk maa bruge det ham allerede bekjendte som Sammenligningsgjenstand. Thi kun saaledes finder han den Lighed, uden hvilken al Sammenligning er meningsløs. Gjennem Jævnførelse med Aandsaristokratiets Egenskaber i Warschau kunne Ejendommelighederne hos de mest fremragende

og interessante Personligheder i Petersburg og Moskvá opfattes i deres Finhed. Med Skandinaver og Tyskere derimod have Russerne alt for faa Egenskaber tilfælles, og selv med Finlænderne, som leve under samme Scepter, og som i Reglen kunne samme Sprog, er Ligheden næsten ingen. Man har træffende sammenlignet Finlands Stilling overfor Rusland med en retskaffen, rolig Borgermands, hvis Liv er forstandigt indrettet, men ensformigt og lidt kjedsommeligt, overfor en uregelret Students, der snart er udskejende, snart forsulten, i Stand til alslags Galskaber, men ogsaa til Bedrifter, og som altid tænker mere paa Menneskehedens store Problemer end paa den Leje, han har at betale. Finlands Hovedstad gjør trods Sprogstriden og Sprogbevægelsen ved et flygtigt Besøg et overvejende skandinavisk Indtryk paa den Fremmede. Ganske vist fornemmer man hos de finest udviklede Finner en stor, fri kosmopolitisk Dannelse, tildels fremkaldt ved det nære Forhold til en Verdensmagt, som det var rent umuligt at finde i en Stad af samme Omfang i et skandinavisk Land, men alligevel trives Smaalighed, Sædelighedspassiar og Filisteri der som andensteds i Norden. Der er intet virkeligt Sammenligningspunkt med Rusland at finde her.

Med Polen forholder det sig anderledes. Ja Ligheden er ved første Blik saa paafaldende, at den overskygger Ulighederne og skjuler den russiske Særegenhed. Man maa for at finde denne begynde med at subtrahere alle de Træk fra, som Polakker og Russer synes at have tilfælles.

Naturligvis naaer man ikke ad denne Vej til Bestemmelser, som have nogen exakt Karakter; dog saa betydningsløse, som de kunne synes, ere de ikke. Den almindelige Betragter ser ingen Forskjel mellem Nationernes dannede Klasser i Europa. Naar han kommer op i de Stænder, der overalt ere klædte paa samme Maade og der overalt iagttage samme Leve- og Høflighedsregler, synes de ham ens, eller hvis han tror at finde Forskjelle, er de gjerne af rent tilfældig Art. Den derimod, hvis Anlæg gaa i Retning af sammenlignende Kritik, og som derfor er vant til at skjelne mellem væsentlige og uvæsentlige Egenskaber, typiske og tilfældige Træk og er øvet i at føre de individuelle Tilbøjeligheder tilbage til de nationale og disse igjen til Racekaraktererne, vil altid være paa sin Post mod forhastede Almindeliggjørelser; han ser gjennem Huden, hører gjennem Ordet og irettesætter stadigt det ene Indtryk ved Hjælp af det andet. Vil han f. Ex. gjengive sine Ind-

tryk af en stor Hovedstad som Berlin eller Warschau, da vil han maaske i Maaneder have Øjnene fæstet paa Lister med hundreder og atter hundreder af Navnene paa alle de Mænd og Kvinder, han der har kjendt, idet han bestandig betegner deres Egenskaber for sig, sammenligner disse indbyrdes og med Egenskaber hos et lignende Antal Individer af andre Folkeslag for at finde de dybestliggende Træk og de fælles Ejendommeligheder. Saaledes finder ved Sammenligning Naturvidenskabsmanden en Dyreklasses konstitutive Egenskaber.

Ved hver eneste Personlighed, hvert eneste Træk eller hver Gruppe af Karaktertræk, som kommer i Betragtning, maa man spørge sig selv: Kunde dette ikke findes udenfor Rusland? Og naar man har konstateret først det Fællesmenneskelige, saa det Fællesslaviske, saa det, som alle Landes Aristokrater eller Bønderne i alle Lande have tilfælles, kommer først Turen til det ejendommeligt Nationale.

Under de første Samtaler vil den Fremmede neppe finde de Mænd, der gjælde for klogest i Rusland, klogere end dem, der anses for de mest begavede i Warschau, snarere vil han finde dem mindre begavede end hine.

Det væsentlige Træk, paa hvilket man tidligst bliver opmærksom, er vistnok det, at Russernes

Grundinteresse er moderne. Af den Art er ikke Grundinteressen i Warschau, hvor Polen — en historisk Ting, Drømmen om en Fortid, der skal gjøres til en Fremtid — optager de Bedstes Tanker. Her sysselsætter næsten intet Fortidigt Sindene. Indenfor den russiske *Intelligentia* er endog den historiske Sans paafaldende svag. Allerede Peter den Store havde gjort Sit til at save den over eller rettere rykke den op med Rode. Naar Ruslands Revolutionære mangle den, saa er det tildels, fordi allerede Rigets moderne Grundlægger havde arbejdet Retningen mod det Samtidige, mod det Nyeste som det Eneste, i Hænde. Han er forsaavidt at betragte som den saakaldte Nigilismes Fader, og Slavofilerne have saaledes én Grund mere til at betragte ham med Uvilje og Gru.

Den russiske Intelligens er fremdeles mindre ulykkeligt stillet end den polske, idet den ikke er omspændt af nogen fremmed og fjendtlig Nationalitet. Den har Forbindelser i de officielle Kredse, ja helt op i Kejserfamilien, og den er paa ingen Maade saaledes denationaliseret, som den i Aarhundredets første Tiaar var.

I frisindede Kredse træffer man f. Ex. ikke sjeldent den unge Hertug Georg Alexander (af Mecklenburg), Storfyrstinde Katharina Michailovnas Søn, Dattersøn af den berømte Stor-

fyrstinde Helene og gjennemtrængt af Traditionen fra sin store Bedstemoders Tid. Skjøndt Prins af det kejserlige Hus tager han ikke i Betænkning at opsøge den Fremmede af borgerlig Herkomst først, ifald han tror at kunne have noget Udbytte af hans Bekjendtskab. Det er en ung Mand med stor og solid Dannelse, med mange Interesser, og man skulde rimeligvis i den russiske Hær søge om en fordomsfriere Officer end ham. Hans Moders Palads i Petersburg minder ved sit Omfang om Christiansborg. Men hun besidder desuden vidtstrakte Domæner rundt om i Landet, og den unge Prins gjør Indtryk af at kjende Rusland godt. Han er fin, stilfærdig og indsigtsfuld; hans Væsen frembyder en tiltrækkende Blanding af tysk Grundighed og russisk Aandsfrihed. Han er et interessant Exempel paa, hvorledes de aandelige Strømninger, der blandes i Ruslands højeste Kredse, i vore Dage munde ud i en halvt kosmopolitisk, halvt national Kultur.

Hans Bedstefader Storfyrst Michail blev sammen med sin ældre Broder Nikolaj opdraget af den bekjendte Schweizer César Laharpe, den samme, der allerede havde taget sig af Alexander I's Opdragelse, og blev i sine Drengeaar holdt til en sand Kultus af det 18de Aarhundredes Humanitetsideer. Saa fuldstændigt skulde de

unge Storfyrster stilles udenfor den kristelige Tradition, at der, som de (af Durov udgivne) for Kejserinde Katharina bestemte Memoirer over Laharpes Opdragelsesmethode udvise, om Kristendommens Stifter blev lært følgende: *Jésus surnommé le Christ, juif dont la secte des Chrétiens tire le nom.* De unge Storfyrster dreves imidlertid ved Lærerens Kjedsommelighed til at lade den Filosofi, han bibragte dem, gaa ind ad det ene Øre og ud af det andet og til at anvende enhver Fristund paa Exercerpladsen, hvor Trommehvirvlerne og Paraderne udgjorde deres højeste Fryd. Michail, der havde noget mathematisk Talent, blev med Liv og Sjæl Artilleriofficer, dog ganske saa ligegyldig for Militærstandens egentlige Opgave som for alle Fredens Videnskaber og Kunster. Gjerne havde han istemmet sin ældste Broders mindeværdige Sætning: *Je déteste la guerre, elle gâte les armées.* Revuer og Parader, Ordener og Epauletter var ham i Ungdomsaarene Alt. Da Nikolaj blev Kejser, udelukkede han i lidenskabelig Nidkjærhed for sin Enemagt Broderen fra hvilkensomhelst blot nogenlunde indflydelsesrig Stilling, og i Uvilje derover udgjød denne sig ved alle Lejligheder i bitter Spot over sine Omgivelser, snærtende alle og enhver med en Misfornøjets hensynsløse Ironi.

Med denne Mand var det, at i Alexander I's sidste Leveaar (1824) den unge würtembergske Prinsesse, der efter sin Optagelse i den græsk-katholske Kirke fik Navnet Helena Pávlovna, indgik et Ægteskab, i hvilket hun 25 Aar igjennem maatte trænge alle sine Interesser tilbage, tilsyneladende gaa op i Hoffester, Audienser og kjedsommelige Udflugter og kun i en af Etiketten saa sparsomt som muligt tilmaalt Tid turde sysle med Læsning og Musik eller se Kunstnere og Videnskabsmænd om sig. 45 Aar gammel blev hun Enke, levede nogle Aar tilsyneladende kun for sin Datter Katharina Michailovna og de Børn, som denne havde i sit Ægteskab med den dygtige, men noget bigot-reaktionære Hertug Georg af Mecklenburg-Strelitz, indtil ved Kejser Nikolajs Død et nyt Tidsrum begyndte i hendes Liv, idet hun nu aabnede sit Palads for Alt, hvad der var af Aand i Petersburgs forskjellige Partier. Ordførerne saavel for det slavofile som for det liberale Parti gik ud og ind hos hende. Underholdningen var livlig og Tonen fri. Husets Herskerinde var selv endnu smuk, og hun led at se smukke Mennesker omkring sig. Hendes Hofstat talte lutter smukke Mænd, blandt dem Abaza, den senere Finansminister. Hun beskyttede ogsaa den udmærkede Sangerinde, der

siden blev hans Hustru og nu som Julia Fjodorovna Abaza er Hofdame ved hendes Datters Hof. Ved Siden af Politikerne af forskjellige Farver havde Kunstnere og Videnskabsmænd, russiske og fremmede, den frieste Adgang til hende. I lang Tid var det Skik, at udmærkede Kunstnere eller Lærde, der ankom til Petersburg, efter Indbydelse opsloge deres Bopæl i det smukke Slot paa Michailov-Pladsen. Evnen til sammenhængende Virksomhed eller Arbejd havde hun mistet i den lange Periode af sit Liv, hvor hendes Væsen var bundet ved det gamle Hofs Etikette. Men Interesse og Videbegjærlighed var friske hos hende til det Sidste.

Det er hendes Arv, som Katharina Michailovnas Ætling med større Alvor og Indsigt har overtaget trods sin Ungdom og trods sin trykkede Stilling under det nuværende russiske Regimente.*)

Man føler paa et Punkt som dette skarpt Afstanden fra russisk Polen, hvor ingen Traade fra Intelligensens Verden strække sig helt ind i Hofkredsene.

Der findes i Petersburg i dette Øjeblik ingen central Salon. Tidligere var der Grevinde

---

*) Smlgn. (Julius Eckhardt): Aus der Petersburger Gesellschaft. 5te Auflage S. 30 ff.

Alexis Tolstoj's. Den bekjendte Digters Enke, en af Ruslands mest begavede Kvinder, er nu en ældre Dame og samler ikke mere mange Mennesker hos sig. Mellem fremmelige Russere er det nutildags Tonen paa derhen hørende Spørgsmaal at svare: En Salon! en Kreds! et Aandsaristokrati! hvad venter De Dem egentlig? Her er Intet af den Art. Det Hus, hvori De boer, er en Oase. Rundt om er der Ørken. — Og spørger man efter deres store Mænd, hvor de nu findes og ses, lyder Svaret gjerne: Jeg kjender dem ikke, har aldrig hørt Tale om dem. Vi har maaske det Ene forud for Tyskerne, at vi ikke har store Mænd som deres. Der mangler os en Felix Dahn, en Gustav Freytag, en Julius Wolff osv. Vi har ikke de grundige og lærde Alvorsmænd, der hinsides Grænsen skriver Romaner i fire Bind og historiske Værker i femten. Det skorter os ganske paa den Art Geni. Vi har end ikke den preussiske *Feldwebel* med knyttede Næver, i hvilken vore Naboer se den nye Perikles. Han skylder os meget. Vore Statsmænds Dumhed, det er hans Geni. Forsaavidt finder De her hans Geni. —

Dette selvnedsættende, selvironiserende Træk er saare hyppigt forekommende hos fremragende Russere, hyppigere endnu end hos vore Dages Polakker, og forenet med en Ironi over fremmed

Selvfølelse, som man vanskeligt træffer andensteds.

Fremhæve Russerne nu i Reglen ikke deres Landsmænds Genialitet eller Flid, saa prise de finere og mere skeptiske iblandt dem lige saa lidt deres Forstand og deres Tilforladelighed. «Tag Dem iagt for Russeren», kan man i Petersburg faa at høre, «han har mere Fantasi end Forstand og mere Forstand end Moral». Dette gjælder neppe om den storrussiske Menigmand, hvis hurtige Opfattelse, Standhaftighed i Arbejd og Udholdenhed i Modgang krones af den værdifuldeste Dyd: en stor Hjertensgodhed, og som, hvor lettroende han end er, og hvor let han end af den Grund kan skræmmes i Øjeblikket, dog har en Ligevægt i sin Natur, en Følgerigtighed i sin Tankegang og et stilfærdigt Mod, som gjør ham rolig og fast i Farer.

Hos den civiliserede Russer derimod vil den Fremmede hyppigt nok støde paa den Ustadighed og Uberegnelighed, paa hvilken Turgenievs unge Mænd afgive saa mange Exempler. Smaatræk, der illustrere den, ville staa til hans Raadighed i Snesevis:

En ung Russer ser paa en Spadseregang ved Heidelberg en ung Englænderinde. Han raster ikke, før han vinder hende, og hun giver ham sin Haand. De komme til Rusland. Han

har liden Formue og gider ikke arbejde synderligt. Neppe har han gjennemlevet Hvedebrødsdagene, før han erklærer, at der intet Aandsslægtskab, ingen Affinitet findes mellem ham og hans Hustru. De leve saa i forskjellige Byer, han morer sig, saa godt han kan, i Petersburg, hun bliver i Schüsselburg, opdrager paa engelsk Vis sin Datter til Uafhængighed, lever stadigt i Erindring om Manden. Han adspreder sig, rejser, ligger helst og drømmer i en Baad nede paa det sorte Hav. Han er nu 40 Aar gammel og har endnu ikke fundet sin Bane i Livet. Han har en Tid lang været Landmand, men agter nu at skifte Stand og debutere som Advokat.

Er det ikke russisk? spørger man den Fremmede. Det er menneskeligt og almentslavisk. En Polak har vistnok ikke ganske sjældent gjort omtrent ligedan. En Franskmand vilde sagtens kunne blive kjed af Englænderinden, men vanskeligt begynde en ny Carriere til 40 Aar. En Tysker vilde søge Skilsmisse, blive ved sin Bedrift og strax gifte sig paany. Slavisk er dette, det er vist, men næppe særligt russisk.

Fortæl mig Eders Familiedramer! siger Udlændingen til sine russiske Bekjendte. De fortælle: Der var i Aristokratiet to Brødre L., den ene gift, men barnløs. Saa bliver hans

Hustru med Barn, og hun meddeler sin Mand, at den anden Broder er Barnets Fader. Der følger en Duel mellem Brødrene, med blodig Udgang men uden Drab. Hustruen forlader sin Mand, der lever og har levet med Danserinder, ægter den anden Broder og faar med ham en stor Børneflok. Svigerforældrene ere fornøjede, de have strax modtaget hende i hendes nye Egenskab med aabne Arme, og Selskabet godkjender det Skete. Er det russisk eller ej?

Det særligt Russiske turde være Svigerforældrenes Tilfredshed og Tolerance.

Professor T. ved Universitetet var bleven lidenskabeligt indtaget i en Dame, som var gift med en af hans Kolleger. Han flyttede saa sammen med Fru M. De havde begge deres Navne paa Døren og modtoge hver i sine Værelser, indbødes allevegne sammen.

Dette er mere særegent. I andre Landes Hovedstæder vilde de maatte indgaa Ægteskab.

Baronesse L. var først gift med en ung smuk Mand, højtstillet Embedsmand, forlod saa ham for at ægte dennes Foresatte, der var 30 Aar ældre end hun selv. Under dette sit Ægteskab har hun i nogle Aar rejst omkring med en ung østerrigsk Greve af berømt Familie, er saa vendt hjem til Rusland, medens hendes Mand ved sin Embedsstilling er bunden til Ma-

drid. Hun har i Petersburg en ung Maler boende i sit Hus, ser daglig en ung Poet, viser flere andre Mænd en levende Sympathi, og er ikke desmindre — efter nogen Tøven fra Selskabets Side — modtaget overalt, endnu bestandigt ung og overordentligt smuk. Hun kjører til Bal i Udenrigsministeriet og sidder der klædt som en Zigeunerdronning med Guldring om Panden, tager livlig Del i de hojeste Kredses selskabelige Liv og gjør Øjne til de unge Herrer. Næste Dag sidder hun klædt i en simpel ulden Kjole uden Smykker, strikkende paa en Strømpe paa Kvisten hos en fattig graahærdet Frøken, der kjender alle Forvistes Adresser og besørger Penge sendte til dem. Hun skriver i et stort fransk Tidsskrift Romaner fra det russiske *high life* om interessante Comtesser, der falde og rejse sig paany, og hun skriver Brochurer til 1 Kopek for Folkeskriftssamlingen i Moskvá. Hun staar paa en næsten fortrolig Fod med adskillige unge Mænd af det frisindede Partis radikale Fløj, men paa en endnu meget fortroligere med en stor Bys Politipræfekt, gjennem hvem hun kan udvirke og udvirker Benaadninger i Mængde. —

Denne Kombination turde være ukjendt udenfor Rusland.

Nikolaj Y., en ung, meget dannet Mand,

var i Tredserne Revolutionær. En ung Pige, meget smuk og enthousiastisk flygtede ud af Landet med ham. Hun var da Nihilistinde, havde taget Del i Studenterurolighederne, fulgte ham saa fra Sted til Sted, «borgerligt gift» med ham, som hun kaldte det, det vil i Rusland sige: aldeles ikke gift. De rejste til London. Da de i Aaret 1878 vendte tilbage, vare de begge forvandlede: han Kapitalist, Reaktionær, arbejdende paa at faa overdraget Jernbane-Koncessioner i Bulgarien; hun stiv, angloman, korrekt og pyntet, med talrige Diamantsmykker paa en sort Fløjls Kjole. Det var ikke til at tro, de nogensinde havde ført et uafhængigt og oprørsk Idé- og Følelsesliv. Nogle Aar derefter døde han, og det siges, at hun mellem hans Papirer fandt adskilligt, der stillede hans Karakter i et uanet og ugunstigt Lys for hende. Saa forvandledes hun paany, opsøgte de videstgaaende frisindede Kredse, og har nu helt givet sig hen til fremskreden Literatur og Politik, paastaar, hun lever sin Ungdom om igjen, idet hun i Tiden nu mener at gjenfinde det store Pust fra Tredserne.

Denne Omskiftelighed, der udstrømmer fra den civiliserede Russers let modtagelige Naturel, undrer mindre end andensteds og godkjendes af Landets Sæder.

Disse bevare desuden ogsaa i det anseligere og højere Selskab ikke sjældent en vis Cynisme i Tilskuestillen af Brud med de borgerlige Regler, som man andensteds kun vil finde hos Bohêmen:

Kritikeren F. læser i Selskab en Artikel højt om Digteren M.s Poesier. M., der nyder en vis Anseelse som Lyriker, er en lille robust og firskaaren Mand paa en 30 Aar, mørk med et bredt jødisk-mongolsk Ansigt, et godt og elskværdigt Smil, en noget forlegen Optræden. Hans Digte er tunge, rige paa Sentenser, høre til den Art Lyrik, man plejer ar betegne som dyb. Kritikeren knuser formeligt den Fraværende med sin Ros. I en exalteret usammenhængende Prosa fremhæver han de vidunderlige Skjønheder, som man ikke ved første Gjennemlæsning finder hos hans Poet. Det komiske ved Situationen er, at Fru M., der ifjor lod sig skille fra Digteren, er tilstede, hører paa Lovtalerne over sin Ex-Mand, og fra sin Plads ved Siden af Den, hun nu foretrækker, retter sine Indvendinger til Artiklens Forfatter mod det Synspunkt, han har anlagt.

Man maatte gaa til sydtyske Skuespiller- og Forfatterkredse eller til nordamerikanske Kjøbmandskredse for at finde noget Lignende. Det særligt Russiske er maaske dog det, at

Ingen i Selskabet synes at finde noget Besynderligt deri. Ejendommeligt for Rusland, naar et Ægteskab opløses, er i ethvert Tilfælde det Forhold, at det i Reglen er Fruen i Huset, der ønsker at indgaa en ny Forbindelse, og at da meget hyppigt Manden for at gjøre hende det muligt paatager sig Skylden for Ægteskabets Opløsning, skjønt han derved umuliggjør sig selv Indgaaelsen af nyt Ægteskab. Saaledes hændte ifjor følgende Tilfælde: En elskværdig og fint dannet Advokat, som var gift med en ung Fyrstinde, modtog af sin Hustru den Tilstaaelse, at hun elskede en Gardeofficer. Han erklærede sig for den skyldige Part, og hun ægtede paa Grund af denne Imødekommen, som ikke faldt ham let, uhindret sin Elsker.

De anførte Smaatræk eller Grundtræk af Petersburgske Familiedramer samle sig for Øjet til et typisk Billede. Men Ejendommelighederne springe klarest frem, naar man sammenligner fremragende russiske Individualiteter af de højere Kredse med fremragende polske af samme Samfundslag.

Den typiske polske Adelsmand i vore Dage er en stor Herre, hvis praktiske Interesse er hans Landbrug, hvis Morskab er Adspredelser og Repræsentation, hvis aandelige Interesse endelig er Hævdelsen af den katholske Kirkes Sag

og dermed af det polske Aristokratis. Kirken er ham Nationalitetens dyre Pant, og Aristokratiet staar for ham som Nationens uundværlige Fører. Han udgiver paa sin Bekostning et eller andet gammelt Nationalværk, han understøtter det nationale Theater i Posen eller den polske Presse i Warschau, han knytter Forbund med Rom og med Jesuiterne — ifald han er ivrig konservativ og ivrig Polak. Eller ogsaa tænker han kun paa at more sig, lever for Balletten, forsømmer intet Væddeløb, gifter sig for at forgylde sit medtagne Vaabenskjold med Datteren af en eller anden rig jødisk Bankier og fortsætter saa med mere Værdighed og færre Kreditorer sit Ungdomsliv. Egentligt Arbejd udfører han aldrig. Den gamle aristokratiske Ringeagt for Arbejdet og Sky derfor bestaar uforandret i Polen den Dag idag. En ung polsk Adelsmand, der arbejder, citeres overalt som den Fugl Fønix.

I Rusland er det anderledes. I Aristokraten her skinner for det meste den bredskuldrede, haardnakkede Musjik igjennem.

Her er en Type: Han er af fyrstelig Familie, det vil sige: han hører til en af de kun halvhundrede russiske Slægter, der ere af virkeligt fyrsteligt Blod, idet de stamme ned fra Landets gamle Regenter. Han fødtes næsten

formueløs. Uden Spor af den Ranudo'agtige Ulyst til Arbejd, som er den polske Adelsmands Kjendemærke, studerer han først i Rusland, saa i Tyskland Ingeniørvidenskab, tager ved sin Hjemkomst selv Øxen i Haand som en Arbejder, bygger Broer og anlægger Jernbaner, først i Andres Tjeneste, senere for egen Regning. Ikke at han elsker Arbejdet for dets egen Skyld. Han har som praktisk Russer det Formaal at blive rig, meget rig. Han bliver Fabrikant, opgiver saa sin Fabrik for at gjøre sig til Finansmand, udvikler som Børsspekulant en Snildhed og Forsigtighed, som ikke overtræffes af gamle Bankierer, har den sikreste Sporsans for, hvor der er Penge at fortjene og staar ved 40 Aars Alderen som flere Gange Millionær. En praktisk og grovkornet Natur, et mathematisk Hoved, en Sandsynligheds-beregner, der aldrig har kjendt nogen Art af Sværmeri og aldrig har havt Glimt af Kunstsans. Naar han gjør Rejser til Italien, er det ikke for at nyde Naturen eller se Kunstværker; han bliver liggende i Monaco ved Rouletten.

Praktisk er han, men ikke et Fnug bornert, og ikke fordærvet. Han er ikke som de polske Godsejere, der i Galicien, indtil det i den nyere Tid blev dem forment, have martret deres lillerussiske Bønder og hindret deres Kirke-

gang ved at lukke de græske Kirker for dem og give Jøderne Nøglen, saa Bønderne paa Festdage i dyre Domme maatte tilkjøbe sig den — han har selv ingen Art Religion og han under alle Mennesker deres — han er heller ikke som vore Dages polske Godsejere i Galicien, som leve af Brændevinsfabrikation og af at jage saameget Brændevin som muligt i deres Bønder. Hans Hjerte er uden al Ømhed; han er saa haard, som han er stædig; men han tilføjer intet Menneske noget Ondt. I sin Ungdom har han været humanitær — ikke af Følsomhed, men i Kraft af et Ræsonnement, for hvilket det Rette er det logisk Rigtige; nu er han det forsaavidt ikke mere, som han ikke længer troer paa Nytten af den Enkeltes Virksomhed overfor den store sociale Jammer, og som han er ganske ude af Stand til den Begejstring, som leder til Handling, selv om Handlingens Gavn er forsvindende ringe. Meget skarpsindig som han er, føler han et næsten personligt Fjendskab overfor al Metafysik; han har skrevet en Bog, en Art Mathematikens Filosofi, i hvilken han forfægter Nødvendigheden af at indføre Anskuelsesundervisningen ogsaa i de mathematiske Fag og bekjæmper Brugen af Ordene Linje, Punkt osv. som uvirkelige Abstraktioner.

Som saa mangen mathematisk anlagt Per-

sonlighed er han en musikkyndig Mand, indsigtsfuld i al musikalsk Teknik, velbevandret i den moderne Musik og begjærlig efter at høre megen og god Musik udmærket udført.

Grov som en Bonde, ufin, men aldrig smaalig, snever, men ikke indskrænket, hensynsløs og pengekjær, men retskaffen og undertiden næsten gavmild er han overbevist og afgjort Materialist paa alle, ham bevidste, Omraader. Han kan end ikke med Kulde høre en Dame henstille personlig Udødelighed som en nok saa svag Mulighed, med hvilken Fantasien tør tumle. — Paa Spørgsmaalet hvorfor han har foretrukket den Danserinde, han underholder, for andre Theaterdamer, svarte han: hun er en Smule mere proper end de andre — og det synes næsten at være Bevæggrunden, thi paa hendes Følelse for ham hverken tror han eller kan han tro.

Men trods denne oprigtige og til Skue stillede Materialisme er denne Mand langtfra helt og holdent Materialist. Han vilde ikke være en typisk Russer, hvis han ganske mangvlede et idealt Element. Og han har det. Tschernischevski's gamle Bog: *Hvad er der at gjøre?* er hans Bibel. Dens oprørske Paastande og Indlæg ere ham Sandheden overfor det gamle Samfunds Overlevering. Han fordrer, ikke højt men

i sit stille Sind, Forholdet mellem Kjønnene reformeret, vil have den Frihed indført, der passer for myndige Mennesker, som have den officielle Religion og den officielle Moral lige langt bag sig, og dèr, paa dette Punkt i hans Sjæleliv er der en Krog, hvor den sociale Utopi spirer og blomstrer i Skygge og Halvmørke.

Meget ejendommelig er dernæst følgende Type: Ogsaa han en Fyrste, men rimeligvis af tartarisk Afstamning, Navnet tyder derpaa, dog er Fysiognomiet fuldstændigt europæisk. Han er meget smuk, meget elegant med Øjne, der tiltrods for at han nærmer sig de halvhundrede, straale som en Ynglings eller rettere som en Magnetisørs. Han er et ualmindeligt fint Hoved, paa en Gang kunstnerisk, lingvistisk og oratorisk anlagt.

Uformuende som han var, valgte han meget ung en praktisk Levevej. Men strax i Begyndelsen af sin Karriere blev han knækket. Han havde etsteds i Udlandet i en halvt privat Kreds holdt en Tale af politisk Indhold, som vakte Mishag. Til Straf blev han ved sin Hjemkomst forvist til en lille Landsby i Esthland, hvor han maatte blive ti til tolv Aar, udelukkende henvist til Mennesker, af hvilke ikke et stod paa hans Dannelsestrin, og udelukket fra al Virksomhed, al Udvikling og alt Erhverv.

Han tabte tilsidst Haabet om nogensinde at blive udløst fra sit Forvisningssted, og i en Art Desperation giftede han sig med en ung Kvinde der fra Egnen, der vel var baade smuk og godhjertet men adskilt fra ham ved saa dyb en Dannelseskløft, at hun selv aldrig sidenhen har ønsket at blive forestilt for sin Mands Omgangskreds i Petersburg som Fyrstinde. Hun lever kun for Hjemmet og sin Søn.

Han vendte tilbage, smukkere og elegantere end nogensinde, grundigt helbredt for politisk Enthousiasme. Som til Haan fik han sin Frihed i den Form, at Regjeringen gav ham en Ansættelse, i hvilken han maatte virke i dens Tjeneste direkte imod det System af Tanker, for hvilket han havde bødet. — Kold som Is, Materialist i Tankegang og i alle Livsforhold har han lagt sig en eneste Lidenskab til: Samlerlidenskaben. Han samler paa Bøger, paa Haandskrifter, paa Broncekunstværker, paa Kvinder. Han hylder i Kunst og Literatur Principet *l'art pour l'art*, i Livet Principerne fra Ludvig den Femtendes Hof. Blandt franske Forfattere ynder han Linjen Flaubert, Zola, Huysmans, blandt russiske Poeter Andrejevski, en lyrisk Stilist, hvis Poesier intet Følelsesindhold have, og som har havt den kunstnerisk

usigeligt barokke Ide at sætte en hel Novelle af Turgeniev paa Vers.

Han har megen Lidenskab, men neppe et Glimt af Følelse. Han er frimodig, aldeles sanddru — maaske med Undtagelse af naar Spørgsmaalet stilles om hans Alder — lukket overfor Mænd, aaben overfor de Kvinder, som dyrke ham, og paa hvem han stoler efter at have opdraget dem. Mere end en er knyttet til ham som ved Trolddom, skjønt han stadig har lært dem at udrydde enhver Følelsesspire hos sig som Spire til Ulykke, og skjønt hans Samtale med dem væsentlig drejer sig om hans Forhold til andre Elskerinder.

Af og til indelukker denne Mand sig i sit Værelse og sidder fortabt i taus Tilbedelse af en fransk Yndlingsforfatters Billede med den lange tykke Moustache, mere og dybere forelsket i ham, end rimeligvis nogen Pariserinde har været. Han gjør en Rejse til Paris alene for at forskaffe sig en bestemt Udgave eller en bestemt Autograf.

Overbevisninger udenfor det Literære og Kunstneriske har han ikke mere. Men han har indenfor dette Omraade sin russiske Enthousiasme som Lidenskab, optagende ham helt, irrationel midt i al hans Forstandskulde.

Det alment Slaviske i ham opdages let.

Ved skarpere Iagttagelse og Sammenligning opdager man alt det særligt Russiske. Der findes i Polen en fremragende Adelsmand K. J., som hører til ganske samme Menneskeart. Han er elegant, kold, klog og dog paa enkelte Omraader enthousiastisk. Denne Polak og hin Russer, hvem det for Enhver, der kjender dem begge, ligger nær at sammenligne, ere lige glimrende, men Polakken er mere forfængelig, Russeren mere direkte nydelseskjær. Der er i Polakken en Rest af ridderlig Overlevering, som Russeren har rystet af. Den russiske Blaserthed gaar dybere end den polske og levner paa samme Tid Plads til mere Kraft. Polakken frembyder en svag Side ved sin polsk-dilettantiske Lyst til at udmærke sig paa alle Omraader; Russeren er af haardere Malm. Det polske Ideal er og bliver Gratie, det russiske Kraft.

Stiller man nu de to typiske russiske Karakterer, der her ere skitserede, sammen, saa vil man bemærke, at de, hvor forskjellige de end er, have det tilfælles, at deres Ungdoms Forhaabninger og Bestræbelser ere blevne knækkede af Forholdene, saa de nødtvungne ere blevne mindre Mænd, end de var anlagte til, forhærdede, praktisk-materialistiske Individualiteter, ude af Stand til at virke frugtbringende

for andre end sig selv, og underholdende deres Idealer som man nærer en uskadelig Særhed.

De to Strømninger i det russiske Aandsliv, som strax ere enhver Iagttager paafaldende, Retningen mod Vesteuropa, Hanget til at akklimatisere og videre udvikle almenteuropæisk Kultur, og Retningen indadtil, den nationale Selvfordybelse med fjendtlig Holdning mod «Hedningerne» vesterpaa, ere tydeligst personificerede i Czarpersonligheder af stor historisk Betydning som Peter den Store og Nikolaj, to russiske Grundtyper.

Gaar man tilbage i Tiden, saa gjenfinder man begge Ejendommeligheder forenede i de gamle moskovitiske Czarer Iván III og Iván IV, den Frygtelige, af hvilke især den sidste er mærkværdig; man har træffende kaldt ham en Blanding af Ludvig XI af Frankrig og Henrik VIII af England, en mystisk Blodhund og klog Monark som den første med omtrent lige saa mange Koner som den anden. Det tager sig ud, som om Peter den Store brod med alle Traditionerne fra disse gamle moskovitiske Fyrster, da han begyndte sin voldsomme Reform. Og man ser deres Plumphed, Stædighed, Vælde, Grusomhed og mystiske Tro paa Czarmagten gjenopstaa i dette Aarhundrede hos Nikolaj. Men Iván III allerede henvendte sig til de for-

skjellige europæiske Hoffer for fra dem at faa Læger, Arbejdere og Kunstnere sig tilsendt. Han indkaldte fremmede Murere, Metalstøbere, Guldsmede, og lod Arkitekter og Ingeniører hente fra Bologna og Venedig. Ogsaa Iván IV lod Haandværkere hente rundtom fra Europa, han nærmede sig England og indførte trods Gejstlighedens Modstand Bogtrykkerkunsten i sit Rige. Med andre Ord: i den ældre Tid var Modsætningen mellem Lærlingeforholdet til vesteuropæisk Kultur og Originaliteten hos det udpræget moskovitiske Czarvæsen og det langskjæggede, byzantinske Rusland (som regjeredes ud fra et Palads, der var en Mellemting mellem en Kaserne og et græsk-katholsk Kloster) langt ringere, langt mindre skarp end sidenhen. Først naar Peter den Første med ét Slag afskaffer Patriarkværdigheden, sløjfer den græske Kirkes Jordejendom, forbyder Nationaldragten, ja Skjægget, selv aflægger den lange byzantinske Czardragt for at klæde sig i en almindelig Uniform og stiller en Horde mer eller mindre samvittighedsløse, men med russiske Ejendommeligheder lige ubekjendte Fremmede i Spidsen for alle Rigets Anliggender, træder Retningen mod Vesteuropa frem som exclusiv. Og først da Nikolaj indesluttede sig i et formeligt Had mod alle Ideer og Reformer, som stammede fra det libe-

rale Vesten, da han indskrænkede Antallet af Studenterne ved ethvert af Ruslands Universiteter til 300, ophævede Undervisningen i almindelig europæisk Statsret, overdrog den filosofiske Undervisning til Gejstlige af den orthodoxe Kirke, lod de Hefter, efter hvilke Historie og andre beslægtede Fag doceredes, iforvejen gjennemgaa af Censur, og omkring 1840 saa at sige ikke lod en udenlandsk Avis eller Bog komme over Grænsen, aabenbarede Retningen, der spærrer Rusland af mod Europa, sig som ikke mindre exclusiv. Da var man saa vidt, at det paalagdes Lærerne i Geometri over hele Landet, naar de foredrog Læren om Triangler, da at minde om den hellige Treenighed, og at Opførelsen af Lessings «Emilia Galotti», Goethes «Egmont», Schillers «Fiesco» vare forbudne, mens Rossinis «Wilhelm Tell» kun turde opføres med Texten og Titlen «Karl den Dristige».

Og fremtræde nu forskjelligartede gammelrussiske Typer skarpt i disse Czarer Iván III og Iván IV, Peter og Nikolaj, saa aabenbarer den moderne russiske Civilisationstype sig ikke mindre klart og ejendommeligt i Alexander I's Personlighed med dens Blanding af Handlekraft og feminin Modtagelighed — af vidtgaaende Liberalisme med Omsorg for alle Undertrykte og Kjærlighed til Befriertitlen paa den ene Side

og Sløvhed, Fru de Krüdeners Mysticisme, Hang til vidtsvævende Indbildninger eller Utopier som den hellige Alliance paa den anden.

Man gjenfinder i vore Dage dette Væsen hos saa mangen ung fornem Russer, der rejser til Berlin for at opsøge og lidenskabeligt knytte sig til Eugen Dühring eller Eduard von Hartmann, kalder sig Positivist eller Pessimist og forsaavidt betragter sig som staaende paa Højden af det moderne Fremskridt — men hjemvendt med rivende Hast udvikler sig til russisk Højkonservativ, begejstret for Enevældens Mission, for Slavedømmets Almagt og den græsk-orthodoxe Kirkes Hæder. En af disse yngre Mænd, Fyrst Z., et godt Menneske og mindre god Poet, en Filosof, der aarligt plejer idetmindste én Gang at sidde ved Eduard von Hartmanns Fødder, forsøgte umiddelbart efter Katkófs Død at overtage hans Tidsskrift i Moskvá efter ham og føre det videre i hans Aand. Det skortede ham til Løsningen af denne Opgave ikke paa god Vilje, kun paa Kraft.

Mest betegnende for Rusland og dog ganske analog med Forholdene andensteds er imidlertid Aandernes Spaltning i den vesteuropæiske og slavofile Gruppe. Mærkværdigt og i høj Grad russisk er det, at Slavofilernes urnationale Parti ikke mindre end det vesteuropæiske skylder

Studiet af udenlandsk Filosofi og Poesi sin Oprindelse. Ganske som Ruslands store Revolutionære ere de udgaaede fra den Bevægelse, der fra Tredivernes Begyndelse bemægtigede sig Universitetet i Moskvá. Enkelte Professorer, som havde studeret i Frankrig og Tyskland, vakte dengang de unge Studerendes Interesse for fransk Socialisme og tysk Filosofi. I al Hemmelighed og i forbudne Bøger tilegnede de unge Mænd sig gruppevis dels Saint-Simons og Fourier's Ideer, dels Schellings og Hegels Verdensanskuelse. De delte sig efterhaanden saaledes, at et Parti, hvortil Herzen og Bakunin hørte, forenede den Tænkemaade, som næredes af Hegels mest fremskredne Disciple (Ruge, Feuerbach) med de franske, socialistiske Ideer, som forkyndtes af Louis Blanc og i moderne fransk Skjønliteratur af George Sand og mange andre, medens derimod Schellings Naturfilosofi og de tyske Romantikeres Begejstring for alt Nationalt og Gammeltysk fængede i Slavofilernes Parti, som ganske i disse Tyskeres Aand fordrede en rent slavisk Kultur og optraadte som Repræsentanter for Nationalprincipet i dets Skarphed. De kastede længselsfulde Blikke tilbage til Tiden for Peter den Store. Det moskovitiske Rusland var deres Tankers og Drømmes Hjem. Iván den Frygteliges Rædsels-

herredømme var dem trods Alt kjærere end moderne, karakterløs Liberalisme og Parlamentarisme. Oldslavisk var deres kjæreste Studium, de mente at fordybe sig i den russiske Folkeaand, naar de fordybede sig i byzantinsk Theologi.

De gave forsaavidt i Grunden kun Kræfter og Bestræbelser, der lige siden Peter den Stores Tid havde existeret, et Organ. I hine Dage var der intet andet oppositionelt Element end *Raskól*, det vil sige, de Gammelorthodoxes Parti, der siden Reformatoren Nikons Dage vare traadte ud af Statskirken og splittede i talrige Sekter. Patriarken Nikon havde villet regularisere Ceremonierne. Fra hans Tid af fordrer Kirken, at man skal korse sig med tre Fingre og sige tre Hallelujaer i Træk, og forfærdelige Forfølgelser have rammet alle dem, der modsatte sig. Men Raskól have trodset Knut, Forvisning og Henrettelse af Overbevisning om, at man bør korse sig med to Fingre og kun sige to Hallelujaer efter hinanden. De have ladet sig brænde levende for deres Overbevisning, thi de troede sig evigt fordømte, ifald de gik over til Tretallet. Det er den Dag idag kun et Par Aar siden, at man tillod Sektererne at have deres egne Kapeller og bede som de vilde — dog med Undtagelse af de Sekterere, som endnu erklæres

for farlige og forfølges. Den interessanteste Gruppe af dem nutildags er de saakaldte *Donhobori* (Aandens Kjæmper), som mest opholdt sig i Guvernementet Voronesch, og som man forviste til Kaukasus, til en vandløs Egn. Deres Energi har vist sig saa stor, at de have omdannet denne Ørken til en af de frugtbareste og rigeste Strækninger i Kaukasus. De arbejde alle i Fællesskab, gamle og unge Folk, Kvinder og Børn. De kunne alle læse, skjønt de ingen Skoler have; de undervise selv deres Børn. De anerkjende ikke Helgenbilleder. I deres Huse ophænge de i den Krog, hvor Billederne pleje at hænge, et broderet Haandklæde. De bære ikke Kors, men anse Korset for et Tegn paa og en Erindring om Christi Lidelser, og afsky det derfor i Steden for at tilbede det.

De have i Krigstid vist Landet de største Tjenester, naar det gjaldt om at skaffe Soldaterne Levnetsmidler eller at skaffe de Saarede frem ad Kaukasus's undertiden ufarbare Veje; de tilbød Staten, der har behandlet dem saa haardt, frivilligt deres Tjeneste og gav uden Vederlag deres Vogne og deres Tid. Dog det i denne Sammenhæng Væsentlige er, at i alle disse Sekter er stadigt blevet næret det mest levende Had til Vesteuropas hedenske, kjætterske Væsen.

Men fra de laveste Klasser steg Nationalbevidstheden og Hadet til det Fremmede op til Samfundets Spidser under den store Folkekamp mod Napoleon, som jo i 1812 oversvømmede Landet med Hære af Franskmænd, Tyskere, Italienere og Spaniere. Paa den store Kamp med dens sejrrige Udgang fulgte Opblomstringen af Ruslands Nationalliteratur, der saavel hos Puschkin som hos Gribojedov, hvor stærkt end denne er paavirket af Molière og hin af Byron, vender sig polemisk mod Fremmedindflydelsen i Riget. I visse Maader fortsatte Slavofilerne altsaa kun den Bevægelse, der alt var indledet og voxet. Og man maa ikke forvexle denne Aandsstrømning med den panslavistiske, der har en vis Navnelighed med den. Panslavister have selv europæiske Radikale som Bakunin været, forsaavidt de i den nationale Opgaves Tjeneste, til Bedste for Udbredelsen af den ejendommeligt russiske Kommunisme og Association ønskede alle slaviske Stammers Sammenslutning og Oprettelsen af et stort slavisk Rige, monarkisk eller republikansk; Slavofilerne derimod have i sin Tid rettet de skarpeste Angreb mod de vestligt Sindede for deres polske Sympathier, de betegne den snevrere russiske Nationalfølelse og søge gjerne tilbage til det russiske Folke-

livs gammelbyzantinske Dannelses- og Troesgrundlag.*)

Vende vi nu tilbage til vort Udgangspunkt, Sammenligningen mellem russisk og polsk Intelligens, saa vil man se, at den russiske Intelligens er stedt i et næsten ligesaa smerteligt Tvangsvalg som den polske. Den moderne polske Patriots Dilemma er dette, at dersom han vælger at arbejde hensynsløst for Fremskridt, undergraver han den katholske Kirke og dermed i Øjeblikket den polske Nationalitet og arbejder i Virkeligheden den undertrykkende Regjering, sin egen og alt Fremskridts værste Fjende i Hænde; vælger han derimod den aandelige Stilstand, ser han tydeligt Faren for, at den Nationalitet, som herved bevares, og af hvilken man var og er saa stolt, sakker agterud i Europas Kultur, staar forældet og overfløjet.**) Den fremskredne russiske Patriots beslægtede Dilemma er dette: Han vil efter Evne afryste Fremmedindflydelsen. Men samtidigt med at han indser det Fordærvelige for den nationale Oprindelighed og Vækst, som denne fører med sig, indser han, at de russiske Tilstande staa

---

*) Smlgn. Julius Eckhardt: Jungrussisch und Altlivländisch. Die russische neue Aera.

**) Smlgn. Georg Brandes: Indtryk fra Polen.

tilbage for dem i alle andre europæiske Lande, naar man undtager Tyrkiets.*) Hvor stærkt han end som den berømte russiske Type Tschatski i Gribojedov's «Den Ulykke ikke at være dum» istemmer Klagen over, at Moskvá efteraber Paris, i Sæd og Skik, i Sprog og Talemaader, i Moder og Taabeligheder, han ender dog som Tschatski med at vende Braadden mod Russerne selv, der kun føle sig tilpas som Efterlignere, og der, naar En har fem, sex Tanker, ved hvilke han rager op over Mængden, og vover at udtale dem frit, falde over ham som Barbarer. Alle Udfaldene mod det aandelige Fremmedherredømme blive tilsidst til Udfald mod det Rusland, der finder sig deri og finder sig vel derved. Tschatski har i sin sidste Monolog det smertelige Udraab. «Det altsaa er mit Fædreland!» og Tusinder have endt med dette Nødskrig.

Med andre Ord den fremskredne Russer, der ønsker sit Folks Nationalitet uddybet og udviklet og det Fremmede fjernet, naaer hurtigt til den Indsigt, at Brudstykkerne af vesteuropæisk Kultur i hans Land altid ere mere værd end den utvivlsomt nationale Raahed og det ligesaa nationale Barbari. Han kan end ikke skjelne

---

*) Eckardt: Jungrussisch und Altlivländisch. S. 18.

mellem Folk og Regjering, thi et stort Folk har den Regjering, det fortjener. Han indser, at hvad han selv besidder af finere Dannelse, af videnskabelig Indsigt og kunstnerisk Aand, det skylder han Vesteuropas Civilisation og at det er Russerfolkets egen Skyld, naar det kun har brugt denne Civilisation til med den at lakere Regjeringsformens Brutalitet og Forvaltningens Barbari. Jo ædlere og heftigere han for sit Land attraar Retfærdighedens, Menneskelighedens og Frihedens Goder, des tydeligere bliver det ham, at de kun kunne opnaas, naar de i Aarhundreder fremherskende nationale Tilbøjeligheder utrætteligt og hensynsløst bekjæmpes. Han føler Umuligheden af paa en Gang at ville Fremskridt og Frisind og Styrkelse af Nationalfølelsen i Rusland. Ikke blot Fædrelanderiet, men den i sin Kjærne berettigede Nationalfølelse bliver her med Nødvendighed reaktionær. Den frihedselskende Patriot kan længe nok og lidenskabeligt nok fordre Folkets Udvikling indenfra, han kan kun i Kraft af de Synspunkter, Vesteuropas Dannelse forskaffer ham, bedømme, hvad der i hans eget Land bør fremmes og hæmmes, og hvor han end tager sit Udgangspunkt, han ender, hvis han i første Linje ønsker at se Menneskerettigheder og borgerlige Rettigheder agtede i sit Land, at se

store Følelser og frugtbare Tanker udbredte og rodfæstede der, stadigt med at vende tilbage til den mangelfulde og i Rusland kun altfor tidt karikerede vestlige Kultur, som Sektererne forbande, og som Slavofilernes Nationalparti afskyer og fordømmer. Thi paa det Udviklingstrin, Rusland til Dato har naaet, finder han sig ufejlbarligt stillet i dette Tvangsvalg: enten national med Opofrelse af Friheds- og Kulturfremskridts-Idealet, eller afgjort frisindet, men da ogsaa uden Fodfæste paa russisk Grund og uden den stærkeste Sammenhæng med Folkeaanden.

Man sporer dette Dilemma hos alle Ruslands betydeligste Mænd. Aander som Puschkin, Gogol, Dostojevski valgte definitivt i den førstnævnte Retning, Aander som Alexander Herzen og Iván Turgeniev i den sidstnævnte.

VII.

I Aaret 1887 havde i Rusland den fjendtlige Stemning mod det tyske Rige naaet et Højdepunkt. Man havde paa Følelsen, at det forestaaende Sammenstød ikke var fjernt, og den Fremmede fik jævnligt Udtalelser om en tilkommende europæisk Krig at høre. I Regelen vare disse Udtalelser mistrøstige; ingensteds har man en saa levende Fornemmelse af det uhyre Ruslands Svaghed som i Rusland selv. Men det for Rusland ubetinget Betegnende var det næsten enstemmige Ønske om Nederlag, Udlændingen fik at høre saavel i det nordlige som i det sydlige Rusland, og ligemeget om det var Russere fra Østen eller Vesten, der førte Ordet, hvis de blot var dygtige og frihedselskende Mænd. Sikkert har jeg fra mere end halvtredsindstyve hinanden ganske ubekjendte Russere af de forskjelligste Samfundsklasser hørt dette Ønske om store afgjørende Nederlag under

en forestaaende Krig udtale som efter en fælles Overenskomst.

Der kan neppe tænkes et lærerigere Symptom paa den Fortvivlelse over Landets nuværende Forhold, hvori man er sunket. Man øjner ingen anden Mulighed til Udfrielse af den raadende Elendighed end den, som frembyder sig i den Svækkelse, en ulykkelig Krig vilde paaføre det herskende System.

Det er ikke første Gang, at denne Stemning trives i Rusland, og at tilsyneladende saa upatriotiske Ønsker næres af Landets mest fædrelandssindede og mest udviklede Mænd. Det var allerede Tilfældet paa Krimkrigens Tid, og man mindes grant fra hine Dage af, hvilke heldbringende Virkninger Nederlaget da førte med sig.

Den forfærdelige Undertrykkelse. som i vore Dage finder Sted, er ingenlunde af saa gammel Dato, som det undertiden tros af dem, der mene, at Rusland uden videre ligger og stadigt har ligget langt tilbage for Europa. Den er en Reaktion mod den korte men kraftige og mærkværdige Friheds- og Frigjørelses-Periode i det første Tiaar af Alexander II's Regjering. Overhovedet er i Rusland Friheden det Gamle, Trældommen dot forholdsvis Ny. Den ældste russiske Lovbog (Pravda russkaja) kjender ikke

til Legemsstraffe; først i det 16de Aarhundrede blev Livegenskabet indført, og Pskov, den sidste frie Stad, som det gamle Novgorod en af en Folkeforsamling i Aarhundreder regjeret Republik, paa Moskoviterczaren Vassili's grusomme Befaling berøvet alle sine Privilegier, dens Indbyggere med Kvinder og Børn bortførte til det indre Rusland «for der at leve lykkeligt under Czarens Naade» og erstattede med et frisk indført Menneskesæt. Først i det 18de Aarhundrede miste Provinsernes Stænderforsamlinger, Zemstvo'erne, der i Middelalderen havde talt højt og energisk, al Betydning, og først i det 19de Aarhundrede danner sig den absolutistiske Theori, paa hvilken nu Herskermagten i Rusland hviler. Den er end ikke af indenlandsk Oprindelse. Alexander I aabenbarede i sin Regjerings første Periode en næsten moderne Aand; han optraadte som en oprigtigt frihedskjærlig Mand; han elskede sin Tidsalder, saa ned paa de reaktionære Legitimisters Færd, havde en Tidlang været Napoleons Beundrer, vedblev længe at ville Frankrig vel og gik om med Planer til at gjenoprette Polen. Det syntes som om under ham Czarvælden som alt andet i Europa vilde humaniseres, og som om Folkets Stemme vilde blive hørt. Saa under det mægtige reaktionære Modstød mod den franske Revolution og Kejser-

dømmet var det to Ikke-Russere, Piemonteseren de Maistre og Franskmanden Bonald, der formede den store Reaktionstheori, som sejrede rundt om i Europa, som Ruslands Doktrinære med Lidenskab tilegnede sig og som let bearbejdet af dem blev Czartronens nye Fodstykke.

Den i Rusland nu raadende Tilstand er da hverken Resultatet af en tusindaarig Stagneren eller af en jævn men altfor langsom og stærkt forsinket Fremadskriden mod det Bedre eller af en i lange Tider uafbrudt fortsat Tilbagegang i Kultur. Den er Produktet af en nu 25aarig Reaktion, stedse styrket paany ved Opstande og Attentater.

Ikke at det skorter paa god Vilje eller Alvor paa højeste Sted. Man lader overalt, i alle Kredse, Kejserens Karakter vederfares Retfærdighed. Man véd, at han kun vil se hæderlige, retskafne Mænd omkring sig, man kjender hans Harme over den Bestikkelighed og Bedragelyst, der under den sidste russisk-tyrkiske Krig strakte sig helt op til den øverste Hærledelse og havde saa stor en Del i Felttogets ugunstige Forløb. Man indrømmer med andre Ord, at han er en Hædersmand; men det var en stor Mand, en stor Regent, som i dette Øjeblik behøvedes paa Ruslands Kejsertrone. Det

er maaske en Ulykke for et Folk at behøve store Regenter; et Land som Holland eller Schweiz behøver vistnok ikke nogen. Men det er en større Ulykke ikke at have en stor Hersker, naar han behøves.

Man anerkjender redebon Kejserens Dyder som Privatmand. For første Gang i Aarhundreder, for første Gang overhovedet rimeligvis afgiver han Exemplet paa en Indehaver af Ruslands Trone, om hvis Forhold til det andet Kjøn selv onde Tunger ikke have det mindste at berette. De Mænd, som de Kvinder, der have beklædt den, have til alle Tider været berømte for deres erotiske Extravagancer. Kejseren synes Mønstret paa en Ægtemand og Fader. Rundt om den exemplariske kejserlige Familie tumler sig imidlertid det russiske Hof med sin elegante Frivolitet og sine talrige Uregelmæssigheder uden at indvirke paa den, men ogsaa uden at smittes af den Aand, der udgaar fra den. Alverden kjender Storfyrst Alexis's aabenlyse Samliv med den skjønne Grevinde af Beauharnais, General Skobelevs Søster, hvis Mand, Storfyrstens Fætter, Fyrsten af Leuchtenberg har set sin Fordel i at afstaa sine Rettigheder til en Prins af det kejserlige Hus. Den skjønne tyske Prinsesse Maria Pávlovna, Storfyrst Vladímirs Gemalinde, om hvem Forfatteren af Bogen

La société de Saint-Pétersbourg, ledet af sit Tyskerhad, beretter alt optænkeligt Ondt, er som en Inkarnation af Fornøjelsessygen ved Hove.*) Man behøver ikke at tro, hvad der af hadefulde Penne meddeles om hende, men saa meget er sikkert, at et vist Letsind præger den Retning, hun har givet Hoffets Adspredelser. Hun foranstalter Selskaber, i hvilke man morer sig med alskøns Selskabslege, men mest med at lege Skjul (cache-cache). Man finder under saadanne Lege af og til en af de højeste Damer skjult med en Gardeofficer i et tomt Badekar. En Yndlingsfornøjelse i disse Hofkredse er det ogsaa at arrangere Slædepartier, under hvilke de fineste Damer lade sig anbringe i Kurvevogne, der trækkes af Officerer. Morskaben er da den, at disse paa et vist Tidspunkt vælte Kurven med hele dens Indhold ud i Sneen. Man skimter Damernes Ben, og der les.

I visse, højere Cirkler ved Hove, hvor der raader en forskjellig Aand, kjendes ingen andre Glæder end Dansens. Der danses uafbrudt, ved alle Lejligheder, med en sand Mani. Man hævner sig over mange Maaneders Indespærring i Gátschina ved at hvirvle sig hen i en evindelig

---

*) Comte Vassili: La société de Saint-Pétersbourg. S. 23—29.

Runddans. Naar der ikke danses, er Kjedsomheden overmaade stor. Theselskaber i disse allerhøjeste Kredse skildres som dræbende. De tilsagte give Møde; efter nogen Tids Forløb indfinde de høje Herskaber sig og tage Plads i Taushed. Selvfølgelig vover Ingen at spørge saa højtstillede Damer om noget. Saa falder der fra deres Side et Spørgsmaal til en tilstedeværende Dames Befindende. I Regelen svarer hun kort, og dermed dør den Samtale hen. Er hun meget sindrig eller meget godlidende overfor det høje Herskabs øjensynlige Forlegenhed, formulerer hun sit Svar saaledes, at et nyt Spørgsmaal ligger nær, næsten nødvendigt fremtvinges af Svaret. Men er den lille Række af nærmest liggende Spørgsmaal og Svar gjennemløbet, kunne — saaledes forsikre paalidelige Øjenvidner — 20 til 25 Minutter gaa hen med en Pause af fuldstændig og pinlig Taushed, under hvilken man smilende stirrer paa Herskabet, der ligeledes smilende fordeler sine Blikke paa de Tilstedeværende.

Gaar det mere støjende til, kan Indtrykket stundom være ikke mindre pinligt. Øjenvidner have skildret mig følgende Scene: den gamle Hofmand, Grev Apraxin, faldt under en Vals og blev siddende paa Gulvet. Det fremkaldte en Latter fra højeste Sted. Henrykt over at

have været Anledning til et saadant Udbrud af godt Humør fra en Personligheds Side, hvem det var Grevens Livsopgave at behage, dansede den gamle Herre ud og lod sig falde paany, denne Gang med komiske Gebærder. Nyt Latterudbrud. Fra da af gjorde den alderstegne Hofmand sig den hele Aften til Clown for at fremkalde et Smil fra allerhøjeste Læber. Under alt dette sad hans Datter, nuværende Grevinde Obolenski, Kejserindens Hofdame, stram og rank med fornøjede Miner og Smilet i Øjet, slugende Harmen over sin Faders Fornedrelse, og virkeligt tilfreds med den øjensynlige Yndest, der faldt i hans Lod. Scenen minder om den, der er foreviget i det bekjendte, i Rusland gjennem Kobberstik saa udbredte, Maleri fra Kejserinde Anna Ivanovnas Hof, paa hvilket lutter Medlemmer af Ruslands første Familier for at behage Kejserinden springe Buk over hverandre i Slottets Festsal.

Saa aandløst som nu var Hoflivet langtfra under Alexander II. Ogsaa det med Aandløsheden i saa nær en Sammenhæng staaende Hofbigotteri var ukjendt under ham. Nutildags træffer man store Kredse i Aristokratiet, som tilhøre Sekten Radstock-Paschkov, for ikke ret mange Aar siden stiftet af en Bedrager. I disse Kredse tilbringer man sin Tid med at læse

Evangelierne, fordømme Anderledestænkende og overhovedet rakke Næsten ned. Fanatismen og den ondskabsfulde Sladderagtighed gaar her, som i Regelen, Haand i Haand. En stor Del af dette Samfundslags Medlemmer sender deres Syge til Præsten Joan i Kronstadt, som tros i Stand til at foretage Mirakelkure og som helbreder ved Haandspaalægning. Selv Loris Melikov sendte sin Datter til ham, da hun var syg.

Den kraftige græsk-orthodoxe Reaktion i de højeste Kredse er noget forholdsvis Nyt. Nu staar den i Flor. Den begyndte at spire under Alexander II. Ikke at denne Kejser var den gunstig, langtfra. Men hans Gemalinde, en tysk Prinsesse, havde først udfra Ønsket om Popularitet, senere af Trang til et Livsindhold, da hun følte sig helt gleden ud af sin flygtige Ægtemands Existens, omfattet den græsk-orthodoxe Kirkelighed med stedse stigende Varme. Saaledes skete det for første Gang i umindelige Tider i dette Rige, hvor Gejstligheden udgjør en ringeagtet og lidet formaaende Stand, at en Overhofpræst, den kloge og fanatiske Baschanov, fik Indflydelse ved Hove. Det er denne Mand, hvem det ogsaa tilfaldt gjennem Undervisning i den græske Religion at forberede den nuværende Kejserinde til hendes Konfessionsskifte. Og blandt de Hofdamer, der viste sig smittede

af Iver for at udbrede den sande Lære og bekjæmpe den romerske Katholicisme og den lutherske Protestantisme overalt hvor de fandtes inden det russiske Riges Enemærker, gjorde snart Grevinde Antonie Dmitrievna Bludov, en lille forvoxet, energisk og forstandig Frøken sig meget bemærket. Det var hende, der under Alexander II knyttede Forbindelse med det moskovitiske Slavofilparti, med Aksakof og Katkóf, og først tilegnede sig den polske Marquis Wielopolskis Tanke om en Udsoning mellem Rusland og Polen med fjendtlig Holdning mod Germanismen. Gjennem sin Fader, den bekjendte mægtige Minister, bevirkede hun Wielopolskis Ansættelse som Statholder i Polen, men gik saa efter Oprøret 1863 over til Læren om Nødvendigheden af den romerske Katholicismes Udryddelse og foranledigede virkeligt den afskyelige Religionsforfølgelse i Litauen og Hviderusland. Hende var det, som stod i Spidsen for den Forgudelse, der efter at Oprørsbestræbelserne var druknede i Polakkernes Blod, i Petersburg dreves med Vilnas Bøddel Muraviev, og som paa sin Opfordring til den frisindede Fyrst Suvórov om at yde Bidrag til den Æresgave, man forberedte til Helten, for aabent Taffel fik det modige Svar, der berøvede Fyrsten al Popularitet: «Hvis De vil forære Generalen en Øxe af Guld, staar

min Pung til Deres Tjeneste, Grevinde». Hun sørgede for, at Katkófs mest fanatiske og mest blodtørstige Artikler bleve forelagte Kejseren netop i Øjeblikke, da han var modtagelig for Læsning af den Art, og da efter Karakosovs Attentat 1866 Reaktionen tog sit afgjørende Opsving, bidrog hun maaske mere end nogen anden til, at Ledelsen af det hele Undervisningsvæsen blev lagt i bigotte og kulturtjendtlige Hænder. Fra da af til nu har denne religiøse Reaktion varet uafbrudt halvt som Mode halvt som Forsigtighedsregel. Den politiske Reaktion optog den i sin Strøm og førte den videre med sig.

Denne politiske Reaktion kan dateres fra 1863. Forud for den var et Ideernes Orgie gaaet, under hvilket det hele Folk svælgede i Fremskridtsforhaabninger og drak sig en Rus i Frigjørelsesprojekter.

Krimkrigens Udfald havde gjort det af med Kejser Nikolajs System. Den Tid var endelig omme, da fanatisk Indskrænkethed og grusom Haardhed alene raadede over alt Liv i det russiske Rige. Ikke blot havde Europas Bøger og Blade været udespærrede, men for Rejser frem og tilbage over Grænsen havde de største Hindringer været lagte i Vejen, ja Hadet mod Tidsalderen var hos Rigets første Mand gaaet

saa vidt, at han afskyede Jernbaner og forbød deres Anlæggelse, saa Rusland ved hans Død ikkun havde den ene Banestrækning mellem Petersburg og Moskvá, der endda blev saaledes forvaltet, at Kjøbmændene foretrak at sende deres Varer med de gamle Fragtmænd paa almindelige Vogne; saa kom de sikrere og med langt mindre Bekostning.

Nederlagene paa Krim bragte Forløsningen. I hvor stor en Respekt for Faderen Alexander II end var bleven opdraget, nogle af de vanvittigste af dennes Love maatte han strax ved sin Tronbestigelse hæve, og dette opfattedes af den saalænge kneblede og bastede Befolkning, som var fra nu af enhver Kritik over Nikolaj's Regjeringssystem tilstedet, og som var det Kejserens egen Agt nu at forandre Alt. Under Krimkrigen allerede havde Herzen grundlagt sit russiske Trykkeri i London, hans Ugeskrift «Kolokol» (Klokken) gav Signalet til den frie hensynsløse Drøftelse af alle det gamle Régime's Misgreb og Galskaber. Aldrig havde man i Rusland hørt et saadant Sprog, aldrig havde Nogen ført en saadan Pen. Dristigheden rev Læserne med sig og erobrede alle Sind. Snart var Herzen den indflydelsesrigeste Mand i Rusland, den intelligente Ungdoms forgudede Dictator. Han syntes alvidende, Intet undgik hans Op-

mærksomhed, der tildrog sig i dette Land, fra hvilket han var forvist; saa mesterligt blev han underrettet. Han offentliggjorde hemmelige Statsskrifter som Katharina II's Memoirer, han oplyste Underslæb, Bedragerier, Skjændigheder, Grusomheder begaaede rundtom i Riget. Saa talrige og saa højtstaaende Forbindelser havde han, at da man en Dag, da «Kolokol» indeholdt en graverende Notits om en af de kejserlige Generaladjutanter, havde forelagt Alexander, der hørte til Bladets stadige Læsere, et i Petersburg omtrykt Nummer uden den paagjældende Notits, modtog Czaren et Par Uger derefter Originalnummeret i Konvolut med nogle Linjer, der forklarede Aarsagen til, at at det blev sendt paa denne Maade. Saa udbredt var Bladet, at der alene paa Messen i Nischni i Aaret 1859 af Politiet blev konfiskeret 100,000 fra Asien indførte Exemplarer.

Der dannede sig nu med ét Slag en Gruppe af forskjelligt afskyggede Oppositions- eller Fremskridts-Partier. Der var den af Nikolaj af Eneherskerinteressen tilsidesatte høje Adels Opposition mod de ved Hove florerende Tyskere. Der var Slavofilernes Opposition, der, saa lidet aristokratisk som muligt, forgudede Folket. Der var endelig Herzens, Ogarevs og snart den fra Sibirien undvegne Bakunins fritænkerske, radi-

kale, efterhaanden socialistiske Opposition. Og alle disse oppisitionelle Grupper skabte under disse Forhold for første Gang Rusland en Presse.

Indtil ind i Fyrretyverne havde der i det store Rige ikke existeret anden Presse end den officielle. Under Nikolaj havde Bladet «Den russiske Bi», et akademisk Organ, der svor ved de gamle klassiske Digtere Lermonossov og Derschavin, ført den samme Krig mod den med Puschkin begyndende romantiske Retning, som Oginskis Organ i Warschau havde ført mod Mickiewicz og hans Venner. Det var den store russiske Kritiker Bjelinski, som tilkjæmpede det nittende Aarhundredes nationale Digtning Sejren. Under den endnu levende literære Impressario Krajevskis Ledelse udkom Tidsskriftet «De fædrelandske Annaler», som bares oppe af Bjelinskis geniale Artikler. Da han oprevet af sit literære Kampliv, af Fattigdom og Sygdom udaandede i 1847, fortsattes Annalerne i «Sovremennik» (Den Samtidige), i hvilket Tidsskrift Digteren Njekrassov skrev, og som i Aarene 1858—62 væsenligt inspireredes af Tschernischevski, der som Romanforfatter og Statsøkonom har udøvet en lige dyb Indflydelse paa sin Samtid.

Men det er fra Krimkrigens Ophør og Herzens Debut som Journalist, at den nationale

Presses Betydning i Rusland maa dateres. Thi før den Tid var Skribenternes Indflydelse yderst ringe allerede af den Grund, at de intelligentere Kredse kun talte og læste Fransk under haardnakket Ringeagt for publicistiske Frembringelser i Modersmaalet; desuden tvang indtil da Censuren dem til at indskrænke deres Overvejelser til rent literære Spørgsmaal, særligt saadanne, som om den russiske Literatur burde være udelukkende national eller ikke.

Nu grundedes paa én Gang i Slutningen af Halvtredserne Hundreder og atter Hundreder af Aviser og Tidsskrifter. Hvor mange ses bedst af det af Eckardt anførte Faktum, at alene i Aarene 1858—60 ikke mindre end 77 store Aviser maatte gaa ind, uden at der dog mærkedes noget føleligt Savn. Saaledes som det sker endnu den Dag idag, begyndte de store Maanedsskrifter, af hvilke hvert Hefte er tykt som en meget tyk Bog, at give Udtog af naturvidenskabelige eller literaturhistoriske eller økonomiske Skrifter, levere politiske Oversigter og meddele brede Samfundsromaner af tysk, fransk og engelsk eller indenlandsk Oprindelse. Den egentlige Dagspresse styrtede sig med ægte slavisk Begejstring ind i den yderligst gaaende Radikalisme. Man var som svimmel paa de Højder, hvortil den europæiske Kultur havde

naaet, og paa hvilke Hovedstædernes Ungdom og Provinsboerne, som intet havde kjendt til Vesteuropas Liv, nu pludseligt bleve førte op.

Det første Spørgsmaal, som paatrængte sig alle Sind, var det om Folkeundervisningen. Landet fattedes jo i højeste Grad Skoler, og de faa, som gaves, vare paa Landet ganske i de uvidende Popers Hænder. Anden Skolelærer end Landsbypræsten kjendtes ikke. Nu oprettedes først i Hovedstæderne, saa rundtom i Landet Søndagsskoler, hvis Lærere af ren Begejstring for Folkeopdragelsens Sag gave fri Undervisning; ved de forskjellige Hærafdelinger underviste Officererne i lignende Skoler deres Rekrutter, Garderofficererne udmærkede sig som Lærere fremfor alle.

Under disse Forhold var det, at de store, dybtindgribende Reformer, der betegne Begyndelsen af Alexander II's Regjering, bleve forberedte. Den første var den, som 19 Februar 1861 førte til Livegenskabets Ophævelse og gav mere end en Snes Millioner Mennesker den personlige Frihed og Part i Ruslands Jord. Den havde selvfølgelig en uhyre Formindskelse af den adelige Godsejerstands Magt til Følge. Det var en paa én Gang demokratisk og autokratisk Forholdsregel. Og den gjennemførtes paa en Tid, da de tidligere respekterede Magter i Riget

havde tabt al Glans. Nederlagene under Krimkrigen havde nedbrudt Hærens Anseelse, de Mangler og Fejlgreb og Bedragerier i Forvaltningen, som Krigen blottede, havde givet Embedsstandens Autoritet et Dødsstød, Gejstligheden havde længe været ganske ringeagtet. Nu indskrænkedes Adelens Magt med ét Slag paa en exempelløs Maade, samtidigt med at en stor Del af dens Ejendom berøvedes den uden forholdssvarende Vederlag. Haabet om, at man under Alexander II vilde komme til at opleve en politisk Reform, svækkedes da til det Yderste, netop fordi den sociale Reform i denne Skikkelse var den første. I lange Tider havde de oplyste Klasser haabet paa en »Konstitution«, naturligvis som denne til en Begyndelse maatte være: en aristokratisk Forfatning. Nu stod den politiske Liberalisme udsigtsløs overfor denne uhyre Forøgelse af Czarens Magt. Thi nu da alle Samfundets tidligere Højdedrag vare sløjfede, var Czarens Magtstilling alene forbleven uanfægtet og tilmed udvidet til en af ingen Skranker indesluttet Soldater- og Bondekejsers.

Det var dog langtfra, at den store frigivne Bondebefolkning følte sig tilfreds. Den havde længe huset utopiske Forhaabninger og ventede nu, især da socialistiske Agitatorer havde ophidset dens Illusioner, at strax paa Stedet og

uden nogen Godtgjørelse al den Jord, den havde dyrket, vilde blive den overladt. Skuffelsen bragte Bønderne i Guvernementet Kasán og i Volga-Egnen til at rejse sig med Vaaben i Haand. Samtidigt udbrød der Studenteruroligheder. Den ganske forrykte Indskrænkning af Studenternes Antal til 300 ved hvert Universitet var bleven hævet, og den lærde Stand var med rivende Hast stegen til en Anseelse, som næsten overtraf den, der hidtil havde omgivet Gardens Officerer. Nu blev med ægte russisk Principløshed paa en Gang Retsreformens Gjennemførelse og Gjennemførelsen af en ny Undervisningsplan overladt til gamle Reaktionære. For den første Reforms Vedkommende rettede de ledende Mænd, saaledes Justitsministeren Grev Panin, sig efter den nye Tids Fordring, men kun tre Maaneder efter, at Livegenskabets Ophævelse havde sat alle Sind i Svingning, offentliggjordes et Universitetsreglement, der berøvede Studenterne enhver af de Friheder, der alt var tilstaaet dem, og afskar dem Haabet om at opnaa nogen af dem, der vare stillede dem i Udsigt. Man ranede dem Forsamlingsfriheden, man forbød dem at have Understøttelseskasser, man fordrede for at mindske deres Antal af enhver Student 50 Sølvrubler om Halvaaret i Adgangshonorar. I alle Ruslands Universitets-

byer, i Moskvá som i Petersburg, i Kiev som i Charkov, vægrede Ungdommen sig ved at underordne sig det ny Reglement. Deraf Sammenstød med Politi og Militær.

I Aaret 1862 naaede Ophidselsen i Rusland sit Højdepunkt. Rundt om i Petersburg udbrød en Række af frygtelige Ildebrande, som røbede de revolutionære Instinkters Løsladelse. Regjeringen skred ind, indførte Standret for Brandstiftere, lukkede Søndagsskolerne og andre Instituter og Klubber, lagde Baand paa Pressen, skjærpede Censuren.

Saa var det, at de polske Demagogers usalige Forblændelse og den ædle Wielopolskis uforstandige og grusomme Forholdsregler overfor den farlige Oprørsaand i Polen hidførte den polske Opstands Udbrud, den Begivenhed, af hvilken alle reaktionære Lyster og Magter i Rusland skulde suge ny Kraft.

Indtil dette Tidspunkt havde Alexander Herzen været det dannede Ruslands Helt. Han havde stadigt vist det undertrykte Polen levende Sympathi, betragtet dets Sag som sin og sine Venners, han udtalte sig ogsaa nu med Varme til Fordel for Opstanden, selv efter at Vestmagternes beskyttende Holdning og truende Mine mod Rusland (der fik den polske Adel med Zamojski i Spidsen til at overvinde sine

Betænkeligheder ved at alliere sig med Folkeførerne i Warschau) havde vakt og tirret den russiske Nationalfølelse ogsaa hos Rigets liberale Grupper.

Da var det, Katkóf optraadte paa Scenen, og i Løbet af ganske kort Tid vandt al Magt ud af Haanden paa Herzen og steg til Ruslands indflydelsesrigeste Mand. Denne mærkværdige Personlighed, der først døde i August 1887, repræsenterede 25 Aar igjennem i Undertrykkelsens Land Undertrykkelsens Princip, fremmede i al den Tid med hele sin grove Energi alt Frihedsfjendsk, nedrakkede alt Ikke-Russisk, fordrede og støttede Iværksættelsen af den fuldstændige Ensartethed i det uhyre Rige.

Michail Nikoforovitsch Katkóf er et ubetinget enestaaende Særsyn i Ruslands Historie. Saalænge Riget har staaet, har det aldrig været set før hans Tid, at en Publicist uden Embedsstilling og uden nogen udvortes eller officiel Autoritet har udøvet Indflydelse paa Regeringens Handlinger, endsige som han har det, øvet større Indflydelse end Regeringen selv. Forsaavidt, men ogsaa kun forsaavidt, kan hans Liv siges at pege hen mod en ny Tid. Dog Tilfredsstillelsen herved forsvinder, naar man iagttager, hvorledes han naaede til dette Trin af Magt. Han steg dertil, fordi han med en

Hensynsløshed, der altfor tidt satte sig ud over Sandhedens Krav og Retfærdighedens Fordringer, gav sig til at smigre Nationalforfængeligheden og opdyrke Nationalhovmodet i dets vederstyggeligste Former.

Katkóf debuterede som Professor i Filosofi ved Universitetet i Moskvá med lidet betydelige Bidrag til Filosofiens Historie. Han var fra først af en Tilhænger af tysk Filosofi, særligt en Beundrer af Schelling, og tilhørte den Gang samme Kreds som den lidenskabeligt satiriske Bjelinski og den berømte internationale Revolutionær Bakunin. Han kaldte sig Idealist og prædikede en Kultus af *Ideen*. Som Dyrker af den blev han i 1848 afsat fra sin Post.

1856 grundede han Maanedskriftet *Det russiske Sendebud* (Russki Wjestnik), og 1861 overtog han Dagbladet *Den moskovitiske Tidende* (Moskovski Wjedomosti). Han optraadte begge Steder som vidtgaaende Liberal efter engelsk Mønster, forlangte Selvregering, Spredning af Styrelsen, Konstitution o. s. v., indtil nu i 1861—62, da Radikalismen gik over sine Bredder, da Bondeurolighederne og Studenterurolighederne skræmmede ængstelige Gemytter, og da det opdagedes, at en Mængde af Ruslands højtstillede Mænd og Kvinder stode i Forbindelse med Herzens Revolutionsparti i London, Mulig-

heden af et fuldkomment Omslag i den offentlige Mening laa nær.

Da følte Katkóf, at Øjeblikket var gunstigt til at slaa om og opkaste sig til *Ruslands Frelser*. Han brød den Taushed, der var paabudt den hele russiske Presse med Hensyn til hans gamle, landsforviste Venner Herzen, Ogarev og Bakunin. Skjønt deres Navne ikke turde nævnes, og deres Existens officielt ignoreredes af Regeringen, angreb han dem offentligt som Fædrelandets Fjender og Skyld i alle Urolighederne. Derved fik Herzens uhyre Indflydelse paa de russiske Dannede sit første Knæk. Og da saa Herzen i 1863, dengang den polske Opstand brød ud, begik den Uforsigtighed at krænke den russiske Nationalfølelse, og da det Bifald, med hvilket Oprøret hilstes af den russiske Emigration, havde til Følge, at de liberale russiske Blade ved Taushed tilkjendegav deres Sympathi, var det, at Katkóf gjorde sit Mesterstykke. Han angav Emigranter og Nihilister som *troløse Landsforrædere*, forkyndte det voldsomste russiske Fædrelanderi, fordrede ikke blot, at Oprørerne skulde slaas ned, men Polens Selvstændighed udryddes ved Kongerigets Forvandling til en russisk Provins. Da Oprøret var kvalt, var Katkóf i de højere Kredse i Rusland en af de populæreste Mænd. Det var ham,

der fik sendt Muraviev som «Hængediktator» til Vilna, det var under hans Ægide, under Paaskud af Statens Selvbevarelsesret, at Demokraterne gav de litauiske Bønder Frihed og Jord under tøjlesløs Udplyndring af den polske Adel, og at Slavofilerne drev Religionsforfølgelse under Skin af at ville udrydde den katholske Kirkes Tyranni.

Fra nu af kunde Katkóf kun stige og stige i Indflydelse, alt som Reaktionen i Rusland steg. Han havde gjort sig til ét med den.

Den forhenværende Filosof var fra nu af den ivrigste græsk Ortodoxe. Den forhenværende engelsk Liberale var fra nu af en Tilbeder og Forfægter af den nationale Absolutisme, mere national end Regeringen, mere kejserligsindet end Kejseren. Alle hans smaa Trætter med Hof og Kejser vare kun *Querelles d'amoureux*, kun Uenighed mellem Elskende, foranledigede ved altfor megen Iver fra hans Side.

Hans Magt voxede til det Utrolige. Da en Dag Ministeriet forbød Offentliggjørelsen af hans Avis, udgav han ligefuldt Bladet, endda med den Bemærkning, at det var blevet forbudt, men at Forbuddet maatte bero paa en Misforstaaelse. Og det gik upaatalt hen, Kejseren gav ham Ret.

For Slavofilerne repræsenterede den polske

Nation fra nu af kun det forhadte Vesteuropa og den forhadte Katholicisme. Men naar Litauens Bønder havde faaet Landets Jord som Gave, var det dog især, fordi Slavofilerne med Miljutin i Spidsen hadede Polakkerne som Aristokrater. For dem var den polske Nationalitet en Adelskastes Særegenhed og skulde som saadan udryddes af Rusland. Ogsaa her forsøgte Enevælden at slutte sit Forbund med Masserne mod de højere Stænder.

Men for Katkóf personligt var den russiske Stats ensformige Enhed fra nu af det højeste Princip. Han allierede sig med Slavofilerne for gjennem deres Sværmen for Demokratiet at bringe Regjeringen til at rejse Finnerne mod de Svenske i Finland, Litauerne mod Polakkerne i Polen, Esther og Letter mod Tyskerne i Østersøprovinserne, idet man selvfølgelig fastholdt Tanken, at alle disse undertrykte Smaa-Nationaliteters Styrkelse overfor de herskende Folk kun var det første Skridt til Landenes endelige og fuldstændige Russificering.

Saa indtraf i Aaret 1866 Karakozovs Attentat paa Alexander II og gav Reaktionen dens sidste Højtryk. Katkóf jublede: «Karakozovs Pistolskud har renset Luften». Ganske vist fik Regjeringen en kort Tid Skræk for sit Forbund med Demokratiet. Den kastede paany sit Blik

paa Adelen, som den hidtil havde mistroet, fordi denne ønskede en Konstitution. Selv Katkófs Avis blev to Maaneder undertrykt, til Straf fordi Redaktøren havde vægret sig ved at aftrykke en Advarsel fra Valujev. Men snart sejrede under Miljutin i Polen det bondevenlige Rædselsregimente, og Exemplet fra Polen af kunde ikke trodses i det egentlige Rusland. Den uindskrænkede Enevælde og den ubetingede græsk-katholske Orthodoxi, som man hævdede i Rigets vestlige Provinser, blev nødvendigvis haandhævet Riget over. I vore Dage, da Czarnavnets Glans er bleven svagere, viser sig derfor den Mulighed som Konsekvens af Tilstanden, at under urolige Tider en Diktator kunde tilrane sig Magten — en Revolutionær f. Ex., hvis en saadan fandtes, med en Fortid og en Popularitet som Skobelev, den bekjendte, under saa afskyelige Omstændigheder afdøde Ryttergeneral.

Fra 1866 af er Reaktionens Strøm i stadig Stigen. Alt forøger den, radikale som tilbageskridende Bevægelser i Udlandet. Saa tidt paa et eller andet Punkt i Riget Trykket bliver for stærkt, afstedkommer dette revolutionær Propaganda eller politiske Mordforsøg, og for hver politisk Proces tager Reaktionen nyt Tilløb med fordoblet Raseri. Alt styrker den, Alt kommer den til Gode. Den gamle «Nihilisme», den af

Turgéniev skildrede, der i det Væsenlige var en aandelig Frigjørelse, med hele sin Energi samlet i Angreb paa Kristendommen og med en Kjærlighed til Videnskaben, der fandt sit Udtryk i Uvilje mod Kunsten som unyttig og udemokratisk, var forbi omtrent ved Aaret 1870. Kommunens Opstand i Paris og Internationales Udbredelse satte ved dette Tidspunkt den fremskredne Ungdoms Sind i heftige Svingninger; der opstod en Generation, som i Modsætning til de ældre «Nihilisters» individualistiske Radikalisme havde Socialismen til Religion og *Folket* til Gud.

Fra alle Egne af Rusland og Sibirien strømmede de unge Piger til Zürich at studere Medicin og Socialisme. 1872 begyndte Fyrst Krapotkin at virke mellem Arbejderne i Petersburgs Forstæder. I Begyndelsen af Halvfjerdserne gik unge Mænd og Kvinder af de højeststillede Familier i hundredvis og atter hundredvis ud i Folket, arbejdede deres tolv—femten Timer om Dagen paa Markerne, i Værkstederne, i Fabrikerne for overalt at gjøre Propaganda for moderne Ideer blandt Menigmand. Men i Provinsbyer og Landsbyer, hvor Alting rygter sig, kunde en Propagandists Tilstedeværelse umuligt længe blive en Hemmelighed for Politi og Regjering. En Arrestation fulgte paa en anden,

ikke mindre end 37 Provinser erklæredes i et Regjeringscirkulære fra 1875 for «inficerede af den socialistiske Smitte». I Aarene 1876 og 77 blev saa at sige dette hele Slægtled af oprørsksindet Ungdom mejet bort. Alle Fængsler var fulde af politiske Forbrydere, og det viste sig stadigt nødvendigt at bygge nye. Den blotte Mistanke foranledigede Fængsling; et Brev fra en Ven, der var «gaaet ud i Folket», et Svar fra et tolvaars Barn, der udspurgt af Politiet i sin Skræk ikke vidste, hvad det svarte, var tilstrækkeligt. Saa fandt i 1876—78 rundt om i de russiske Byer ved en eller anden tilfældig Anledning, en Begravelse, en Dødsdom, Demonstrationer og Gade-Opstande Sted, Udbrud af lidenskabelig Fortvivlelse, meningsløse forsaavidt de aldrig i Verden kunde hidføre nogen almindelig Revolte, og ufravigeligt slaaede ned af Militæret lige strax. Det var som Følge af alle slige Demonstrationers Unytte, at der sluttelig dannede sig et terroristisk Parti, som i Stedet besluttede at virke ved Enkelt-Attentater.

Den tidligere Propaganda fik i Slutningen af Halvfjerdserne sin Afslutning ved de 193's Proces. De ulykkelige havde siddet fængslede i fire Aar, mens den langsomme og grundige Undersøgelse stod paa. Det russiske Cellesystem tog i denne Tid saa haardt paa dem,

at af de 193 i dette Tidsrum ikke mindre end 75 begik Selvmord, bleve sindssyge eller døde. Man havde oprettet en Undtagelses-Domstol for denne Sag; det var da altsaa ikke venteligt, at den vilde gaa Regjeringen imod i sin Dom. Den idømte ti, tolv, femten Aars Tvangsarbejde for to eller tre Foredrag, holdte privat for en Haandfuld Arbejdere, eller for at have kjøbt eller laant en eneste Bog. Og saa haardt behandledes politiske Fanger i Fængslerne, at der i Central-Fængslet i Charkov («Rædslernes Hus») fandt forskjellige Opsætsighedsforsøg Sted iblandt dem med det Formaal at opnaa lige Behandling med gemene Forbrydere. Og da Alexander II's Senat, som ellers var føjeligt nok, under Form af en Ansøgning om Benaadning frikjendte Størstedelen af de 193, annulerede Kejseren personligt Senatets Udtalelse. End ikke i de Love, som dette Regimente selv havde givet, søgte det sin Støtte overfor Modstandere. Det var da naturligt, at disse Modstandere ikke betragtede det som andet end som den organiserede Uretfærdighed, mod hvilken alle Midler syntes tilladte.

1877 fulgte Vjera Sassúlitsch's Attentat paa General Trepov, der havde ladet en politisk Fange prygle, og hendes i hele Europa Opsigt vækkende Frikjendelse af Juryen. I August 1878

lød «Stepniak»s Revolverskud, der om Formiddagen paa aaben Gade dræbte General Mesentzev, Chefen for det politiske Politi.*) Blandt de nu følgende talrige politiske Mordforsøg er der de fire mod Kejser Alexander II, af hvilke det første fandt Sted 2 April 1879, det sidste, som havde Døden til Følge, den 13 Marts 1881.

Intet har sat Rusland længere tilbage end denne sidste ulykkessvangre Begivenhed. Den forhindrede umiddelbart den netop da tilsigtede Udstedelse af en Art parlamentarisk Forfatning; den skræmmede Tronfølgeren tilbage fra de Baner, hans Fader ved sin Regjeringstiltrædelse havde betraadt, og den syntes de Herskende at berettige til Repressalier og forebyggende Forholdsregler af enhversomhelst Art.

Saaledes er man naaet derhen, hvor man nu holder, naaet til en Politik, som ingen er, en Angstens og Raadvildhedens Politik.

Naar man i Almindelighed taler om Ruslands Politik, tænker man paa den udenrigske, og mange blændes da af Rigets overordentlige Magtudfoldelse. Man taler om Ruslands store «Mission» i Centralasien, om dets uimodstaaelige Fremrykning til Indien osv., og man beundrer da den russiske Statskunst. Men hvad Magt

---

*) Stepniak: Underground Russia. Introduction.

ligger der paa, om Rusland underkaster sig nogle flere eller færre halvvilde Stammer i Asien, og hvad Statskunst er der i at indvikle sig i stedse flere Krige dèr, nu da det for Rusland maatte gjælde om at samle alle Kræfter og træffe alle Forberedelser til den store Kamp, som forestaar! Disse russiske Generaler med deres Sejrvindinger over Tartarer og Turkomener minde altfor meget om hine franske Hærførere, der vare Sejrherrer over Abdelkader og blev slagne af Moltke. Hvad gjør man andet i Rusland nu, end engang om Aaret at overvinde Abdelkader!

Og mod en Mand med Bismarcks udenrigspolitiske Geni har Rusland ikke engang en Førsteminister at stille op, ikke en hvilkensomhelst. Thi der gives i russiske Ministerier ingen Førsteminister; Kejserens uindskrænkede Magt taaler ikke engang dette. Naar Gortschakov var Kantsler, saa var dette blot en Titel. Under den nuværende Ledelse er det lykkedes Rusland, de slaviske Folks store Talsmand, at gjøre sig afskyet til det Yderste hos alle slaviske Folk. Denne Regjering har bragt det saa vidt, at Rusland nu hades af Bulgarer og Serber, ja af det rumænske Blandingsfolk, som det hades af Polakkerne — og det vil sige noget. Rusland befriede Bulgarien fra det tyrkiske Rædsels-

herredømme og har nu lykkeligt i Løbet af ikke ti Aar ved Løgn og Vold og Hykleri, ved Skammeligheder, til hvilke Bulgarerne søge Ophavet i russiske Regjeringskredse, bragt det saa vidt, at Befrierne i vore Dage ere mere forhadte, end Undertrykkerne for en halv Snes Aar siden var.

Men langt uslere er dog den indre Politik. Det er visselig ikke et Parlament, hvortil der først og fremmest trænges. Kun den naive Ungdom i Rusland kan mene sligt. Et Parlament kunde let tænkes saaledes valgt, at det blev mere konservativt end Regjeringen selv. Det vilde rimeligvis, oprettet nu, blive saadan noget, som *Duma*'en (Byraadet) er i Moskvá. Ogsaa den vælges; ja Moskvá har, hvad Paris saalænge forgjæves har kjæmpet for at opnaa, sin selvvalgte Borgmester. Ikke desmindre er Duma'en saa konservativ, at den ikke vilde se anderledes ud, om det var Regjeringen og ikke Borgerne i Moskvá, der havde valgt den. Nej, det er ikke en Rigsdag, det i Rusland gjælder om først at opnaa. Det Rusland trænger til, er en virkelig Forvaltning. Endnu fattes Alt, der er ingen Institutioner, intet provinsielt Selvstyre, ingen uafhængige Domstole, ingen virkelige Læreanstalter, ingen ordentlige Skoler.

Under hele denne Kejsers Regjering har man negtet det uhyre Sibirien Tilladelse til at

oprette blot et eneste Universitet. Man frygtede for, at det skulde give det asiatiske Rusland for stor Selvstændighed. Først nu er Tilladelsen kommet til Oprettelsen af et Universitet i Tomsk, der under de nærværende Forhold neppe faar stor Betydning.

Thi man frygter al Kundskab. Det nyeste (lovstridige, men gjennemførte) Cirkulære, der efter Katkófs Død forfattedes af Kuratoren i Odessa, gjør det til Pligt for Skolebestyrerne at afgjøre, om Forældrene ere velhavende nok, til at Børnene kunne indtræde i en lærd Skole. De skulle undersøge, hvorledes Forældrene bo, i hvad Art Lejlighed, med hvor mange Værelser, hvor mange Penge de fortjene om Aaret, og hvilke Venner de har.

Ved mindste Tegn paa Uro lukkes Universiteterne. I Foraaret 1888 oplevede man efter den ubetydelige Affære med Brysgalofs Ørefigen i Moskvá, at alle Universiteterne i det egentlige Rusland: Petersburg, Moskvá, Kazán, Charkov og Odessa paa en Gang vare lukkede af Frygt for Studenteroptøjer.

Siden da har Universitetskuratoren i Odessa fabrikeret en ny Cirkulære, hvori det hedder: «Da flere Lærere have tilladt sig offentligt at udtale deres Meninger uden den Forbeholdenhed, som skyldes deres Stilling i Undervisningsvæsenet,

og uden at føle sig bundne ved Tjenestens Forpligtelser, saasnart det har drejet sig om Spørgsmaal, der ikke havde direkte Forhold til denne deres Tjeneste — da de endog ere optraadte som anerkjendte Organer for visse Samfundskredse, have taget Del i Partidebatten, ja have ladet sig henrive til at polemisere i Aviser — saa opfordrer herved Kuratoren dem til for Fremtiden at anvende større Forsigtighed.»

Det forbydes dem at tage Del i Drøftelsen af sociale og literære Spørgsmaal. Og der sluttes med Udtalelsen af det Haab, at de for Fremtiden ville hellige deres Fritid til Opdragelses- og Undervisningsvæsenet alene.

Alt dette, fordi en stakkels lille Lærer i en Klub havde tilladt sig at kritisere Katkóf.

Man gjør sig overhovedet i Vesteuropa ingen Forestilling om disse Kuratorers Dannelsestrin. Da i 1884 Studenterne i Kiev havde forberedt en Festligholdelse af det gamle Universitets Jubilæum, blev de en skjøn Dag ved en umotiveret Bestemmelse af Kurator fuldstændigt udelukkede fra al Deltagelse i Festen. Da de, saarede og forbitrede som de var, saa udpeb Kuratoren og den bekjendte Formand for Synoden Pobedonostsev, blev de til Straf *alle* forviste fra Universitetet. Der var kun en eneste Mand i Rusland, med hvis Principper det

stemmede at rose denne Foranstaltning. Det var Katkóf: De Studenter, skrev han, som ikke have deltaget i Demonstrationen, er ansvarlige for ikke at have forhindret den!

Fra ubetinget paalidelig Kilde er der bleven mig meddelt følgende Træk fra de sidste Dage om endnu en anden Kurator, Novikof, der var rejst hen at inspicere (*revidere*, som det kaldes) en Skole i Novgorod. Han finder hos Læreren her to Bøger, den ene en Samling af Korolenkos Noveller, den anden et Bind af Dostojevski. Da han ikke har nogen Idé om, hvem den første Forfatter er, søger han Udgiverens Navn og finder Navnet paa Tidsskriftet «Russkaja Mysl» (Den russiske Tanke) (der udkommer i Moskvá og redigeres af Goltzev i moderat frisindet Aand), siger saa i en misfornøjet Tone: Læs dog ikke Produkter fra det socialistiske Organ! Men, tilføjer han, hvad der mishager mig endnu mere — det er, at De har Dostojevski her. Han taler altfor meget om Kjærlighed i sine Bøger. Jeg véd nok, at det er den kristelige Kjærlighed, men det er godt nok, det er ligefuldt Kjærlighed, og Kjærlighed er god nok i Begyndelsen — men pas paa, hvordan det ender! —

Nu stille man sig det levende for Øje, med hvilken Myndighed en saadan Universitetskurator

sidder inde, særligt denne, som raader for Hovedstadens Universitet, og man vil ikke undres altfor stærkt over de Monstrøsiteter i Undervisningen, paa hvilke Pressen nu og da vover at gjøre opmærksom. Nyligt henledede saaledes «Vjestnik Jevropi» Opmærksomheden paa en Ejendommelighed ved Foredragene over Psykologi, som i dette Foraar levende sysselsatte det gode Selskab i Petersburg. Vladislavlev, en filosofisk Professor, udgav en Ledetraad i Psykologi, som indeholdt følgende Analyse af Agtelsesfølelsen: Denne Følelse, hed det hos ham, voxer og aftager i Forhold til dens Gjenstands Indtægter. En, der har 3000 Rubler om Aaret, har nødvendigvis megen Agtelse for den, der har 15,000. Og en Mand, der f. Ex. har over 7 Millioner Rubler om Aaret [heri syntes at ligge en Hentydning til Kejseren] gjør nødvendigvis Indtryk af en kolossal Storhed. Omvendt indgyder Fattigdom Ligegyldighed eller Ringeagt. — Alt dette uden Ironi, heller ikke som blot Konstatering af det i mange Tilfælde Faktiske, men som Fastslaaen af en sjælelig Lov.

Hvor en saadan Overledelse og en saadan Undervisning er mulig, forstaar det sig af sig selv, at Erhvervelsen af en højere Dannelse er vanskeliggjort den mandlige Ungdom. For den

kvindelige Ungdoms Vedkommende ligge Forholdene endnu ugunstigere. Da det stadigt har været den forbudt at besøge Ruslands Universiteter, endsige at tage Examiner eller vinde Grader ved dem, men ikke desmindre ingen unge Kvinder i Europa attraa videnskabelig Uddannelse som Ruslands, grundede for en halv Snes Aar siden nogle liberale Professorer i Petersburg og andre i Moskvá under Professor Guerriers Ledelse en Art kvindelige Universiteter. Universitetsprofessorer og fortjente Literater (som Vesselovski og Storosjenko) gave gratis deres Tid, og de unge Piger mellem 17 og nogle og tyve Aar indfandt sig i Mængde for at høre gode, politisk selvfølgelig ganske neutrale, Foredrag over Naturvidenskab, Mathematik, Historie, Literaturhistorie og nogle andre Fag. Man havde allerede i nogen Tid sporet Uvilje mod disse Kursus paa højeste Sted. Thi da man hos Kejserinden ansøgte om at turde smykke Afgangsdiplomerne ikke blot med Kejserinderne Katharinas og Elisabeths Medaillonportræter, men ogsaa med hendes, modtog man et Afslag, saa den Kreds, der var holdt aaben for Kejserinde Maria Fjodorovnas Billed, maatte udfyldes af Aarstallet. Ifjor Foraar ramtes saa de kvindelige Universiteter af den Meddelelse, at de fra Juni Maaned 1887 af skulde lukkes

og al Undervisning af den Art indstilles. Man tillægger i Almindelighed i Rusland en højtstillet Personlighed den Ytring, at hun vilde give den russiske Kvinde tilbage til hendes Hjem.

Det er de Forhold, hvorunder den intelligenteste Del af Ungdommen voxer op.

I Følelsen af, at paa slige Vilkaar al højere Stræben maa gaa til Grunde, er det, at Gárschin har skrevet en Novelle af dette Indhold:

En Palme, der fra sit tropiske Hjem er bleven henflyttet til et af Petersburgs Drivhuse, stræber op imod sit Fødelands klare Himmel og brændende Sol. Den voxer til, i Haab om at gjennembryde Drivhusets Glastag og gjenvinde sin Frihed. Endelig er det attraaede Øjeblik kommet. Ruderne i Taget briste under Grenenes Tryk, den krumbøjede Plante strækker sig i Vejret i fri Luft. Da møder den den kolde Vind og den raa Sne. Den gjennemisnes, dens Krone visner bort, og Drivhusets Ejer lader Træet hugge om.

VIII.

«Den russiske Presse! Jeg irriteres ved denne evige Snak om den russiske Presse», udbrød Redaktøren af Ruslands mest udbredte Blad. «Der gives simpelthen ingen Presse i Rusland. Der gives Bogtrykkerpresser og trykt Papir, det forstaar sig, der gives Sort paa Hvidt, der gives Redaktionskontorer og Journalister, men en Presse findes ikke og kan ikke findes.»

Efter Sagens Natur kan den russiske Presse ikke have nogen politisk Betydning, og det ligegyldigt, om den som Provinsernes Blade og enkelte Tidsskrifter i Hovedstæderne er underkastet en foregaaende Censur eller ikke.

De bekjendteste Blade i fremmede Sprog ere en fransk officiel Avis (Journal de St. Pétersbourg), dernæst to større tyske Blade i Petersburg (Petersburger Zeitung og Petersburger Herold), samt et lille tysk Blad i Moskvá (Moskauer Zeitung), hvilke sidste ere yderst moderate og ved alle Lejligheder kun forfægte og

bevise det udmærkede Forhold, der hersker mellem Tyskland og Rusland. Foruden den officielle Regjeringstidende og et lille Blad, der er skrevet i en let og underholdende, undertiden noget vrøvlevorn Stil, men som er overmaade udbredt, er der i Petersburg især to russiske Blade, som læses: *Nóvosti* (Nyheder), et saakaldt liberalt, i sin Tone anstændigt Blad, redigeret af Notóvitsch, til hvis bedste, upolitiske Kræfter Digteren P. Weinberg, Heines bekjendte Oversætter, hører. Da Udgiveren er af jødisk Fødsel, beskyldes dette Blad af Modstandere bestandig for at tjene jødiske Interesser. Det er ædrueligt, alvorligt, forfægter den europæiske Kulturs Sag, men er ikke derfor mindre patriotisk overfor England og Tyskland.

I stadig Polemik med dette Blad lever *Novoje Vremja* (Den nye Tid), en velskreven, men ganske principløs Avis, redigeret efter Forbilledet af den franske «Figaro» (især som dette Blad i tidligere Tider var) af Suvórin, en literær Forretningsmand, der i Rusland i sin Tid gjorde sig berømt ved den aabne Erklæring, at Tiden nu var inde, da Literaturen burde stige ned fra sit Fodstykke og forstaa, at den var en Vare som en anden, underkastet de samme Love for Tilbud og Efterspørgsel som alle andre, og at der ingen Skam var deri. I Kraft af denne

Opfattelse drejer «Novoje Vremja» med Vinden, angriber og forsvarer med kortest mulig Mellemtid samme Sag og samme Person, i Regelen i skarpe, underholdende Artikler. Bladet er mere læst end agtet, man véd, det er *sans foi ni loi*. En ledende Stilling kan det efter sin Natur ikke indtage, og dets politiske Indflydelse er lig Nul.

Da Suvórin foruden sit Blad har en stor Forlagshandel i Moskvá, er hans literære Indflydelse nødvendigvis ikke ringe. Mange unge frisindede Forfattere begaa ogsaa den Svaghed for Honorarets Skyld at sætte deres Artikler eller Noveller i hans udbredte Blad, hvor lidet de end sympathisere med dets Standpunkt. Suvórin skaaner ingen Udgifter til Reklame, og da han har Agenter i alle store Byer, bliver Europa stadigt gjennem Telegrafbureauerne underrettet om, hvad «Novoje Vremja» har sagt om dette eller hint — en i og for sig saa ligegyldig Ting som Hundenes Bjæffen eller Vindenes Tuden i Petersburgs Gader — men som paa Afstand tager sig ud som en Omstændighed af Vægt. Feuilletonen i dette Blad redigeres af en vis Burénin, der er sin Mester ganske værdig. De øvrige Medarbejdere anslaa den Tone, der angives af Suvórin og ham.

Om en af dem, B—of, fortalte en fremmed Forfatter, der havde holdt Foredrag i Peters-

burg, følgende paalidelige Anekdote: «B—of skrev mig gjentagne Gange til, medens jeg endnu var i mit Hjem, sendte mig en Bog, endte med at stille sig selv og «Novoje Vremja» til min Disposition for det Tilfælde, at jeg vilde besøge Petersburg. Han søgte mig strax efter min Ankomst, indbød mig til sit Hjem, endog med en saadan Iver, at der efter hans Forsikring hver Dag stod et Kuvert dækket til mig ved hans Middagsbord. Han refererede mine første Foredrag med Varme efter til Brug for sine Artikler at have udbedt sig min egen Koncept. Flere Gange rettede han det Tilbud til mig at modtage hans Hustrus Ledsagelse ved Indkjøb i Butiker. Saa indsmigrende hans Væsen var, saa lidet tiltalende forekom det mig. Jeg holdt mig noget tilbage, og da jeg endelig en Formiddag efter fornyet Tilbud betegnede det som umuligt for mig den Dag at gjøre Indkjob i hans Frues Selskab, indrykkede han samme Aften uden Hensyn til de foregaaende Artikler det frejdigste Angreb paa mig i sit Blad; han havde længe tiet og iagttaget, hed det deri, men endelig maatte saa megen Talentløshed og Indbildskhed straffes, ja med Fortielse af den ham bekjendte Omstændighed, at jeg havde faaet et af mine Foredrag tilbage fra Censuren, saa jeg nødtes til at erstatte det med et andet i Rusland

ubekjendt, men tidligere holdt, rettede han en Beskyldning imod mig for overhovedet ikke at kunne hitte paa noget Nyt, men at indskrænke mig til Forebringen af gamle og kjendte Sager. Det russiske Publikum, hed det videre, var dog ikke saa dumt, som jeg antog, heller ikke saa ukyndigt. Det forstod ret vel, at man ved slige Lejligheder holdt det for Nar for at faa Fingre i dets gode Rubler.» Min Hjemmelsmand sluttede: Selv med rige Erfaringer fra andre Landes Presse, selv med alle de Overraskelser bag sig, som Ingen undgaar, der lever det literære Liv, vil den Fremmede undres ved Skamløsheden og Korruptionen i visse, ikke saa meget russiske som særligt petersburgske Aviser.

Moskvá har som Petersburg to store Blade. Det ene er liberalt, det smukkest skrevne og hæderligste af alle russiske Blade, *Russkaja Vjedomosti* (Den russiske Tidende), udgivet af Sobolevski, en stille, brav, energisk og kundskabsrig Mand med en forhenværende Professors og nuværende Journalists Holdning. Dette Dagblad, vistnok Ruslands mest udbredte, har 30,000 Abonnenter. Dernæst er der det i Vesteuropa hidtil mere kjendte *Moskovski Vjedomosti*, den ifjor afdøde Katkófs Avis.

Katkóf var en Mand uden mange Kundskaber og med ringe Læsning. I de sidste tyve

Aar af sit Liv læste han aldrig mere nogen Bog. Han behøvede hverken at læse eller tænke for at fordre og hævde den almindelige Russifikation. Men han var en stor Stilist, en Prosaforfatter af første Rang. Hans Blad havde ikke mange Abonnenter, ikke en Tredjedel af, hvad «Russkaja Vjedomosti» har. Men det var skrevet for en eneste Læser, der heller ikke oversprang noget Nummer, Hans Majestæt Kejser Alexander III. Og det behøvede ikke frivillige Abonnenter, da det efter Regjeringens Ordre havde tvungne. Alle Kronens Anstalter og Stiftelser, Skoler, Domstole osv. vare forpligtede til at holde dette Blad.

Da Katkóf var død, og hans Formuesforhold kom for Dagen, mistede hans Navn en stor Del af dets Glans. Han efterlod en overraskende stor Formue, saa stor, at man ikke mente at kunne forklare sig den anderledes end gjennem Pengegaver fra de rige Kjøbmænd i Moskvá. Katkóf havde nemlig imødekommet deres Ønske ved at bekjæmpe enhver Nedsættelse af Toldtariffen. Et daarligt Indtryk selv paa højeste Sted gjorde det, at han ved Omgaaen af Loven gjennem Overdragelse i levende Live ovenikjøbet havde besveget Staten for den hele Arveafgift.

Foruden *Moskovski Vjedomosti*, der bestaar;

men har mistet al Betydning, oprettes nu en anden Avis i lignende Aand. Ugebladet *Grasjdanin* (Borgeren) bliver Dagblad under Navnet *Russki* (Russeren) og, efter hvad der fortælles, vil Regjeringen lade det tilflyde en meget stor Understøttelse om Aaret. Det skal redigeres af den bekjendte Forfatter af daarlige Romaner, Fyrst Mestscherski, en Reaktionær og Sladderhank, skal have samme Tendens som Katkófs Blad, kun med den rene Servilitet istedenfor Talentet.

De vigtigste Maanedskrifter spille en større Rolle end i noget andet Land, da Censurforholdene bevirke, at Meget kommer igjennem et Tidsskrift, der vilde blive forbudt i Bogform. Ikke desto mindre er i dette sidste Tiaar flere af de bedste russiske Revu'er som *Djelo* f. Ex. blevne forbudte. Hver Maaned udgaar af hvert af de store Tidsskrifter et Nummer, der er saa tykt som to Numre af «Revue des deux mondes» tilsammen.

Det mest bekjendte er *Vjestnik Jevropi* (Det europæiske Sendebud), redigeret af Stassulevitsch, en statelig og fintdannet Mand paa henved 60 Aar, en forhenværende Universitetslærer, nu sysselsat med økonomiske og hygiejniske Spørgsmaal, saaledes med Forbedringen af Flodvandet i Petersburg. Hans Tidsskrift er den korrekte Liberalismes Organ. Det har vel

en 7000 Abonnenter. Heri skrive endnu de Par store fra den gamle Tid levende Skribenter som Góntscharov, der for Tiden offentliggjør sit Levned der; det har i Arséniev en dygtig, kundskabsrig og mod den yngre Slægt imødekommende Kritiker. Det støtter sig til en Kreds af Mænd, blandt hvilke Literaturhistorikerne Pypin og Spasóvitsch ere meget kjendte. Den sidste er allerede omtalt, den første, der oprindeligt hørte til Tschernischevskis Gruppe og gjaldt for radikal, men undgik Anklage, har som Forfatter af det store Værk «De slaviske Literaturers Historie», i hvilket man helt igjennem føler den af Censuren paalagte Tvang, leveret en grundig og saglig Fremstilling af de forskjellige slaviske Stammers aandelige Tilværelseskamp og literære Produktion. Desværre mangler endnu det vigtigste Parti, den storrussiske Literaturs Historie. Medarbejdere af «Vjestnik Jevropi» ere endnu de to fremragende Advokater og Publicister, Koni og Utin. Den første er som Forfatter især bekjendt ved sin interessante Afhandling «Dostojevski som Kriminalist», den anden ved den i Tidsskriftet offentliggjorte Artikelrække «Fra Bulgarien», som i Bogform blev undertrykt af Censuren.

Ved Siden af denne store Petersburger-Revue staar Goltzevs Moskauertidsskrift, *Rus-*

skaja Mysl (Den russsiske Tanke), som ovenfor berørtes, redigeret i samme Aand som *Russki Vjedomosti* og støttet af dette Dagblads Medarbejdere. Det har 10,000 Abonnenter.

Endelig er der *Severni Vjestnik* (Det nordiske Sendebud) med 4800 Abonnenter, udgivet af en Dame, Frøken Evreïnof, hidtil det livfuldeste og mest moderne af disse Tidsskrifter, men som nu har lidt et meget stort Tab, idet den bekjendte indflydelsesrige Kritiker Michailovski har skilt sig fra det og formodentlig vil drage en Stab af Meningsfæller med sig. Dette Tidsskrift er paa Grund af enkelte Medarbejderes fremskredne Anskuelser mistænkt af Regjeringen og stillet under Censur. Frøken Evreïnof er en Dame i Fyrrerne med strenge Miner og hvidt Haar. Hun har tilbragt flere Aar ved Adriaterhavets Bredder nær Montenegro for at studere gammelslaviske Forhold, har kopieret og udgivet Manuskripter, skrevne paa Oldslavisk. Da hun derved satte sin Formue til, overtog hun Redaktionen af «Severni Vjestnik» for at leve deraf. Hun er et russisk Pligtmenneske med en dygtig men ikke meget fin Forstand.

Hendes Medarbejderkreds har hidtil væsenligst bestaaet af den geniale, literære Bohême, hvis Medlemmer i Rusland allesammen ere fattige, forsultne og forgjældede, de ældre iblandt

dem i Regelen ulykkeligt gifte. De leve udelukkende med hverandre i en Verden for sig, sørgeligt nok næsten uden Undtagelse forfaldne til Drik og alle ude af nervøs Ligevægt paa Grund af mange Aars Elendighed og Forvisning. Imellem dem er der saa adskillige fremragende Skribenter, som have formaaet med usvækket legemlig og aandelig Sundhed at gaa igjennem det literære Livs og Exilets Anfægtelser.

Der er *Pratopopof*, som allerede skrev i «Fædrelandets Annaler» med meget Talent og Liv, saa blev forvist og nu lige er kommen tilbage. Der er *Korolenko*, som bredskuldret og barnlig, med røde Kinder er vendt tilbage fra Jakutsk. Der var *Gárschin,* der stadigt paany angrebet af Sindssyge her offentliggjorde sine fine og saa energiske Noveller, stærkt paavirket af Tolstoj, men dog med eget Præg af desperat Pessimisme. Der var Hovedmanden *Michailovski* selv, i Stilen tilbøjelig til Efterligning af Saltykovs satiriske Tone, dristig og smidig som en Kritiker, der formaar at stille en ikke ringe Lærdom og en betydelig Opfindsomhed i Oppositionens Tjeneste. Der er *Zlatovratski*, som skildrer næsten ideale Bønder, selv lignende en fattig Arbejder af Bondestand, fattig som Job med en stor Børneflok og saa svækket

af Alkohol, at han ikke mere vover at gaa ene paa Gaden. Der er endelig *Gljeb Usspenski*, et stort og glimrende Talent, langt betydeligere end Broderen, den af Thor Lange i «Vesná» oversatte Nikolaj Usspenski. I *Gljeb*, som han fortroligt kaldes ved Fornavn, ser den fremskredne Ungdom sin Apostel. Ogsaa han er desværre forfalden til at tilbringe sex—syv Timer i Træk i Petersburgs Vinstuer, men hans Evner have ikke lidt under det uregelmæssige Liv udenfor Samfundet. Hans Værker udgjøre allerede en lang Række Bind, bestaaende af lutter korte Stykker. For Tiden fremstiller han i Noveller og Artikler kun Kvinden af Arbejderstanden, varierer og oplyser den Tanke, der plager ham, at denne Kvinde ingen Ret har til at blive Moder, da hun ikke kan ernære sit Barn. Han skildrer Fabriklivets løse Sæder og den ufortjente Vanære, der falder paa den Kvinde, som bliver svanger, men vil desuden skrive *for* Arbejdersken, med bevidst Tendens indprente hende, at hun for Barnets Skyld ikke tør blive Moder.

Gljeb Usspenski er den ægte literære Zigeuner. Han laaner og gjør vel uden at agte paa Pengene. Han kan ikke se en Nødlidende uden at skjænke ham Alt, hvad han har hos sig, og tidt mere end han kan; thi han laaner af den Ene for at give til den Anden. Den

Beundring, han i vide Kredse nyder, gjør, at Ingen vredes paa ham for nogen Uregelmæssighed. — Man tilgiver ham med de Ord: «Man maa huske, det er Gljeb!»

Ser man nu tildels bort fra de enkelte mest fremragende, saa kan det siges, at fælles for alle disse yngre og ældre Skribenter er Tilbøjelighed til Drik, Upaalidelighed i Pengesager, Mangel af en grundigere Dannelse og til dagligt en sløv Sørgmodighed. Adskillige af dem ere i Bund og Grund ødelagte af det hjemløse Liv med dets Blanding af Ølrusen og Champagnerusen og Elskovsrusen. Tabet af alle Illusioner om Opnaaelsen af Frihed og Lykke, Følelsen af grænseløs Skuffelse ved Livet og af Uformuenhed til at udrette Noget for Folk og Land bringer dem til Fortvivlelse og til at søge Glemsel for Fortvivlelsen i et bedøvende Liv.

Det er klart, at disse Skribenter kun kjende en meget lille Del af Samfundet og kun sidde inde med en snever og særegen Aandsdannelse. Og som de ikke have noget Kjendskab til de højere Samfundslag, fra hvilke de mistænksomt holde sig i Afstand, saaledes kjende disse ikke dem. Overfor «Selskabet» i Petersburg ere de stillede som Pariaer. Man véd der i det Højeste Besked om deres Skrifter. Forfatterne som

Personligheder existere ikke for de fine Herrer og Damer.

Selv de ældste og største af dem leve ganske tilbagetrukket, og næsten enhver af dem har en Hustru, som aldeles ikke forstaar ham og som han kun daarligt udholder Samlivet med. Dog gjør Skribenten hende i sin Godhed alle Slags Indrømmelser. Da en nær Ven en Dag sagde til en af de betydeligste, en Olding: «Hvor kan en dum Kvinde faa et saadant Herredømme over en Mand?», svarte han: «*Kun* en dum Kvinde! En Mand, der har Noget at tænke paa, har ingen Vaaben overfor Dumheden, som kjeder, ægger, altid begynder paany og aldrig anser sig for slagen. Aldrig faar nogen elskværdig eller aandfuld Kvinde en saadan Indflydelse over sin Mand.»

Den gamle *Saltykov* (Tschedrín), Satirikeren, det frisindede Ruslands mest populære Skribent, ligger for Tiden syg af Gigt og kan neppe mere komme sig helt. I deres Øjne, som vurdere Tendensen i poetiske Arbejder højere end det egentligt Digteriske deri, er han en langt større Forfatter end Tolstój. Han er vistnok den af alle Nulevende, der med størst Konsekvens har gjennemført Ironien som Prosaforedragets Stil. Han er i hele sin Form Forholdenes umiddelbare Produkt. Med en Liden-

skab som hans for Retfærdighed og borgerlig Frihed paa den ene Side og med russisk Forvaltning og Regjering paa den anden maa al Kritik af Forholdene jo nødvendigvis antage Karakteren af Skjemt. Men hvilken Skjemt! Man læse exempelvis hans Bog *Vore Pompadourer*.

Ved en underlig Ombytning af Navneordets Mening betegner man i Rusland i daglig Tale med Ordet Pompadour en *Mand*, som styrer ved Hjælp af Elskerinderegimente. I Saltykovs Værk ere Provinsguvernører af denne Art karakteriserede i Dusinvis.

For at give en Forestilling om Fremstillingsmaaden dette Dialogbrudstykke: Skriveren modtages om Morgenen paa Kontoret af sin Foresatte, en under Guvernøren sorterende Embedsmand, med Udraabet: Ved De, at man har afskediget vores Fyr? — Om hvem værdiges Deres Excellence at tale til mig? — Om hvem? om vores lille Pompadour naturligvis. — Ved dette Svar, fortæller Skriveren, stod Hjertet stille i mit Bryst. Lidt efter lidt begyndte det paany at banke, jeg anede, at man ikke vilde lade os være uden Chef: Véd Deres Excellence, hvem man har udnævnt til hans Efterfølger? — En vis Udarin. — En General? — Ja en Gene-

ral.*) — Af hvad Art, om man maa spørge? — Af Pattedyrarten. — Vi blev, fortsætter Skriveren, begge tankefulde. Saa gik jeg ud paa Torvet og fortalte Nyheden til nogle Musjiker, som stod der. — Véd I, at hans Excellence Aufimov ikke mere er vor Guvernør? — Bah! hvad gjør det! — Neppe havde Bonden sagt disse Ord, før min Haand med en vældig Lussing ramte hans Kind. — Men der kommer jo en ny! der kommer jo en ny! brølede Bonden. — Jeg vedblev at slaa, jeg hørte det ikke. Endelig faldt det som Dug paa min Sjæl: «Der kommer en ny!» Det var Trøsten. Jeg gav Bonden ti Kopek.

I en anden Skitse skildres, hvorledes Skriveren en smuk Morgen, da en nyansat Guvernør giver Tanker og Drømme om sin fremtidige Administration frit Løb, tillader sig den Bemærkning, at Loven paalægger disse Fantasier visse Skranker. Saaledes f. Ex. med Hensyn til Pidskeslag. Der er Tilfælde, hvor Loven erklærer dem for nyttige, andre, i hvilke den forbyder dem. — De vil altsaa have den Godhed at angive mig, naar og naar ikke, sagde Guvernøren ironisk. — Ikke jeg, Deres Højhed,

---

*) Der gives i Rusland lige saa vel civile som militære Generaler og lige saa mange.

men Loven. — Det vil blive interessant. — Guvernøren, hedder det videre, havde længe vidst, at der gaves Love, men han havde altid forestillet sig dem som indbundne Bøger ordnede i et Skab. Det var for ham Ordenen, lovlig Orden. Naar han derimod saa disse samme Bøger ligge om i en Stue paa et Bord mellem hverandre, saa var det Uorden. Men hvad han var uvidende om, det var, at disse samme Love tillod ham visse Handlinger og forbød ham andre. Han ansaa dem simpelthen for en Lovsang, komponeret i de smaa Pompadourers Interesse til deres Ære og for at tjene dem til Opmuntring. Da han var beskeden af Naturel og rødmede, saa tidt han hørte Nogen istemme hans Pris, forstaar man, at han ikke holdt af at blade i Loven. — Da det nu gaar op for Guvernøren, at Loven forbyder ham at idømme Storborgeren Proschorov, hvem han brænder efter at lade føle sin Vrede, et dygtigt Livfuld Pidsk, bliver han meget ilde tilmode. Det beroliger ham hun lidet, at han ifølge Skriverens Udvikling jo altid har den Udvej at lade Manden pidske hemmeligt og uden Vidner. Og nu skildres hans Sjælstilstand ved denne Opdagelse. «Aldrig endnu havde han følt en saadan Ærgrelse. Det forekom ham, som var han geraadet i en Fare og som hørte han en indre

Opfordring til ikke at være fejg, men vise personligt Mod.» Og han raaber med Kommandorøst: «Lad Poschorov paa Stedet pidske — offentligt.»

En yndet Gjenstand for Tschedrins Satire er Protektionssystemet, der blomstrer i Rusland som ingensteds. Enhver Art Beskyttelse er her mulig, naar man har Forbindelser blandt de Foresatte. En Petersburgsk Familie af mit Bekjendtskab, der agtede sig ned til det sydlige Rusland, fik en hel Jernbanevogn sendt op fra Orjol og kjørte saa fra Petersburg ned for Døren til sit Landsted. Mig selv er det hændt, at om Natten paa Banegaarden i Smolénsk en egen Vogn med opredt Seng blev stillet til min Raadighed af Stationsforstanderen, som havde faaet en derpaa lydende Ordre af sin Foresatte, medens Indehaverne trods min Protest bleve kastede ud og anbragte andensteds. «De skal ikke sætte dem derimod,» sagde Stationsforstanderen til mig, «De kan være vis paa, at der ikke er En af dem, som har betalt sin Billet.» Jeg forhørte mig derom hos de udstødte, og det viste sig at være rigtigt. Saaledes traadte ved denne Lejlighed den højere Protektion ikke andre Rettigheder for nær end dem, der vare erhvervede ved Beskyttelse af underordnede Autoriteter. — En anden yndet Gjenstand

for Angreb hos Tschedrin er Bestikkelsessystemet, hvis Blomstring hænger sammen med Embedsmændenes lave aandelige Standpunkt og daarlige Løn. Naar disse Mænd ere dumme og servile, er det mest fordi de i Regelen maa avancere helt nedenfra. De ere da tidt Invalider, naar de naa til Magt og Indflydelse. Som Talemaaden lyder: «Min Onkel, Generalen, fik Apoplexi, saa blev han Senator; han mistede Synet, saa blev han Medlem af Rigens Raad. Faar han nu blot et nyt Tilfælde, saa dør han som Minister.» Bestikkeligheden har naturligvis sin Hovedgrund i, at Lønningerne er saa lave. Man betragter de Drikkepenge, som man giver Embedsmændene, omtrent som hos os det Honorar, hvormed man lønner en Præst, skjønt ogsaa han har Statsløn. Værre er det, at Embedsmændenes Forhold til Statskassen tidt er saa upaalideligt. Deraf det russiske Ordsprog: «Alle stjæler, undtagen Christus» med den blasfemiske Tilføjelse: «Og selv han vilde gjøre det, hvis han ikke havde Hænderne naglede til Korset.» Eller dette Ordsprog: «Vil man snakke med en Embedsmand, maa man tale Rubel til ham.» Denne ene gode Side har alt dette Væsen, at Embedsmændene, netop paa Grund af deres slappe Moral, sælge Befolkningen en ellers uopnaaelig Frihed: Tolerance, Straffrihed for Uskyl-

dige og fri Passage for Mennesker og Bøger. Men det forstaar sig, at denne Omstændighed gjør ikke Administrationen mere beundringsværdig.

En Forvaltning som denne indbyder naturligt til en satirisk-humoristisk Behandling som Tschedrins. Sammenligner man Satiren hos ham med den hos en samtidig polsk Forfatter som Swientochowski, finder man, at medens Polakkens Satire næsten altid er af antiklerikal Natur og i sin Virkning paa Mængden svækkes ved det Skin af noget Upatriotisk, den herved faar, saa har den russiske Satire sin hele Braad usløvet, sin Spydsod hærdet og glødende som den, der stødtes ind i Kjæmpens Øje af Odysseus.

Hermed ere vistnok de vigtigste af Bladenes og Tidsskrifternes Medarbejdere nævnte. Hertil kommer en hel Række af historiske, kritiske, filologiske og anthropologiske Skribenter — hvis Kundskaber ere ulastelige, hvis Skrivemaade er en Smule professoral og som i Regelen mangle den tændende Gnist.

Blandt de ovenfor nævnte Historikere, Jurister og Kritikere ligesom udenfor den nævnte Kreds møder den Fremmede adskillige, af hvem det første Indtryk er dette: de ligne tyske Lærde, især som disse vare for en Menneske-

alder siden. De have Grundigheden, Alvoren, noget af Tungheden. En russisk Filolog er vel kun undtagelsesvis (som Korsch i Moskvá) saa sprænglærd som en tysk, til Gjengjæld formaa disse Lærde i Regelen at klæde deres Tanker i en lettere tilgjængelig Form. De have ikke den barnlige Uskyld, der med 70 Aars Alderen forener røde Kinder og lyseblaa Barneøjne, som jeg endnu har set det hos den gamle tyske Filolog Fleischer. Men de have — især Lillerusserne iblandt dem — dette Brede, Godlidende, som smiler med dybe Smilehuller i en brun Kind, skjelmsk som en klog Kvinde er skjelmsk. De have gjennemgaaende den ægte og fine Dannelses Beskedenhed. Medens Tyskeren, hvad enten han har højere eller ringere Tanker om sig selv, altid — og med en vis Ret — gaar ud fra den tyske Videnskabs afgjorte Overlegenhed, sætter Russeren hyppigt den Fremmedes Indsigt og Kundskab over sin egen. Jo mere udviklet han er, des mindre tilfreds er han i Almindelighed med Videnskabens Udvikling i Rusland.

Der findes blandt Ruslands Videnskabsmænd og Skribenter store Originaler, Mænd, hvis Væsen røber, hvor megen Originalitet der bliver trængt tilbage ved det russiske Regimentes Art. En saadan Mand er Naturforskeren Mikluho-Maklay.

Han er ikke blot en berømt Anthropolog, men Konge over den Ø i Australien, der bærer hans Navn. Han er med sin Hustru, en Englænderinde fra Sidney, kommen tilbage til Petersburg for at udgive et stort Værk. Paa sin Ø havde han som Konge Ret til at have 147 indfødte Koner, men har efter eget Sigende ikke benyttet sig af den. Han er en smuk, hvidhaaret Mand, nær de halvtreds, med et pragtfuldt Hoved og unge Øjne. Han ligger Dagen igjennem udstrakt paa et Dyreskind, saa stærkt lider han af Gigt. Han holder som Opholdssted kun af sin Ø Maklay og af De lykkelige Menneskers Øer, som omgive den.

Ægte russisk er følgende lille Træk: Paa hans Bord staar en Lampe, gjort af Hjerneskallen af en Kvinde, han har elsket, en ung Pige, han har plejet paa Hospitalet, da han som Yngling studerede Medicin. Ovenover Kraniet er der en Petroleumsbeholder og over den en grøn Lampeskjærm. Ved denne Lampes Lys arbejder han i alle Verdensdele. Rimeligvis vil kun en Russer hellere dvæle ved den Elskedes Hovedskal end ved hendes Portræt og kun en Russer anvende den til Brugsgjenstand. Selv en Englænders Excentricitet vilde neppe falde derpaa.

Maklay afskyer og ringeagter Giers. Han

havde længe forgjæves anmodet Udenrigsministeren om Tilladelse til at hejse det russiske Flag paa sin Ø, uden at denne vovede at give ham den søgte Bevilling. Saa lod Bismarck en skjøn Dag det tyske Flag hejse. Maklay telegraferte til Giers. Denne svarte: Vi skal beskytte Jer, men ingen Voldsomheder! — Som om Maklay med sine stakkels vilde Undersaatter kunde øve Vold mod den tyske Pansermarine. — Saaledes er denne Mand bleven tysk Undersaat.

Hos andre af Ruslands ypperste Mænd i Videnskab og Literatur er Originaliteten mest udpræget som Særhed. Hvilke grandiose Former, den har antaget hos Tolstoj, er bekjendt, men hos ham har den, som ikke mindre bekjendt, religiøse Bevæggrunde. Hos den gamle Góntscharov derimod, der tidligt med «Oblómov» leverede sit bedste Arbejde, har den under mange Aars ringe Produktivitet og under Forværtheden ved stærk Beundring naaet en Højde, der gjør det selskabelige Samkvem med ham vanskeligt.

Han havde i Vinter lovet i et Hus, hvor han er en gjerne set og hædret Gjæst, at forelæse en Novelle, som han havde skrevet for det illustrerede Ugeblad «Niva». Synet af en ham ubekjendt Dame, der var indbudt som Tilhørerinde, bragte ham i den Grad ud af sig selv, at

han erklærede, han nu slet ikke vilde læse. Et fremmed Ansigt, endda et ungt og smukt, var nok til at bringe ham ud af Fatning af Harme. Det følgende lille Træk betegner den pirrelige Hidsighed hos ham, der synes et Udslag af en ægte russisk Raahed paa Bunden af hans Karakter: Turgenjev og han havde havt en beslægtet Idé til en Novelle og havde talt derom med hinanden. Saa udgiver Turgenjev sin Novelle først. Det var den, som fører Titlen «En adelig Rede». Góntscharov læser Novellen, kommer i vild Forbitrelse, og da han en Dag ser Turgenjev paa Gaden, løber han efter ham, raabende: Stop Tyven! stop Tyven! — Endnu, naar man nævner Turgenjevs Navn i hans Nærværelse, skummer han af Vrede.

Det Publikum, som de russiske Blade og Tidsskrifter henvende sig til Riget over, er det øjensynligt ikke let at karakterisere; dertil er det altfor spredt, ligesom det vanskeligere end andre Landes Læseverden gjennem «Stemmer af Publikum» lader sig høre og iagttage. Imidlertid kan man af mange Kjendetegn slutte, at det er i høj Grad lærvilligt, fordomsfrit og let at stemme og omstemme. Evnen til grundig Tilegnelse af det Læste turde være ringere end i de europæiske Hovedlande, men Modtagelig-

heden er uden Tvivl større. Navnlig er det kvindelige Kjøns Enthusiasme stor.

I Provinsbyer maa man ret hyppigt træffe dens Karikaturformer. Jeg saa' en Dame fra Orjol, «endnu ung», pyntet og pudret, der gjaldt for Byens literære Orakel. Hun sværmede for Richepin og citerede uforfærdet:

L'amour que je sens, l'amour qui me cuit,
Ce n'est pas l'amour chaste et platonique,
Sorbet à la neige osv.

Det var velment og røbede i og for sig ingen daarlig Smag, men klædte hende forbandet. En anden Dame fra Charkov, gammel og styg, var i egen Mening Stadens Dannelsesforsyn. Hun foranstaltede Oplæsninger af den russiske Literaturs Mesterværker for Menigmand, skrev ogsaa selv, var højrøstet, larmende, kjendt med alt Trykt, literær ud til Finger- og Taaspidserne.

Hyppigere end andre Steder ses vistnok ogsaa hos de slaviske Folk den Art Begejstring for en Digter eller Forfatter, der faar en Kvinde til at hellige ham hele sit Liv. Det er neppe nogen Tilfældighed, at den Dame, der en Snes Aar igjennem stod i uafbrudt Brevvexling med Balzac og som tilsidst ægtede ham, var en

Polakinde, Fru Hanska af Mnizek'ernes berømte Slægt (den falske Dmitris Brud var en Mnizek).

I vore Dage har man i Petersburg set en Dame af god Familie forlade sin Ægtemand og sit Hjem for at flytte sammen med den dødssyge Digter Nadson og pleje ham til hans Død, ligesom hun nu kun lever i Mindet om ham og for hans Ry. Med denne Dames Følelser for Digteren og Kultus af ham blev der i hans sidste Leveaar og efter hans Død drevet et grusomt Spil, der imidlertid er ethnografisk betegnende, fordi det røber, hvor stærk Troen er paa den højeste literære Enthusiasme i Rusland.

Nogle Maaneder efter Nadsons Død udgav hans Veninde en temmelig omfangsrig Brevvexling mellem Digteren og en fornem Dame, en anonym Grevinde, der havde skrevet ham til uden nogensinde at gjøre hans personlige Bekjendtskab. De kvindelige Breve vare smukke, men barokke. En efter alle Kjendemærker at dømme ung, smuk og aristokratisk opdraget Dame, for ikke lang Tid siden gift, havde øjensynligt forelsket sig i Nadson uden nogensinde at have truffet ham, blot efter at have læst hans Poesier og set hans Portræt. I syv Maaneder varer Brevvexlingen. Hendes Breve ere iidfulde og stedse mere lidenskabelige. Hans

Svarbreve ere ikke uden Ømhed, dog rolige og sammenlignelsesvis kolde, hvorvel man ser, han har været rørt over denne underlige Kjærlighed, der nærmede sig ham saa usøgt og uventet. Saa dør han. Kort derefter er ifølge Udgiverindens Forord ogsaa Brevskriverinden død, men først efterat hun af sin Mand havde taget hans Æresord paa, at han vilde give sit Minde til Udgivelsen saavel af de Breve, hun havde modtaget af Digteren, som af dem, hun selv havde skrevet.

I flere Maaneder var denne Korrespondance Gjenstand for den russiske Læseverdens Opmærksomhed og Deltagelse. Saa oplystes, hvad der først var blevet udtalt som spottende Formodning i et Blads Feuilleton, at Digteren og hans Veninde havde været Ofre for et dristigt Falskneri. Uvist af hvad Bevæggrund havde en Dame, som kom der i Huset, først stadigt underholdt Veninden med Meddelelser om en vis Grevinde af hendes Bekjendtskabskreds, der levede i Sværmeri for Nadson, derpaa havde hun begyndt at overbringe Breve, erklæret sig villig til at modtage Svarene og havde saa i mere end et halvt Aar holdt Intrigen i Gang. Først nødsagedes hun til den Tilstaaelse, at Grevinden ikke var død — af den gode Grund, at hun aldrig havde levet; saa bekjendte hun,

selv at have fabrikeret alle de anonyme Kjærlighedsforsikringer. Om hendes Motiv har været Lyst til at gjøre sig interessant, Tilbøjelighed til at mystificere eller blot Lyvelyst og Fantasteri, er uvigtigt. Betegnende er det kun, at det hele Petersburger Publikum intet Usædvanligt eller Utroligt fandt i en saadan personlig Lidenskab, fremkaldt af Sort paa Hvidt, uden personlig Paavirkning.

Ikke sjældent træffer man, hvad der er mere mærkværdigt, ogsaa hos Mændene et lignende exalteret og for literær Begejstring let modtageligt Naturel. Det hænger, tror jeg, sammen med, at visse Typer iblandt de civiliserede Russere overhovedet have en ualmindeligt stærk Tilbøjelighed til Dyrkelse i deres Følelsesliv. Saavidt man gjennem Livet og Literaturen kan iagttage et Omraade, der er saa vanskeligt at gjennemtrænge, synes de at forelske sig dybere og ærbødigere, end det i vore Dage er Regelen i andre Lande. Den ganske unge Russer venter en Art aandelig Hjælp og Frelse af den Kvinde, han elsker. Den forelskede ældre Mand stræber at bøde paa sine Mangler ved en gjennemført Hyldest. Det er dette samme Hang til Dyrkelse, som gjør Mændene af de lavere Klasser hordevis til religiøse Sekterere og Mystikere.

Og det er dette, som paa det literære Omraade bliver til en udsøgt Sensibilitet.

Trods Rigets Størrelse er det ikke nogen økonomisk lønnende Syssel at være Forfatter i Rusland. Med Undtagelse af de Par største Digtere og nogle samvittighedsløse Journalister tjener Ingen dér Penge ved sin Skribentvirksomhed. Men i dybere Forstand lønner det sig maaske ingensteds bedre at nedlægge sine Følelser og Tanker i en Artikel, en Afhandling eller en større Bog. Forfatteren forstaas af store Befolkningsgrupper med en Inderlighed og tilegnes med en Heftighed og Andagt som andensteds kun af Undtagelserne.

Alt, hvad der kan lædske den brændende aandelige Tørst, indsuges som Dugdraaber af et udtørret, forsmægtende Jordsmon.

IX.

Vi havde kjørt ud til et stort Beværtningssted udenfor Moskvá for at høre Zigeunersker synge og se dem danse. — De komme flokkevis med Slægtens Chef i Spidsen, ledsagede af deres mandlige Slægtninge, ind i Værelset, hvor man sidder og spiser til Aften, og istemme saa en Række vilde, besynderligt klingende Korsange. Enkelte af de unge Piger danse, en Dans, der intet Europæisk har ved sig, en Dans, som kun fordrer en Kvadratalens frit Rum mellem Stole og Borde, idet Danserinden paa den snævre Plads bevæger enhver Fiber i sit Legeme under tilsyneladende Ro. Denne Pantomime, som er Hvirvel paa Stedet, er asiatisk eller afrikansk. Sangen derimod, som Russerne finde saa stor Nydelse i at høre, barbarisk som den lyder, er mindre original. Ere end enkelte af Melodierne virkelige Zigeunermelodier, saa er Massen af Sangene dog russiske Folkesange, som Zigeunerne have tilegnet sig

og gjort til deres. Og det Sprog, hvori de synge, er russisk. Øjensynligt har den russiske Bondes musikalske Smag, de russiske Folkevisers poetiske Karakter afsat sit Præg selv paa denne saa upaavirkelige fremmede Races Aand, saa Russeren, der søger til Zigeunerne som til det med ham Uensartede, det Fremmede og Nye, ubevidst her gjenfinder ikke lidet af sit Eget.

Det var denne Tanke, som den barokke Sang og Dans først fremkaldte hos mig, og da den var udtalt, gav den ved en Ideforbindelse Anledning til Samtale om russisk Ejendommelighed og Tilegnelsesevne i Arkitektur og bildende Kunst, som satte mange Ideer i Svingning og nu efter et Aars Forløb bringer mig til efter Evne at gjøre mig Rede for Ruslands kunstneriske Originalitet i Fortid og Nutid.

Tidligst røbe Russerne Oprindelighed i Bygningskunst. Medens Skandinaverne tilhugge Træet for at bygge deres ældste Bjælkehuse, hobe Russerne Træstammerne ovenpaa hinanden og forbinde dem ved deres Yderender, saadan at de danne formelige Mure. Man gjør derfor Russerne Uret, naar man udenvidere kalder deres Bygningskunst byzantinsk, thi den byzantinske Arkitektur minder i sine Former aldeles ikke om nogen forudgaaende Trækonstruktion. Først

i det ellevte Aarhundrede begynde Russerne at opføre Kirker efter byzantinske Forbilleder, men selv dem udsmykke de med asiatiske og slaviske Elementer.

De skythiske Gravhøje, som i dette Aarhundredes Midte bleve aabnede, have bragt for Dagen en Blanding af rent græske og asiatisk-slaviske Kunstgjenstande. Mange russiske Ornamenter fra Oldtiden, der forestille Dyre- og Planteformer, røbe ved selve disse Dyrs og Planters Art, der ikke have existeret i Rusland, Paavirkning fra Østen, fra Persien, ja fra Indien. Men den russiske Reproduktion, der er uden al Paavirkning fra Byzants, har sin tydelige Ejendommelighed.

Anderledes forholder det sig med den religiøse Billedfremstilling, Gjengivelsen af de hellige Personligheder. Paa dette Omraade har Rusland været og er Rusland forblevet rent byzantinsk. Det fjerner sig paa dette Punkt i ingen Henseende fra det øvrige græsk-katholske Østeuropa. Men hvad den religiøse Bygningskunst angaar, da adskille de ældste russiske Kirker sig ved deres slanke Former og deres Stræben i Højden tydeligt fra den ublandet byzantinske Stil.

Ved Slutningen af det tolvte Aarhundrede var allerede den russiske Kunst naaet saa vidt,

at den ikke stod tilbage for den i Vesteuropa eller i Byzants. De russiske Kunsthaandværkere forstod at bearbejde Metallerne med en saadan Færdighed, at deres Ry naaede vidt omkring, og i Midten af det trettende Aarhundrede finde franske Afsendinge dem i tartarisk-mongolsk Tjeneste. Den hellige Ludvig af Frankrig sendte fra Cypern et Gesandtskab til den store Khan af Tartariet, hvis Tropper dengang havde hærjet en stor Del af Rusland. Sendebuddene fandt en russsisk Arkitekt og en fransk Guldsmed arbejdende for ham. Og Du Plan Carpin, som i 1246 blev sendt af Innocens IV til den store Khan Gajuk, og som har beskrevet Tartarhoffets Pomp og Rigdom, fortæller om en russisk Guldsmed, der var Khanens Yndling, og som havde arbejdet ham en Trone af Elfenben, udsmykket med Guld og Ædelstene og prydet med Basreliefer.

Det er ganske usandsynligt, at Tartarerne i den lange Tid, de beherskede Rusland, skulde have forsøgt at give Befolkningens kunstneriske Smag og Stil anden Retning. De havde ingen egen Kunststil, Nomader som de var, og bekymrede sig overfor Russerne ikke om andet end om at inddrive Skat. Men de tartariske Khaner have efter al Rimelighed gjort Tjeneste som Mellemmænd mellem de asiatiske Folke-

slag, der havde en Kunststil, paa den ene Side og det undertrykte Russerfolk paa den anden. De russiske Kunstnere, der opholdt sig hos dem, saa' dybt inde i det indre Asien Kunstformer, der vare dem nye; de bevarede Erindringen om dem, naar de vendte hjem. I Aaret 1247 maatte Ruslands Nationalhelt og Helgen, den af sine Sejre over Svenskerne og den tyske Ridderorden saa berømte Alexander Nevsky, personligt begive sig til den gyldne Hordes Lejr og blev derfra henvist til selve den store Khan for at opnaa de Lettelser og Formildelser i Vassalforholdet, som han attraaede. Rejsen tog to Aar og viser, hvor mange Berøringspunkter der var mellem Hofferne, og hvor let Indtryk maatte kunne modtages.

I høj Grad slaaende forekommer mig i den Henseende et af Viollet le Duc i hans Værk om den russiske Kunst citeret Sted hos Marco Polo, den navnkundige venetianske Rejsende, den første Europæer, som (i det 13de Aarhundrede) berejste og beskrev Asien, da det peger hen paa, at en stærk Paavirkning fra Østasien har gjort sig gjældende ved Udførelsen af de forgyldte og farvede Metalkupler, de brogede Tage og stærkt kolorerede Mure i Rusland. Han beskriver den store Khans Palads i Byen Khanbalu:

La sale est si grant et si larges, que bien hi menuient plus de six mille homes. Il ha tantes chanbres que c'en est mervoilles à voir. Il est si grant et si bien fait que ne a home au monde que le pooir en aüst qu'il le seust miaus ordrer ne faire et la covreture desoure sunt tout vermoile et vers bloies et jaunes et de tous colors et sunt envertrée si bien et si soitilement, qu'il sunt respredisant come cristiaus. si que mout ou loigne environ le palais luissent. Et sachiés que cele covreure est si fort et si ferméement fait que dure maint anz . . .*)

Hvorvel russiske Lærde som Strogonof og Martinof med Iver have bekjæmpet Viollet le Duc's Formodninger om tartarisk og indisk Indflydelse paa den russiske Arkitektur og Ornamentering, synes han at have Ret i sin Anskuelse, at man kan betragte den russiske Bygningskunst som sammensat af Elementer, der næsten alle ere laante i Østerland.

Den russiske Kunst har væsentligt været religiøs, idet den religiøse Følelse i Rusland

---

*) Paladset er saa stort og bredt, at det kan rumme mere end sextusind Mand. Der er saa mange Værelser, at det er et Under at se. Det er saa stort og saa godt udført. at intet Menneske i Verden kunde fordre eller gjøre det bedre, og Taget derpaa er højrødt og med blaat og gult Glas af alle Farver, og det er ferniseret saa godt og saa snildt, at det skinner som Krystaller. saa at Paladset lyser vidt omkring. Og vid. at dette Tag er saa stærkt og fast gjort, at det har varet mange Aar. — (Se Viollet le Duc: L'art Russe p. 77 Anmærkn.)

(som i Polen) har været sammensmeltet med Kjærligheden til Fædreland og Fødejord. Det gjaldt for de Gejstlige om at fængsle Befolkningens Blikke paa Religionens Gjenstande, og da denne Befolkning ikke kunde læse, benyttede man de religiøse Malerier som en Art Billedsprog, og for at dette Sprog til alle Tider skulde kunne forstaas, holdt man enhver Forandring ude af det. Man laante en hieratisk Kanon fra de gamle byzantinske Mestre, og Intetsomhelst blev i Aarhundreders Løb forandret i Billedernes Form og Præg. Det hellige Ikon var et nationalt Symbol som senere Fanen, ærværdigt og uforanderligt som et Vaabenskjold; det forestillede alvorlige, magre, asketiske Personer i lange Klædebon, som for tidligere Tiders fuldblodige og kjødeligt begjærlige Mennesker var Idealet.

Men kun paa dette ene Omraade forblev den russiske Kunst stillestaaende. Og især fra det Øjeblik af, da Konstantinopel ikke mere var en kristen By, men i Tyrkernes Hænder, ophørte Russerne at søge kunstneriske Forbilleder der, og i det fjortende Aarhundrede naaede deres originale Produktion et Højdepunkt. De opførte da med klog Benyttelse af Materialets Natur Kirker og Huse, som nøje svarede til deres Behov; de forarbejdede Læder og udsmykkede

det, de vævede Stoffer og broderede dem paa en Maade, der nøje svarede til deres ejendommelige Skjønhedssans. Paa samme Tidspunkt, som Rigets Enhed blev iværksat, fik ogsaa deres kunstneriske Frembringelser et ensartet Præg.

Man gav Kirkebygningen, der var som Sindbilledet paa russisk Folkeejendommelighed, saa stærk en Glans som muligt. Den skulde tiltrække Blikket ved sin Masse og ved sit øverste Partis overraskende Silhouet. Man føjede en Krans af Kupler om Midterkuplen, gav dem Taarnform og kronede dem med kunstfærdigt udarbejdede Løg af forgyldt eller malet Metal, der endte i Kors, som vare forsynede og forbundne med Kjæder. Ydermurene, som man beklædte med Tegl, emaljeret Fajance og Malerier, gav man Karakter af et straalende Tæppe. De fremherskende Farver er Rødt, Hvidt og Grønt, hvilken sidste Farve dog især er benyttet til de løgformede Metaltoppe.*)

Og neppe er Tartarherredømmet afrystet, før Moskoviterne lægge de største Evner for Dagen som kunstfærdige Vaabensmede, som Mestre i at ciselere og niellere Guld og Sølv og som forsynende alle Nabolande med broderet

---

*) Viollet le Duc: L'art Russe. S. 108.

Linned og kunstnerisk forarbejdet Læder. Deres Broderier udmærke sig, som Vignetterne paa deres gamle Haandskrifter, ved Farvernes harmoniske Samstemning. De have overhovedet mere Sans for Farvernes Samklang end for den plastiske Skjønhed. Da Loven for dem som Malere ikke er Opfindsomhed, men Troskab, søge de at bøde paa Figurernes byzantinske Stivhed og Livløshed i deres Malerier ved at omgive dem med Guld, Ædelstene og Perler og saaledes forvandle Billedet til en Art pragtfuld Dekoration. Og da de Intet tør forandre, altsaa slet ingen Originalitet kunne lægge for Dagen i Udførelsen af de hellige Personligheders Hoveder og Ansigtstræk, bøde de derpaa ved at omgive disse Hoveder med Guldglorier, indlagte med Perler og Ædelstene og graverede med den fineste Kunstsans, samt ved at dække Helgenens Bryst med en Metalplade, indlagt med Guld og Sølv i flammede Tegninger og niellerede med Arabesker. Nogle af disse Glorier og Brystplader fra det 16de Aarhundrede med smaa grønne Blade og smaa blaa Blomster indlagte i det matte Guld, eller med grønt i forskjellige Afskygninger, omgivet af hvide Linjer, og med enkelte sorte Blade og sorte geometriske Linjer i Guldet — ere af en Dejlighed, en henrivende, begejstrende Skjønhed, om

hvilken Ord ikke formaa at give nogen Forestilling.

De almindelige Bygninger, opførte af Træstammer, mindede og minde om Bygningsmaaden i Schweiz og Norge. Det beslægtede Materiale har hidført beslægtede Former, om end det russiske Særpræg er let kjendeligt. Saaledes stod Rusland allerede før Peter den Stores Tid med sin kunstneriske Ejendommelighed helt udfoldet. Forsaavidt den nu følgende Fremmed-Indvandring ikke stillede sig i dens Tjeneste, har den kun formaaet at sinke og stanse Udviklingen, indtil Folkeaanden i dette Aarhundrede paa det kunstneriske som paa andre Omraader tog et nyt Opsving.

Først det nittende Aarhundrede har bragt Rusland en Malerkunst. Katharina samlede Billederne i Eremitagen og grundede Kunstakademiet for at skaffe sit Rige Malere, som andre Stater havde dem. Men hvad de malte, fik de aldrig solgt. Den rige Russer kjøbte paa hendes Tid kun fremmede Billeder, og for ikke at gaa til Grunde begyndte da de indfødte Kunstnere efter bedste Evne at efterligne den udenlandske Malerkunst. Der opstod saaledes flere Slægtled af Akademikere, Efterlignere af David, som malte Spartanere og Romere med nøgne Ben og flagrende Kapper.

Den nationale Vækkelse 1812, der hurtigt sporedes i Literaturen, paavirkede næsten ikke Kunsten. Nikolaj fik sig to Hofmalere Brylof og Kotzebue, af hvilke den første er bleven bekjendt ved et koldt akademisk Maleri «Pompeiis sidste Dag», den anden ved sine Slagbilleder, forestillende Suvórovs og Kutúsovs Sejre, der nøjagtigt ligne alle slige gammeldags Fremstillinger af Sejre. En enkelt Maler rager i Vejret i Datiden, den nu saa berømte Ivánof, Ophavsmanden til et eneste Maleri, der endda aldrig blev færdigt.

Det var Gogol, med hvem Ivánof havde sluttet Venskab, som gav ham Ideen til dette Billede af den hellige Historie, der skulde blive et Vidunder, og som, da han aldrig blev fornøjet med Udførelsen, fik Maleren til stedse at begynde paany. Tyve Aar i Træk syslede Ivánof med dette Værk: «Christi Komme»: Ved Jordans Bredder staar en Skare Mænd omkring Johannes den Døber. Alles Blikke ere rettede mod et Punkt langt borte, som Johannes med en Haandbevægelse angiver. Didhenne over Højene viser Jesus sig, en sørgmodig Mand, der nærmer sig Skaren, strejfende Jorden med Guddomsfjed. Han synes et halvt forklaret Væsen.

Karakteristiken i disse Hoveder er gjennem-

ført med haardnakket Lidenskab. Derimod er Farven svag. I Tretiakofs Galleri i Moskvá, denne Guldgrube for Studiet af russisk Kunst, kan man følge hele Rækken af de Forsøg, gjennem hvilke Maleriet naaede sin endelige Skikkelse.

Ivánofs geniale og utrættede Søgen er den eneste store Protest mod den akademiske Kunst under Nikolaj. Kejseren, der vilde være Selvhersker over alle Ting og alle Mennesker i sit Rige, og som efter Evne paavirkede endog Poesi og Poeter — det var ham, som fik Puschkin til at sysselsætte sig med Ruslands Historie — vilde ogsaa have en nobel og konservativ Kunst, der dels i al Almindelighed kunde være en Pryd for hans Regjering, dels løse den særegne Opgave at forherlige hans Bedrifter. Han opnaaede kun at nedslaa de uafhængige Talenters Mod og kvæle dem i Spiren.

Det er først i de sidste 25 Aar, at der har existeret en virkeligt russisk Malerskole og at de russiske Kunstelskere ikke mere søge til Udlandet, naar de ønske at smykke deres Vægge. Da med Ophævelsen af Livegenskabet, som frigjorde henved 50 Millioner Mennesker, det store befriende Pust gik hen over Rusland, var det, at Malerne toge fat og paa Lærreder — tidt af størst muligt Omfang — gjengave store Udsnit

af det nationale Liv, omtrent som Digterne samtidigt begyndte at skrive Romaner i fire Bind om Samfundet i Rusland. Og nu blev det højeste Mode at interessere sig for russisk Kunst, som det tidligere havde været Moden at hylde alt Fremmed. Malerne fandt god Afsætning og iblandt deres Kunder Mæcenater som Tretiakof, der ene har grundet en Samling, som er mange Gange større og endnu flere Gange bedre end Eremitagens af russiske Malerier.

Der aabenbarer sig nu et Slægtskab mellem Literaturens og Kunstens Udviklingsgang. Begge bevæge sig med samme Kraft og Hast fra en aristokratisk Romantik til en Art realistisk-folkelig Gjengivelse. Vejen gaar i Literaturen fra Puschkin's og Lermontov's forfinede Helte til Tolstoj's og Dostojevski's Dvælen ved de simple af Hjertet. I Malerkunsten har Vejen været den fra akademiske Fremstillere af de Stores Bedrifter og det højere Selskabs Elegance til djærve og sørgmodige Skildrere af de Undertryktes og Ulykkeliges Lod i Livet. Med Hensyn til kunstnerisk Virkelighedstroskab staar Rusland nu højt over Polen og Frankrig nær.

Ganske vist er Akademiet i Petersburg endnu et Slags Kunst-Hierarki. Der hersker der den samme *Tschinovnisme* (Embedsmandsaand) som overalt i Rusland; de vigtigste Myndig-

heder ved denne Anstalt have intet Begreb om Kunst. I Spidsen staar for en Forms Skyld Storfyrst Vladímir, og under ham fungerer en Ex-Guvernør. Der gives stadigt de samme kjendte Opgaver for alle Eleverne: Priamos som kommer for at udbede sig Hektors Lig. Det foreskrives, fra hvilken Side Lyset skal komme, hvilken Person der skal staa i Forgrunden osv. Det nytter intet, at Eleven interesserer sig langt mere for en Æblekjælling henne paa Hjørnet end for Kong Priamos og hele hans Hof. Det er Priamos og Hekuba, han skal male. — Hvad er ham Hekuba!

Blandt Ruslands moderne Malere er der en Gruppe dekorative Koloristen. Den mest bekjendte iblandt dem er, skjønt han stadigt udstiller i Rusland, ingen Russer. Det er Polakken *Semiradski*, paavirket af Makart. Hans gjennem Fotografier overalt udbredte Billeder «De levende Fakler», «Sværddansen», «Pigen eller Vasen?» ville være i Læserens Erindring. Det, der har tiltalt ham, og som han kan meddele, er ikke det Ypperste i Kunsten, den malte Scenes Stemning eller Følelsesindhold. Hvad han tilstræber er den fortræffelige Gjengivelse af Tings og Stoffers maleriske Pragt.

Mindre dramatisk anlagt end han, men iøvrigt beslægtet med ham er Russeren *Makovski*,

en Maler med stor Farveglæde og liden Psykologi. Han udstillede i 1887 i Petersburg et stort, af en Amerikaner indkjøbt, Maleri: Kejser Alexis, der vælger sig en Brud. Æmnet havde en patriotisk Interesse, forsaavidt denne Brud, der søgtes, skulde blive Moder til Peter den Store; iøvrigt havde Kunstneren brugt det som Paaskud til at male en Skare unge smukke Piger i Tidsalderens Kostyme. Underligt nok syntes han at have brugt en og samme Model — sin smukke Frue — til alle de unge Kvinder, mellem hvilke Alexis skal vælge. Det Hele hævede sig ikke synderligt over den rene Kostymekunst. Heller ikke hans senere, meget omtalte Maleri: «Iván den Frygteliges Død» kan kaldes stort Mere. I et Par af Figurerne, den forskrækkede Nar, der ligger for Czarens Fødder, og i den hvidhaarede og hvidskjæggede russiske Dignitar, der med Øjne, som stivne af Forfærdelse, ser hen over Skakspillet paa den Segnende, er der Udtryk; de øvrige Tilstedeværende indtage Theater-Attituder.

En Plads for sig i nyere russisk Kunst optages af *Verestschagin*, lige kjendt — ogsaa i Danmark — for sin overordentlige Naturbegavelse og for det Misbrug, han driver med sine Evner. Man har indlemmet hans Biografi i vor Literatur, og man har set et stort Udvalg af hans

Malerier i Kjøbenhavn. Ved den sidste Omstændighed bør imidlertid bemærkes, at kun altfor Meget, af hvad man her fik at se, var Gjentagelser, der stode dybt under Verestschagins Originaler. Naar han vil, er han i Stand til ogsaa som Kolorist at yde store Ting. Og iblandt hans altfor talrige Malerier er der ikke faa, der som hans «Ligmark» blive staaende uudsletteligt i Beskuerens Erindring. Den, der vil bedømme ham ret, bør ikke lade sig nøje med at studere, hvad han selv har bestemt til Export og til international Udstilling ved elektrisk Lys og med Akkompagnement af Orgel- eller Lirekasse-Musik, men gjennemse Samlingen af hans Malerier i Tretiakofs Galleri i Moskva. En ægte Russer er Verestschagin ved sit Hang til et flakkende Eventyrliv og ved den paafaldende Blanding i hans Kunst af yderligtgaaende Realisme og symboliserende Mystik (Allegorien af Krigen f. Ex.). Der er et vist Forhold mellem ham og Tolstoj. Han vilde være paa sin Plads som dennes Illustrator, og særligt vilde den Opgave at illustrere «Krig og Fred» ligge fortræffeligt for ham; hans Opfattelse af Krigen ligner, som de Vogüé rigtigt har følt, den fredelskende og krigskildrende Digters.*)

*) E. M. de Vogüé: Souvenirs et visions. S. 172.

Imellem Ruslands moderne Malere er der to, som have tiltalt mig fremfor alle: *Riepin* og *Kramskój*.

Kramskój, der døde i Foraaret 1887, har sin Styrke i Portrætet. I Tretiakofs Galleri kan man se den hele lærerige Række af hans skarpt opfattede Portræter af store Russere i hans Samtid: Hertzen, Bjelinski, Turgeniev, Dostojevski osv. Efter hans Død foretoges en Udstilling af hans Værker i Akademiet. Der var to religiøse Malerier: «Christus i Ørkenen», udmagret af Faste, trykket af Tankernes Vægt, og et uhyre ufuldendt Billede: «Christus for Pilatus», desuden fem Sale fulde af Portræter, blandt hvilke det af den udmærkede lillerussiske Digter Tschevtschenko, der har lidt saa meget og digtet saa skjønt, ved sit uforlignelige Udtryk var Perlen.

Kramskój blev født 1837 i en Landsby i Lille-Rusland, nær ved Kjøbstaden Ostrogojsk. Hans Fader var Smaaborger; Moderen tilbragte sit Liv i Kjøkkenet, Drengen fik sin første Opdragelse i en Kommunalskole. Syv Aar gammel begyndte han at modellere Kosakker i Ler, tretten Aar gammel bønfaldt han Forældrene om Tilladelse til at lære Malerkunsten. Men han fik Afslag, thi alle i Landsbyen vidste, at Malere «gaar barfodede». Da han imidlertid tegnede

Alt, hvad han saa, og kopierede alle Billeder i Kirken, blev han et Par Aar efter sendt til Voronesch, til den bedste Billedhugger der, men holdt kun ud hos ham i tre Maaneder, da han udelukkende blev brugt til at gaa Byærinder og ikke fik anden Adspredelse eller Forfriskning end Prygl. Fra sit sextende til sit tyvende Aar flakkede han gjennem Rusland paa Kryds og Tvers som Retoucheur hos en Fotograf, der var kommen gjennem Ostrogojsk. Under dette sit Flakkeliv, der indbragte ham en Løn af halvtredje Rubel om Maaneden, læste han Alt, hvad han kunde faa fat paa og sværmede især for Gogol og Lermontov. Endelig betraadte han, tyve Aar gammel, Petersburgs Gader, og var saa heldig at finde Optagelse i Akademiet. Han troede at staa i Kunstens Tempel.

Hans Skuffelse var stor. Undervisningen var rent forskrækkelig; Tegneklassen gik endda an, men jo højere Eleven steg, desto værre blev Skolen. Intetsomhelst Hensyn blev taget til den unge Mands Individualitet, og altid de samme bibelske eller antike Æmner. Det var da netop tyve Aar siden, at Ivánof i Akademiet havde lidt en lignende Skuffelse. Men 1858 kom netop dennes Maleri til Petersburg og Maleren med det? Kramskój blev stærkt grebet af det sære Billed; han følte

Ideens Genialitet og beundrede Fysiognomiernes Sandhed. Han sætter i sine Breve Johanneshovedet her i Rang med Venus fra Milo's og den sixtinske Madonna's, og forarges over, at Ingen i Petersburg har Blik for Andet end Tegnefejlene i dette mægtige Maleri.

Kramskoj havde nu sine første Medailler og manglede kun ét Aar i at skulle sendes udenlands paa Akademiets Bekostning, da han med fjorten Kammerater pludseligt forlod Akademiet, oprørt over Undervisningen der. Det er disse femten Mænd, som have frigjort den russiske Kunst fra Rutinen. Kramskój havde giftet sig tidligt, og hans Hus blev denne Ungdoms Samlingssted. Han selv, der betragtedes som Bevægelsens Fører, arbejdede umaadeligt og søgte enhver Art Kundskab. Hans Tørst efter Indsigt og Viden var saa stærk, at den fik ham til at betragte enhver Student med Ærefrygt. Hans Simpelhed og Hjertensgodhed vandt ham alle Hjerter.

Paa dette Tidspunkt blev Riepin hans Elev og hurtigt hans fortrolige Ven. I 1868 sluttede han desuden Venskab med en Landskabsmaler Vassiliev, der kom til at udøve en betydelig Indflydelse paa ham. Vassiliev drev ham til Uafhængighed af enhversomhelst Autoritet, og Riepin henrykte ham ved sin vovede

Malemaade. Fra 1868 af var Kramskój berømt. Han, Akademiets gamle Fjende, blev da selv udnævnt til Medlem af Akademiet. Langsomt blev han nu mere og mere Kolorist. I 1876 skriver han fra Paris, at han hidtil kun har tilbedt Formen; nu begynder han at forstaa, hvad Malerkunst er. Han bliver en Forguder af Velasquez: «Alt er blegt og ubetydeligt i Sammenligning med ham. Han maler med sine Nerver. Indtrykket er *knusende;* det er det eneste Ord derom.»

Kramskój døde i sit Kald. Idet han i 1887 malte den kejserlige Livlæge Rauchfuss's Portræt, tabte en Pensel og bøjede sig efter den, faldt han om død paa Stedet. Ingen Anden har malt den russiske Race gjennem de forskjelligste Fysiognomier som han.

Hans Elev *Riepin,* Ruslands nulevende største Maler, er især bleven berømt ved nogle historiske Malerier, det af Czarevna Sophia efter at Peter den Store har stødt hende fra Tronen, og det meget omtalte: Iván den Frygtelige, kastende sig fortvivlet over sin Søn, som han i Raseri har myrdet med et Slag af sin jærnpigbeslagne Stok. Dette sidste er et mesterligt Billed og fortræffeligt malt. Man kan næsten lugte Blodpølen.

Det er dog ikke disse Malerier, der ere

ejendommeligst for Riepins Talent. Det er dem, i hvilke han har gjengivet sin Samtid. Der er i dem en simpel Styrke, en dyb og ægte Alvor, og en henrivende Inderlighed. Riepin har fastholdt det i streng Forstand moderne Rusland paa Lærredet. Derfor betegnes hans Billeder i enkelte Kredse som Tendensmalerier, radikale Malerier. Hos ham gjenfinder man Typerne af Samtidens unge intelligente Mænd, af de kvindelige Studenter med det korte Haar og det kloge Blik. Han har malt *Burlaki*, der slæbe Barker op mod Floden paa Volga, og beundringsværdigt er det fysiognomiske Udtryk i de forvorpne eller resignerte Ansigter hos disse bøjede, svedende Arbejdere med de spændte Muskler under de hullede Pjalter. Han ynder Æmner som Rekruttens Afrejse, den simple, dagligt forekommende Scene: den unge Mands Bortrivelse fra Familien og Hjemmet, eller som Den Forvistes Hjemkomst, et ved sin Simpelhed uendeligt gribende Billede. Man glemmer ikke det Blik, hvormed Moder og Søster forbausede, halvt forskrækkede, endnu ikke glade, stirre paa den udtærede unge Skikkelse i de daarlige Klæder, der stilfærdigt skrider ind gjennem Døren.

Den dybe Medfølelse i denne Kunst dækker

over Ubarmhjertigheden i den realistiske Gjengivelse.

Der er i Rusland for Tiden kun en eneste fremragende Billedhugger, som i Betydning svarer til disse Malere, det er *Antokolski*, en af de faa Mænd af jødisk Fødsel, der have gjort sig bekjendte i Skulpturens Historie. Han tilbragte sin Ungdom i stor Fattigdom, og var sat i Skomagerlære i Petersburg, da hans Talent blev opdaget. Baron Günzburg, den rige og elskværdige Petersburger Banquier, tog sig af ham og understøttede ham, indtil han, hurtigt nok, kunde ernære sig ved sin Kunst. Efter længe at have levet i Rom er han nu bosat i Paris og nyder et europæisk Ry.

Man mindes maaske fra Julius Lange's Bog «Billedkunst» Antokolski's Christus. Bunden, med sammensluttede Fødder fremstilles Christus for Folket, en Skikkelse udført med en melankolsk Realisme i Tidens Dragt med brede Sandaler under Fødderne, Haaret under den brændende Sol fastklæbet ved Panden af Sved — en energisk og sanddru jødisk Type. Han ser lidt ned for sig, men Blikket er indadvendt; han sluger med mandig Fasthed den Forsmædelse, at Pøbelskriget foretrækker Barrabas for ham. Der er russisk Stoicisme i dette Blik.

En anden berømt Statue af Antokolski,

forestillende den døende Iván den Frygtelige, er ikke mindre interessant. Czaren sidder i sin Lænestol, ventende Dødens Komme. I Stillingen er der en utvetydig Paavirkning af Houdon's Voltaire: Haanden, der famlende ankrer sig om Stolelænen. Der er noget i Blikket, som saa' han i sit Dødsøjeblik de halvfjerdetusind Mennesker, han har dømt til Døden, drage forbi sig. Lange har Udtrykket: «Det er som en Monolog af Macbeth.»

I Baron Günzburgs paa Kunstværker rige Hus findes en stor fortræffelig Buste, Antokolski har udført af Peter den Store, opfattet monumentalt, idealiseret til Helt med Herskerskjønhed og Præget af umaadelig Viljekraft. Sammesteds findes ogsaa en henrivende kvindelig Buste, den afdøde Fru Günzburgs Portræt. Blandt hans øvrige Kunstværker roses især en Statue af Spinoza, smilende og tænksom.

Men har Billedhuggerkunsten end saaledes for Øjeblikket kun et enkelt meget stort Navn at opvise, saa findes der dog megen Dygtighed paa dette Omraade i Rusland, og meget plastisk Talent finder dèr Anvendelse i Kunstindustriens Tjeneste. Det hører til det russiske Samfunds Ejendommeligheder, at alle Aarsdage, alle Jubilæer, som opleves af en Personlighed i overordnet Stilling, fejres ved Overrækkelsen af et

eller andet kunstnerisk forarbejdet Stykke Sølv eller Guld. Ikke sjældent faar Juveleren af en Forening eller Korporation en Bestilling med Tilladelse til at gaa indtil 25,000 Rubler, naar han blot tilvejebringer et virkeligt Kunstværk. Den russiske Farveglæde gjør sig paa mere indtagende Maade gjældende i slige Smaaværker end i den store Arkitektur. Juvelererne i Moskvá forstaa med ualmindelig Skjønhedssans at stemme baade stærke og blege Farver sammen med det matte Guld og Sølv. Desværre var det Meste, man deraf havde Lejlighed til at iagttage paa den Nordiske Udstilling i Kjøbenhavn, mindre karakteristisk for det russiske Folk, fordi Arbejderne dels tidt vare udførte efter franske Tegninger og Mønstre, dels i hele deres Art snarere stammede fra Bjergfolkene i Kaukasus end fra det egentlige Rusland. Man synes her mere at have villet virke ved Elegance end ved Ejendommelighed, og overhovedet snarere at have villet fremstille Prøver paa Russernes Evne til efterlignende at anvende fremmede Forbilleder end paa deres mærkeligere Gave til at tvinge de Fremmede paa deres Jordbund til at frembringe kunstnerisk i russisk Stil og Aand.

Literære Indtryk.

I.

Selv om vore Dages Russere ikke nedstamme fra de Folkeslag, der i Oldtiden beherskede Landene Nord for det sorte Hav, saa ere de dog deres Arvtagere, og den, hvem det moderne Rusland fængsler, dvæler gjerne ved græske og romerske Skribenters Skildringer af Landene og deres Klima, Meddelelser om Folkene og deres Skikke.

Hvad der har gjort dybest Indtryk paa de klassiske Forfattere, det er utvivlsomt Kulden, den otte Maaneders Vinter, som Herodot beskriver (IV 28) og som følges af en kølig og regnfuld Sommer. At hele Havarme og brede Floder fryse til, saa man kan kjøre og ride over Isen, er dem et skrækkeligt Under. Man læse Skildringen hos Ovid: «Mod Kulden værger man sig ved Skind og syede Benklæder, og af den hele Skikkelse er kun Ansigtet at se. Ofte rasler Haaret af den Is, der hænger deri, og Skjægget skinner af den Rim, der bedækker

det. Vinen bevarer Dunkens Form, naar man slaar Dunken i Stykker, og man øser den ikke, men udstykker den. Hvorfor skulde jeg tale om, at alle Bække stivne i Kulden, og at man af Søen udgraver Vand, som man kan brække i Stykker. Selv Ister (Donau), der ikke er mindre bred end Nilen, og som gjennem mange Mundinger blander sine Vande med Havet, fryser, naar Vindene hærde dens Bølger, og sniger sig ud i Søen under et Isdække. Hvor før Skibene gik, der gaar man nu tilfods; Hestehoven stamper paa den frosne Flade, og over disse nye Broer oven over de glidende Bølger drage de Sarmatiske Oxer barbariske Vogne. Man tror mig vel neppe, men da jeg ingen Fordel vilde have af at tale Usandhed, bør jeg finde Tiltro: jeg har set det umaadelige sorte Hav stivnet til Is, der som en glat Skal laa over de ubevægelige Vande. Og jeg har ikke blot set det, jeg har betraadt den haarde Havflade, og tørfodet skred jeg hen over Havet» (Tristia III 10).

Saa har dernæst Træløsheden i disse Strækninger gjort et dybt Indtryk paa dem, der fra Grækenland og Italien kom herop. Om Sarmaternes Land siger Herodot, at det er aldeles blottet baade for dyrkede og vilde Træer; om Skytherne fortæller han, hvorledes de af Mangel paa

Brænde koge Offerdyrenes Kjød i disses egne Maver ved Ild, som er gjort paa selve Dyrenes Knogler (IV 21, 61). Ogsaa Ovid vender atter og atter tilbage til Egnens sørgelige Mangel paa Vegetation: Intet Træ, ingen Vinstok i det Getiske Land. En sjælden Gang paa den aabne Mark en Busk, som endda ikke ret vil trives (Tristia III 12, Ex Ponto III 1 og 7).

Som bekjendt vare i Oldtiden alle Folkeslagene paa de Sletter, der ere blevne til Rusland, sammenblandede under Navnene Skyther, Sarmater, Geter, og nogle andre. Det er umuligt nutildags at afgjøre, hvorvidt de ere Forfædre til Slaverne. Men at disse overhovedet have havt Forfædre iblandt dem, er sandsynligt af de Knoglers Beskaffenhed, som man har fundet i de gamle Gravhøje (Kurganer) i det sydlige Skythien.*) Allerede enkelte Steder hos Herodot henlede Ens Tanke derpaa. Saaledes det Sted (IV 75), hvor han om Skytherne fortæller, at de aldrig tvætte Legemet i Vand, men i Steden derfor bruge Dampbade (Smlgn. Nestors Krønike V). Men langt mærkværdigere er dog det Kapitel hos Herodot (IV 5), hvor han taler om deres Myther. Hvor er ikke det allerede slavisk, at deres Stamfader skal være en Søn af den øverste

---

*) Elisée Reclus: Géographie universelle V 299.

Gud, som han har med en Datter af Floden Borysthenes (Dnjepr). Allerede her altsaa den Personliggjørelse af Floderne, som er saa hyppig i de oldslaviske Heltesange. Men end mere overrasker dog Ligheden mellem Mythen om hin Kola-xais, Stamfaderens yngste Søn, Plovjernsfyrsten, og Bylinernes (Heltedigtenes) Mikula, Bondesønnen. Herodot fortæller, at medens Kola-xais og hans Brødre regjerede, faldt en Plov, et Aag, en Oxe og en Skaal, altsammen af Guld, ned i Skythien fra Himlen. Da de ældste Brødre en efter den anden nærmede sig. bleve de brændte af Guldet og tilbagedrevne af det luende Guld. Men da den yngste kom til, sluktes det, hvorfor de overdroge ham det hele Rige. Ogsaa Mikula, Landsbybarnet, Agerdyrker-Helten har en underfuld Plov. Da Volga, den tapre Kriger, med sin Hird rider fra Sted til Sted for at kræve Skat af de slaviske Byer, hører han pludseligt ude paa Landet Lyden af en Plov. Han hører Træværket knage, Plovjernet skure mod Stenene. Volga og hans Mænd tage da Retning henimod Plovmanden, men ride en hel Dag uden at opdage noget. Dog stadigt klinger i deres Øren Lyden af den fantastiske Plov og Staalets Stød mod Stenene i Furen. Volga rider endnu en Dag uden at opdage Nogen. Som Oreste Miller

har bemærket, udvider Billedet sig ved dette Træk saaledes, at det antager uhyre Forhold. Det bliver som en digterisk Fremstilling af den grænseløse Slette, hvoraf det russiske Land bestaar. Agerdyrkeren drager sin Fure i denne Slette med en saa vidunderlig Kraft, at man i ham kun kan se en guddommelig Arbejder, Repræsentanten og Beskytteren af russisk Agerdyrkning.

Først den tredje Dags Morgen indhenter Volga Landboeren, der med sin vældige Plov gjennempløjer Jorden, opriver Trærødder og løsriver Klippestykker. Han hilser paa ham og lykønsker ham. Mikula fortæller til Gjengjæld, hvorledes han en Dag, da Folk fra Nabobyen kom til ham og afæskede ham Afgift, gav dem alle tilsammen Afgift med sin Stok. Volga opfordrer ham da til at indtræde i hans Hird (Hof, *Drusjina*), Mikula samtykker paa den Betingelse, at en af Volgas Mænd trækker hans Plovjern op af Furen og kaster det ind i en Busk. Men end ikke fem, end ikke ti af hans tapre Mænd formaa at rokke Ploven af Stedet. Da nærmer Mikula sig alene, og med én Haand griber han Ploven og slynger den op i Skyerne, hvorfra den falder ned i en Busk.*)

---

*) A. Rambaud: La Russie épique. S. 39.

Som man ser, er Ploven ogsaa her himmelfalden. Stadigt paany, som de ethnografiske Studier skride frem, have de Lærde Anledning til at beundre den gamle Herodots samvittighedsfulde Paalidelighed.

At læse Ovid efter Herodot er at hensættes femhundred Aar frem i Tiden og fra én Verden til en anden. Men den overciviliserede Romers Klagedigte og Breve fra Pontus er dog en af vore ældste Kilder til Kundskab om, hvorledes de Strækninger, som nutildags ligge ved Ruslands Sydvestgrænse, i Oldtiden vare beboede og beskafne.

Stakkels Ovid! Den Kundskab, vi nu indvinde, er kjøbt med den Ulykke, der rammede ham, en Ulykke saa dyb og fuldstændig, at det er ubegribeligt, man nogensinde har kunnet tale om hans Klager i en henkastende Tone. Ingen Mand i den romerske Literatur har et originalere og kjækkere Talent, og ingen har en grusommere Skjæbne ramt. Det er saa længe før det russiske Riges Dage en formelig Landsforvisning til Sibirien paa Livstid. Den lovløse Dom rammer ham, Roms fineste, sanseligste, mest forkjælede Digternatur, river ham, allerede aldrende, ud af hans Hjemlivs Lykke, bort fra en Hustru, han elsker med den inderligste Ømhed efter to Gange at have været ulykkeligt

gift, bort fra Venners og Beundreres Kreds, bort fra Verdensstaden, som var hans Alt, fra Fædrelandet, ja fra Civilisationen, og fører ham over Sø og salten Vove til den da kjendte Verdens Ende. Man landsætter ham ensom paa et Sted, hvor Luften er ham en Lidelse, hvor han hverken kan taale Drikkevandet eller Kosten, ikke beskytte sig tilstrækkeligt mod Klimatet, ikke finde en Læge, naar han er syg, eller et eneste Menneske, med hvem han kan udvexle Tanker, naar han er rask, hvor Faa forstaa Græsk og Ingen Latin, hvor han maa leve i evig Frygt for Overfald af fjendtlige Stammer, der omsværme Byen og tidt nok bryde ind, og i stadig Uro for Overfald af Borgens Besætning, der er lidet mindre barbarisk, hvor han endelig ikke kan gaa en Gang udenfor Stadens snevre Volde eller eje blot den mindste Stump Have, som han saa bittert savner, fordi der i Byen ingen Haver er, og al personlig Sikkerhed er forbi udenfor, saa Landet milevidt ligger uopdyrket. Naar Vægterne fra Taarnet give Allarmsignal, griber selv han, den forfinede Fremmede, til Vaaben. Kystlandet er beboet af en Blandingsbefolkning af Græker og Geter; de sidste ere i Flertal, og selv de, der tale Græsk, have getisk Udtale deraf. Gjennem Gaderne ride skindklædte Getiske og Sarmatiske

Ryttere i side Benklæder skarevis med langt Skjæg og Haar, der hænger dem ned over Ansigtet, Kniven løst i Skeden, Buen i Haand og Koggeret med de forgiftede Pile raslende paa Ryggen. Ogsaa de fjendtlige Geter bruge kun Pile, som de have dyppet i Gift; de leve kun af Rov, komme paa deres Heste farende med Stormens Hast, lidet skræmmede af Byens tarvelige Mure, og mangen en Gang flyve deres dødbringende Skud ind over Murene, saa Byens Huse er som spækkede med Pile. Lad der være lidt digterisk Overdrivelse i Skildringen af den stadige Livsfare. Der er Elendighed nok tilbage. Og i disse Omgivelser lod Augustus og hans Efterfølger Roms oprindeligste Digter forsmægte Aar ud, Aar ind med stadigt skuffet Haab om at opnaa et mildere Forvisningssted, adskilt fra Alt, hvad han elskede og hang ved, og for en Brøde, som ingen var, for at være kommen under Vejr med en Hofhemmelighed, han aldrig tør nævne, og som er forbleven os ubekjendt. Intet Under at han med sin bløde og frygtsomme Karakter under stadige, ydmyge Smigrerier anraaber den almægtige Landsfader, som har forvist ham, om Naade. Men naar man læser disse Bønner om Forløsning, føler man uvilkaarligt Beundringen stige for de russiske Skribenter, der i vore Dage forviste med

lignende Vilkaarlighed, leve og dø uden at bringe en Bøn eller Klage, endsige en Smiger eller Lovtale over den, som forviste dem, over deres Læber.

Naar man stiller Ovids Elegier tilbage i Boghylden og tager Nestors Krønike ned derfra, er man fulde tusind Aar længere fremme i Tiden.*) Den store Folkevandring har i brede Bølger drevet slaviske Stammer ind over Rusland. Riger ere grundede i Novgorod og Kiev. Sammen med Legender og naive Gisninger om den ældste Tid have vi her en, altsom vi nærme os til Fortællerens Levetid, stedse paalideligere Historie, der standser ved Aaret 1110. Og selv fra en Periode, angaaende hvilken Nestor kun har yderst tvivlsomme Overleveringer at støtte sig til, har han besiddet Traktater og Overenskomster, ægte Dokumenter af den højeste Interesse, som han gjengiver. Han er Ruslands Saxo Gramaticus, men hundred Aar ældre end den danske Munk, og hans Værk har den saa meget højere literære Værdi, som Brugen af Modersmaalet giver.

Hvad der i hans Krønike især fængsler en

---

*) Nestors russiske Krønike, oversat og forklaret af C. W. Smith. Kbhavn 1869.

nordisk Læser er alt det, som forholder sig til Nordboernes Herredømme i Rusland, Varegernes Statsdannen og deres Felttog. I den danske Oversættelse gives der i de lærde Anmærkninger al fornøden Kritik af den gamle Krønike og Belæring om Forskningens nærværende Standpunkt. Meget lærerig er ogsaa den skandinaviske Navneforklaring af Gislason, som slutter sig til Værket.

I historisk og psykologisk Henseende er en Sammenligning mellem Stil og Fremstilling hos Nestor og i de islandske Sagaer af megen Interesse, især hvor Krønike og Saga behandle samme Personer og Begivenheder. En Afhandling af den russiske Lærde Senkovski om de islandske Sagaer i deres Forhold til den russiske Historie, som findes oversat paa Dansk, sætter Tanker i Bevægelse og skjærper Læserens Modtagelighed for Nestors Særegenheder og hans Begrænsning.*) Senkovski sammenligner exempelvis Punkt for Punkt *Eymundar Saga* med de tilsvarende Kapitler (Kap. 48 ff.) hos Nestor. Den ærværdige Munk kommer herved stærkt tilkort. Sagaen er forfattet efter mundtlige Fortællinger af Islændere, som vare Deltagere i de beskrevne Begivenheder og have Øjenvidners

---

*) Annaler for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1847.

Tilforladelighed. Nestor beretter troskyldigt, med mange oratoriske Udsmykninger og andægtige Betragtninger, om Krigsbedrifter, Sejre og Nederlag, angaaende hvilke han kun sidder inde med en utydelig og uforstaaet Tradition. Islænderne have havt politisk Begreb og Evne, desuden Vikingers Forstand paa Taktik og krigeriske Sammenstød. Medens Munken fra Hulekiosteret i Kiev uden Tanke for de materielle Vanskeligheder ved at underholde Tropper i aaben Mark lader Jaroslavs og Svjatopolks Hære staa fulde tre Maaneder overfor hinanden inden Slaget ved Ljubetsch, og medens han paa bibelsk Vis refererer Hærførernes haanende Taler til Fjenden og Troppernes utaalmodige Udtalelser om denne Spot, forkorter Sagaen Tiden fra tre Maaneder til fire Dage, viser hvad Lod og Del Varegernes Høvding Eymund havde i Slaget, skildrer hans Omgaaen af Fjenden, hans Angreb paa denne paa én Gang bagfra og i Fronten, og giver uden alle Opdigtelser, Udsmykninger og fromme Reflexioner et anskueligt Billed — om det end synes, som om Sagaens Forfatter har sammenblandet Fortællinger om to forskjellige Slag (Nestor ved Smith S. 287).

Skarpest føles Forskjellen mellem Klosteraand og Sagastil i Nestors og Sagaens Beretning om Svjatopolks (Burisleifs) afgjørende

Nederlag i Oprøret mod Broderen Jaroslav (Sagaens Jarisleif). Hos Nestor hedder det: «Men imod Aften sejrede Jaroslav, og Svjatopolk tog Flugten. Og da han flyede, kom Djævlen over ham, og hans Knogler bleve slappe, saa han ikke kunde sidde til Hest, og de bare ham i en Bærestol og bragte ham paa Flugten til Berestije. Men han sagde: «Flygter med mig, de forfølge os!» Og hans Tjenere sendte Bud tilbage og sagde: «Se, om der kommer Nogen efter os,» og der var Ingen, som fulgte dem. Og de flygtede videre med ham, og han laa i Sindsforvirring og foer op og sagde: «De komme efter os! iler!» Han kunde ikke holde ud paa ét Sted og flygtede gjennem Ljachland, forfulgt af Guds Vrede, og kom til en Ørken mellem Ljacher og Czecher, og der endte han paa en ynkelig Maade sit Liv. Den Uretfærdige og Ugudelige blev nu efter Fortjeneste, da Dommen kom over ham, efter sin Bortgang fra denne Verden, hisset overgivet til Kvaler. Dette saas tydeligt af den dødelige Plage, som kom over ham og ubarmhjertigt drev ham i Doden, og efter Døden pines han evigt i Lænker. Dette har Gud sat til Advarsel for de russiske Fyrster osv.»

I Sagaen er Tilsnittet mindre theologisk. Der fortælles, hvorledes den praktiske nordiske

Høvding forestiller Jaroslav Nødvendigheden af at lade den oprørske Broder slaa ihjel; «thi der bliver dog aldrig Ende paa denne Ufærd, saa længe I begge leve.» Da Kongen giver det Svar, at han ikke vil opfordre Folk til at angribe hans Broder og saa siden saggive dem, ifald de dræbe ham, fortolker Eymund dette Svar, som det passer ham, drager selvtolvte ud, skjuler sig i en Skov, ved hvis Rand den fjendtlige Hær ligger i Lejr, myrder Kongens Broder og bringer Kongen det afhuggede Hoved: «Se nu til, Herre, om I kjender Hovedet.» — Jaroslav bliver rød. «Denne Daad have vi Normænd øvet, Herre,» siger Eymund, «men lad nu din Broder begrave paa anstændig og hæderlig Vis.» Jaroslav svarer: «I udførte en uoverlagt Handling, Venner, som hviler tungt paa mig. I har dræbt ham, begraver I ham da ogsaa!» Om Fordømmelse af den Faldne selv fra den krænkede Broders Side er her slet ingen Tale. Senkovski er rigtigt opmærksom paa Urimeligheden af at tillægge hin Tids varegisk-russiske Helte den kristne Munks Afsky for Blodgjerninger. Kun Fejghed var i deres Øjne foragtelig; for den troløse og tapre Forbryder havde de en Agtelse, som end ikke fornægtede sig, naar de bar Vaaben imod ham.

Saavel sprogligt som med Hensyn til

Stamme-Ejendommeligheder blev den herskende Krigerkaste af skandinaviske «Russere» hurtigt opslugt af den store slaviske Befolkning, især fordi Varegerne sjældent ægtede andre end indfødte Kvinder. Man finder da i Rusland intet Spor af den nordiske Mythetro. Derimod træffe vi (især i Ruslands eneste nedskrevne Heltedigt) ikke faa Minder om den gammelslaviske Guds- og Naturdyrkelse. Hvad vi kjende til de mythiske Skikkelser er dog lidet. Slaverne have dyrket Himlen under Navnet Svarog. Himlens Sønner vare Dasjbog, Solens (og Rigdommens) Gud [af Dasj = Dag, bog = Gud] og Ildguden Ogonj [indisk: Agni]. Solens Gud havde desuden Navnene: Hors og Volos, der som Apollo var Hjordernes og Digternes Gud. Til Thor svarer som Tordengud Perun. Stribog er Vindenes Gud. Desuden dyrkedes «den fugtige Moder Jord», Foraaret Vesná, og Morana, Dødens og Vinterens Gud. De Dødes Sjæle benævnedes Rusalki. Ved Kristendommens Indførelse bleve i Rusland som overalt de hedenske Skikke og Ceremonier ikke udryddede, men omdøbte og sammensmeltede med de kirkelige Fester. Saaledes traadte f. Ex. den hellige Elias med sin Ildvogn i Stedet for Tordenguden Perun. En Mængde Sange, som det Rusland

over er Skik og Brug at synge paa forskjellige Aarsdage have en mythisk Oprindelse.*)

Men en ganske anderledes rigtstrømmende og værdifuld Kilde til Kundskab om gammelslavisk Aandsliv foreligger i vore Dage i de først i dette Aarhundrede samlede og udgivne Byliner, det vil sige: gammelrussiske Heltedigte. I 1804 udkom den første Samling af dem, dannet af Sange, man havde optegnet blandt Jernværksarbejderne i Guvernementet Perm; i 1818 udgaves Samlingen paany med 60 Numre istedenfor 25. Saa erfarede man, at et stort Antal Heltesange vare i Omløb mellem Bønderne i det nordlige Rusland. Fra 1852—56 udgav Sreznevski Byliner, som bleve sungne i disse nordlige Guvernementer; dog var det først fra 1859 af, at Rybnikovs Forskninger i Egnene om Onéga-Søen aabnede Øjnene for, at Rusland besad en uhyre, ubekjendt Nationalliteratur i Folkepoesiens Form, som man blot behøvede at opsamle fra Folkets Læber. Isolertheden i det haarde Klima omkring Onéga-Søen, Indbyggernes simple Levevis og naive Tænkemaade, Overtroen og Uvidenheden, Mangelen paa Evne til at læse og skrive, havde gjort disse Egne

---

*) Se Alex. v. Reinholdt: Geschichte der russischen Litteratur. Første Bog.

til en Art mundtligt Island for slavisk Oldpoesi. Rybnikov blev fulgt af Hilferding, der i de samme vilde Landskaber indsamlede mere end trehundrede nye Sange eller nye Varianter. Hertil kommer en af Kirievski udgivet Digtkrans, sammensanket fra næsten alle Punkter i Store-Rusland og Sibirien. Og i alle disse Sange optræde de samme Personer, forekomme de samme Eventyr og findes samme poetiske Vendinger.

De ypperste og fleste af disse Digtninge dreje sig om de slaviske Landes ældste Minder og ordne sig i to Hovedkredse, Kiev-Kredsen og Novgorod-Kredsen. Undertiden pege de lige tilbage til det hedenske Rusland og den ældste ariske Mythologi, som ligger bag de slaviske Religioner. Saaledes frembyde de Sammenligningspunkter endog med Indiens hellige Bøger og end flere og for en nordisk Læser interessantere med Edda og de skandinaviske Gudesagn.

Det er lykkedes Maikov at bestemme Tidsalderen for Digtningen af den betydningsfuldeste Sangkreds, Vladímir-Cyklen, hvis Midtpunkt er Kiev, som det 11te til 12te Aarhundrede. Han har eftervist, at der i alle disse Digte ikke kjendes andet Rusland end det, som ligger om Dnjepr. Hovedbyen er Kiev; om Moskvá er

aldrig Tale. De underordnede Stæder ere Tschernigov, Galitsch, Murom, Smolensk osv. Bylinernes Rusland er allerede omvendt til Kristendommen og lyder én Fyrste, men ligger i stadig Kamp med Nomader i Syd og Øst. Vi befinde os i Tidsrummet mellem Orthodoxiens Indførelse og Tartarherredømmet. Nærmere Bestemmelser giver den Omstændighed, at der i den tyske «Otnit» fra det 12te Aarhundrede nævnes en «Ilias fra Riuzen», øjensynligt den russiske Nationalhelt Ilia fra Murom, og at der ligeledes i den islandske Thidreksaga fra det 13de Aarhundrede, som er komponeret efter sachsiske Sange eller Traditioner fra det 12te, tales om en russisk Kong Vladímir og hans Broder Jarl Ilia fra Grækenland, det vil sige Rusland.*)

Nu og da støder man, som allerede antydet, i Bylinerne af Kiev-Kredsen paa Træk, der gjenkalde nordiske Myther og Folkesagn. Saaledes hedder det om Sviatogor, en af de ældste Helteskikkelser, en Titan med overjordiske Kræfter, der undertiden blandes sammen med Bibelens Samson, at da han en Dag laa udstrakt paa et Bjerg, vilde Ilia fra Murom,

*) A. v. Reinholdt: Anf. Værk S. 49. Rambaud: La Russie épique. S. 155.

Nationalhelten, Bondesønnen, i hvem Sagnfiguren Mikula synes gjenfødt, udfordre Kjæmpen til Tvekamp. Men Ilia's frygteligste Kølleslag formaa neppe at vække Sviatogor af hans Drømmeri. Han tror, det er Smaasten, som falde ned paa ham. Ved det tredje Slag siger han til Ilia: «Du er stærk mellem Menneskene; forbliv stærk mellem dem; med mig kan du ikke maale dig. Jorden kunde ikke bære mig. Saa lagde jeg mig paa dette Bjerg.» Hvem minder det ikke om Scenen mellem Thor og Jætten, der under Gudens voldsomste Hammerslag tror sig ramt af et faldende Blad eller Agern!

Ogsaa et andet Æventyr minder om Thor og Utgardeloke. Det er Fortællingen om, hvorledes Ilia forsvinder i den sovende Sviatogors Lomme. (Dennes Hustru skjuler ham der for Kjæmpens Vrede.) Ganske saadan opholder Thor sig en hel Nat i Skrymers Handske. Baade Ilia og Thor ere her Lynet, der længe dølger sig i Skyen, og meget betegnende slaar Thor strax efter sin Udtræden af Handsken med sin Hammer Jætten i Hovedet, for at Blodet skal sprudle ud.

Ilia kjæmper bl. A. ogsaa med Roveren Soloveï, der spærrer ham Vejen til Solfyrstens Borg. Denne Soloveï har et Fugle-Aasyn og

udstøder et forfærdeligt Fugleskrig, hvis Hvin virker saa hærjende, at Tagene i Vladímirs Paladser styrte sammen. Han er da en Uvejrets eller Stormens Aand, og minder ved sin Fugleskikkelse om hin Jætte i Ørneham, der i Vafthrudnismál, siddende ved Himlens Ende, med sine Ørnevingers Slag sætter Vindene i Bevægelse, eller om Jætten Thiasse, som i Ørneham bortfører, skjuler og senere forfølger Ydun, indtil han finder sin Død i det Baal, der tændes for ham bag Asgaards Mur. Fugleskikkelserne ere overalt Stormenes og Uvejrets Symboler.

Endnu et lille Træk af Ilias Kamp med Soloveï gjenkalder et nordisk Sagn. Som Ilia i Soloveï's Rede finder Guld og Sølv i Masse, saaledes finder Sigurd under Dragen Fafner det røde Guld. Det er et og samme Symbol paa de lysende Straaler, som den mørke Sky skjuler under eller bag sig.

Iblandt Sviatogors Eventyr er der dernæst et, som i høj Grad minder om Thors, da Jætten kogler med ham og lader ham drikke af Hornet, hvis Spids staar i Havet, løfte en Kat, som er Midgaardsormen, og brydes med en gammel Kvinde, som er Ælde. Da Kjæmpen Sviatogor en Dag rider over Steppen, træffer han en gammel Mand, som beder ham hjælpe ham hans Sæk paa Ryggen. Helten vil hæve Sækken med Enden

af sin Pisk, med Enden af sin Finger, med sin stærke Haand — han formaar det ikke. Saa springer han af Hesten og prøver med begge Hænder, med umaadelig Anstrengelse at løfte den saa tunge Sæk, mens Sveden løber ned over hans Pande. Han tror tilsidst at have løftet den til sine Knæ; men det er ham selv, der indtil Knæerne er sunket ned i Jorden. — I den lille Sæk havde Gud lagt hele Jordens Tyngde.

Et betegnende Træk, der minder om et af vore Folkesagn, forekommer endelig hvor Sviatogor og Ilia, efter at have sluttet Fostbroderskab, tilsammen besøge Sviatogors gamle Fader. Den Gamle er blind og tilsyneladende magtesløs. Han beder om at maatte trykke Ilia's Haand for at erfare, om de russiske *Bogatyrer* (det er Benævnelsen paa de nationale Helte) endnu have stærke Lemmer og varmt Blod. Paa et Vink af Vennen griber Ilia en uhyre Jernstang, gløder den i Ilden og rækker Oldingen den. «Godt!» siger han til den unge Helt, «jeg føler, at du har en kraftig Haand og hedt Blod.» — Man ser, det er Historien om Holger Danske og Bonden.*)

Af alle disse Bylinernernes Heroer er Ingen

---

*) Rambaud: La Russie épique. S. 41. 50. 111 ff.

mere ejendommelig og typisk end denne Ilia fra Murom. Han hører til den Cyklus, der til Midtpunkt har Vladímir, *den smukke Sol*, men han behandles som Bondesøn af Digterne med endnu mere Sympathi end Fyrsten. Man kan i alle Ruslands episke Digtninge spore formelige geologiske Lag; man mærker mere eller mindre tydeligt, hvorledes visse Naturforestillinger, der ere fælles for alle ariske Folk, omtrent ved det ellevte Aarhundrede begynde at faa et stedse bestemtere slavisk Præg. De mythiske Helte, der først ere som andre Landes, som det gamle Nordens f. Ex., blive afgjort russiske og afgjort græsk-orthodoxe. De fødes i en bestemt russisk By, de slaas paa en bestemt russisk Mark. De himmelske Bjerge, Floder og Have, der i det ældste mythiske Sprog betød Skyer, Regn og Luft, blive til russiske Bjerge som Urál, russiske Floder som Dnjepr og russiske Have som den Kaspiske Sø. Saaledes se vi ogsaa Ilia individualiseres. Det fortælles om ham, at han, før han optræder som *Bogatyr*, sidder 30 Aar (det stadige Udtryk for en meget lang Tid) ubevægelig og lam. Saa kalde to himmelske Oldinge, der ankomme til Murom, ham op fra hans Dødssøvn. Forgjæves svarer han, at han hverken kan røre Haand eller Fod. Da de atter kalde ad ham, formaar han at rejse sig

og aabne Døren for dem. De give ham en Styrkedrik, og han føler pludseligt en uhyre Kraft gjennemrisle hans Lemmer. — Her er Ilia øjensynligt ét med Naturen selv, der vækkes af den lange Vintersøvn.

Ilia er da nu vakt til Daad, og hans første Daad er at opdyrke den russiske Grund og Jord; med overnaturlig Styrke river han en hel Egeskov op og forvandler den til Agerland. Derefter drager han ud for som fri Bonde, som en Markens Helt at forsvare denne russiske Jord mod Uhyrer, Røvere og Hedninger. Vi have set, hvorledes han under disse Kampe optræder som Tordenguden. Han skyder med sin Bue en Pil mod en Eg, og Egen splintres ganske som af Lynet; han svinger Køllen som Perun, Hammeren som Thor.

Men saa se vi ham som sand russisk Helt rejse fra Murom til Tschernigov at befri Landet fra Røveren, som udsugede det, se ham afslaa den Pengesum og den Herskermagt, som Tschernigovs Musjiker ville tildele ham og ile til Kiev til Vladímir at hjælpe den nationale Fyrste mod hans mange Fjender. Og han bliver Høvding, *Ataman*, over Vladímirs Kjæmper. I nogle Byliner udvikler han sig her ganske overensstemmende med det folkelige Ideal. Da Vladímir en Dag tilføjer ham en Krænkelse, mør-

banker han hans Mænd, løber ned i Gaarden, nedskyder Guldteglene fra Paladsets Tag og Guldkorsene fra Kirkernes, og beværter for alt dette Guld Egnens samtlige Musjiker og Stoddere med et Gilde, hvor Mjød og Brændevin flyder. I andre Byliner bliver han miskjendt af Vladímir, fordi han bagvaskes for Fyrsten af Bojarerne ved hans Hof, og kastes i Fængsel for at dø af Sult. Der tilbringer han tre Aar, hemmeligt ernæret af Vladímirs unge Datter. Da Kiev saa angribes af en uhyre tartarisk Hær og Ilia bittert savnes, finder Vladímir, ledet af Datterens Raad, i det underjordiske Fængsel Helten, «den gamle Kosak», der sidder ved et simpelt Bord og læser i Evangeliebogen. Paa Knæ anraaber Vladímir her om Hjælp ikke for sig selv, men for den hellige Jomfrus Kirker og for Enkerne og de Forældreløse i det hellige Rusland. Da aabenbarer Ilia sig som den kristne Ridder, der beskytter de Forsvarsløse, og hvem Kirkerne ligge paa Hjerte. Ja han rejser lige til Konstantinopel (Czarigrad) og befrier Czaren der fra en hedensk Hær.

Ejendommeligt russisk er det nu, at før denne store Krigshelt drager ud i den vide Verden, aflægger han det Løfte, at han aldrig vil besudle sine Hænder med Blod. De faa Træk af Vildhed, der forekomme i hans Hi-

storie, ere øjensynligt mythiske Elementer, som hvor han dræber Røveren Soloveï og senere den forfærdelige Amazone eller *Polenitsa*, der tilsidst viser sig at være hans Datter, begge ved at rive dem i smaa Stykker og udbrede disse paa Jorden for at frugtbargjøre den. Ellers udøver han alle sine Bedrifter med største Sindsro, og naar han ringeagter Faren, ynder han at spøge i spotske Vittigheder ganske paa den russiske Bondes Manér. Som en brav Bondesøn begynder han med at hjælpe sine gamle Forældre, allevegne tvinger han som ved Vladímirs Bord de Fornemme til at vige Pladsen for de Ringe. Som en ægte Musjik drikker han undertiden vel stærkt og sover vel dybt Rusen ud; men han er til Yderlighed frimodig overfor sin Fyrste, og da denne har taget ham det ilde op og har straffet ham grusomt derfor, er han rede til at glemme Forurettelsen, saasnart han hører, det gjælder de Forsvarsløses Sag. Han praler aldrig af sine Sejre, ønsker at hans Hæder maa falde tilbage paa Rusland, og i sin Sky for at faa blodige Hænder skaaner han sine Fjender, hvor han kan, og frigiver Fangne.

Et meget mærkværdigt Træk af russisk Indbildningskraft er dette, at en bekjendt Bylin med Titlen «Hvorfor der ikke mere gives Helte

i det hellige Rusland» for at forøge Indtrykket af den Magt, der er i denne Nationalhelt, lader Ilia fra Murom være stærkere end Skjæbnen selv, som dette Folk ellers saa taaligt underkaster sig, og som betvinger alle de øvrige Helte.

Ilia var bleven fulde 350 Aar gammel, men hans Kræfter mere usvækkede end Stærkodders som Olding, da han en Dag paa sit Ridt gjennem en Skovegn paa en Klippe læste den Indskrift: «Drager man til Højre, bliver man rig, drager man ad Midtervejen, bliver man gift, drager man til Venstre, bliver man dræbt.» Den gamle Kosak, som han her kaldes, tænker efter og finder, at det hverken passer for hans Alder nu at søge Rigdom eller Giftermaal. Det er sømmeligere for ham at ride ad den Vej, ad hvilken man finder Døden. Efter et kortvarigt Ridt støder han paa en Røverbande, men splitter den ad, vender tilbage og skriver paa Klippen: «Jeg er redet til Venstre og blev ikke dræbt.» Ad Midtervejen kommer han saa til et prægtigt Slot. En blændende dejlig Kongedatter beværter ham først, opfordrer ham saa til at dele hendes Leje paa en Seng af Silke og Edderdun. Men den gamle Helt aner Uraad, erklærer, at det i hans Land er Skik, at Kvinderne lægge sig først,

griber Prinsessen i hendes Belte og kaster hende paa Sengen, som da styrter ned i Paladsets Kjælder. Han befrier de fyrretyve Fyrster, hun har holdt fangne der, lader Troldkvinden radbrække og skriver anden Gang paa Vejviseren ved Korsvejen: «Jeg red ad Midtervejen og blev ikke gift». Ad Vejen til Højre finder han endelig et Jernkors og under det en stor Skat. Han deler den i tre Dele og bygger tre Kirker for Guldet: en for den barmhjertige Frelser, en for St. Nikolaj fra Mosjaisk og en for den tapre St. Georg, kan da med Rette skrive paa Klippen: «Jeg drog til Højre og blev ikke rig».

Af denne Bylin kan man maaské bedst lære, med hvilken Vælde den russiske Indbildningskraft har følt Trang til at udruste Helten. Det mest paafaldende Karaktertræk hos ham er dog det, at han, hvor han med Selvopofrelse griber ind, aldrig som Vestens Helte gjør dette af feudal Hengivenhed for sin Fyrste eller af Pligtfølelse mod ham, end mindre som de nordiske Heroer af Ærgjerrighed, men af højmodig Ømhed for de Umyndige og Forladte eller for at skjærme Landet og dets Religion. Det er det almene Vel, ikke Fyrstens Lykke eller hans egen Ære, som ligger ham paa Hjerte. Medens Achilles aldrig tilgiver Agamemnon den Forurettelse, han af Kongen har

lidt, glemmer Ilia paa Stedet, hvad Vladímir har forbrudt imod ham. Derfor søge russiske Lærde som Oreste Miller at fremdrage som afgjørende betydningsfuld Ilias Pligtfølelse overfor Fællesskabets Idé, der jo for Slavofilerne er den russiske Grundidé. Man ser i Ilia's Ligegyldighed overfor det blot Personlige men Redebonhed til at tjene den fælles Sag et Symbol paa den russiske Aands oprindelige Hang til Fællesskab i Familie, Kommune og Stat.*)

Dog foruden denne episke Folkedigtning besidder den russiske Literatur i «Sangen om Igors Hærtog» et gammelt Kunstepos af meget høj Rang, svarende til hvad «La Chanson de Roland» er for det franske og «Niebelungenlied» for det tyske Folk, men som rigtignok har den i tyske Øjne betydelige Mangel at være langt kortere.

Digtet er frembragt ganske kort Tid efter den Begivenhed, det meddeler: det Krigstog, som Igor Svjatslavitsch, en af Fyrsterne fra Novgorod-Sjeversk, i Aaret 1185 foretog imod de hedenske Polovtser, et Nomadefolk af tyr-

---

*) Rambaud: Anf. Værk 62, 113. A. v. Reinholdt: Anf. Værk S. 69. Hos Reinholdt finder man Brudstykker af Bylinerne om Ilia fra Murom oversatte i Originalens Versemaal.

kisk-finsk Æt, der boede ved Bredderne af Don og stadigt overfaldt de sorgløse Russere. Igor var en Fætter til Storfyrsten af Kiev, der Aaret forud med andre Fyrster havde draget sejrrigt i Felten mod Polovtserne. Nu ønskede han paa sin Side at indlægge sig Ære og drog derfor ud med sin Broder Vsevolod «den vilde Tyr», hvem han inderligt elskede, og sin Søn Vladímir. Men hans Felttog var ulykkeligt; han selv blev taget til Fange og undslap med Nød og Neppe fra Fangenskabet ved Hjælp af en trofast Væbner. Vi have den samme Begivenhed fortalt i den gammelrussiske Krønike af Munken Ipat, en af Nestors Fortsættere, og vi se deraf den ubekjendte Digters Stræben efter at holde sig til den historiske Sandhed. Ganske vist finde vi i «Sangen om Igor» en Mængde Sagn og mythiske Forestillinger sammensmeltede med Hovedhandlingen, medens den Munk, som er Krønikens Forfatter, omhyggeligt har udskilt alle hedenske Udtryk og Elementer, men dog er der i Krøniken en tydeligere Bestræbelse efter at udstyre Heltene med smukke Træk. Da Slaget er tabt, raader man Fyrsterne til at fly. I Krøniken afslaa de det; de ville ikke forlade deres Mænd, deres menige Krigere, men leve eller dø med dem. Digtet har Intet derom. Og da Igor er taget til Fange, vægrer han sig

i Krøniken længe ved at undfly fra Fangenskabet, fordi han har givet Polovtsernes Fyrster sit Ord, indtil endelig Hensynet til det for Fjenden nu saa udsatte Rusland bevæger ham. I Digtet er han strax villig til Flugt.

Naar man i Tankerne sammenligner «Sangen om Igor» med Eddas heroiske Kvad, der dog rimeligvis ere noget ældre i Tid og i ethvert Tilfælde udtrykke en barskere og vildere Form af Folkelivet, saa har den russiske Digtning vel (i Modsætning til Niebelungennôt) det Ujævne og Lyriske i Foredraget tilligemed Forkjærligheden for livlig dramatisk Fremstilling tilfælles med de nordiske Sange, men Grundpræget i det slaviske Heltedigt er dog helt forskjelligt. Dette er for det Første udpræget personligt. Vi kjende ikke Digterens Navn, men hans Væsen staar meget klart for Læseren, rigt som det er paa Begejstring og Pietet. Han taler i sit eget Navn, staar som Enkeltmand inde for sine Ord, har Bevidstheden om en personlig Skrivemaade, der er mindre højtflyvende og fantasirig end de af ham ellers beundrede ældre Seeres og Sangeres Fremstillingsvis. Man føler dernæst, at hans Kjærlighed til Digtekunsten ikke er mindre stærk end hans Beundring for de samtidige Fyrsters Bedrifter. Han er en Enthusiast for Poesi. Det er, som

han udtaler det, hans Agt at frigjøre sig fra den poetiske Overlevering, han vil ikke fra sine Forgjængere laane «de gamle Ord». Af Bylinerne kunne vi se, hvad han hermed har ment. Der findes i dem ganske som i de homeriske Digte en staaende Stab af Tillægsbetegnelser. Bjergene er altid *graa*, Havet altid *blaat*, Solen altid *rød*. Jorden er *vor Moder*, *den fugtige Jord*. Man løber altid paa sine *hurtige* Fødder, tager altid den Anden ved hans *hvide* Haand osv. Den ubekjendte Digter har øjensynligt villet optage saa Lidet af den Art som muligt. Ikke desmindre træffe vi hos ham visse gjenkommende Talemaader, der øjensynligt ere en Arv, som *at drikke Don ud med sin Hjelm*, *at hidse ti Falke paa en Svanehjord*, *at saa Jorden til med Menneskeknogler*, og visse bestandigt tilbagevendende Betegnelser som Vsevolod, *den vilde Tyr*, *Falken* Igor og hans Søn *Falkeungen* m. fl.

Som Menneske er Digteren af *Igors Hærtog* langt blødere i sin Følelse end Forfatteren til selv de mildeste af Eddas Heltedigte, Sangene om Helge. Den Stil, i hvilken hos ham Jaroslávna udtaler sin Længsel efter den i Krigen fraværende Igor og sin Frygt for den Elskedes Liv, staar Ingeborgs saa smægtende Klage hos Tegnér nærmere, end den staar Sig-

runs Savn af Helge i Edda. Og en ganske særegen Tiltrækning faar det hele Følelses- og Naturliv, som den navnløse Digter udbreder for os, ved den storladne Barnlighed, med hvilken Samlivet mellem Mennesket og Naturen er opfattet og skildret. Hele Naturen ængstes, da Igor tiltræder sit ulykkelige Ridt til Don: Solen formørkes, Natten stønner, Dyrene hyle i Forudfølelsen af den truende Fare. Baade Jaroslávna og Igor paa deres Side tiltale Vinde og Floder som vare de Mennesker, ja give dem Titel og hædrende Ord saa ligefrem, som det et Par Tusind Aar forinden sker i Iliaden. Og Floden Donjez giver Igor Svar. Den levende Naturalisme, Overførelsen af menneskelige Egenskaber og Følelser paa Naturen er her saa fremtrædende, at den fornemmes som særtegnende Digterens sjælfulde, personlige Naivetet.

Højst ejendommelig for dette Epos og dets Ophavsmand er endelig den Fædrelandskjærlighed, som udgjør dets Grundstemning og ledende Motiv, en Kjærlighed til det russiske Land, som bryder frem ikke blot i Sorgen over de hedenske Polovtsers Triumf, men endnu langt heftigere i Harmen og Klagerne over den Uenighed mellem de russiske Fyrster, som efter hin store Tids Ophør sønderriver Landet i

Borgerkrig. Da Nederlaget er lidt, udbryder Sangeren:

Græsset bøjed sig af Kval. Af Kummer nejed Træets Krone sig til Jorden. Thi allerede var kommen, Brødre!, den glædesløse Tid, da der var øde om Magten, og da Uretten bredte sig i Dasjbogs Ætlinges Rækker [i Fyrstemagten]. Stilfærdigt som en ung Pige skred den ind i vort Land, og som med Svanevinger plaskede den paa Dons og det blaa Havs Vande. Den vakte Ulykkens Stunder. Da ophørte Fyrsternes Kampe mod Hedningerne; Broder sagde til Broder: «Dette er mit, dog ogsaa hint er mit», og Fyrsterne begyndte at sige om det Smaa: «Dette er stort!». Men Hedningerne faldt fra alle Sider med Sejr ind i det russiske Land.

En dygtig Slagmaler er den gamle Poet. Ved Siden af forskjønnende Træk, som de ogsaa forekomme i vore Kjæmpeviser, staa hos ham talrige oplevede og sete, f. Ex.:

«Russerne omgjærdede den vide Mark med deres purpurfarvede Skjolde, søgte Hæder for sig og Ry for Fyrsterne. Ved Morgengry om Fredagen søndertraadte de Polovtsernes hedenske Hær, rev de smukke Polovtserpiger bort med sig, og med dem Guld og Slør og kostbare Fløjelsklædebon Med Fjendernes Baand og Kapper og Pelse og alskøns Pynt begyndte de at lægge Bro over Pytter og Sumpe. Men de røde Standarter, den hvide Fane og Lansen med Sølvspids tilfaldt den tapre Svjatslavitsch.»

Eller man læse Skildringen af Slaget den følgende Dag:

«Dagen derpaa forkyndte meget tidligt blodrød Morgendæmring Lyset. Fra Havet droge sorte Skyer; de

vilde bedække fire Sole [de fire russiske Hærførere], og i dem skjælvede blaa Lyn. Det blev en heftig Torden. Pilene fore tæt som en Regn fra den store Don. Da splintredes Lanser; da sloge Sablerne mod Polovtsernes Hjælme ved Floden, ved Kajála, nær den store Don. O russiske Land! du beskjærmes dog! Men se Vindene, Stribogs Afkom, de puste et Hav af Pile mod Igors tapre Krigere. Jorden bæver, sørgmodigt rinde Floderne; af Støv er Marken dækket, Fanerne bruse, Polovtserne komme fra Don og fra Havet, og fra alle Sider omringe de den russiske Hær; Djævlens Bjørn omringe skrigende Valpladsen; dog de tapre Russere hegne den med deres purpurfarvede Skjolde.»

Men Digtets Perle er Jaroslávnas Klage og Igors Flugt:

«Lyt, Jaroslávnas Stemme! Som en Gjøg klager hun aarle ensomt: Jeg vil flyve, siger hun, som en Gjøg over Donau, vil dykke mine Bæverskindsærmer i Kajálafioden, vil tørre Fyrstens blodige Vunder paa hans stivnede Legem. — Jaroslávna græder aarle i Putivl paa Muren, og hun taler saadan: O Vind, du mægtige Vind, hvorfor, Herre!, stormer du saa stærkt, hvorfor fører du Chanens Pile paa dine lette Vinger mod min Elskedes Mænd? Var det dig ikke nok at puste Bølgebjerge frem under Skyerne, da du gyngede Skibene paa det blaa Hav? Hvorfor, Herre, vifter dit Aandepust over Steppens Græs min Glæde bort? — Jaroslávna græder aarle i Putivl paa Muren, og saadan taler hun: O Dnjepr, du navnkundige! du har gjennembrudt Klipper i Polovtsernes Land, har vugget Svjatlavs Skibe mod Kobjaks [Polovtserfyrstens] Skarer — Herre, bring du mig min Elskede tilbage, at jeg ikke mere om Morgenen skal sende ham mine Taarer over Havet! — Jaroslávna græder i Putivl paa Muren, og saadan taler hun: Du klare

og tre Gange klare Sol! For alle er du varm og smuk. Hvorfor, Herre, retter du dine brændende Straaler paa min Elskedes Mænd? Hvorfor har du i den vandløse Ørk tørret deres Buer sammen i deres Hænder, hvorfor har du martret dem med Tørst, saa Koggeret blev tungt paa deres Ryg?

Henimod Midnat bliver Havet uroligt: Hvirvler løfte sig blandt Taagerne; Gud viser Fyrst Igor en Vej ud af Polovtsernes Land til det russiske Land, til hans Faders gyldne Trone. Aftenrøden er slukt; sover Igor? Nej, han vaager, han maaler i sin Tanke Sletterne fra den store Don til den lille Donjez. Lyt! Lyden af hans Hest ved Midnat — Ovlur piber hinsides Floden, giver Fyrsten Underretning: Igor skal ikke blive længer! — Jorden drøner. Græsset hvisler. Polovtsernes Vagter nærme sig Da springer Fyrst Igor op, som en Væsel i Sivet; som en hvid Dukand springer han i Vandet. Han kaster sig paa sin hurtige Hest; sidenhen springer han atter af den: og som en Ulv med lette Fjed iler han til Donjez's Enge; flyver som en Falk i Taagen, dræbende Gæs og Svaner til sine Maaltider, Morgen, Middag og Aften. Medens Fyrst Igor flyver som en Falk, render Ovlur lig en Ulv, begge dryppende af den kolde Dug i Steppens Græs. Thi deres hurtige Heste have de sprængt.

Donjez sagde: «Fyrst Igor! Ikke ringe Hæder har du nu, og Kontschak ikke ringe Harme, og det russiske Land ikke ringe Glæde. — Igor svarer: O Donjez! Ikke ringe Hæder har du nu, du som vuggede Fyrsten paa dine Bølger, redte ham Seng paa det grønne Græs ved dine sølverne Bredder og dækkede ham til med varme Taager i Skyggen af grønne Træer; du, som lod ham bevogte af Dukanden paa Vandet, af Maagen paa Strømmene, af Vildanden i Luften! — Ikke saadan, sagde han, er Stugnafloden, hvis Strøm er saa farefuld, naar den har slugt frem-

mede Bække, og som har brudt vore Barker mod Trærødderne paa sin Strand. Ikke heller Dnjepr er saadan. Den stødte vor unge Fyrste Rostislav tilbage fra sine mørke Bredder. Rostislavs Moder græder nu over den unge Fyrste. Blomsterne visne, hentærede af Sorg; af Kummer nejer Træet sin Krone mod Jorden! —*)

Man vil af disse Prøver kunne danne sig en Forestilling om det russiske Heltedigts Stil og Tone. Man ser, den er meget forskjellig fra den i de heroiske Edda-Digte. Dette skrevne Epos staar i russisk Literatur alene. Det adskiller sig fra Bylinerne af Kiev-Kredsen ved sin rent historiske Karakter, idet ingen af dets Hovedpersoner ere Halvguder, men alle de optrædende Helte ere Mennesker, som sejre eller lide paa rent menneskelig Maade. Dette Epos er dernæst karakteristisk ved sit aristokratiske Kulturpræg, idet det øjensynligt er digtet med det Formaal for Øje, som de gamle nordiske Draper, at synges for en fyrstelig Hird. Det forherliger derfor ikke det brede Folk i en

---

*) Wenceslaw Hanka: Igor Swatslawitsch. Prag 1821 (Text, bøhmisk og tysk Oversættelse). Wolfsohn: Die schönwissenschaftliche Litteratur der Russen. Leipzig 1843 S. 182—226 (den bedste Oversættelse). Rambaud: Anf. Værk S. 195—223.

folkelig Helteskikkelse, men besynger Høvdinge og Hærførere som de ledende Mænd. Saa fædrelandskjærligt Digtet end er, saa er det dog besjælet af Fyrstevældens og den højeste Dannelses Patriotisme.

II.

Den russiske Nationalliteratur stammer som den danske fra det attende Aarhundrede, er endda lidt yngre. Den grundlægges af Lomonossov en tredive Aar efter at Holberg har grundlagt vor. Men imellem den i Kirkeslavisk forfattede Oldtidsliteratur med de Byliner, der stamme fra Tiden før Tartarherredømmet, og den moderne russiske Bogverden ligger Folkevisen, den korte lyriske Digtning, lillerussisk som storrussisk, rig og tiltrækkende ved sin Ømhed og sit Vemod.

Lillerussiske og storrussiske Folkeviser, digtede hver i sin Dialekt, sungne af stærkt forskjellige Befolkninger, tilhøre i Grunden to forskjellige Literaturer, af hvilke den ene i den nyere Tid ved despotiske Magtbud er bleven undertrykt; men trods Forskjellighederne frembyde de to Grupper saa mange Lighedspunkter, at de stemme Sindet paa beslægtet Maade.

De lillerussiske Viser dreje sig udelukkende om den kosakkiske Befolknings Liv i ældre og nyere Tider. Ukraines Stepper er Skuepladsen for dette Liv, men iøvrigt følge Viserne Kosakken paa alle hans dristige Farter bort fra Hjemmet Aarhundreder igjennem. De give Billede paa Billede af Farerne ved det krigeriske Liv paa Hesteryg i evig Kamp mod Fjender i Øst og Vest. Den saarede Kosaks Dødsstund i fremmed Land under Længsel efter Hjemmet; Liget, hvis Ansigt vædes af den kolde Regn og hvis Øjne Rovfuglene hakke ud; Kosakpigens Klage, naar der pibes til Afmarsch, og den Elskede rider bort; hendes brændende Savn af ham, der er borte paa Krigstog i fremmed Land; den gamle Kosaks Klage over den svundne Ungdom; den unge Kosaks Selvtillid og Fortrøstning til Sejren; Elskendes Sorg over Sladderen omkring dem og Vanæren, som de, der ville adskille dem, kaste paa den forelskede Pige — alt dette i korte lyriske Digtninge, forskjellige fra den mere fortællende kosakkiske *Duma*, som gjerne skildrer en bestemt historisk Personlighed eller Bedrift.*)

---

*) Smlgn. Fr. Bodenstedt: Die poetische Ukraine, Sammlung kleinrussischer Volkslieder. Se G. Brandes: Indtryk fra Polen 220, 227.

De storrussiske Viser ere af flere Arter, dels de mere stereotype Bryllups- og Julesange, dels de saakaldte Forvovne Mænds Sange ɔ: Røveres, Dødsdømtes halvt rørende, halvt humoristiske, altid ydmyge Viser, som aabne Perspektivet til Galgen og forsaavidt have en vis Lighed med adskillige Digte af François Villon, dels endelig den store Hovedmasse af egentlige Folkeviser, der næsten alle dreje sig om Elskovs Savn og Sorger.*)

I to Hovedpunkter stemme lillerussiske og storrussiske Folkeviser overens: i den ved Samlivet med Naturen og en poetisk Naturopfattelse fremkaldte stadige Paralleliseren af et Naturskue med en sjælelig Tilstand, og i Rigdommen paa Udtryk for de forskjelligste Stemninger og Afskygninger af en Kjærlighed, ved hvis mangeartede Sorger der dvæles med usigeligt Vemod.

Naturparallelen er af denne Art:

Lillerussisk: En Humleranke alene i Haven — slynged sig ned mod Jorden. — En ung lille Pige blandt Menneskene — græd ganske bitterligt. — O, grønne, blomstrende Humle, sig — hvorfor ranker du ikke dig opad? — O, kjære, unge Pige, hvorfor — sørger du over din Skjæbne? osv.

---

*) Se Digtene hos Wolfsohn: Die schönwissenschaftliche Litteratur der Russen 227—272.

Storrussisk: Mellem to Bjerge, to høje Bjerge — voxed et slankt, hvidt Birketræ op — et slankt Birketræ, et grenet, — hvor Solen ikke varmed det, og ikke Maanen eller Stjernemængden strøede deres Lys, — hvor kun heftige Regnskyl traf det, — hvor kun Blæsten rusked i det. — Saadan mellem vore Naboer — voxed en smuk lille Pige op — prist for sin Skjønhed og Nethed — sin Slankhed og Rundhed og Liflighed, osv.

Hvad Rigdommen paa Udtryk for Kjærlighed angaar, da kan det betragtes som videnskabeligt godtgjort, at af alle levende og døde Sprog er intet saa rigt paa Udtryk derfor som det russiske Sprog i begge dets Dialekter. Filologen Carl Abel har skrevet en Afhandling, som giver et levende Indtryk af det russiske Tungemaals Ejendommelighed paa dette Punkt. (The conception of love in some ancient and modern languages). Til Udtryk for Kjærligheden som ren Følelse, som uvilkaarlig Tiltrækning har man Ordet *lubov* med Verbet *lubity* og Adjektiverne *lubesni*, *lubimi*, *luboi*, *lub* (elsket paa Grund af Fortrin, af vilkaarligt Valg, af Smag, af Interesse), dernæst *sasnoba*, som betyder den spirende Elskov med dens søde Frygt og ømme Forhaabninger. *Milost* er den aktive Kjærlighed i uendelige Afskygninger: Begun-

stigelse, Velvilje, Yndest, Naade. *Blagost* er særligt Naaden i al dens Godhed, Varme og Uudtømmelighed. Sprogstudiet viser, at medens Kjærligheden hos Romerne især var Kjærlighed til Slægten, til de Nærstaaende og opfattet som Pligt, hos Hebræerne Kjærlighed til hele Stammen og paa Folkets Højeste til hele Menneskeheden, opfattet som Religion — er den russiske Følelse efter Ordenes Afledning kjærtegnende og yndefuld, helt og holdent et Naturinstinkt, langt mindre bevidst, betænksom og paalidelig, altid helt uvilkaarlig.

Den russiske Kjærligheds Domæne, det er det ømme Smigreri, som ytrer sig i de utallige kjærtegnende Formindskelsesord. Af *Lubov*, Kjærlighed, som kvindeligt Navn, danner Menigmand f. Ex. Navnene Luba, Lubka, Lubkascha, Lubaschenka, Lubaschetschka, Lubotschka, Lubutschka, Lubuschenka, Lubuschetschka, Lubonka og endnu flere Navne, hvert med sin forskjellige Nuance af Ømhed og Kjæleri. Og saa mangfoldige som de sproglige Udtryk for Kjærligheds-Følelser og Stemninger ere, saa mangfoldige ere disse Følelser og Stemninger naturligvis selv.*)

---

*) Se Carl Abel: Linguistic Essays S. 23—78.

Her en kort erotisk Vise, der er typisk:

Du Asketræ, o du grenede! — Naar spirede du, naar voxed du op? — Du Asketræ, o du grenede! — naar stod du i Blomst, og naar modnedes du? —

Jeg spired i Vaar, skjød i Sommer op — jeg blomstred i Vaar, blev i Sommer et Træ. —

Under dig der groer, under dig, du Ask! — ingen Valmueblomst og intet Græs, — der voxer ej Græs, der brænder ej Ild. — Der brænder ej Ild, dog et Hjerte saa hedt. — Dog det Hjerte saa hedt, i en Ynglings Bryst — det brænder, brænder, ja koger som Beg — koger i Savn af min Svanelil — min Svane, min Due, min lille Sjæl — min yndige Due, min Hjertenskjær. —

O du Sjæl, min Sjæl, min skjønne Mø! — I Daggryets Stund, da Morgnen var rød — da den lysende Sol drog paa Himlen op — uden Afsked med Fader og Moder din — uden end én Gang at se din Ven — gik af Livet du ud, gik du bort herfra. —

O I Vinde, I lune Vinde, I! — Lune Vinde I, som vifte mod Høst — I blæse ej her! Jeg behøver jer ej. — Men kom kun du Storm, o du brusende! — Fra de nordlige Egne flyv du kun hid! — Spalt du kun med dit Pust den fugtige Jord — spalt den vide Mark, spalt den brede Mark! — og aabn mig, Storm! aabn mig her min Grav; — Ak og lad mig, lad mig for sidste Gang — tage Afsked her fra min elskte Ven — fra min elskte Ven, fra min Hjertenskjær! — Kun et Taarekys under Graad saa hed! — Da aander jeg ud og hos hende døer.

Naar man fra disse Naturtoner kommer til Lyriken hos Grundlæggeren af den nyere russiske Literatur, da er Overgangen brat, saa brat, at der udfordres et moderne Menneskes

hele levende Interesse for et stort Folks Udviklingshistorie for ikke med Uvilje at lægge Lomonossov bort. Thi han, der tilmed var langt større som Videnskabsmand end som Digter, tilhører i Et og Alt den Smagsretning i det attende Aarhundrede, for hvilken den kunstløse Folkepoesi slet ingen Poesi var, og som saa' Lyrikens Et og Alt i Odestilens spændte Pathos og regelmæssigt kombinerede Kunstform. Den moderne Kunstdigtning rundt om i Landene begynder i det attende Aarhundrede med at fjerne sig saa langt som muligt fra Folkevisen og Alt, hvad dens er, for først ved Aarhundredeskiftet at søge tilbage til Simpelhed, Enfold og Natur.

Lomonossov, hvem Bjelinski har kaldt «den russiske Literaturs Peter den Store», maatte udforme det moderne Ruslands Sprog som Literatursprog helt forfra. Før den petrinske Tidsalder havde man skrevet Kirkeslavisk, efter den blandet Kirkeslavisk med Russisk; Lomonossov, der som Barn havde øst Folkesproget af den reneste Kilde, hørt det, som det klang fra de russiske Fiskeres Læber i Archangel, men som tidligt havde studeret Slavisk i de gamle Kirkebøger, dannede sig med en stor Aands Sikkerhed sit Sprog, skabte den nyere Prosastil og den russiske Metrik og skrev de første klang-

fulde Vers, som paa Russisk existere af nogen navngiven Digter.

Lomonossovs Betydning for Rusland er, som alt berørt, nær beslægtet med Holbergs for Norden. Han har et forbausende mangesidigt Geni, udviklet under en næsten eventyrlig Livsførelse. Michail Wassiljevitsch Lómonossov fødtes 1711 i en Landsby i Guvernementet Archangel. Hans Fader var en livegen Kronbonde, der ernærede sig som Fisker. Faderen tog ham med sig i sin Baad, og fra sit tiende til sit sextende Aar strejfede den opvakte Dreng saaledes hver Sommer om i det hvide Hav og det nordlige Ishav, modtog Indtryk af en stor og vild Natur, prøvede Fattigmands haarde Kamp for Brødet, saa' Saltværker, Klostre, religiøse Forsamlinger, og lærte den russiske Folkekarakter i dens Renhed at kjende hos Omegnens Befolkning. — Han lærer at læse og skrive hos Landsbypræsten, sluger som eneste ham tilgjængelig Læsning et Par gamle kirkelige Værker, erfarer at man maa kunne Latin for at erhverve sig Kundskaber i større Stil, flygter saa, sytten Aar gammel, hjemmefra, løber en halv Snes Mil paa sin Fod efter et Vogntog med frosne Fisk, der drog fra Archangel til Moskvá, bliver sat af paa Torvet dér og ved tilfældig Godhed af en Munk faa Dage efter anbragt i en Klosterskole, som

vel kun optog Sønner af Adelsmænd, men hvor man saa' gjennem Fingre med hans Afstamning. Her og en kort Tid i Kiev er hans Fremskridt i Latin og Græsk, i de slaviske Sprog, i Filosofi, Fysik og Mathematik et Geni's. Da han har udlært i Moskvá som i Kiev, opnaar han den Begunstigelse at blive sendt til Petersburger Akademiet og derfra til Tyskland, hvor han i Marburg hører Filosofen Chr. Wolf, i Freiburg studerer praktisk Metallurgi og Bjergværksvæsen.

Han havde alt i Petersburg forsøgt sig i at skrive Vers, nu prøvede han i Begejstring for den i vore Dage udenfor Tyskland glemte Digter Johann Christian Günther at overføre dennes Versemaal paa det russiske Sprog. Hans første Ode til Kejserinde Anna, en Sejrs-Ode i Anledning af Chotins Erobring, er en nøjagtig Efterligning af et Günthersk Hædersdigt til Prins Eugen. Lomonossov overgaar maaske sit tyske Forbillede i Odeflugt, er iøvrigt paa Odens Omraade hans Ligemand i Svulst, men formaar aldeles ikke som Günther at skrive djærve og frække Vers om sine personlige Oplevelser eller erotiske Tilbøjeligheder.

Ved Aaret 1740 gifter han sig hemmeligt med en fattig Skrædderdatter i Marburg, kommer i Gjæld, flygter, da han trues med Gjælds-

fængsel, hemmeligt fra Byen uden endog at underrette sin Hustru om sin Flugt, og begynder tilfods at tigge sig frem i den Hensigt at naa til Holland. Paa Vejen træffer han en preussisk Hververofficer med Rekruter; denne drikker ham fuld, giver ham Hververpenge og modtager Haandslag af ham. Næste Morgen vaagner Lomonossov i Uniform og er trods alle Bønner og Protester preussisk Kavallerist. Man fører ham til Fæstningen Wesel. Herfra deserterer han, heftigt forfulgt, under Farer og Angster over den westfalske Grænse, og kommer, udgivende sig for en fattig sachsisk Student, til Amsterdam. I Holland tager det russiske Gesandtskab sig af ham og sender ham hjem til Petersburg.

Fra Haag skrev han første Gang efter Flugten til sin Hustru; men i Petersburg, hvor han ikke følte sig i Stand til at ernære hende og det Barn, hun havde født ham, lod han hende to hele Aar uden Efterretninger, indtil hun gjennem den russiske Minister i Haag endelig fik ham opspurgt og med hans Samtykke rejste over til ham.

Fra 1745 af virkede Lomonossov i Petersburg som Professor i Kemi og Experimentalfysik, og fra 1755 af begyndte han at forfægte en Plan til Omorganisation af Videnskabernes

Selskab, i hvilken han bekjæmpede de der hidtil eneraadende Tyskeres Overgreb og, som den russiske Nationalitets lidenskabelige, ja fanatiske Talsmand, snart gjorde sig skyldig i ikke ringere videnskabelige og personlige Overgreb.

Han udfoldede her i Hjemmet sin hele videnskabelige Genialitet. Han var den første russiske Naturforsker, der paa Grundlag af Vesteuropas videnskabelige Resultater, som han for sine Elever foredrog, blev selvstændig Opfinder af Maskiner og Apparater, og selvstændig Opdager af hidtil ukjendte Naturforhold. Den store Mathematiker Euler gav hans Arbejder over Elektricitet, Lys- og Luftfænomener det mest anerkjendende Vidnesbyrd. Euler erklærede offentligt, at «dette talentfulde Menneske geraadede Akademiet og det hele Folk til Ære». I Fysiken har Lomonossov uafhængigt af Franklin opstilt en Lære om Luftelektriciteten og Nordlyset, der paa mange Punkter træffer sammen med Franklins, i andre endog skal naa videre end denne. I Mineralogi er han den første, der har paavist Ravets vegetabilske Oprindelse og Stenkullets Opstaaen af Tørvejord under Indvirkning af underjordiske Gasarter. I Astronomien er han Opdager af Venus-Atmosfæren. Som Kemiker og Geolog udmærkede

han sig endelig ved populariserende Fremstillingsgave.

Hans Studier over russisk Sprog, Literatur og Historie have gjort Epoke. Hans russiske Grammatik har et halvthundred Aar igjennem behersket Undervisningsvæsenet i hans Fødeland. Han har skrevet Bøger om russisk Stil, Rhetorik og Metrik paa samme Tid, som han selv virkede som Digter og Taler. Han er endelig Ruslands første Mosaikmaler. Man har af ham endnu et veltruffet Portræt af Peter den Store og et stort Maleri, forestillende Slaget ved Poltava, udført i Mosaik.

Det er denne geniale Mand, der for første Gang siden det af Czar Peter fremkaldte aandelige og tildels materielle Fremmedherredømmes Indførelse i Rusland gav den gammelrussiske Nationalfølelse et Organ, idet han samtidigt gjorde sig til dens digteriske Talsmand og dens praktiske Forkjæmper — det sidste rigtignok indtil det mest forblindede Fædrelanderi. Hans store Ry i vore Dage, hvor hans Poesier ikke mere læses, beroer paa, at han var Den, der gav det første Stød til at befri det russiske Aandsliv og den da endnu kun dæmrende russiske Videnskabelighed fra det fremmede, særligt det tyske, Aag.

Da Lomonossov fik Indpas i Petersburger-

Akademiet, vare de to fremragende Tyskere Gerhard Müller og A. L. v. Schlözer, der have lagt Grunden til al historisk Forskning i Rusland, de afgjørende Personligheder ved Akademiet, hvor de iøvrigt befandt sig næsten udelukkende i Landsmænds Kreds. Czar Peter, Akademiets Grundlægger, havde ladet Planen dertil udarbejde af Leibnitz og udtrykkeligt bestemt det til «at indføre vestlig Dannelse i Rusland og virke til at Russerne lærte at kjende og vurdere denne og saaledes ophørte at gjælde for Barbarer.» Det var i hans Aand, at kun Akademiets pædagogiske Arbejder tryktes paa Russisk, derimod de rent videnskabelige, som desuden paa Russisk ikke vilde have fundet nogen Læsekreds, bleve udgivne paa Tysk eller Fransk. Men naturligvis kunde dette Forhold, naar først Nationalfølelsen voxede sig stærk, ikke vedblive i Længden.

I 1741 havde Elisabeth ved Hjælp af det indfødte Adelsparti styrtet det Regimente, som Münnich, Ostermann og nogle andre tyskfødte Aristokrater under Anna Leopoldovna havde ført for den mindreaarige Iván VI. Hun havde forvist Münnich og Ostermann, «Tapperhed og Visdom» fra sit Rige, og hyldedes nu overalt som den Personlighed, der skulde hidføre en ny reformatorisk Tidsalder i Rusland, kun med Be-

vægelse i modsat Retning af den, som skyldtes hendes store Fader. Peters sanselige Instinkter havde hun arvet, men intet af hans Geni. Imidlertid blot det, at hun drømte om at gjøre Moskvá paany til Rigets Hovedstad, kun havde indfødte Russere omkring sig og stadigt optraadte som Beskytterinde af den længe tilbagetrængte orthodoxe Gejstlighed, var nok til, at hun almindeligt blev betragtet som Folkets Forløserinde fra det vesteuropæiske Tryk, og særligt af Lomonossov, hvis Lyrik næsten ikke har anden Gjenstand end hende, blev fejret som «den Astræa, der havde tilbageført en Guldalder», «den Moses, der havde ført Rusland ud af den ægyptiske Trældoms Mørke» osv.: under hendes Ledelse skulde Rusland bevise, at det uden fremmede Lærere var istand til at frembringe «dybsindige Platoner og aandsmægtige Newtoner» — en Talemaade, der klinger underligt i Lomonossovs Mund, som selv havde gaaet saa grundigt i Skole udenlands, og som uden de Lærde i Marburg og Freiberg aldrig var naaet i Højde med Europas Aandskultur paa hans Tid.

Hans almindelige Begejstring for Videnskaben er hævet over al Tvivl, men paa det historiske og sproglige Omraade gav den rabbiate Nationalfølelse ham forud Resultaterne i

Hænde. I sine Kampe mod Müller og Schlözer paastaar han f. Ex., at de kun have afledet det russiske Ord *Kniaz* (Fyrste) af det tyske Ord *Knecht* for at nedværdige det russiske Folk og stemple det som en Nation af Trælle. (Kniaz synes beslægtet ikke blot med Knecht, men med det engelske Knight, Ridder, og andre Benævnelser paa højst reputerlige Stænder. Dog er Anatole Leroy-Beaulieus Paralleliseren af Kniaz med *King*, Konge (La Russie I, 214), sikkert vildledende). — En Tale af Müller, der skulde holdes paa Kejserindens Navnedag, «Om den russiske Stammes og Russernavnets skandinaviske Oprindelse» fik Lomonossov undertrykt som krænkende for det russiske Folks Ære og Anseelse. Hans Lidenskabelighed var saa hensynsløs, at han en Dag brød ind i de tyske Professorers Høresale og gav sig til at skrige op og skjælde ud. Da han i den Anledning blev stævnet for Konsistorium, overfusede han alle dettes Medlemmer med saadanne Ukvemsord, at man vægrede sig ved at føre dem til Protokols. Han blev derfor dømt til at straffes med Knut, dog «i Betragtning af sine lærde Fortjenester og fortrinlige Aandsevner» benaadet med en Indskrænkning i Gage.

Det var i hine Dage blevet fastslaaet som Troesartikel, at Peter den Stores Hensigt havde været den at drive den fremmede Kultur ud af

Landet, saa snart den havde gjort sin Tjeneste, og da man nu hævdede, at dens Hverv allerede var tilendebragt, opnaaede man at kunne forherlige ogsaa Peter blandt de store russiske Nationalregenter. Lomonossov sammenligner ham da ogsaa i sine Taler med Gud selv. For Talerens Servilitet overfor Elisabeth, til hvis Yndlinge han hørte, er der selvfølgeligt endnu mindre nogen Grænse.

Lomonossovs lyriske Digte ere først Læredigte, som det gammeldags naive «Om Glassets Nytte», der paa Grund af Forfatterens naturvidenskabelige Indsigt staar noget over det attende Aarhundredes sædvanlige Læredigte af denne Art og snarere minder om beslægtede Poesier af Hans Christian Ørsted, dernæst religiøse Poesier, Betragtninger over Guds Storhed og Lignende i Stil med, hvad hos os Johannes Ewald af den Art har frembragt, endelig lovprisende Hymner til Elisabeth og hendes Mænd, som paa det Højeste minde om Svinget i Victor Hugos første Oder i «Odes et ballades».*)

---

*) Om Lomonossov se Wolfsohn: Anf. Værk 305—340 med udmærkede metriske Oversættelser. Reinholdt: Anf. Værk 304 ff. med Oversættelser af Bellinghausen, og det anonyme Skrift «Aus der Petersburger Gesellschaft. Neue Folge»: Wassily Ostrov und die Akademie der Wissenschaften. S. 194—245.

Det stærkeste Indtryk, som den Fremmede modtager af denne ved Indgangen til den russiske Literatur plantede store Figur, er det af dens typiske Præg som russisk. Man agte paa den næsten utroligt hurtige og mangesidige Evne til at tilegne sig en fremmed Civilisations Resultater og paa hvorledes Tilegnelsesdriften her slaar om og bliver produktiv. Man bemærke Universaliteten, der erindrer om Peter den Store, og der som hans tager sit Udgangspunkt i det Mekaniske og Tekniske. Lomonossov er den virkelige Musjik, den geniale Livegne, der i Løbet af en Menneskealder gjennemløber den Udvikling, som man sporer Anlæggene til hos den russiske Bonde overhovedet, men som hans Samfundsklasse som Helhed rigeligt vil bruge et Aartusinde til at tilbagelægge. Lomonossov er som ægte Slaver af Naturen letsindig og blød. Flere Aar i Træk forsvinder han fra sin Hustrus Synskreds uden at sende hende et Ord; men da hun minder ham om sin og sit Barns Existens, brister han i Graad og udbryder til den Mand, der bringer ham Brevet: «Min Gud! hvor kan jeg forlade hende! Forholdene have hindret mig i at kalde hende til mig. Nu vil jeg sende hende hundrede Rubler til Rejsepenge.» Som ægte Slaver er han fremdeles

paa én Gang Rationalist og Mystiker. Paa sin Tilbagerejse til Rusland havde han i Drømme set sin Faders Lig kastet af Bølgerne op paa en øde Ø i det nordlige Ishav. Den strenge Mathematiker kunde ikke blive dette Billede kvit; han udspurgte derfor, neppe hjemvendt, Folk fra Archangel om Faderens Skjæbne og erfor, at man nu i fire Maaneder efter at denne var gaaet paa Fiskeri i Ishavet, Intet havde hørt fra ham. Han sendte da sin Broder med Brev til Egnens Fiskere, bad dem søge efter Faderens Legeme paa den i Drømme sete Ø, hvis Beliggenhed han nøjagtigt angav, og var, da Liget fandtes, hele sit Liv haardnakket overbevist om, at det var fundet netop paa det af ham i Drømmen sete Sted.

Lomonossov er endelig russisk i sin Flakkelyst og sin Trang til fremmed Kundskab, saare russisk i sin Kejserindedyrkelse, russisk i sin Grovhed og Voldsomhed mod de fremmede Kolleger, men russisk især ved Maaden, hvorpaa han, Tyskernes Lærling, *løber Linen ud* i sit Had og sin Kamp mod deres aandelige Fremmedherredømme.

Fra Lomonossov fører en lige Linje over Derschavin og Sjukovski ned til Ruslands lite-

rære Genier i dette Aarhundrede, til Puschkin og Lermontov.

Derschavin (1743—1816) repræsenterer i sin Lyrik Katharina II's Periode som Lomonossov Elisabeths. Han blev født i Kazán, lærte tidligt Tysk, læste Gellert og Hagedorn, Herder og Klopstock, maatte fra 1762 af tilbringe tolv haarde Aar som Gardesoldat. Den Dag, da Katharina besteg Tronen, stod han som nittenaarig Soldat paa Vagt ved Vinterpaladset. Ingen kunde da ane, at hans Navn i Fremtiden vilde nævnes sammen med hendes.

I 1773 deltog han i Kampene mod Pugatschev ved Volga, som han senere forsøgte at skildre poetisk; 1777 lod han sin første Digtsamling trykke, der bl. A. indeholder en Række Oversættelser af Frederik den Stores Digte. Han fik en civil Ansættelse, drog ved sin bekjendte (hos Wolfsohn oversatte) «Ode til Feliza, Kirgis-Kaissakernes Czarevna» (ɔ: Katharina) Kejserindens Opmærksomhed paa sig, fik en Snustobaksdaase med Dukater for sit Digt og det ene betydelige Embede efter det andet, da han paa Grund af sit hidsige, opfarende Temperament, der var underligt forenet med det mest methodiske Pedanteri, i Almindelighed hurtigt maatte forlade sine Poster. Hans Ode i Anledning af Izmaïls Indtagelse ved Storm be-

gejstrede Katharina paany, netop som hans Sager stode slet. Han blev 1791 udnævnt til Kejserindens Kabinetssekretær, men kjedede hende i denne Egenskab overmaade. Under Paul blev han ledende Embedsmand i Rigsraadets Kancelli, under Alexander I Justitsminister, uden i noget af disse Embeder at gjøre Nytte. Fra det første maatte han fjernes paa Grund af sit «tøjlesløse Sprog», i det andet viste han sig ultrareaktionær og satte sig bl. A. med Hænder og Fødder mod den allerede dengang fremsatte Plan til Ophævelse af Livegenskabet. Der er et og andet Træk hos Derschavin som Embedsmand: Uelskværdigheden og Pedanteriet i Forening med den strænge Samvittighedsfuldhed, der minder en Dansk om Schack Staffeldt.

Den Del af hans Liv, som falder i det nittende Aarhundrede, tilbragte han næsten helt som Privatmand, omgivet af den opvoxende literære Generations Beundring og Pietet. Hans Skikkelse indgød Ærefrygt, han Blik var ildfuldt og hans Ansigtsudtryk mildt. Da han et Aar før sin Død overværede Afgangsexamen ved den lærde Skole i Czarskoje-Sjelo, fremsagde en Elev et af ham selv forfattet Digt. Denne Elev var Alexander Puschkin, og hans Vers gjorde et saadant Indtryk paa den gamle

Digter, at han efter at have hørt dem, udbrød: «Min Tid er forbi — I faar nu en anden Derschavin». Puschkin mindes i sin Jevgeni Onjægin (VIII, 2) rørt hine signende Ord, som hans Forgjænger i Digtekunsten gav ham med paa Vejen.

Derschavin begyndte som Efterligner af Lomonossovs højttravende Stil med den store kolde Pathos. Hans i sin Tid beundrede og berømte Ode «Gud» svarer til, hvad i den danske Literatur de religiøse Oder af Baggesen betyde. Det maa bero paa Æmnet, at dette Digt er bleven oversat paa en Masse forskjellige Tungemaal, endog paa Japansk. Det indeholder Alt, hvad en saadan Hymne maa indeholde af Taknemmelighed og Ydmyghed fra Lidenhedens Side overfor den uendelige Storhed, men ingen ægte Følelse og ikke en Tanke. Langt bedre er det vidtløftige Digt, der vandt Derschavin Katharinas Yndest. Det overrasker behageligt, naar man kommer fra den ældre Tids Klopstock-Svulst. Det holder sig til Jorden, er spøgende og skjelmsk, anslaar en Tone som den, Horats anslog overfor Mæcenas, i den brede Skildring af Digterens Verdensbarns-Dovenskab i Sammenligning med Regentindens ansvarsbevidste Liv. Digtet «Den Store» har ikke længere nogen poetisk, men en historisk og

psykologisk Interesse, fordi det uden at nævne Navne indeholder en yderst nedsættende Skildring af Potjomkin i Modsætning til andre, miskjendte, Russeres virkelige Storhed. Agtelsen for Digteren formindskes dog noget derved, at han selv kun havde havt Potjomkins energiske Beskyttelse at takke for Frikjendelse i en mod ham af bitre Fjender anlagt Retssag, saa Taknemmelighed burde have holdt ham tilbage fra at give sin Misstemning Luft. Han besang da ogsaa senere Potjomkins ensomme Død midt paa Stepperne i sit Digt «Vandfaldet».

Stadigt skiftende Indflydelser fra Vest- og Syd-Europa, fra Samtid og Fortid gjøre sig gjældende i denne blot talentfulde Poesi. Paa Klopstocks følger, maaske gjennem Paavirkning af Göttinger-Lyrik, Horatses og de gamle Anakreontikeres. Da Balladestilen trænger igjennem, begynder Derschavin at digte Ballader og efterligner paa anden Haand (efter Sjukovski) Bürgers «Leonore». I Slutningen af sit Digterliv paavirkes han af den da overalt indtrængende Ossian.

Dog hvad der især interesserer en Dansk, det er at paa dette Tidspunkt gjør selv her i det fjerne Rusland Ludvig Holbergs Indflydelse sig gjældende. Den Lystspilforfatter, der grund-

lægger den russiske Komedie, Denis Von-Wízin (1744—1792), faar Stødet til sine dramatiske Forsøg fra Holberg. Franske og tyske Trupper havde i Rusland fundet et Publikum, før der oprettedes russiske Skuepladse, og det var en tysk Theaterdirektør, den udmærkede Skuespiller Ackermann, der indførte saa at sige samtlige Holbergske Lystspil i Rusland. Da faste russiske Scener aabnedes i Petersburg og Moskvá (1756 og 57), opførtes en hel Række fra Tysk oversatte Stykker af den yndede danske Digter paa Russisk. Mest Lykke gjorde «Don Ranudo» og «Henrik og Pernille», dog kunde de ikke i Tiltrækningskraft maale sig med det af Holberg oversatte lyriske Sørgespil «Artaxerxes» af Metastasio, som ansaas for en Holbergsk Originalfrembringelse og altid fyldte Theatret til sidste Plads.

Som Student saa' Von-Wízin i Petersburg «Henrik og Pernille» og følte efter sit eget Udsagn «en ubeskrivelig Henrykkelse» over dette Lystspil. Hans første berømte Komedie «Brigaderen» er stærkt paavirket af Holberg, særligt af «Jean de France». Brigaderens Søn Iván (ɔ: Hans, Jean), der er bleven opdraget i Pension hos en fransk Kusk, er aldeles franskgal vendt tilbage fra sin Pariserrejse. Hvor megen Lighed Skikkelsen har med den Holbergske

Hans Frandsen, vil allerede et Par Repliker gjøre klart:

Brigaderen: Hør, Iván, jeg er sjældent bleven rød, efter at jeg har traadt mine Børnesko; men idag har jeg, trods mine graa Haar, skammet mig over dig, saa mine Kinder brændte.

Iván: Mon cher père! Kan det være mig behageligt, at man siger, jeg vil gifte mig med en russisk Pige?

Brigaderen: Hvad er du da for en Franskmand? Jeg tænkte, du var født i Rusland.

Iván: Min Krop er født i Rusland, det er sandt. Men min Aand tilhører den franske Krone.

Brigaderen: Saa skylder du Rusland mer end Frankrig, for i din Krop er der da mere Sammenhæng end i din Aand.

Iván: Ser De, Papa, nu begynder De allerede at sige mig Artigheder, da De begriber, De ikke kommer nogen Vej med Strenghed.

Brigaderen: Du er dog en rigtig Torsk. Jeg har kaldt dig en Dumrian, og du tror, jeg siger dig Artigheder. — Hvilken Æsel!

Iván: Æsel! Il ne me flatte pas . . . Jeg gjentager Dem, Papa, je vous le répète, at mine Øren ikke er vante til slige Udtryk.

Det er en ikke ringe Ære for Danmark, at den Mand, der grundlagde vor Nationalliteratur og skabte den danske Skueplads, ogsaa har medvirket til Grundlæggelsen af det russiske Theater. Han døde uden at vide noget derom; han har sikkert ikke anet, hvor vidt ud i Verden hans Geni vilde virke, men det er en be-

synderlig Tanke, at endnu i Holbergs sidste Leveaar, da hans Landsmænd vendte ham Ryggen, jublede man i Petersburg og Moskvá over hans Lystspil, og at kun en halv Snes Aar efter hans Død kan hans Indflydelse spores som dominerende paa den tidligste russiske Komedie, der gjør Lykke.*)

Von-Wízin, «den russiske Molière», var endnu paavirket af flere andre fremmede Digtere foruden Holberg. Men overhovedet har det indtil vore Dage været som en Lov for russisk Literatur og Aandsliv, at intet Fremskridt og ingen ny Udviklingsform er naaet uden paa Grundlag af fremmed Indflydelse i dens mest udprægede og utvetydige Form.

Det ses paany hos den Forfatter, der betegner det næste Skridt fremad og der i Rusland gjælder for Romantikens Kolumbus, nemlig Wassily Sjukovski (1783—1852), et smidigt Talent, en kvindeligt blød, men ren Karakter, med en A. W. Schlegels Oversætterbegavelse uden Schlegels Idérigdom — en skikkelig Sværmer og retsindig Elsker af det Gode, Skjønne og Sande som tre ærværdige konservative Magter,

---

*) Se Alexis Wesselofsky: Deutsche Einflüsse auf das alte russische Theater von 1672—1758, S. 107. Reinholdt: Anf. Værk S. 358 ff.

vel egnet til at udvikle sig som Hofpoet under Kejser Nikolaj og til at ende, som slaviske Talenter gjerne ende, i mystisk Pietisme. Han er den russiske Nationalsangs, Czarhymnens Forfatter.

Sjukovski var uægte Søn af en aldrende russisk Landadelsmand ved Navn Bunin og en ung Tyrkinde, som denne bragte hjem til sin Husstand som Bytte efter Erobringen af Bender. Drengen voxede op sammen med Bunins meget ældre legitime Døtre, tidligt udviklet og forkjælet i en rent kvindelig Atmosfære. Han læser allerede som Yngling Diderot, Voltaire, Young, Bürger, Herder, Wieland og Schiller. Nitten Aar gammel oversætter han Schillers «Wilhelm Tell», nogle Aar senere «Don Quixote», skriver ogsaa selvstændigt episke Digte, Ballader og Eventyr, dog uden dybere Forhold til den russiske Folkeaand, idet man næsten til enhver af hans Digtninge kan paapege et fremmed Forbillede.

I 1812 deltager han som Landeværnsofficer med Udmærkelse i Felttoget mod de Napoleonske Hære og bliver berømt ved Digtet «Sangeren i den russiske Lejr» og ved en fra Paris til Kejser Alexander rettet metrisk Hyldest, der første Gang bringer ham i Berøring med den kejserlige Families Damer. Han faar sin Ungdoms

Hjertesorg, da man af orthodoxe Grunde nægter ham at ægte sin højtelskede Søsterdatter. For dog at nyde den unge Piges Selskab følger han Familien til Dorpat, tilbringer et lærerigt Aar i den lille tyske Universitetsby og slutter sig saa 1816 i Petersburg til det da lige dannede literære Selskab «Artasamas», af hvilket Puschkin og Nikolaj Turgeniev og de senere reaktionære Ministre Bludov og Uvarov som unge Mænd vare Medlemmer, et Selskab der, som samtidigt Fosforisternes Forbund, i Sverig rejste det nye Aarhundredes Opposition mod den franske Klassicisme.

Den Romantik, som Selskabet til Gjengjæld forfægtede, havde ikke og kunde ikke have det Forhold til Fortiden, særligt Middelalderen, som den tyske Romantik, hvis Aflægger den var. Thi den russiske Oldtid og Middelalder var for Datiden endnu en lukket Bog. Man fremkom kun med en ny, i sit Væsen temmelig ubestemt æsthetisk Doktrin: Fantasien skulde have friere Flugt end før, det gjaldt om dybere Psykologi og om Lokalfarve. Dog, som alle andre Nationaliteter under Napoleons Herredømme og efter hans Fald, bøjede den russiske sig indefter mod sin Folke-Ejendommelighed, og den Opgave at skildre den russiske Natur, Landskabets som Folkets, og gjengive

den hjemlige Verden i Poesi blev nu første Gang stillet og af Puschkin paa hans Vis første Gang løst. Her som overalt gjorde desuden med den vaagnende Romantik Shakespeare sin Indflydelse gjældende og her som i Polen blev snart Byron den digtende Ungdoms Mester.

Den lille romantiserende Kreds opløstes, saasnart politiske Spørgsmaal trængte ind i dens Midte: Puschkin blev paa Grund af sine liberale Tendenser sendt i sexaarig Forvisning til Sydrusland, Bludov blev Legationsattaché, Sjukovski blev fra 1817 af Hofmand, idet han fik det Hverv at undervise Storfyrst Nikolaj's tyskfødte Hustru Alexandra i russisk Sprog og Literatur. Snart fik ogsaa Kejser Alexanders noget forladte, sentimentale og skjønskrantende Gemalinde, Kejserinde Elisabeth Interesse for den bløde, sødladne Digter og fordybede sig afvexlende i hans Elegier og i Tiedges «Urania». Fra nu af indtog Sjukovski en Stilling, der for H. C. Andersen vilde have rummet Idealet af Lykke: Han læste under aldrig svigtende Bifald sine Ballader og Oder, sine Digte til høje Fødselsdage og i Anledning af smaa Storfyrsters og Storfyrstinders Fødsel, højt i en Kreds af Kejserfamiliens og Hoffets Damer, af hvis sande Væsen han intet forstod eller vilde forstaa, men som før ham var overjordiske Væsener, «Engle»,

«ledende Stjerner», som han i sine Festpoemer kaldte dem.

Havde han allerede tidligere oversat en Række betydelige europæiske Poesier, deriblandt Grays i alle Sprog existerende Elegi «Landsbykirkegaarden» og Bürgers «Leonore» (Ljudmila), saa udfoldede han nu for denne Tilhørerkreds en uhørt Produktivitet som Oversætter: en Mængde Poesier af Goethe og Schiller, hele Dramer af den sidste som «Jomfruen af Orléans», Byrons «Fangen i Chillon», Moore's «Lalla Rookh», den indiske Digtning »Nal og Damasjanti», Fouqué's «Undine» og Hebel's Allemanniske Digte, Homers Odyssee og Rückerts «Rustem og Sohrab» — saa forskjelligartet Poesi gjengav hans smidige Talent i flydende russiske Vers.

Paa en Rejse i Tyskland 1821 sluttede han Venskab med Justinus Kerner, hvem han lignede i overtroisk Mystik, og gjorde Goethe sit Besøg, dog uden at vinde den gamle Herres Naade. Des mere behagede han «Romantikeren paa Tronen» Friedrich Wilhelm IV, der førte ham sammen med Tieck og andre af den tyske Romantiks Koryfæer. Nogle Aar efter hans Tilbagekomst til Rusland besteg i Nikolajs Person Reaktionen mod alle den første Alexanders Ungdomsønsker om et oplyst Despoti i Frem-

skridtets Tjeneste den russiske Trone. Snart saa' den bløde Sjukovski med smertelig Forbauselse de ypperste af sine Ungdomsvenner forviste, andre mindre fremtrædende, men dog faste Karakterer drage sig bort fra Hoffets Nærhed og i mørk Taushed isolere sig paa deres Godser. Da imidlertid paa dette Tidspunkt et Geni af Puschkins Rang slog om og forherligede Nikolaj's Sejrvindinger over det ulykkelige Polen, kan det ikke undre En, at Sjukovski gik ud af denne Krise med fast Tro paa, at hvad Ruslands Czar ansaa for Ret ogsaa var det.

Efter Puschkins tidlige Død (1837) stod Sjukovski som Ruslands første Digter, udmærket af Kejserhoffet paa enhver Maade, endog udnævnt til Storfyrst Alexanders (den senere Alexander II's) civile Opdrager. Naar han nutildags mindes med Taknemmelighed i Rusland, saa er det, betegnende nok, mere paa Grund af den humane Indflydelse, han udøvede paa den unge, fortræffeligt anlagte Fyrste, end paa Grund af hans literære Fortjenester. Han vovede at lægge et Ord ind for mangen politisk Forbryder, som mindre velanskrevne og mindre behjærtede Mænd aldrig vovede at nævne, og han har derved virket velsignelsesrigt. Man ser af Alexander Herzens «Erindringer», at han blandt Andet skaffede denne store Mand,

der som Yngling vansmægtede i Vjatka, en betydelig Formildelse af hans Forvisnings Plager.*)

Da Sjukovski fra 1840 af tog Ophold i Tyskland, hvor han 57 Aar gammel ægtede en 19aarig Pige, der sværmede for hans Talent, havde han den Sorg at opdage, hvor forhadt og foragtet hans elskede Fædrelands Regimente var hos alle Tænkende i det fremmede Land. Det unge Tysklands aandelige Bevægelser og end mere Revolutionen 1848 rystede ham forfærdeligt og gav ham den tungsindigste Pietisme i Vold. Han levede i Frankfurt i længere Tid sammen med Gogol, i hvem da allerede det Omslag var foregaaet, som gjorde ham fra de russiske Tilstandes vittigste og mest bidende Forhaaner til en stakkels syg Beundrer af Enevælden og mystisk Obskurantist, der hele Dage laa hensunken foran Helgenbilleder. De to Mænd fyldte indbyrdes hinanden stedse mere med almindeligt Frihedshad og personlig Følelse af deres bundløse Syndighed. De ende begge i sindssyg Mystik.**)

---

*) Le monde russe et la révolution, Mémoires de A. Hertzen II 154.

**) Aus der Petersburger Gesellschaft. Neue Folge. S. 106 ff.: Litteratur und Presse unter dem Kaiser Nikolaus.

Sjukovskis Liv omspænder helt den epokegjørende russiske Nationaldigters, hvem han forbereder, hvis Ven han bliver, og hvis Trone han bestiger uden at kunne bringe sin store Forgjænger i Glemme. Sjukovski er 16 Aar ældre end Puschkin, hvem han overlever i 15 Aar; hans Betydning er forsvindende ved Siden af den yngre Mands, der begyndte som hans og Derschavins Efterligner.

III.

Med Alexander Sergejevitsch Puschkin bliver den russiske Poesi en selvstændig Magt som Poesien hos Goethe, Oehlenschläger eller Hugo. Den tjener ikke mere til at indprente noble Følelser eller nyttige Lærdomme; den er — i Principet idetmindste — hverken Moralens eller Fædrelandskjærlighedens Tjenerinde. Den rejser sig vild og fri.

Som de andre slaviske Hoveddigtere paa dette Tidspunkt undergaar Puschkin en dyb Paavirkning af Byron og maa igjennem dennes Indflydelse for at blive sig selv. Mest ejendommelig er han fra først af ved sit voldsomme Temperament. Han stammer paa mødrene Side fra Negeren Hannibal, hvem Peter den Store havde kjøbt og i Frankrig ladet uddanne til Ingeniørofficer, og der døde som General og velhavende Godsejer. Digterens Ansigt som hans Poesier taler højt om det afrikanske Blod

i hans Aarer. Hans Fader var en franskdannet Verdensmand, der aldrig talte andet Sprog end det franske og paa aristokratisk Vis ogsaa lod Sønnen opdrage i dette Sprog. Puschkin havde alene sin Amme, en brav russisk Bondekone, at takke for sit tidlige og saa frugtbringende Bekjendtskab med Ruslands Folkeviser, Byliner og Æventyr.

Tidligt moden, tidligt udsvævende, tidligt og længe Dandy hører han til de ikke faa kunstneriske Genier fra Aarhundredets Begyndelse, i hvem en indre Kraft, som ingen Fordærvelse bider paa, bevarer sig sund og frembringelsesdygtig under Forhold, der vilde udhule og nedbryde ringere Aander. Hvad Skade, han tog paa Sjælen, kom ikke fra Vildskaben og Uregelmæssigheden i hans Liv men fra de politiske Forholds Tryk, som hans Karakter ikke var voxen, og fra selve Kejser Nikolajs Forsøg paa at vinde ham, som den unge Aristokrat ikke kunde modstaa.

Allerede ti Aar gammel havde Puschkin slugt sin Faders franske Bibliothek med Voltaire, Rousseau og Encyklopædisterne. Fra sit tolvte til sit attende Aar gik han i det kejserlige Lycæum i Czarskoje-Sjelo, hvor Undervisningen og Aanden var fransk — selve det franske Sprog bibragtes Eleverne af Marats kjødelige

Broder — hvor Opdragelsen var saare slet, og hvor de ældre Disciple saa deres Idealer i Garnisonens Gardelieutenanter, efter hvis Mønster de holdt Elskerinder, spillede og gjorde gale Streger. Den unge Puschkin gjaldt for en af Skolens værste Galninge, men nød samtidigt et vist Ry for erotiske og epigrammatiske Vers. 1817 fik han en Stilling i Udenrigsministeriet, som han forsømte, og kastede sig hovedkulds ind i det Petersburgske Selskabslivs Hvirvler, idet han tilsyneladende ikke attraaede nogen anden Ære end den at udvikle sig til fuldkommen Verdensmand og aristokratisk Løve. Hvor megen Vægt han næsten indtil sin sidste Tid lagde paa Lapseriets Forfinelser, viser bedst den Skildring, han i sin efterladte Novelle «De ægyptiske Nætter» har givet af sig selv under Navnet Tscharsky. Han vilde som Byron paa ingen Maade anses for Digter «af Fag», talte yderst nødigt om Literatur, derimod yderst gjerne om Heste, Spil og Mad, «skjønt han ikke kunde kjende Bjergracen fra den arabiske, aldrig huskede Trumferne, og hemmeligt foretrak stegte Kartofler for alle det franske Kjøkkens Opfindelser» («De ægyptiske Nætter»).

Trods alle Adspredelser udgav han 1820 sin første Digtning «Ruslán og Ljudmila», der gjorde overordentlig Opsigt, hvorvel dette versi-

ficerede Æventyr, der grunder i et russisk Sagn, minder om Ariosto, om Wieland, om Sjukovski og ikke har anden Originalitet end den, som beror paa en stor Fortællerkunst og en omhyggelig Komposition. Digtet gjaldt for ren Romantik, det interesserede ved en vis Skalkagtighed i Tonen og en kraftig Sanselighed i Farven, men var iøvrigt uden al psykologisk Interesse.

Paa dette Tidspunkt faldt Puschkin første Gang i Unaade. Han havde som Yngling været en politisk-poetisk Revolutionær. En Ode af ham «Til Dolken» blev sunget i alle Ruslands Garnisonsbyer, dog rimeligvis uden at man kjendte Forfatterens Navn. Han afskyede den Despotisme, hvorunder man i Slutningen af Alexander I's Regjering led, hadede den idiotiske Censur, som da undertrykte Poesien, og det raa Politiregimente, til hvis Vilkaarlighed Ungdommen saa sin Velfærd overladt, og vittig, som han var og bidende spotsk, gjennemborede han de herskende Personligheder og Tilstande med Epigrammer, der løb Landet rundt. I 1820 anklagede Petersburgs Generalguvernør ham hos Kejseren for en «Ode til Friheden», men Alexander læste den uden Indignation og forlangte af den unge Digter blot at faa alle hans øvrige Manuskripter sig forelagte. Uheldig-

vis var deriblandt et Spottedigt over Kejserens Yndling Araktschejev, og harmfuld over denne Haan mod en Mand, han viste udmærket Tillid, forviste Alexander Synderen først til Sibirien, saa paa Fleres Forbøn til Kischenev i Sydrusland som Kollegiesekretær hos Generalguvernøren der. Under dette Ophold fik Puschkin efter en Sygdom Orlov til at se Kaukasus og Krim, hvis Naturskjønheders epokegjørende Indtryk paa ham er tydeligt i hans Poesi. I Kaukasus lærte han Byrons Poesier at kjende og Indtrykket af Byron smeltede i hans ungdommelige Sind sammen med Indtrykket af Kaukasus, uudsletteligt som det, og dybere gaaende. I Kischenev og Odessa forargede han ved sit vilde Liv og sine Byronske Manerer, var derfor allerede ilde anskrevet hos sine Foresatte, da et Privatbrev fra ham til Petersburg blev opsnappet, som handlede om en ung Englænder, en Ven af Shelley, hvem han havde lært at kjende, og hvori han tog Shelley's saakaldte Atheisme i Forsvar. Følgen var en ny Forvisning. Puschkin fik Befaling til under Politiets Opsyn at opholde sig paa sit Gods Michailovskoje i Guvernementet Pskov.

Som bekjendt frelste den sexaarige Forvisning fra Petersburg Puschkins Liv. Han vilde uden al Tvivl have deltaget i December-

opstanden 1825 ved Nikolaj's Tronbestigelse, ifald han havde været paa Stedet. Da han efter Revolutionens frygtelige Udfald og hans nærmeste Venners Tilintetgjørelse besluttede sig til i et Bønskrift at anmode Kejseren om Ophævelse af sin Forvisning, fornedrede han sig dog ikke mere, end at han paa Kejserens direkte Spørgsmaal tilstod, at hans Sympathier den 25 December havde været paa Rebellernes Side. Blandt de faa Punkter af den russiske Literaturs Historie, der ere blevne Almenejendom, er Digterens Løfte til Kejseren om fremtidig Loyalitet, den Omfavnelse, hvormed Nikolaj besvarede Løftet og hans Tilsagn til Puschkin om at ville beskytte ham mod Censurens Dumheder og Chikaner ved for Fremtiden selv at være hans Censor. Puschkin, som stod foran Valget mellem Forsoning med Kejseren og hans System eller livsvarig Forfølgelse og Forvisning, havde ikke den Karakterstyrke, der vilde have umuliggjort ham Kompromisset.

Snart var hans Stilling i den fornemme Verden som i den literære sikret. Kejseren gav ham en Pension af 6000 Rubler om Aaret mod Forpligtelsen (som Digteren tog sig let) til at skrive Peter den Stores Historie, og udnævnte ham samtidigt til kejserlig Kammerjunker, lidet anende til hvilken Ærgrelse for

Poeten, der fandt Titelen komisk og nedværdigende for en Mand af hans Betydning og Ry. Han deltog nu paany med *brio* i det Petersburgske High-life, men skammede sig i Grunden hemmeligt og pinligt over den Hofgunst, han nød, medens hans Ungdomsvenner forsmægtede i Fæstningskasematter og sibiriske Miner eller levede som Landflygtige i fremmede Hovedstæder.

Han bedøvede denne Stemning ved at ty ind i den hos fremragende Russere ikke sjældne Følelse af Stolthed over Ruslands Omfang og Styrke som Militærmagt; den fordums Radikale nød Forestillingen om Ruslands Evne til at slaa enhver Modstand ned, den komme nu fra de af Selvstændighedstrang oprørske Polakker eller fra de af Frihedskjærlighed med dem sympathiserende vestlige Folkeslag. Saaledes maa hans bekjendte «Ode til Ruslands Bagvaskere» fra 1831 forstaas.

Alligevel var han altfor forskjellig fra de verdsligt sindede Omgivelser, blandt hvilke han var hensat, altfor dybt original, altfor sær og stolt og spotsk, altfor beundret og anerkjendt af dem, der forstode hans Genialitet, til ikke at leve ombrust af skummende Misundelse og Had. Det var dette Had, som tilfredsstillede sig ved at beskytte den fransk-hollandske Eventyrer

Dantés-de Heekeren's Tilnærmelser til hans Hustru og som saaledes drev Puschkin i en tidlig Død. Berettiget var derfor det Udbrud af Harme, hvormed den unge Slægt i Rusland gjennem Lermontovs Stemme besvarede Budskabet om Puschkin's Død i den bekjendte Duel.

Puschkin er den første moderne Personlighed i russisk Poesi eller, som man ogsaa kunde udtrykke det, den første fremragende Mand i Rusland, der havde Mod til at gjøre sin Personlighed fuldt ud gjældende i Poesi. I Modsætning til sine Forgjængere optræder han strax som Yngling jegisk, uden Respekt for Traditioner og Autoriteter i Literaturen, og han har, allerede som ung, det Stempel af Storhed paa sin Pande, det Sving og den Magt i sin digteriske Holdning, der bringer de Samtidige til i ham at hilse en Høvding. Der er det Herriske ved ham, som selv Modstandere ikke tage Fejl af; han er af dem, som blive lastede, angrebne, misundte og hadede, men hvem Ingen tillægger den anden Rang. Foreningen af Vælde og Ynde i hans Sprog overgik i altfor høj Grad, hvad man tidligere havde kjendt.

For en Udlænding staar Meget i hans Poesi nu som ældet. Den overvældende Indflydelse fra Byron, under hvilken han modnes, er i

altfor høj Grad kjendelig i hans kortere episke Digte. Af de fire, han skrev mellem 1821 og 1824, «Den Fangne i Kaukasus», «Springvandet i Bachtschissarai», «Røverbrødrene» og «Zigeunerne» er den første mest tiltalende ved sine Naturbilleder, de to følgende ved en Ægthed i Digterens personlige Følelse, som den direkte Efterligning af Byrons «Giauren», «Den Fangne i Chillon» og «Korsaren» ikke anfægter; Puschkins Røvere føle ganske vist ikke som virkelige Røvere, men han har naivt ladet sit Følelsesliv uforfalsket komme til Orde igjennem dem. «Zigeunerne» staar højest. Den friske Vildhed, hvormed Zigeunerpigens Skikkelse fremtræder, virker betagende i Sammenligning med Holdningsløshed hos Aljeko, der flyer Civilisationen og bringer en af dens afskyeligste Laster med sig: Skinsygen, der betragter et andet Væsen som Dens Ejendom, hvem det engang har elsket. Rimeligvis har denne fine Digtning givet Prosper Mérimée, som har oversat den, Ideen til hans Mesternovelle «Carmen».

Som Den Fangne i Kaukasus lider Aljeko under Byronsk Spleen og Skepsis. Atter om Byron (nærmest om «Beppo») minder Digtet «Grev Nulin», som anslaar en lettere, frivolere Tone. Ganske under Paavirkning af den engelske Digters «Don Juan» begyndte Puschkin i

1823 planløst sit Hovedværk «Jevgeni Onjægin», hvortil han i syv Aar stadigt vendte tilbage for deri stedse ejendommeligere at nedlægge en digterisk Selvskildring og overhovedet langt mere Oplevet end der findes i hans øvrige Poesier. Endelig er hans store episke Digtning «Poltava» øjensynligt inspireret af Byrons «Mazeppa», skjønt den i og for sig betragtet langt overgaar det Byronske Ungdomsdigt ved Skildringernes maleriske Kraft og ved den sanddru historiske Gjengivelse af den gamle Hetmans forfærdelige Karakter, som stikker stærkt af mod det Romancepræg, Byron har givet Skikkelsen.

Naar korte lyriske Poesier og Prosanovellerne undtages, i hvilke Puschkin staar selvstændigt, lader der sig neppe nævne en Digtning af ham, hvortil han ikke har havt et Forbilled. Hans versificerede Fortællinger i Folketonen, som «Sangen om Oljeg» eller hans Eventyr, ere moderniserede Byliner (Puschkin var en af de første i Rusland, som samlede paa episke Folkesange). Hans eneste store Drama «Boris Gudunov», hvis mesterlige Exposition giver saa store Løfter, er en Efterligning af Shakespeares historiske Dramer (især Richardt III og Macbeth). Hvor lidet retfærdigt tidt det literære Ry fordeles, viser sig i, at dette Drama er vidt berømt og højt beundret, medens

Mérimée's «Les débuts d'un aventurier», der med uendeligt mere Originalitet og Sandhed behandler samme Æmne, den falske Dmitris Rejsning, er næsten ganske ubekjendt. Hvad endelig Puschkins Ballader angaar, saa ere de ikke blot stærkt paavirkede af Mickiewicz, men to af de mest bekjendte og hyppigst oversatte, Balladerne om «De tre Budrysser» og om «Wojewoden» ere ordret oversatte efter den polske Digter uden at dette dog udtrykkelig er nævnt. Maaske have nogle af de ældre Udgaver af Puschkin havt en Notits derom, Folkeudgaven har ingen, og i Bodenstedts Oversættelse fra 1855 ere Balladerne udenvidere betegnede som Puschkins.

Selvfølgelig bryder lige fuldt i de ypperste af disse metriske Værker og end mere i Prosanovellerne, i hvilke Puschkin overtog og udviklede den af den store Historiker Karamsin skabte russiske Kunstprosa, en stærk Selvstændighed igjennem. Hvor Puschkin naaer højest, der har han i paafaldende Grad den store Kunstners Særkjende, selv syg at frembringe sundt. Kunstneren er i Regelen en *outlaw*, en levende Uregelmæssighed, et Uhr, der snart gaar for hurtigt, snart for langsomt — selv Shakespeare og Molière vare pathologisk anlagte — men hans overraskende Evne

er da den, at Produktet, han frembringer, bliver sundt, lovbundet, et Uhr, der viser rigtigt. Saaledes er det med Puschkin. Som Menneske var han kun i altfor høj Grad et Petersburger-Civilisationens Barn, et Offer for Salonkultur og en Modens Slave; som Digter betegner han, jo mere han udvikler sig, stedse tydeligere den begyndende slaviske Reaktion mod Petersburg og det Had til al Salonkultur ligesom til Modens vanvittige Herredømme, som er Grundlidenskaben i «Jevgeni Onjægin» og som faar sit skarpeste Udtryk der, da Onjægin dræber sin bedste Ven, den unge Lensky i en af Samfundskonveniensen fordret Duel.

Som Aand staar Puschkin langt tilbage for Byron, hos hvem ingen Blaserthed angreb den luende Frihedsbegejstring, der var hans Liv og førte ham i Døden, medens Puschkins ungdommelige Frihedstro ved Mandsalderens Indtræden slog om i brutal Patriotisme. Men han overgaar Byron i sin Evne til at tegne Skikkelser. Hans smukke historiske Fortælling «Kaptajnens Datter» (to Gange oversat paa Dansk) er Forløber for Gogols «Taras Bulba», og hans fine Noveller bryde Banen for det følgende Slægtleds Virkelighedsgjengivelser i den af en russisk Kritiker saakaldte «sentimentalt naturalistiske Stil».

Hvor langt nærmere staar ikke Puschkins Efterfølger Michail Jurjevitsch Lermontov mit Hjerte! Hvor meget dybere, intensivere virker han ikke paa et modtageligt Sind! Aldrig glemmer jeg det Indtryk, hans «Vor Tids Helt» i Marmiers franske Oversættelse gjorde paa mig som Skoledreng. Det var Byronismen i dens stærkeste, fineste Essens, Storhed i dette Kaukasus, til hvilket Lermontov atter og atter forvistes, Storhed i Naturen, Storhed og Kulde i Heltens Sjæl. Det var den nye Tids Prometheus, lænket til Kaukasusklippen. Det var Mod, Prunkløshed, Nydelseslyst, Overlegenhedsfølelse, bundet i Forvisning, martret af den livstrætte Tvivlesyges Ørnenæb.*) Hvor har jeg elsket og beundret denne Bog, den første, jeg som voxent Menneske forstod, hvor har jeg følt med den stakkels Tscherkesserinde Bela, med den lidenskabelige og sygelige Vjera og med den lille Fystinde Mary, alle disse Kvinder, der elske den haarde og stolte Petschórin, og næsten endnu mere med den brave gamle Kaptajn Maxime Maximitsch, hvis beundrende Hengivenhed Petschórin lønner med ligegyldig Kulde! Og i Fortalen til Bogen det af Marmier

---

*) Smlgn. G. Brandes: Søren Kierkegaard S. 120.

gjengivne fortræffelige Digt, der er saa betegnende for Lermontov:

Je te rends grâces, ô Seigneur!
Du tableau varié d'un monde plein de charmes.
Du feu des passions et du vide du cœur,
Du poison des baisers, de l'âcreté des larmes,
De la haine qui tue et de l'amour qui ment.
De nos rêves trompeurs perdus dans les espaces,
De tout enfin, mon Dieu! Puissé-je seulement
Ne pas longtemps te rendre grâces!

Bodenstedt har givet en Skildring af Lermontov, som han saa ham i Vinteren før hans Død paa en Restauration i Moskvá: en ung Officer af Middelhøjde, med fornemt utvungen Holdning og ualmindelig Elasticitet i alle Bevægelser. Om Halsen bar han et skjødesløst slynget Tørklæde, Uniformen var ikke helt knappet og ikke ganske ny, men under den saas blændende hvidt Linned. Han bøjede sig efter noget, som han tabte, siger Bodenstedt, «med en saadan Smidighed, som om alle Knokler i hans Legeme var knækkede, skjønt man af Bryst og Skuldre skulde slutte sig til temmelig stærk Benbygning. Og han skildrer Modsætningen mellem det store, rolige, sjælfulde Øje og det spotske Udtryk om den fintskaarne Mund, maler hans Cynisme i Brugen af Sproget, hans Lyst til at slaa sig til Ridder paa de Tilstedeværende og

hans oprigtige Iver for paany at forsone, naar han var kommen til at krænke nogen.

Det, som undrer ved denne Beskrivelse er, at den ikke blot minder levende om Lermontovs egen Beskrivelse af «vor Tids Helt» men lige indtil enkelte Udtryk og Vendinger svarer til Stedet, hvor Petschórin indføres, i Afsnittet: Maxime Maximitsch. Det hedder der: «Han var af Middelhøjde, elegant og fin; men hans brede Skuldre tydede paa en stærk Legemsbygning, og naar man iagttog ham, saa man let, at Naturen havde udrustet ham med Kræfter til at udholde det omflakkende Livs Strabadser, Indflydelsen fra forskjellige Klimater, Verdenslivets Hvirvel og Sjælelivets Storme. Hans Fløjels Jakke, der var skjødesløst knappet, røbede fuldstændigt hvidt Linned, et af Kjendetegnene paa en Mand af god Smag . . . . Da han satte sig paa Bænken, syntes hans Skikkelse ligesom at folde sig sammen, ret som var der ingen Rygrad i hans Ryg. Hans hele Stilling aabenbarede da en Art nervøs Svaghed.»

Denne Parallel viser, i hvor høj Grad Lermontov har havt sin egen Personlighed for Øje under Udmalingen af Petschórins Væsen, og den, der er fortrolig med hans hele Produktion, vil let se, hvor meget af Petschórin der atter findes i de sønderrevne Hovedpersoner i hans

to største Digtninge «Dæmonen» og «Ismael-Bey».

Lermontov fødtes i Moskvá, saa allerede som Dreng Kaukasus's vilde, dejlige Bjergegne, optog det Byronske Væsen i sit, studerede ved Universitetet i sin Fødeby, gjennemgik Junkerskolen i Petersburg og forlod den som Kornet ved Livhusarregimentet, var som pur ung Officer allerede bekjendt for kaade og uhøviske Vers. Digtningen Hadsji-Abrék fra hans første Ungdom er energisk og haard som en Fantasi af Mérimée sat paa Vers. 1837 blev den 23aarige Digter for første Gang forvist til Kaukasus og af en kun i Rusland mulig Grund, for sit Klagedigt over Puschkins Død, som blot gjengav, hvad Alle følte, Kejseren med, men i hvilket Lermontov havde vist den Dristighed at anraabe Nikolaj om Hævn over Morderen, der var en af Czarhoffets Yndlinge — som han senere under Napoleon III blev en af Kejserhoffets Mænd, mest kjendt for sin frække Optræden som Orthodoxiens Talsmand i Senatet overfor Sainte-Beuve.

Efter et Aars Forløb blev Lermontov benaadet og levede nu nogle Aar i Petersburg, allerede højt anset som Digter. Han udgav sin «Sang om Czaren Iván Vasiljevitsch, om hans unge Livvagtshøvding og den dristige Kjøbmand

Kalaschnikov». Allerede Puschkin havde forsøgt sig i at anslaa de gamle Byliners Tone, dog kun i rent eventyrlige Poesier. Lermontov gjenfødte de historiske og heroiske Byliners Foredrag i et yndefuldt lille Epos, holdt i den strengeste Stil, hvori hele Tidsaanden fra Iván den Tredjes Tid lever, udtrykt i ren Naivetet. Hvilken Kunstner han var, denne Dæmon i Menneskeskikkelse, der som Dreng var Mand og der døde som Yngling efter at have frembragt Værker af uforgjængelig Betydning!

Og samtidigt skriver han den Vrimmel af korte lyriske Digte, i hvilke hans stolte Sjæl uden Omsvøb lægger sin Ubøjelighed for Dagen. Puschkin kunde give efter, lade sig vinde, gaa paa Akkord, blive Brutalitets-Patriot — aldrig han! Hans Venner skuffede og forraadte ham. Han forblev trofast i Venskab. Andre forligte sig med, hvad de havde hadet. Han forblev trofast mod sig selv i sit Had. Hans indre Væsens Storhed og Højhed udsatte ham bestandigt paany for Fald. Han vedblev at føle stort og tænke frit. Han var omgivet af Spioner, mistænkt, naar han tav, prisgivet, naar han talte, forkjætret, bagvasket, forhadt, forladt. Han var altid langt større og stærkere

end sin Skjæbne. Aldrig har han bøjet Knæ for Baal.

De skjældte ham for daarlig Patriot. Han svarede: «Vel elsker jeg mit Fædreland, men for Barbari kan jeg ingen Begejstring føle. Jeg holder ikke af det Ry, der kjøbes med Blod, ikke af den stolte Tillid, der støtter sig til Bajonetterne, heller ikke af Oldtidshæderens Glorie» (Digtet «Mit Fædreland»). Og lignende Udbrud af Ringeagt og Afsky for blodig Hæder slutte det mesterlige Slagmaleri «Valerik». Hvor tager ikke Puschkin sig konventionel ud i Sammenligning!

Lermontovs inderste Stemningsliv ligger aabent for Dagen i Samlingen «Smaa Indfald og Udfald»: De har pint ham, fordi han vovede at tænke, stenet ham, fordi han vovede at tale; de kunde intet svare, deraf det hele Raseri. Men han misunder dem ikke deres Ordener, ikke heller den Rygsmidighed, for hvilken de bleve vundne. Alt har de ranet ham, kun ikke hans Stolthed og hans Mod. Han har glødet for det Skjønne, fægtet for det Sande; det syntes de Andre slet og farligt. Na da Friheden er ham berøvet, har langvarig ensom Betragtning forvandlet hans Had til grænseløs Foragt. Han véd, at en eneste Bøn om Naade, et eneste angrende Ord vilde aabne ham alle

Stier, men heller synker han sammen i sine Lænker end han siger det ene løgnagtige Ord, der kunde redde ham. Han under de Andre deres Glæder; han skjænker de Andre deres Beklagelse; Alt vil han lide hellere end blive dem lig.

1840 blev Lermontov anden Gang forvist til Kaukasus for en Duel med en Søn af den franske Gesandt, Literaturhistorikeren Barante. Han var en principiel Modstander af Dueller, men kunde som Adelsmand og Officer ikke frigjøre sig fra de Samfundsfordomme, som hyldedes omkring ham. Kort efter at han havde forladt Hovedstaden, udkom hans Roman «Vor Tids Helt». I denne Bog fandtes Adskilligt, hvortil Datidens højere Selskab kunde udfinde Modellerne. En Kammerat af Lermontov, Martynov, følte sig fornærmet ved forskjellige Steder i Bogen (rimeligvis har han ment sig portræteret i Gruschnitzkis Person), og da Digteren en Dag lod sit Vid gaa ud over ham, greb han Lejligheden til en Udfordring. I den Duel, som fulgte, dræbtes Lermontov 15 Juli 1841, ramt i Hjertet. Et Mindesmærke for ham blev rejst i Pjatigorsk, i hvis Nærhed han faldt.

En Dæmon var der i ham, en Herskeraand, hed og kold, god og grum, vild og øm;

elskende Uafhængighed indtil Trods mod Alt over ham og indtil Løsrivelse fra Alt, der vilde klynge sig til ham. Saa ung som Lermontov var, maatte han tidt spørge sig selv, om der ikke boede en ond Aand i ham: den, der vandt ham Kvinder, som snart bleve ham en Last; den, der haanlo og spottede, hvor Andre rørtes. Havde han naaet ud over de 27 Aar, som bleve ham forundte, vilde dette Spørgsmaal ikke have plaget ham mer. Han havde da følt, at hans Kraft var sund, hans Ret sikker, hans Natur rig og stor, og at hans Væsens Udspring var beliggende hinsides Modsætningen mellem Godt og Ondt.

Hvad vi have af ham er kun den ene uforlignelige Prosaroman og nogle Bind Poesier, i hvilke der af Censuren (den samme blødhjernede Censur, der forbød alle billedlige Fremstillinger af Kvinder, «som ikke var fuldstændigt paaklædte ɔ: fra Hagen til Knæerne») er bleven skudt Huller, som ere sande Brècher. Af hans «Eventyr for Børn» ser man, at hvad vi f. Ex. besidde af «Dæmonen» — dette Digt, der i Rusland er saa populært, at Illustrationer dertil ses paa alle Vægge, og at Rubinstein har skrevet en Opera til det som Text — i Virkeligheden er saa lidet, at der efter Digterens Mening end ikke «er levnet Spor af Aandens dæmoniske Natur».

Hvor højt staar ikke ligefuldt denne «Dæmon» over de Vigny's berømte «Eloa».

Det er Kaukasusegnenes hele Romantik, der lever i denne Poesi, Natur og Mennesker gjennemtrukne med en vild, heroisk Stemning, belyste af ungdommelig Trods som af Lyn i Lyn. Ingen skildrer henrivende som Lermontov en ung tscherkessisk Fyrstes ensomme Ridt ad Kaukasus's Bjergstier. Ingen har som han malt et Slag mellem Kosakker og Tscherkesser. Puschkins Slagmaleri i «Poltava» er mægtigt og pompøst, men er en Poets fantastiske Rekonstruktion af en Fortid. I Lermontovs «Valerik» er hvert mindste Træk oplevet, set, saa slaaende sandt, saa beundringsværdigt gjengivet. at ingen anden Digtning bringer os ham nærmere. Man ser ham for sig, som han ligger der, før Slaget begynder, med den hvide Teltlejr udstrakt for sit Øje, medens Kosakheste, smaa og magre, staa med hængende Hoved ved hans Side. Man føler Solen brænde, skimter Kosakposterne to og to i det Fjerne, hører de første Kugler og de første Raab. Og jo mere indtrængende man lærer Lermontov at kjende som Menneske og som Skildrer, des kjærere faar man ham.

Det er sindbilledligt, at hans Liv var en Række af Tilsidesættelser og Forvisninger i det

Land, hvor, som han selv etsteds har sagt, Ingen kommer frem uden de, som gaa tilbage. Hans Poesi virker ved dens stærke personlige Originalitet. Han begyndte som alle russiske Forfattere under fremmed Paavirkning, nærmest af tysk Rædselsromantik — et Arbejde fra hans Ynglingetid fører den tyske Titel «Menschen und Leidenschaften» — senere saa han, som de samtidige Polakker og Puschkin, op til Byron som til Tidsalderens store Digter, men skjønt han døer saa pur ung, yngre endog end Shelley, staar hans mandige og stolte Fysiognomi med rene og tydelige Træk for os.

Han var for opfyldt af sig selv og sit Eget til at kunne udfolde det brede Rusland for vort Blik, han var en revolutionær Romantiker, men Romantiker alligevel. Kort efter ham eller samtidigt med ham begynde nye Retninger at gjøre sig gjældende i Ruslands Literatur og Aandsliv, Retninger, der skulde afløse Puschkins og hans.

IV.

Med Gogol kom et nyt Pust til Europa fra Rusland. Hos ham ophørte Digteren at skildre sig selv. Han gik helt op i sit Æmne, og Læseren modtog ikke mere Indtrykket af en Verdensmands og Verdensborgers Sjæleliv, men af Stoffernes nationale Ejendommelighed, som den spejlede sig i en ægte Russers Sjæl. Gogol var et umaadeligt kunstnerisk Talent, der to til tre Gange hævede sig til Geni, men som hurtigt sank sammen, fordi det var et Geni uden Livsanskuelse, som hverken bares oppe af Dannelse eller Karakter.

Nikolaj Wasiljewitsch Gogol (1809—1852) var af Fødsel en Lillerusser og voxede som Barn op mellem Traditionerne om det dristige og eventyrlige kosakkiske Rytterfolk i Ukraine. Faderen, en forarmet Godsejer, besad ikke ringe Fortæller- og Skuespiller-Evne, som Sønnen arvede fra ham. Allerede som Dreng

lagde han en betydelig Iagttagelsesevne overfor menneskelige Dumheder og Svagheder for Dagen.

I Petersburg forsøgte han sig uden Held som Skuespiller, derpaa som Embedsmand, idet han ved Beskyttelse af Puschkin opnaaede en Stilling som Universitetsprofessor i Historie. Han faldt paa Grund af manglende Forkundskaber og ringe Dannelse ganske igjennem i dette Embede og opgav det for Skribentvirksomheden.

Han debuterer som Humorist, en stor og sikker Humorist, der øver sit Talent paa Æmner af ringe Omfang, hentede først fra det lillerussiske Landliv, som han kjendte saa nøje, dernæst fra det lavere, fattigere, lystige, uordentlige Petersburgerliv. Han blander i disse første Noveller Virkelighedsgjengivelse og frit Fantasteri med hinanden. At han gaar ud fra Romantiken, røber sig i saadanne Noveller som «Jordaandernes Konge», «En Vanvittigs Optegnelser» eller «Næsen». Denne sidste Novelle, nærmest en Studie efter E. T. A. Hoffmann, er den vildeste Capriccio over Themaet: en pludseligt mistet og atter gjenvunden Næse, et genialt og humoristisk Eventyr for store Børn, men uden al dybere Mening. Den berømte Historie om «Striden mellem Iván Ivánovitsch og Iván Nikiforovitsch» er en i Tonen vel gjennemført

Humoreske over alt fortærende Smaaligheds-aand og Indbildskhed i Lillerusland, skrevet omtrent som Gottfried Keller senere skriver sine Humoresker over Schweizer-Lyder og Laster.

Med den historiske Roman «Taras Bulba», der i Rusland nyder Anseelse som et heroisk Epos, betraadte Gogol en ny Vej. Fortællingen skildrer Kosakverdenens Heltetid under Befrielses-kampene mod Polen. Men tiltrods for Stilens Storhed og den Virkelighedssans, hvormed dette Billede af en vild, til Grunde gaaet Fortid er malt, har Bogen historiske Romaners almindelige Mangel. Den Idealisme, der i Reglen har dikteret dem, svækker deres Virkning. Det som her er skjønnest, virker ikke sandt; man føler bag den hele Skildring det forud tagne Parti at ville forherlige; man mærker, hvorledes Digteren lægger Lejlighederne til Rette for det Heltemod, der midt under Slaget ytrer sig i Tvekampe, og som fæstner alles Blikke.

Blandt Gogols mindre og større Fortællinger i hans tre første Bind er ingen rent ud beundringsværdig uden «Kappen». Det er den simple Historie om en fattig Petersburger-Embedsmand paa et Kontor, der et halvt Liv igjennem har trængt til en ny Slængkappe, som endelig opnaar den, og fra hvem den saa bliver

røvet. De Vogüé citerer etsteds det Ord af en russisk Forfatter: «Vi have alle viklet os ud af Gogols *Kappe*». Det har den Sandhed, at hele den moderne følsomme russiske Naturalisme i lige Linje nedstammer fra denne lille Novelle. Navnlig er Dostojevskis første Bog «Fattige Folk» helt deri som i sin Spire.

Dog end ikke denne klassiske Novelle giver den vesteuropæiske Læseverden Maalestokken for Gogols høje Rang som moderne Digter. Det gjør kun hans Skuespil «Revisoren» og første Del af Romanen «De døde Sjæle». Det er den blodige Satire og den djærve, storstilede Naturtroskab her, som først forraadte Gogols uhyre Overlegenhed over de Omgivelser, hvori han var født, og som røbede, at den russiske Literatur stod i Begreb med at slaa ind paa en helt ny Vej, som der udfordredes Dristighed og Originalitet til at bryde, og som denne Literatur ligesom stiltiende anviste adskillige andre i Romantiken fortabte Landes som den, der alene førte ud af Drømmenes Verden.

Saa aristofanisk som Satiren end er i «De døde Sjæle», saa er de Forudsætninger, paa hvilke denne komiske Epopee hviler, dog saa særegne, at de staa for den fremmede Læser som en Fortælling fra en anden Verdensdel eller en fjern Tidsalder. Udenfor Rusland for-

staas neppe selve det snedige Indfald, om hvilket Alting i Romanen drejer sig, den fripostige Spekulants Idé at indkjøbe afdøde, livegne Bønder, som nominelt endnu gjælde for levende, anbringe dem paa et værdiløst Stykke Jord og saa sætte dem i Pant i Banken.

Skuespillet «Revisoren» derimod er overalt fuldt forstaaeligt, og saa virkningsfuldt som det er simpelt i sin Bygning. Der udfordredes mere end fyrretyve Aar, for at det nordiske Drama under Henrik Ibsen skulde hæve sig til denne Højde; det tyske Drama har ikke naaet den endnu.

Det hedder sig, at det var Puschkin, som gav Gogol Ideen til hans «Revisor». Hvis saa er, har han lige saa megen Ære heraf, som af hvilketsomhelst fuldført Arbejde af sine egne. Thi der gives neppe i den moderne Literatur et eneste Drama, som kan maale sig med dette i Vittighed. Men usandsynligt er det, at Gogol her skulde skylde Puschkin stort. Thi en opmærksom Betragtning viser, at hans to store moderne Digtninge «Revisoren» og «De døde Sjæle» trods al den Forskjellighed, som Drama- og Romanform medføre, i det Væsentlige ere byggede ganske ens. I begge blottes Grundskaderne hos et helt Samfunds forskjellige Stænder og Typer ved en Prøve, paa hvilken alle disse Mennesker sættes i Forholdet til en

enkelt Person, en temmelig almindelig men fræk Patron, overfor hvem de staa som overfor et Mysterium, de ikke ere sikre paa at have gjennemtrængt. I Dramet stiller denne Person direkte eller indirekte ualmindelige Fordringer til dem, idet han af dem antages for den af Regjeringen udsendte overordnede Embedsmand, der skal undersøge deres Forhold, og hvem de med deres daarlige Samvittighed komme imøde med krummet Ryg og fulde Hænder. I Romanen retter denne Person et ualmindeligt Forslag til dem, idet han foreslaar dem en Handel af uhørt Beskaffenhed: Afhændelsen af deres døde Sjæle; men i begge Tilfælde tvinger han dem til at afsløre deres sande Karakter og aabenbare dens svageste Sider.

Intetsteds i den komiske Literatur findes mig bekjendt en kraftigere komisk Slutningseffekt, end hvor man lige har fattet sig efter Khlestakovs Forsvinden med alle de Sportler, han har vundet, og Minderne om al den Kvindegunst, han har nydt, da den virkelige Revisors Ankomst meldes, og man føler en Dommedag bryde ind over Synderne, som lige have frikjøbt sig paa urette Sted.

Som bekjendt havde Regjeringen længe Betænkeligheder ved at tilstede «Revisorens» Opførelse. Endelig gav Nikolaj Tilladelsen og

faldt ved den første Forestilling af Stykket i en saadan Latter, at han lod Digteren kalde til sig i sin Loge og sagde til ham: «Saadan som i Aften har jeg aldrig leet.» — «Jeg havde egentlig tilsigtet en anden Virkning» var Gogols mandige Svar.

Og dog begreb han ikke selv sit Lystspils Rækkevidde; det var fremgaaet af en satirisk Genialitet, ikke af en Overbevisning. Med sin mangelfulde Dannelse var han russisk Patriot i den Forstand, at i Principet vare alle russiske Institutioner og Ejendommeligheder: Enevælde, Bureaukrati, Nedtvingelse af al individuel Selvstændighed og fremfor Alt græsk Orthodoxi af det Gode. Da han med Aarene blev tungsindig, forekom hans satiriske Hovedværker ham syndige, fædrelandsforræderske, og han angrede dem bittert. 1846 overraskede han den russiske Læseverden ved Udgivelsen af sin «Udvalgte Brevvexling», i hvilken han erklærede den vesteuropæiske Civilisation Krig, forherligede Reaktion og Obskurantisme, ja leverede et Forsvar for Livegenskabet.

Han skrev i denne Sindstilstand for at gjøre Bod for første Del af «Døde Sjæle» en ulæselig anden Del med lutter dydige Personer. Han gik op i theologiske Grublerier. Forgjæves sendte hans Venner ham ud at rejse for at hel-

brede ham fra hans Forestillinger om det hedenske Vesteuropas Forfald. Han rejste fra Petersburg til Wiesbaden, fra Wiesbaden til Paris og Rom, og foretog en Pilgrimsfart fra Rom til Jerusalem og tilbage. Revolutionen 1848 gjorde ham endelig til en ubetinget Tilhænger og Beundrer af Kejser Nikolaj's Regeringssystem og bragte ham til den højeste Grad af orthodox Fanatisme. Fire Aar efter fandtes han en Vinterdag i Moskvá, sultet ihjel foran de Helgenbilleder, foran hvilke han plejede at ligge dagvis i stille Bøn.*)

Man agter lidet paa, at en Mand som Gogol var en Lillerusser. Det beror paa, at hans Fader, saasnart Sønnen røbede poetiske Anlæg, gav ham det bestemte Raad kun at skrive paa Storrussisk, og paa at Gogol fulgte Raadet. Næsten alle de i Lillerusland fødte Forfattere have overfor den Ringeagt, med hvilken deres Sprog blev behandlet som et Bondesprog, godt for Menigmand, i hvilket man kun kunde henvende sig til et Publikum af Skolelærere og Poper, skrevet i et af de store

*) Prosper Mérimée har udgivet en mesterlig Oversættelse af «Revisoren». «Døde Sjæle» findes i Reclams Universalbibliothek. To Bind Noveller paa Tysk i Collection Spemann. «Kappen» i Marmier's: Un héros de notre temps.

Nabosprog Russisk eller Polsk. Saaledes have Lillerusserne Padura, Czaikovski, Groza kun i Begyndelsen skrevet paa deres Modersmaal, senere paa Polsk. Det Samme gjælder endog om Bohdan Zaleski.*) Thi hvor meget end det polske Sprog tilsidesattes og undertryktes, kom den Undertrykkelse, hvorunder det led, dog ikke den lig, som øvedes mod det lillerussiske Tungemaal, mod hvilket man efterhaanden endog har svunget sig op til en sand Udryddelseskrig.

Ingen enkelt Personlighed er bleven ramt haardere i denne Krig end den største Digter, som det lillerussiske Folk nogensinde har frembragt, Gogols Samtidige Taras Grigorovitsch Schevtschenko (1814—1861). Medens de øvrige Digtere i lillerussisk Sprog ganske have bygget paa Ukraines Folkevise, optaget den i sig og ført den videre ved at tilføre den individuel Personlighed, europæisk Dannelse og kunstnerisk Komposition, har Schevtschenko alene, skjønt ogsaa han er Folkedigter fremfor nogen, hævet sig højt over den lillerussiske Literaturs hidtidige Niveau.

Schevtschenko fødtes i en Landsby i Guvernementet Kiev som Søn af en livegen Bonde,

---

*) Se G. Brandes: Indtryk fra Polen. S. 227.

der tilhørte en raa tysk Godsejer Engelhard. Otte Aar gammel var han moderløs og fik en Stedmoder, der pinte ham, elleve Aar gammel mistede han sin Fader. Han sattes i Skole hos Kirkesangeren, en fordrukken Slubbert, der pryglede, ja mishandlede Barnet af Frygt for, at det med sine hurtige Fremskridt snart vilde overstraale ham i Kundskab og berøve ham Brødet. Drengen løb bort, flakkede nogen Tid hjemløs om og kom saa anden Gang i Lære, denne Gang hos en Kirketjener, der malte Helgenbilleder, for at lære ham Kunsten af. Atter denne pryglede ham saa umenneskeligt, at han undløb og tog en Plads som Svinehyrde i Landsbyen, hvor han var født. Her blev hans Herre opmærksom paa den mærkelige Svinedreng, der kunde læse og tegne, og tog ham i sin personlige Tjeneste som Støvlepudser og Piberenser. Da han grebes i med et stjaalent Blyant at kopiere Billederne i Forværelset paa stjaalent Papir, lod Hr. Engelhard ham give Knut; Sligt sømmede sig mindst for en Livegen. Da det imidlertid fra flere Sider blev forsikret, at Drengen havde Talent, sendte han ham i Haab om at faa sine udlagte Penge rigeligt erstattede engang i Tiden, til en Malermester i Petersburg. Her begyndte Shevtschenko paa egen Haand at tegne, vandt en

Kunstners Interesse, og denne anbefalte ham til Sjukovski, der redebon og menneskekjærlig som altid tog den unge Mands Sag i sin Haand. Det gjaldt først om at kjøbe ham fri. Hr. Engelhard fordrede 2500 Rubler for denne Sjæl. Sjukovski lod da sit Portræt, som den tidligere nævnte Hofmaler Brylof stod i Begreb med at male, offentligt bortlodde og fik Summen ind. 1838 begyndte den Frigivne sine Studier ved Akademiet og forlod det 1844 som udlært for at begive sig til Lillerusland og der søge sig Motiver til Billeder og Poesier.

Thi han havde imidlertid begyndt at skrive Vers. 1840 allerede udgav han sin første Digtsamling «Kobsar» (Sangeren), lyriske Tendensdigte, som med dyb Nationalfølelse dvæle ved det lillerussiske Folks heroiske Minder, dets Lidelser i Datiden og Forhaabninger for Fremtiden. I sin Angst for Alt, hvad der kunde virke opløsende paa Rigets Ensartethed unddrog Regjeringen for denne Digtsamlings Skyld Shevtschenko al offentlig Understøttelse og stillede ham under Politiets Opsigt. Aaret efter udgav han sit største Arbejde, det lillerussiske Heltedigt «Hajdamakerne», senere i Almanakker forskjellige mindre Poesier. I et Digt betitlet «Kaukasus» besang han en ulykkelig Ven af sig, Grev Balmén, som paa Grund

af sit Frisind var bleven sendt som menig Soldat til den kaukasiske Hær. For denne Uforsigtighed blev Schevtschenko trods sit Ry i Aaret 1847 dømt til Piskning og maatte efter Exekutionen gaa som simpel Soldat til Orenburg. Det blev ham samtidigt paa det Strengeste forbudt at skrive.

Først forblev han nogen Tid i Orenburg selv, derefter i Fæstningen Orsk, saa deltog han i en Expedition ved Aralsøen, endelig blev han 1850 forsat til Fortet Nev-Petrovsk ved den asiatiske Bred af den kaspiske Sø.

Allerede i Orenburg havde han fulgt sin uimodstaaelige Trang til paany at skrive. Friheds- og Hævndigte i det lillerussiske Sprog, der stammede fra hans Pen, fordeltes i Tusinder af Afskrifter i Ukraine og blev under Oprørstiden 1848 trykte i Galizien. Anden Gang blev han pisket til Straf. Det knækkede ham ikke. Men i Nev-Petrovsk, hvorhen han tilsidst blev ført, hvor Garnisonen bestod af det forvorpneste Udskud, medens Tjenesten var den strengest tænkelige, og hvor der hverken fandtes et menneskeligt Væsen, til hvem Digteren kunde meddele sig, eller blot en Bog, en Avis, sygnede han hen og sløvedes langsomt.

Da efter syv Aar Forløb (1857) hans Petersburgske Beundrere, især Grevinde Alexis

Tolstoj, endelig opnaaede hans Afskedigelse fra Krigstjenesten, kunde Fortets Kommandant understøtte Ansøgningen med den Erklæring: «Manden er uskadelig». Han rejste til Petersburg, skrev der med paany opblussende Kraft et bittert haanende Digt «Brødrenes Mission» mod den russiske Panslavisme, der vil befri andre Folk, men grusomt undertrykker slaviske Stammer i Rusland selv, fik forskjellige Arbejder udgivne uden Forfatternavn og udarbejdede en kort Selvbiografi.

Han var kommen tilbage fra sin Ungdoms kritikløse Begejstring for Ukraines kosakkiske Fortid. «Hetmanskabet» havde tabt sin romantiske Nimbus for ham. Mod dets Adelstraditioner stillede han nu Bondefrigjørelsens Idé. Og mod Slavofilernes skriftlærde Væsen stillede han, hvad de glemte eller oversaa: det lillerussiske Folks haarde Nød, den Jammer, som Trældom og Uvidenhed havde bragt over det.

Han døde i Petersburg i Februar 1861 og blev efter sit Ønske begravet i Kaniov i Ukraine. Hvor meget Ondt han end personligt havde lidt, hvor megen Forfølgelse af den lillerussiske Nationalitet han end havde været Vidne til, han oplevede dog ikke, hvad der vilde have nedslaaet ham mere end nogen personlig Tortur, som han var Gjenstand for: det 1875

udstedte og i vore Dage stadigt vedligeholdte Forbud mod i det russiske Rige at trykke eller udgive nogensomhelst Bog, endsige nogensomhelst Avis i det lillerussiske Sprog.

Schevtschenkos Poesi er da ikke blot det højeste og rigeste Udtryk, som den Folkestamme, han tilhører, har naaet i Literaturen, men det er foreløbigt dens sidste Udtryk. Hans Begavelse er mangesidig: han har skrevet politisk og idyllisk Lyrik, Elskovsdigte, korte Samfundsskildringer paa Vers og i de gamle Duma'ers Aand et stort historisk Epos, som blandt moderne slaviske Epopeer kun staar tilbage for Mickiewicz's uforlignelige «Pan Tadeusz». «Hajdamakerne» (ɔ: de kosakkiske Stridsmænd) behandler den lillerussiske Folkeaands sidste selvstændige Rejsning, Kosakopstanden under Gonta 1770. Den var rettet mod den polske Adel, som i hine Tider paa en grusom Maade undertrykte Ukraine, og som, da det kom til Stykket, var for sløv og opløst til at forsvare sig. Men den russiske Regjering, som frygtede, at Oprøret skulde udbrede sig indenfor Ruslands Grænser, besluttede at gribe ind. Den russiske Feltherre Romanzov tilbod Gonta en Alliance mod Polakkerne, lokkede ham og hans Næstkommanderende i et Baghold og udleverede dem strax til deres Fjender.

Saa blev den sine Førere berøvede Kosakhær omringet, fanget og 8000 Mand stærk skarevis fordelt til polske Byer for at henrettes der. Gonta og de øvrige Chefer bleve levende radbrækkede, og alle de Menige uden Undtagelse henrettede paa forskjellige Maader. I Almindelighed foretrak man, for Nemheds Skyld og for at skaane Træerne, Kvælning for Hængning. Dette er det Æmne, som Schevtschenko uden at gaa af Vejen for Rædslerne, har fremstilt, skildrende de Grusomheder, de Undertrykte begaa, saa fuldt som dem, der begaas imod dem, dog saaledes at det historiske Sceneri danner Baggrunden for et Par Elskendes Skjæbner.

Heller ikke i hans smaa Samfundsbilleder, som i Regelen ere idylliske og følelsesfulde, mangler der Træk af en Energi, der ser Livet under Øje, som det er, naar det er værst. I et af de bedste «Den Druknede» fortæller han f. Ex. om en Moder og en Datter, der levede i Landsbyen. og hvis Skygger nu i de maaneklare Nætter paa Stepperne ses svæve frem og tilbage langs Flodens Bredder. Moderen var en Russerinde, stolt og vellystig, rig og smuk, en ung Enke, der holdt Hof for sine Tilbedere. Datteren fødte hun hemmeligt og gav hende i Pleje til en fattig lillerussisk Bondefamilie. Denne voxer op, bliver en sjælden Skjønhed, og da

Moderen endelig tager hende til sig, hyldes hun i det rige Hus mere end sin Moder. Da skummer denne over af skinsygt Had, giver Datteren Gift, og da Giften ikke dræber, gaar hun med hende i Bad og slynger ved de lange Fletninger det unge Barn ud i Strømmens Hvirvler, hvor hun døer.

Der gaar gjennem disse Digte som en Stræben efter at opvise raa og grusomme Karaktertræk hos den storrussiske Stamme uden at dog Digterens egne Landsmænd skaanes. Men de Laster, han bebrejder dem, er de Undertryktes Laster, Selvopgivelse og Fejghed. Saaledes i Digtet «Taras's Nat»: Sangeren har for Egnens lillerussiske Ungdom besunget den store Hetmans, Taras Triasylo's Bedrifter. Med Taarer i Øjnene lytter Kredsen til. Men strax efter begynde Tilhørerne i lykkeligt Letsind at drikke og danse. Da tilraaber Sangeren dem: «Læg Jer bag Ovnen; der er varmt og trygt! Jeg vil gaa paa Værtshuset og sige Vittigheder om Polakker og Moskoviter. Vil I med? Det kan I endnu. Men mande Jer op kan I ikke mere.»*)

---

*) Pypin: Geschichte der slavischen Litteraturen I 480. K. E. Franzos: Von Don zur Donau I, 85—126. Udvalgte Stykker af Schevtschenko oversatte paa Tysk af J. G. Obrist.

Den russiske Literaturs Historie tæller Martyrer og Apostle i stort Antal. Schevtschenkos Liv er et langvarigt Martyrium; hos andre af Ruslands store Mænd, som bære deres Del af Martyriet, er dog Apostelvirksomheden det, som først fanger Efterverdenens Blik. Længe fængslet, to Gange forvist, tilsidst landflygtig er Alexander Ivánovitsch Herzen (1812—1870) den nye Tids Apostel for Rusland.

Han er som Aand blandt dette Aarhundredes Russere, hvad Aaret 1848 er imellem Aarhundredets Aar. Han er Aaret 48 i Menneskeskikkelse, en Inkarnation af alle de Ideer, der i det Aar kom til Udbrud, og af alle de ædle Frigjørelsesforsøg, som da bleve satte i Værk.

Herzens Fader var en russisk *grand seigneur* Jakovlev, afskediget Gardekaptajn med en kolossal Formue, der havde faaet sin hele Dannelse paa Rejser i Vesteuropa, en Voltairianer, der kun læste Fransk og talte det bedre end Russisk. Hans Moder var en ung tysk Borgerdatter, Louise Herzen, fra Stuttgart, der sytten Aar gammel indvilligede i at følge den rige russiske Herre, som havde vundet hendes Hjerte, til hans Hjemstavn, Moskvá, og som altid blev behandlet som hans Hustru, skjønt intet Ægteskab fandt Sted dem imellem. Sønnen

fødtes, faa Maaneder før de franske Tropper rykkede ind i Moskvá, og det blev den store Begivenhed i Faderens Liv, at Napoleon, som trængte til en Budbringer til Czaren, lod den russiske Adelsmand, som var en gammel Bekjendt af hans Marschal Mortier, kalde til sig, overgav ham et Brev «Til min Broder, Kejser Alexander» og gav ham sikkert Lejde ud af den brændende By.

Faderen udviklede sig stedse mere til en bitter, indesluttet, aristokratisk Særling, der helt gik op i grænseløs Menneskeforagt. Moderen var en ulykkelig, ensom Skabning med Forstand og Hjerte. Hos Sønnen blandedes Forældrenes og Forfædrenes Egenskaber til Geni.

Han har skrevet sit Levnet — i tre Bind Erindringer —, og dette Værk burde ikke forsømmes af Nogen, der nærer Interesse for det moderne Ruslands Udviklingskamp. Der gives intet os tilgjængeligt bedre Indblik deri. Med kunstnerisk Klarhed, med en Memoireforfatters Ubundethed, har Herzen fortalt ikke blot sin Barndoms og Ungdoms Liv indtil sit 35te Aar, men givet en overlegen, skarpt og dybt skuende Iagttagers Skildring af de sociale, politiske, literære Tilstande i Rusland mellem 1812 og 1847, særligt af Nikolaj's Regjeringstid. Iagttageren af Tilstandene er tillige Offer for dem,

dog har han ingen Medlidenhed med sig selv; sine egne Ulykker afvinder han, hvor han kan, en humoristisk Side. Men med svidende Haan, med en harmfuld, Tronen rystende Foragt, med et Hjerte, som vaander sig og bløder, udfolder han for Læserens Øjne den haaroprejsende Grusomhed, som udgik fra den kejserlige Regjering, og al den Trældomsaand, Fordærvethed og Dumhed, som gjorde et saadant Regimente muligt.

Han svælger aldrig i Rædsler, og dog er det et Spørgsmaal, om selv Dostojevskis Erindringer fra Tugthuset i Sibirien give et mere rædselvækkende Billede end han. (Se f. Ex. om Torturen i Fængslerne I 290 ff.)

Med Herzen og hans Venner trænger moderne Videnskab, moderne Filosofi ind i det russiske Rige. Han og hans Studiekammerater paavirkes først af Lafayettes og Benjamin Constants matte Liberalisme, undergaa saa efter Tilintetgjørelsen af den polske Opstand 1831 en dyb Paavirkning af Saint-Simonismen. Halvtredsindstyve Aar gammel skriver Herzen i sine «Erindringer» derom: «En ny Tidsalder bankede paa Døren; vore Sjæle, vore Hjerter aabnede sig for dens Komme. Saint-Simonismen dannede Grundvolden for vore Overbevisninger og udgjør endnu den Dag idag en væsentlig Del af

dem». De unge Mænd begejstredes af de to Grundtanker: Kvindens Kaldelse til Delagtighed i det fælles Hverv, og hvad man dengang kaldte «Kjødets Retfærdiggjørelse eller Æresoprejsning», en Idé, siger Herzen, som man med en Fantasi, der minder om liderlige Munkes, har villet give en lav og cynisk Fortolkning, men som i Virkeligheden kun betød Kristendommens Afsættelse, Skjønhedens og Livets Religion, der erstattede Askesens og Dødens.*)

I Anledning af, at nogle andre Studenter, med hvilke denne Gruppe af Ynglinge ikke stod i nogen Forbindelse, en Aften sent paa Tilskyndelse af et Medlem af det hemmelige Politi havde sunget en Vise, hvori nogle Ukvemsord kunde opfattes som sigtende til Kejseren, blev Herzen, hans Ven og senere Kampfælle Digteren Ogarev og mange flere ligesaa Uskyldige først holdt Maaneder i Fængsel, saa bortsendte. Herzen forvistes først til Vjatka ved den sibiriske Grænse, hvor han kom til at staa under en Guvernør ved Navn Tiufajev, der mest lignede et vildt og ondskabsfuldt Dyr, senere til Vladímir, kun en Dagsrejse fra Moskvá. Paa Vejen til Exilet lærte han grundigt de russiske

---

*) Mémoires de Herzen I 236.

Forhold at kjende fra deres værste Side, indhentede bl. A. en Konvoj af otte Vognmandslæs med smaa jødiske Drengebørn, de fleste mellem 8 og 10 Aar, som sendtes til Militærkolonierne; en Tredjedel af dem var allerede døde paa Vejen.*) Fra Vladímir af bortførte Herzen sin unge Kusine, hvem han i flere Aar havde elsket, og hvem man vilde forbyde Giftermaalet med ham. Ved hendes Side tilbragte han det femte og sidste Aar af sin Forvisning og levede med hende i et Ægteskab, hvis Lykke først mange Aar efter i London fik en tragisk Udgang. Georg Herwegh vandt her en kort Tid den unge Russerindes Hjerte; men hun græmmede sig ihjel over Utroskaben mod sin første og i Virkeligheden eneste Kjærlighed. Turgenjevs Brev af 19 Jan. 1876 til Saltykov viser, at der gives en af Herzen forfattet, utrykt Fremstilling af denne hans Livs smerteligste Katastrofe.

Ved Tilbagekomsten til Moskvá traf Herzen Ungdommen opfyldt af Hegels Filosofi. Da han saa, man betragtede ham som udenfor Bevægelsen, kastede han sig med Lidenskab over Encyklopædien, Logiken, Phænomenologien, Æsthetiken, studerede og drøftede dem Paragraf for Paragraf; dernæst slugte han ethvert

---

*) Smlgn. G. Brandes: Indtryk fra Polen S. 67.

hegeliansk Skrift, han kunde faa fat paa, fra Hegels nærmeste Disciples til Venstrehegelianeren Arnold Ruges. Herzen fortolkede Mesterens Lære ganske i Unghegelianernes Aand. Medens Andre som f. Ex. den store Kritiker Bjelinski, Herzens nære Ven, opfattede den bekjendte Sætning fra Fortalen til Retsfilosofien: «Hvad der er fornuftigt, det er virkeligt, og hvad der er virkeligt, det er fornuftigt» i rent konservativ Aand, saa de i den endog fandt Retfærdiggjørelsen af det russiske Enevoldsregimente med alle de Forbrydelser, der trivedes i dets Skjød, saa' Herzen heri kun en simpel Udtalelse af *den tilstrækkelige Grunds* Princip, brød med Bjelinski, indtil denne — iøvrigt meget snart — opgav sin Kvietisme og fandt paa sin Side i Hegels Filosofi en Revolutionens Algebra, der frigjorde Aanden ved ikke at lade Sten paa Sten tilbage af Overleveringens kristne Verden. Og da Ogarev bragte ham Feuerbach's «Kristendommens Aand», følte han sig ved Læsningen af dette Værk med ét Slag helt som et frigjort Menneske. Og i den første filosofiske Enthusiasme skrev han den Række Artikler, han i 1842 udgav under Titlen «Dilettantismen i Videnskaben» af Iskander (ɔ: Alexander).

Kort før Herzens Tilbagevenden fra Exilet

havde Tschaadajev udgivet det berømte «Filosofiske Brev» om Ruslands Betydningsløshed for Europas Kultur, dets evige Kommen bagefter, og var til Straf af Kejseren bleven erklæret og behandlet som sindssyg; nu begyndte Bjelinski, «Ruslands Lessing», allerede haardt angreben af den Lungesvindsot, der rev ham bort kun 38 Aar gammel, sit lidenskabelige literære Felttog mod den officielle Verden og den officielle Literatur. Naar den 25de i hver Maaned «De fædrelandske Annaler» udkom, gik den hele dannede Ungdom i Feber for at faa fat paa det tykke Bind. I Kaféerne blev der hele Formiddagen spurgt, om Heftet var kommet; saasnart det var der, reves man om det under Spørgsmaalet: «Er der Noget af Bjelinski deri?» og fandtes der blot en Side af ham, blev den slugt med Lidenskab og debatteret i endeløse Diskussioner.

Hans Ild, hans Sarkasmer, hans Haanlatter, hans Demaskeringer fængslede Alle, og man strømmede sammen, naar han svang sin Svøbe, som for at overvære en Exekution. Han angreb endnu døende sin Discipel Gogol for hans Omslag. Han nedsablede Pedanter og Slavofiler som Lærling af Vesteuropas Kultur.

Da han døde, blev det hans Venner forbudt at rejse ham et Gravmæle. Bladene fik

Befaling til ikke mere at nævne hans Navn, og i fulde atten Aar holdtes Forbuddet i Kraft.

Det faldt i Herzens Lod at overføre Bjelinskis literært udrensende og reformerende Gjerning paa det politiske Omraade. Han var beundringsværdigt anlagt til en saadan mangeaarig Dyst, ikke spinkel og svag som Vennen, men stor og bredskuldret, en Kraftskikkelse, og ikke fattig og derfor afhængig som Vennen, men efter sin Faders Død i Besiddelse af en selv efter russiske Forhold betydelig Formue, saa der blot udfordredes, at han fik Lov til at overskride Rigets Grænser, for at han — med sikker Grund under sine Fødder — kunde bruge sit store Forfattertalent til at ryste Rusland i alle dets Fuger.

Han blev Skaberen af en offentlig Mening i det russiske Rige.

I Paris, hvorhen han strax tyede, traadte han i Forbindelse med det franske Socialistparti og den polske Emigration. Hvad han følte, da det store Oprørs-Uvejr brød ud over Europa, og da den ene Folkerejsning efter den anden huggedes ned, alle Kongeløfter og Paveløfter brødes, og Kontrarevolutionen triumferede over hele Linjen, derom vidne hans to Skrifter «Fra den anden Flodbred» og «Breve fra Italien og Frankrig» med en henrivende Veltalenhed.

De udgaves 1850 anonymt og først paa Tysk, oversatte af Friedrich Kapp, den senere saa bekjendte tysk-amerikanske Historiker, der dengang opholdt sig som Huslærer i Herzens Hus. Det er sexten Aar siden, jeg læste disse Bøger, og jeg har dem ikke ved Haanden, men Indtrykket er saa levende i min Sjæl som strax efter den første Læsning. Aldrig har mandig politisk Begejstring fundet et skjønnere og klarere Udtryk, eller Skuffelse og Foragt talt et mere energisk Sprog.

Fra Paris drog Herzen til London, grundede der under Krimkrigen sit frie russiske Trykkeri og udgav i London fra 1857—65, i Genf fra 1865—69 sit berømte Ugeblad «Kolokol», om hvis altoverværldende Indflydelse i Rusland ovenfor er talt, saavelsom om Maaden, hvorpaa denne Indflydelse blev knækket af Katkóf.

Samme Aar som Alexander Herzen begav sig i Landflygtighed, udgav han en Roman, der endnu er læseværdig, mindre for dens literære Værdi end for den Bevægelse, hvortil den i Rusland giver Stødet. Det er Romanen «Hvem har Skylden?» (1847), et indirekte Angreb paa Ægteskabet som Institution, «med hjertelig Hengivenhed» tilegnet Forfatterens Hustru. Bogen er uordentligt skrevet, med

vidtløftig Forhistorie og talrige Indskud, uden Komposition; men Skikkelserne leve som i de bedre Romaner af George Sand. Æmnet er i en Sum dette: Det roligt lykkelige Ægteskab mellem den stille og elskværdige Lærer Kruziferski og hans fine Hustru Lubonka forstyrres, da den unge, evnerige, men uvirksomme Verdensmand Beltov træder ind i Ægteparrets Sfære. Uden at nogen af Parterne har Skyld, drages Beltov og Lubonka uimodstaaeligt til hinanden, forstaa hinanden, behøve hinanden, kunne ikke undvære hinanden. De stræbe at nedkjæmpe deres Lidenskab, men Beltov løsriver sig forgjæves, han drager formaalsløs ud paa Rejser, Lubonka tæres hen, Kruziferski forfalder til Drik og gaar til Grunde.*)

Det er den Idé, der var nedlagt i dette Arbejde, som spirede frodigt, da i Aaret 1863 den Mand, der kan betragtes som Herzens store aandelige Ætling og en Tidlang som Arvtager af hans Indflydelse, udgav sin berømte Roman: «Hvad er der at gjøre?»

Nikolaj Gavrilovitsch Tschernischevski blev født 1829 som Søn af en Pope i Saratov ved

*) «Vom andern Ufer»; «Briefe aus Italien und Frankreich», Hamburg 1850. «Wer ist Schuld»; Reclam's Bibliothek.

Volga, blev først bestemt for den gejstlige Stand, men opgav hurtigt Theologien for Studiet af gamle og nyere Sprog og begyndte 1846 som Student ved Petersburger Universitetet sin Bane som Filolog. Efter at have bestaaet sine Examiner blev han 1850 Professor i Literatur ved Kadetskolen i Petersburg, men tog efter sin Moders Ønske, som daarligt kunde undvære ham, mod et Embed som Lærer ved den lærde Skole i hans Fødeby. Her giftede han sig, 22 Aar gammel. Efter Moderens Død 1853 vendte han tilbage til Hovedstaden, skrev en Disputats om Kunstens Forhold til Naturen, men udviklede ved det mundtlige Forsvar saa radikale Meninger, at Undervisningsministeren negtede ham Diplomet.

Fra 1853—62 skrev han i Njekrassovs Tidsskrift «Sovremennik» et stort Antal Artikler og Afhandlinger af økonomisk, kritisk og historisk Indhold, som ved deres Evne til at tumle Problemerne og ved deres ironisk-satiriske Tone vakte den største Opmærksomhed. Tschernischevski fremstilte og bedømte Stuart Mills Økonomi, den Gogolske Periodes æsthetiske Kritik, Partikampene i Frankrig under Restaurationen, Lessing og hans Tidsalder o. s. v., behandlede med samme Overlegenhed Æmner af vidt forskjellig Art, men havde dog sin Hovedinter-

esse samlet om visse store Samfundsspørgsmaals Løsning: Ordningen af Forholdet mellem Kjønnene, Livegenskabets Ophævelse, al personlig Grundejendoms Afskaffelse til Fordel for Kommunalfællesskabet.

Alt, hvad han skrev, fik af Censuren Lov at passere. Men i Juli 1862 blev Tschernischevski til almindelig Overraskelse arresteret og holdt i Varetægtsfængsel i Peter-Pavlovsk-Fæstningen paa Neva-Øen indtil Mai Maaned 1864.

Den 24 Mai 1864 henimod Kl. 8 om Morgenen under et øsende Regnvejr samledes i Petersburg store Menneskemasser om et Skafot med en Skampæl, omgivet af Soldater i Firkant. Snart ankom den Vogn, man ventede paa, eskorteret af Gendarmer til Hest, og ud af den steg først en General, saa en bleg, civilklædt Mand. Denne sidste steg op paa Skafottet, hvor to Herrer med røde Huer tog ham under Armene og hængte en sort Plade om Halsen paa ham, paa hvilken hans Dom stod skreven med hvide Bogstaver. Saa rev den ene af Bødlerne ham Hatten af Hovedet for at han med Ærefrygt skulde høre paa, hvad man vilde læse op for ham.

Det var Anklageakten. Lang nok var den; tættrykt tager den over 600 Linjer; mere

end en Time tog det at læse den op; men man skal lede om et slettere begrundet juridisk Dokument.

Forskjellige Omstændigheder, hedder det, have udpeget Titulærraaden Tschernischevski for Regjeringen som en for Staten fordærvelig Agitator. Disse Omstændigheder ere: Først et anonymt Brev, tilstillet den tredje Sektion (det hemmelige Politi). Dette Brev, der foredrages i hele dets uforlignelige Gemenhed og Stupiditet, anraaber Regjeringen om at befri Folket fra Tschernischevski. Dernæst et opsnappet Brev fra den landsforviste Alexander Herzen, i hvilket der staar: «Vi have til Hensigt at udgive «Sovremennik» her eller i London med Tschernischevski.» — Paa Grund af disse to Omstændigheder blev Tschernischevski fængslet. Nu følger i Anklageakten Listen over de Papirer, der «høre til Processen» — det vil sige: et Brev fra den Anklagede til hans Hustru, i hvilket han siger, at de begge tilhøre Historien, saa man om Aarhundreder endnu vil kjende deres Navne, og et Citat af en Avisartikel fra 1853, som nu i 1862 findes farlig.

I alt dette er der endnu ikke Elementer til nogen Sag. Men medens den Anklagede sidder i Fængsel, er man i Marts 1863 saa heldig i den tredje Sektion at komme i Besiddelse af et

Brev fra en vis Kostomarov til en af hans Venner, i hvilket det hedder, at «Tschernischevski har forfattet Opraabet til de livegne Bønder.» Som Bevis for Sandheden af denne Paastand oplæses en Billet funden i Kostomarovs Lommer, vel at mærke da han allerede længst var fængslet, dømt og i Begreb med at deporteres, og i hvilken han bedes rette en Trykfejl. Billetten er underskrevet Tscher. Senatssekretærerne, hvem denne Billet er bleven forelagt, have vel ikke i dens Helhed kunnet finde Lighed med Tschernischevskis Haandskrift, om de end indrømme, at naar Bogstaverne tages enkeltvis, ligne tolv af de femogtyve Bogstaver til en vis Grad hans; men Senatet *in pleno* har fundet Ligheden slaaende. Med utrolig Ugenerthed hedder det dernæst, at en *Afskrift* af Tschernischevskis Proklamation til Bønderne er fundet hos Kostomarov, skjønt der ingen Original findes og skjønt Stilen ingen Lighed har med den store Forfatters. Og til Slutning forelæses et Brev, fuldt af Udkradsninger og Raderinger, som skriver sig fra den tredje Sektion, og som formodes at være fra den Anklagede, da det er underskrevet Tsch. og rettet til en vis Alexis Nikolajevitsch, som formodes at være Digteren Pleschtschejev, hvis Fornavne lyde saadan. Tschernischevski nægter

bestemt at have skrevet dette, iøvrigt alle andre Steder end i Rusland og det moderne Tyskland højst uskyldige, Brev. Pleschtschejev nægter for Retten ikke mindre bestemt at have modtaget det. Men man tror dem ikke; man ser deri et Bevis paa den Anklagedes Stræben efter at ophidse de livegne Bønder, og hans Strafværdighed stiger paa Grund af hans haardnakkede Benægten.

Som overbevist om Delagtighed i Sammensværgelse til Omstyrtning af den nærværende politiske Tilstand dømmes derfor N. G. Tschernischevski, 35 Aar gammel, til fjortenaarigt Tvangsarbejde i Minerne og derpaa følgende Deportation til Sibirien paa Livstid.

Umiddelbart derefter forkyndes det ham, at Kejseren i sin Naade har indskrænket de fjorten Aars Tvangsarbejde til syv. Saa faar han Ordre til at lægge sig paa Knæ; man knækker en Kaarde over hans Hoved og lænker ham nogle Minutter til Skampælen. En Blomsterbuket falder ned for hans Fødder. De Buketter, som følge, gribes i Luften af Politiet. Han anbringes i Vognen og forsvinder . . . .*)

---

*) L'économie politique jugée par la science. Critique des principes d'économie politique de John Stuart Mill par N. Tschernyschevski. Bruxelles 1874. I—XXXVI.

Han forsvandt for aldrig at vise sig mere blandt dem, der beundrede ham og skyldte ham den bedste Del af deres aandelige Kultur. Han tilbragte sine syv Aar blandt Forbryderne i de underjordiske Miner, saa femten andre Aar ensomt forvist til et af Sibiriens fjerneste Punkter, uden Bøger, uden Mennesker, med hvem han kunde udvexle Tanker, afskaaret fra alt Samkvem med Europa. For et Par Aar siden endelig har man fundet den Fangne tilstrækkeligt knækket af et nogle og tyveaarigt Martyrium. Man har anvist ham det mildere Forvisningssted Astrachan og tilladt ham at sysselsætte sig paa uskadelig Maade, med Oversættelser eller lignende.

Dèr opsøges han nu af og til af enkelte trofaste Beundrere, der vove at udsætte sig for det Odium, der følger med slige Besøg, og jeg véd intet mere Betegnende for den Nøjsomhed, hvortil man i den offentlige Opfattelse i Rusland er sunken, end den Tilfredshed, hvormed de, som have gjenset ham, ved Hjemkomsten gjengive deres Indtryk: «Tschernischevski har det godt,» hedder det i Reglen, «han er aldeles ikke aandelig nedbrudt, *han oversætter fra Tysk*». Dertil er man i Rusland naaet, at naar et Geni, som var Nationens Ære og Ungdommens Stolthed, efter i en Fjerdedel af et Aarhundrede at

være blevet mishandlet med den raaeste Grusomhed, alligevel ikke er bleven Idiot, saa tænker man ikke stort mere paa det Forbigangne, man føler sig ret tilfreds med Resultatet, føler det omtrent som havde man indgaaet et Væddemaal med Regjeringen og mod al Sandsynlighed vundet det.

Selv Den, der ikke er kompetent til at bedømme Tschernischevskis økonomiske Arbejder, læser med Fornøjelse hans kritiske Værk over Mills Økonomi. Tonens Urbanitet, Fremstillingens lysende Klarhed og Rigdommen af slaaende psykologiske Betragtninger fængsle endog den Uindviede. Men langt betydningsfuldere har dog Indflydelsen været af Tschernischevskis i Fængslet forfattede (4 April 1863 sluttede) trebinds Roman «Hvad er der at gjøre?».*)

Ikke at Bogen er et ypperligt Digterværk eller endog blot et Digterværk i egentlig Forstand. Det er en i høj Grad aandfuld og frisindet, dybtgaaende og hensynsløs Mands Udvikling af sin Livsanskuelse, som han kunde udvikle den i et Manuskript, der maatte passere Fangevogteres og Politimænds Undersøgelse, før det naaede til noget Trykkeri.

---

*) Paa Fransk: Que faire? Paa Tysk: Was thun? Brockhaus 1883.

Saa underligt det klinger: der er et straalende godt Humør i denne Bog, som først henimod Slutningen bliver langtrukken og trættende, tildels fordi Alt maa udtrykkes saa indirekte, tidt paa haartrukken Maade, tildels vel ogsaa fordi den stakkels Fange tilsidst alt for meget savnede Lys og Luft og Frihed og Mennesker.

Værket er ment og blev opfattet som et Evangelium for det moderne Rusland. Det vilde anvise Vejen ud af de Kollisioner, som i første Linje Kjønsforholdets Ordning, i anden den hele økonomiske Samfunds-Uorden foranlediger. «Hvad er der at gjøre?» er en Art Bastard af en Roman og en Statsøkonomi; den stammer paa Spindesiden fra George Sand, paa Sværdsiden fra Karl Marx.

Tilsyneladende har der før været skrevet Bøger af den Art. Den har i Tendensen Lighed med «Jacques» af George Sand, den minder i sin Fabel endogsaa stærkt om en endnu meget ældre Roman, nemlig Jean Pauls «Leben, Tod und Ehestand des Armenadvokaten Siebenkäs». Men dog gives der i Verdensliteraturen ingen Bog af den Art, og intet Værk i den hele russiske Literatur er mere russisk.

Indholdet kan fortælles i et Par Linjer: Medicineren Lopuchov gifter sig af Kjærlighed med Vjera Pávlovna. De leve en Tid lang

lykkeligt med hinanden. Efter nogle Aars Forløb forelsker hun sig i hans Kammerat Kirsanov. Lopuchov, med hvis Ideer det ikke stemmer at staa to Elskendes Lykke i Vejen, begaar tilsyneladende Selvmord og forsvinder; rejser under et andet Navn til Amerika, vender flere Aar derefter hjem, ægter en anden Kvinde og vedbliver at staa i det venskabeligste Forhold til sin fordums Hustru og hendes Mand.

Om Hovedpersonerne gruppere sig en Mængde, mest fortræffeligt tegnede, Bipersoner, som gribe ind i Handlingen. Fortællingens Form er i høj Grad personlig. Hvert Øjeblik henvender Forfatteren sig ligeud til sin Læser, umuliggjør humoristisk den sædvanlige Romanspænding, fortæller længe forud Alt, hvad der vil hænde, gjør Løjer med Læserens Forfærdelse over Fortællerens Immoralitet og forklarer, at denne er endnu langt større, end den synes. Men i Virkeligheden er dette ingensteds en Fortælling, men paa alle Punkter en socialmoralsk Traktat. Meget, som trætter en moderne Læser, Beskrivelsen af Vjeras Sy-Etablissement, af hvorledes hver Syerske faar Lod og Del i Indtægten, og meget Lignende, er for Tschernischevski kun Middel til at forkynde den Socialisme, han anser for sand og fremtidsrig. Han kan ikke forkynde sine Idealer direkte.

Men læser man omhyggeligt, vil man finde, at alle russiske Fremtidsforestillinger og alle russiske Utopier rummes i denne Bog.

Ved en flygtig Gjennemlæsning forstaar man Intet af den. For overfladiske Læsere er den ikke skrevet. Ad kunstige Omveje maa den stakkels Fange meddele Læseren sine Forestillinger om, hvorledes Fremtidens Verden vil komme til at se ud. Kan han det ikke anderledes, lader han sin Heltinde falde i Søvn og meddeler os hendes «Drømme», i ordnede Drømmebilleder med symbolsk Betydning, det vil sige i store digteriske Syner, hvis Udmaling undertiden optager nogle og tredive Sider i Træk.

Saaledes er Alt forenet i dette Værk, hvad der dybest karakteriserer Rusland: den bredt anlagte Natur, den stolte Frimodighed og det radikale Hang til at løbe Linen ud; stærk Paavirkning af Udlandet og selvstændig Originalitet, levende Virkelighedssans indtil den tørre Prosa og dybsindig, fantastisk Mystik.

Naar den Fremmede i Rusland efter længe at have spurgt, om ikke Den eller Den er fremragende, højtbegavet, yderst interessant eller lignende, og efter stadigt at have faaet benægtende Svar, tilsidst utaalmodig spørger: Hvem i al Verden er da her højtbegavet? —

da kan det gjentagne Gange hænde ham, at han fra de forskjelligste Sider faar det melankolske Svar: «Tschernischevski var det».

Han forstaar dette Svar, naar han med tilbørlig Opmærksomhed har læst, hvad der er ham tilgjængeligt af denne store Mand, hvis Navn i Rusland end ikke tør trykkes.

V.

Den 28 Oktober 1818 fødtes i Guvernementet Orjol i en gammeladelig (oprindeligt tartarisk) Familie den Mand, hvem indtil den allersidste Tid de dannede Klasser i de germaniske og romanske Lande skyldte næsten Alt, hvad de vidste om den slaviske Menneskeraces indre Liv i vore Dage.

Ingen tidligere russisk Forfatter er bleven læst i Europa som Iván Sergejevitsch Turgenjev; han var snarere at betragte som en international end som en russisk Forfatter.

Han aabnede det europæiske Publikum en ny Stofverden, men han trængte ikke til den Side-Interesse, hans Værker derved vandt; thi det er Kunstneren ikke Kulturskildreren, som Europa i ham har beundret. Skjønt han næppe udenfor sit Fædreland blev læst i sit eget Sprog, stilledes han af den kyndige Kritik overalt, selv i de kunstnerisk mest fremskredne Lande, i lige Linje med Landenes bedste For-

fattere. Man læste ham i Oversættelser, der nødvendigvis forvanskede eller forringede Indtrykket af hans Fortrin; men Originalens Fuldkommenhed gjorde sig saa stærkt gjældende gjennem de forskjellige mere eller mindre heldige Afstøbninger, at man satte sig ud over, hvad der fattedes disse i Finhed og Skarphed. Store Digtere virke i Regelen dybest ved deres Stil, fordi de gjennem Stilen træde Læseren personligt i Møde; Turgenjev virkede saa dybt som nogen anden, skjønt den ikke-russiske Læser kun kjendte det groveste af hans Stil, næppe anede, med hvilken Elegance han plejede at udtrykke sig og var lige saa langt fra at forstaa hans Hentydninger som fra at kunne sammenligne hans Opfattelse og Skildring af Personligheder og Tænkesæt i Rusland med den skildrede Virkelighed. Turgenjev har sejret paa den kunstneriske Løbebane, skjønt han havde en Kugle ved Foden, har triumferet paa den store Arena, skjønt han kjæmpede med et Sværd uden Od.

Han har for Vesteuropas Dannede befolket det store østlige Rige med Nutidsmennesker. Takket være ham kjender man de sjælelige Grundtræk hos dets Kvinder og Mænd. Skjønt han i sin kraftige Mandsalder forlod Rusland for ikke mere at leve bosat i sit Føde-

land, har han aldrig skildret andet end dette Lands Beboere, og Tyskere eller Franskmænd kun som halvvejs russificerede eller dog kun i Berøring med Russere. Han vilde kun fremstille Væsener, hvis Ejendommelighed han fra sin Barndom af var fortrolig med. At det efterhaanden under hans lange Exil og under Spændingen mellem slavofile og europæisk sindede Russere blev Tone i visse russiske Kredse at nedsætte hans Kjendskab til Fædrelandet og behandle ham som en Art Vesteuropæer, var naturligt. Men havde han været en Grad mindre kosmopolitisk, var han sikkert ikke trængt igjennem i den hele civiliserede Verden, som han gjorde.

Han har givet Billeder fra Skoven og Steppen, fra Vaar og Høst, fra alle Stænder og Samfundsklasser og Dannelsestrin i Rusland. Han har tegnet den Livegne og Fyrstinden, Bonden og Godsejeren og Studenten, unge Piger, der er lutter Sjæl, udrustede med den fineste slaviske Ynde, og de kolde, smukke, egoistiske Koketter, der hos ham synes utilregneligere i deres Hjerteløshed end andensteds. Han har givet en hel Menneskeraces rige Psykologi, og har givet den med dybt bevæget Sind, uden at Sindsbevægelsen nogensinde plumrer Fremstillingens gjennemsigtige Klarhed.

Turgenjev er blandt alle Ruslands Prosaister den største Kunstner. Det hænger maaske sammen med, at han er den af dem, som har levet mest udenlands; thi har hans lange Ophold i Frankrig end ikke forøget det Fond af Poesi, han medbragte fra sit Hjem, saa har han dog øjensynligt i Frankrig lært den Kunst at sætte sine Billeder i Glas og Ramme.

Der strømmede en bred tung Bølge af Melankoli gjennem Turgenjevs Sind, og derfor strømmer den gjennem hans Bøger. Hvor ædru og upersonlig hans Fremstillingsmaade end er, og hvorvel han næsten aldrig indlægger Digte i sine Noveller og Romaner, gjøre hans samtlige Fortællinger dog et lyrisk Indtryk. Der er fortættet saa megen Stemning i dem, og denne deres Stemning er ufravigeligt Vemod, en egen, underlig Vemod uden et Stænk af Følsomhed. Aldrig giver Turgenjev sig helt hen i Følelsen; det er ved bunden Følelse, han virker; men ingen vesteuropæisk Fortæller er vemodig som han. De store Melankolikere af den latinske Race som Leopardi eller Flaubert have haarde, faste Konturer i deres Stil, den tyske Vemod er grelt humoristisk eller pathetisk eller sentimental. Turgenjevs Melankoli er i sit almindelige Væsen den slaviske Stammes i dens Svag-

hed og Sorg, den stammer i lige Linje ned fra Melankolien i de slaviske Folkeviser.

Alle de nyere russiske Poeter af Rang ere Melankolikere. Men hos Turgenjev er Melankolien Tænkerens, der har forstaaet, at alle Menneskehedens Idealer: Retfærdighed, Fornuft, Algodhed, Lyksalighed ere Naturen ligegyldige og aldrig gjøre sig gjældende ved egen guddommelig Magt. I «Senilia» har han fremstilt Naturen som Kvinde, siddende iført en vid grøn Kjortel midt i en Sal i Jordens Dyb fortabt i Grunden og Grublen.

«O vor fælles Moder!» spørger han, «hvorpaa tænker du? Er det paa Menneskehedens tilkommende Skjæbne? Er det paa de nødvendige Betingelser for, at den kan naa den højest mulige Fuldkommenhed, den størst mulige Lykke?»

Kvinden vendte langsomt sine mørke, gjennemtrængende, skrækkelige Øjne imod mig; hendes Læber aabnede sig halvt, og jeg hørte en Røst, der klang, som naar Jærn støder mod Jærn.

«Jeg tænker paa, hvordan jeg kan give Loppens Benmuskler større Kraft, saa at den lettere kan undgaa sine Fjenders Efterstræbelser. Der er ingen Ligevægt mere mellem Angreb og Forsvar; den maa gjenoprettes.»

«Hvad!» stammede jeg, «er det det, du tænker paa? Men vi, Menneskene, er vi ikke dine Yndlingsbørn?»

Hun rynkede Brynet umærkeligt.

«Alle Dyrene er mine Børn,» sagde hun, «jeg sørger lige meget for dem alle, og jeg udrydder dem alle paa samme Maade.»

Heri har man hans Melankolis Karakter. Naar Gogol er melankolsk, saa er det, fordi han er indigneret, naar Dostojevski er det, saa beroer det paa, at han smelter hen i Medfølelse med de Uvidende og Oversete, med de helgenagtigt Ædle og Rene af Hjertet og næsten endnu mere med Syndere og Synderinder; Tolstojs Melankoli har sin Grund i hans religiøse Fatalisme. Turgenjev ene er Filosof.

Man vil ogsaa finde, at de andre store Digteres Liv har et Vendepunkt, paa hvilket de gribes af en religiøs Bevægelse, der giver deres Liv et nyt Præg, efter deres egen Opfattelse en ny Indvielse og en ny Alvor, men som ogsaa virker i høj Grad hæmmende og formindskende paa deres digteriske Frembringelseskraft, ja i Reglen lidt tidligere eller senere faar dem til helt at standse som Poeter. Dette Vendepunkt kommer snart som et, paa hvilket en Omvendelse gaar for sig, snart som et, paa hvilket de fyldes af en national eller

nationalt-religiøs Mysticisme. Hanget til en saadan Mysticisme fremtræder i dette Aarhundrede som et fællesslavisk Træk. Det griber i den polske Literatur i Fyrrerne Mickiewicz, Slowacki, Krasinski, Zaleski og flere, da Towianski og andre Sværmere gjøre deres Indflydelse gjældende. Det bemægtiger sig i den russiske Literatur (under forskjellige Former) saa store Talenter som Gogol og Dostojevski, endelig senest Tolstoj, som det synes under Sjutajevs Indflydelse.

Kun for Turgenjev med hans rolige Kontemplation er — skjønt ogsaa han i «Clara Militsch» og «Den triumferende Elskovs Lovsang» betaler Mystiken sin Tribut — selve den religiøse Enthusiasme et Stof som et andet. Han behandler det uden at miste sin Ligevægt. Man erindre f. Ex. hans Sofie Vladimírovna fra «En besynderlig Historie», den unge Pige af god Familie, som følger en omvandrende Hellig ud i den vide Verden.

Hans Melankoli er da mindre en religiøs end en filosofisk; men den er tillige Patriotens, der er bleven Pessimist. Han var trods al sin tilsyneladende Kosmopolitisme en Patriot, men en Patriot, der sørgede over sit Fædreland og mistvivlede om det. Han er bleven angrebet derfor. Dostojevski har søgt at gjøre ham

latterlig i Karmásinovs Skikkelse i «De Besatte». Han manglede dog ikke Tillid til sit Fædrelands Fremtid; han beundrede dets Sprog og visse Partier af dets Literatur saa stærkt, at han derfra sluttede sig til, hvad det Folk, der havde frembragt dem, maatte kunne evne. Men han delte ikke sine naivere og mere uvidende Landsmænds Begejstring for det russiske Folk som saadant. Han fandt ikke dets Fortid stor.

Turgenjev skildrer et Steds sin Nedslagenhed, da han paa en af de store Verdensudstillinger fik den præcise Fornemmelse af, hvor intetsigende Ruslands Bidrag til de industrielle Opfindelser var, og han tilføjer bittert: vi har ikke opfundet andet end Knutten. Hans Forfatterskab viser, at Landets Udviklingshistorie i den nyere og nyeste Tid var langt fra at indgyde ham Fortrøstning.

Iván Turgenjev mistede tidligt (1834) sin Fader, Oberst Sergej Nikolajevitsch (af hin Turgenievske Familie, der allerede havde givet Rusland to udmærkede Mænd) og led under sin herskesyge og koldhjertede Moders Regimente. Men han opdroges i landlig Stilhed paa Familiegodset Spaskoje og følte tidligt den mest levende Kjærlighed til Naturen som den mest lidenskabelige Uvilje mod Livegenskabet, hvis sørgelige Følger han stadigt havde for Øje.

Han studerede først ved Universitetet i Moskvá, saa ved det i Petersburg, rejste 1838 til Tyskland og hørte ligesom Katkóf og Bakunin ved Berlineruniversitetet filosofiske og historiske Foredrag (af Michelet, Werder, Ranke osv.). Efter flere Aars Ophold i Udlandet vendte han hjem som en Tilhænger af vesteuropæisk Frisind, blev ansat i Indenrigsministeriets Kancelli, men traadte allerede efter et Aars Forløb ud deraf for at leve en russisk Godsejers og Jægersmands frie Liv.

Han udgav sin første Jægerhistorie 1847; saa fulgte fra 1847—51 de øvrige, der i 1852 udkom samlede som «En Jægers Dagbog» og vakte en epokegjørende Opsigt. Han var fra først af begyndt med versificerede Ting som Byronianer og Romantiker, uheldigt og uden Originalitet. Det var i denne første Periode, at Alexander Herzen, som det er blevet mig fortalt af et Ørevidne, kaldte ham saa affekteret, at han end ikke kunde spise uden Affektation. Bjelinski rev ham løs fra Byron, Heine og Romantiken og førte ham paa rette Vej.

Han gjengav, hvad han kjendte tilbunds: russisk Natur og russisk Folkeliv, og gav sin Harme over Livegenskabet Udtryk i de Former, Censuren tilstedte. Denne har sikkert havt en gavnlig Indflydelse paa hans Talent, udviklede

med Nødvendighed alt det Fornemme, Aristokratiske og Diskrete deri. Har han nogensinde i den tidligste Ungdom haft et Hang til den direkte Pathos, til Deklamation, til grelle Virkninger — udpræget kan det under ingen Omstændigheder have været — saa maa Forholdet til Censuren have udryddet det. For at vække Medlidenhed med de Livegne, for at vise den Retløshed, i hvilken de tilbragte deres Liv, og give Billeder af den Raahed, som mishandlede dem til Døde — selv uden at anvende Pisk eller Knut — fortalte han Brudstykker af sit Levnet som Jæger, Besøg hos Godsejerne eller hos Lægen og deriblandt af og til en lille Historie: Historien om hin Møllerkone, der som Pige gjorde sig skyldig i den sorte Utaknemmelighed at ville gifte sig, skjønt hendes englegode Frue ikke kunde udstaa gifte Tjenestfolk, og som, da hun ikke afbrød Forholdet til sin Kjæreste, blev straffet med Tvangsgiftermaal med en anden efter at have set sin Petruschka stukket ind i Hæren. Eller Historien om den døvstumme, kjæmpestærke Gaardskarl Garassim, hvis Elskede Naadigfruen for Morskabs Skyld giftede med en Drukkenbolt, og som blev tvungen til at drukne sin Hund, en lille mager Hvalp, Mumu — hans sidste Trøst og eneste Selskab i Verden — fordi den undertiden med

nogle Bjæf irriterede Fruen, naar hun efter altfor stærke Maaltider laa søvnløs. Begge Historier ere fortalte uden Reflexioner, uden Dom over det Fortalte; Harmen over den udviste Brutalitet ytrer sig kun i Ironi, og denne Ironi forsvinder paany i Totalstemningens Vemod.

Det, der gjør Turgenjevs Grundstemning saa rig og ejendommelig, det er, at han paa en Gang er Pessimist og Menneskeven, at han har elsket den Menneskerace, om hvilken han tænkte saa ringe, og som han tiltroede saa lidt.

Men han havde set altfor Meget slaa fejl og strande i Rusland til at kunne fortælle Andet end Begivenheder med ulykkelig eller vemodvækkende Udgang. For ham er en Kjærlighedshistorie ikke ægte russisk, hvis den ikke ved Mandens Ustadighed eller Kvindens Kulde faar en ulykkelig Udgang; en Bestræbelse synes ham ikke ægte russisk, med mindre den ligger over Dens Evne, der foretager den, og strander paa deres Uimodtagelighed, for hvis Skyld den sker; men dog kan han ikke lade være atter og atter at dvæle ved holdningsløs Kjærlighed og frugtesløs Stræben i Rusland. For ham er Rusland Landet, hvor Alt strander, det fælles Skibbruds Land. Og hans Grundfølelse er den smertebevægede, stærkt blandede hos Tilskueren ved et Skibbrud, for hvilket denne maa give de

Strandede selv den største Del af Skylden. Der er en stærk og stille Følelse deri, altid dæmpet i sit Udbrud. Sjældent har en stor og frugtbar Forfatter været saa lidet larmende som han.

Der er i denne ædle og simple Holdning noget Aristokratisk. Ikke at han som Lord Byron eller Fyrst Pückler har paatrykt sine Værker det fornemme Præg med et udvortes Stempel; men det Indtryk paatrænger sig, at Forfatteren har faaet sin aandelige Finhed ved Arv og altid har levet i det bedste Selskab. Han var Verdensmand, og man føler bag hans Værker den Verdensmandens Livserfaring, som Tysklands Digtere i Reglen mangle; men denne Erfaring har hverken gjort ham cynisk som saa mangen fransk Forfatter eller moraliserende som saa mangen engelsk. Skjønt han aldrig gjør Brud paa god Tone i sin Fortællerkunst, er hans Tone dog ikke Verdenstonen. Selv hans Foragt er ingen kold Foragt. Der er altid Sjæl i hans Stemme.

Det er vanskeligt at sige kort og bestemt, hvad det er, der gjør Turgenjev til Kunstner af første Rang. Det er vel nærmest det, at hans Fremstilling er saa ægte. Men selve dette Ord behøver en Forklaring. At han i højeste Grad har den sande Digters Egenskab at kunne frembringe Mennesker, der leve, er ikke Alt.

Det, som gjør hans kunstneriske Overlegenhed saa følelig, er den Overensstemmelse, Læseren sporer mellem Digterens Syn paa den skildrede Personlighed, hans Dom over den og saa det Indtryk, han selv som Læser modtager af den.

Thi dette Punkt: Digterens Forhold til sine egne Skikkelser er det, hvor enhver Svaghed, han som Menneske og som Kunstner har, maa lægge sig for Dagen. Digteren kan have mangfoldige og sjældne Gaver, men hvis han forlanger vor Beundring for hvad der ikke er Beundring værd, hvis han vil aftrodse os Anerkjendelse af en Mand eller Medlidenhed med en Kvinde eller Begejstring for en Handlemaade, uden at vi føle os foranledigede til at gaa ind derpaa, saa har han skadet og svækket sig selv. Naar Romanforfatteren, hvem vi en Tid lang villigt have fulgt, pludselig viser sig mindre kritisk eller mere følsom eller sædeligt slappere end vi, saa er det os, som klikkede hans Fremstilling. Dersom han lader en Person optræde som uimodstaaeligt vindende, uden at vi finde den forførerisk; dersom han betegner en Mand som mere begavet eller blot mere vittig, end han synes os at være; dersom han forklarer hans Handlemaade ved en Højhjertethed, vi aldrig have truffet og i dette Tilfælde ikke tro paa; dersom han udæsker os ved vilkaarlig, umoden

Værdsættelse eller oprører os ved Kulde eller irriterer os ved Moraliseren, saa indtræder, hyppigere eller momentvis, hos Læseren en Følelse af svigtende Kunst; det er, som hørte man en falsk Tone, og selv om der synges videre over den falske Tone, bliver Ubehaget som en Mindelse tilbage. Hvilken Læser af Balzac eller Dickens eller Auerbach — for kun at tale om de store Afdøde — kjender ikke dette Ubehag! Naar Balzac bliver plumpt begejstret eller Dickens barnagtigt rørende eller Auerbach affektert naiv, saa føler Læseren, at han staar overfor det Uægte, det Klikkende, og skræmmes tilbage.

Aldrig møder nogen det Klikkende hos Turgenjev.

De Opgaver, han har valgt sig, er de aller vanskeligste. Han forsmaar at interessere ved romantiske Karakterer og æventyrlige Tildragelser, forsmaar ikke mindre det Urenes Tiltrækning. Der sker sjældent eller aldrig noget Ualmindeligt i hans Bøger — en Katastrofe som Husets Nedbrydelse i Slutningen af «Landsbyens Kong Lear» er en ren Undtagelse — og skjønt han ikke gaar af Vejen for lave og smudsige Karakterer eller for novellistiske Begivenheder, som ingen engelsk Novellist vilde fortælle, saa rører han dog aldrig om i det Obscøne,

saaledes som de Forfattere, der en Gang for alle have sat sig ud over Konventionen, saa ofte fristes til. Han var som Kunstner en afgjort Realist, men en blufærdig Realist.

Hans Hovedomraade som Fortæller er de Ringe, de Svage, de Ustadige og Upaalidelige, de Overflødige og de Forladte.

Han skildrer ikke som Dostojevski den ydre haandgribelige Ulykke, ikke Fattigdommen, Raaheden, Fordærvelsen, Forbrydelsen, overhovedet ikke den Ulykke, man kan kjende paa Afstand. Han skildrer den Ulykke, der unddrager sig Øjet, og han er især deres Digter, der have fundet sig i deres Skjæbne. Han har malet den diskrete Sorgs indre Liv, Ulykkens Stilleliv kunde man sige.

Læs «En Brevvexling» f. Ex. Det er en ung Pige, vi her efterhaanden lære at kjende, som lever isoleret, uforstaaet og forhaanet af dumme Omgivelser i en lille Landsby, og som er paa Nippet til at blive en gammel Pige. Hun har allerede resigneret, forladt som hun er bleven af sin Forlovede. Hun har opgivet sine Fordringer til Livet, stræber blot at komme til Ro, er paa Veje dertil. Da begynder — af Trang til Meddelelse, af Ørkesløshed, af Savn, af Deltagelse — en Barndomsven af hende at skrive hende til. Hun svarer først afvisende;

efter Modtagelsen af nye Epistler lader hun sig afnøde Tilladelsen til at han maa fortsætte. Han skriver, og hun afviser ham nu ikke mere kortfattet, men i et langt veltalende Brev. Saa spirer Venskabsfølelsen i hendes Sind, og ikke ret længe har den fyldt det, før den slaar over i Kjærlighed. De elske et kort Moment begge to. Han længes og sværmer mod hende, Afrejsens og Ankomstens Dag er allerede bestemt — saa afbrydes Brevvexlingen, han lader sig bortføre af en Danserinde, over hvis vulgære Ynde han glemmer Alt, og hun synker paany, men denne Gang saa meget dybere ramt, tilbage i sit frygteligt ensomme Liv.

Den meget udførte Novelle «En Ulykkelig» behandler en anden ung Piges Liv, hvis Ulykke er lige saa stilfærdig og begivenhedsløs. Hendes tidligste Erindring er, at hendes Moder, en Jødinde, Datter af en fremmed Maler, og hun selv daglig spise ved Godsejeren Hr. Koltovskoj's Bord. Hr. Koltovskoj er en høj gammel Bussemand, som lugter afskyeligt af Ambra, bestandigt snuser af en Guldtobaksdaase, og ikke indgyder Barnet nogen anden Følelse end Angst, selv naar han række det sin haarde tørre Haand med Kniplingsmansketten til Kys. Samtidigt med at hendes Moder bringes til at gifte sig med den modbydelige Forvalter

Hr. Ratsch, erfarer Barnet, at Godsejeren er hendes Fader. Aldrig siger denne Fader hende et kjærligt Ord, ikke en Gang et venligt; han antager hende med stiv Grandezza til sin lille Forelæserske. Moderen dør. Den gamle hjærteløse Godsejer dør nogle Aar efter. Hans Broder og Arving Semen Matveitsch giver Susanna nogle Penge, som hendes Stedfader bemægtiger sig. Hun bliver voxen, hendes Hjærte taler for første Gang; hun forelsker sig dødeligt i Semens Søn, hendes Fætter Michail, en ung, fortræffelig Officer, der elsker hende, som hun fortjener at elskes. Men næppe opdages de Unges Fortrolighed, før de rives fra hinanden. Michail sendes bort og dør strax efter. Faderen, Semen, forfølger sin unge Broderdatter med vanærende Tilnærmelser og Tilbud. Endelig dør ogsaa han og efterlader hende en Pension, som hendes Stedfader hæver. Der gaar tre Aar . . . sex, syv Aar . . . Tiden svinder. Hun ser den ligegyldig henrinde, og med den Livet. Da falder en ny Straale af Lys i hendes Existens; en ung, vakker Mand, hvem hun har vundet, vinder ogsaa hendes Interesse; saa hører han fra hendes Omgivelsers, fra hendes egen bundfordærvede Stedbroders Side de lumpneste Bagvaskelser af hendes Fortid, og trækker sig tilbage. Hun tager Gift.

Eller læs «Et overflødigt Menneskes Dagbog». Titlen siger allerede Indholdet. Det er en Dødssyg, der tilbringer sine sidste Dage med at optegne den Kjæde af jævne Hændelser, der har udgjort hans unyttige Liv. Han har fra først til sidst været tilovers i Verden. En Gang har han elsket, men kun for at lide alle Skinsygens Kvaler og udstaa alle dens Ydmygelser. Elisabeth elsker ikke ham, men en ung glimrende Fyrste fra Petersburg, der en kort Tid opholder sig i Provinsbyen, hvor hun boer. Han udfordrer Fyrsten, der i Duellen skaaner ham, opnaar kun at gjælde for et slet Menneske og at staa for den Elskede som en Morder. Selv da Fyrsten forfører og forlader Elisabeth, og da han er beredt til ligefuldt paany at tilbyde hende sin Haand, er hendes Afsky for ham uforandret. Hun giver sin Haand til en anden, ikke mindre ædelmodig Ven, der er kommen den ulykkelige Elsker i Forkjøbet og som altsaa endog ved denne Lejlighed gjør ham overflødig. Her som altid har Staklen været det femte Hjul til en Vogn. Og dog føler man igjennem hver Linje hvor sjælfuld, hvor ædelt anlagt og brav han er. De sidste Dagbogsblade indeholde den Brystsyges og af Lægen Opgivnes Farvel til Livet.

«Jakob Passinkov» er endnu en Fortælling

af samme Art. Passinkov hører til den Type af russiske Personligheder, som Turgenjev med Forkjærlighed skildrer. Ikke synderlig heldig af Ydre, høj, mager, fladbrystet, ja endog noget rødnæset. Men Panden er prægtig, Stemmen mild og dæmpet, og, som det tilstrækkeligt betegnende siges om ham: «I hans Mund klang Ordene: Godhed, Sandhed, Liv, Viden, Kjærlighed aldrig som Fraser, hvor begejstret han saa end udtalte dem.» I hans Historie forekommer Turgenjevs Grundthema dobbelt. Han elsker en ung, skjøn Pige, der ikke skjænker ham en Tanke; da han dør glemt og ensom i en Ravnekrog i Sibirien, har han endnu nogle Minder om hende paa sit Bryst. Han manglede nogle Fejl, nogen Egenkjærlighed, nogen Letsindighed for at vinde hendes Gunst. Imidlertid har han til Gjengjæld uden at ane det i Stilhed været elsket af hendes uanselige, lidt stygge og kejtede Søster, der altid er blevet Erindringen om ham tro og som for hans Skyld aldrig har villet indgaa Ægteskab.

Dog det ypperste Exempel paa disse lige saa fine og fuldendte som simple Monografier af Ulykken er sikkert Turgenjevs temmelig sildige Fortælling «Den levende Reliquie». Det er næsten blot en Monolog, er kun den Meddelelse, en ung, fordums skjøn, til Skelet af-

magret russisk Bondepige giver Forfatteren om sit Levnet. Han finder hende liggende udstrakt paa Ryggen efter et skjæbnesvangert Fald og hun har ligget saaledes alt paa syvende Aar. Hendes Hoved er udtæret, ensfarvet som Bronce, Næsen skarp og spids som et Knivsblad, Læberne svundne ind, kun Tænderne og det Hvide i Øjnene har Glans; nogle Totter af tyndt, hørgult Haar falde hende ned over Panden. Ovenpaa Sengetæppet ligger et Par bitte smaa Hænder, hvis Fingre som mørkebrune Smaapinde bevæge sig langsomt frem og tilbage. Og en Gang var hun den fyldigste, slankeste, lystigste og smukkeste Pige paa Egnen, altid rede til Latter, Sang og Dans. Hun fortæller om sine Skjæbner, hvorledes hun efter sit Fald er skrumpet ind, er bleven sort, har mistet Evnen til at staa og gaa, Lysten til Mad og Drikke, hvorledes man har brændt hende i Ryggen med gloende Jærn og sat hende ned i stødt Is, Alt til ingen Nytte, og hun fortæller alt dette paa en næsten munter Maade, uden Bestræbelse for at vække Medlidenhed. Hendes Elsker har forladt hende og har giftet sig med en anden. Han er, siger hun, Gudskelov meget lykkelig i sit Ægteskab. Hun finder hans Handlemaade naturlig og rigtig. Hun er Folk taknemmelig, der tage sig af hende, især en

lille Pige, der bringer hende Blomster; hun kjeder sig ikke, beklager sig ikke, der er Andre, som ere ulykkeligere end hun, de Blinde eller Døve; hun ser udmærket og hører Alt, hører, naar en Muldvarp graver under Jorden, og lugter enhver Lugt, selv den svageste, Boghvedens Blomstren langt ude paa Marken og Lindetræernes langt nede i Haven. De store Begivenheder i hendes Existens er, naar en Høne eller en Spurv eller en Sommerfugl kommer ind til hende gjennem Dør eller Vindue; hun har stor Fornøjelse af at mindes et Besøg, en Hare en Gang aflagde hos hende. Og Lukeria minder Turgenjev om den Tid, da hun sang Viser; hun synger undertiden endnu, fortæller hun. Den Tanke, at dette næppe levende Væsen forbereder sig til at synge, indgyder ham en Slags ufrivillig Rædsel; og skjælvende som en Søjle af fin Røg bryder hendes stakkels lille Stemme frem i næsten uhørlige men klare og rene Toner. Hun fortæller ham de mærkelige Drømme, hun har havt (desværre sover hun kun sjældent), en om Jesus, der gik hende i Møde og rakte hende Haanden, en om en Kvinde, hun mødte, og som var hendes Død, men som gik hende forbi og medlidende beklagede ikke at kunne tage hende med. Hun modsiger Fortælleren, da han ytrer Beundring

for hendes Taalmodighed. Hvad er der at beundre! Hvad har hun gjort! Nej, den Jomfru, som i et fjærnt Land med et stort Sværd jog Fjenden ud i Havet og saa sagde: Brænd mig nu kun, thi det var mit Løfte, at jeg vilde dø paa Baalet for mit Folk! den Jomfru udførte en beundringsværdig Handling. Til Afsked beder Lukeria ham at tale Bøndernes Sag dèr i Landsbyen hos sin Moder for at disse kunne faa deres Afgift sat en lille Smule ned. Selv trænger hun ikke til Noget og har Intet at ønske i eget Navn.

Det er dog ikke disse mindre Arbejder, der have gjort Turgenjevs Navn verdensberømt. Det er hans større Noveller og hans faa Romaner, Mesterværker som «Aftenen før» (Helene), «Rúdin», «Foraarsbølger», «Røg», «Fædre og Sønner» og «Ny Jord». Der gives ikke finere Psykologi i europæisk Literatur, ingen mere fuldendt Karaktertegning, og hvad der er næsten uset i den moderne Digtekunsts Historie, Kvinde- og Mands-Figurerne ere her i lige Grad fuldkomne.

For tilfulde at forstaa disse Turgenjevs ypperste Værker er det nødvendigt at have et Indtryk af hans Levnet og Karakter.

Der findes i hans Liv to skjæbnesvangre Begivenheder. Den første er hans Fængsling og derpaa følgende Forvisning til sit Gods i

Aaret 1842. Den anden er hans Bekjendtskab med Fru Pauline Viardot, født Garcia.

Man havde i Regjeringskredsene et ondt Øje til Turgenjev paa Grund af hans indirekte Angreb paa Livegenskabet. Da saa Gogol døde og Turgenjev i en Avisartikel (som Censuren i Moskvá intet fandt at udsætte paa) forherligede den Afdøde i varme Ord, greb man ved Haarene en Lejlighed til at ramme ham. Man fandt — Himlen véd hvorledes — Ulydighed mod Kejseren i den nævnte Artikel, og «paa allerhøjeste Befaling» blev han kastet i Fængsel i Petersburg. Iblandt hans Breve findes den Skrivelse, han fra Fængslet rettede til Tronfølgeren (Alexander) for at godtgjøre sin Uskyld. Efter i Fængslet at have tilbragt en Maaned, som daarlig Helbredstilstand gjorde dobbelt pinlig for ham, blev han forvist til sit Gods Spaskoje, hvor han maatte blive flere Aar. Tydeligt nok er det denne Begivenhed, som efter Benaadningen foranledigede ham til at tage blivende Ophold udenfor sit Fædreland.

Bekjendtskabet med Fru Viardot fængslede Digteren for hele Resten af hans Levetid — langt over dens Halvdel — til hendes Nærhed. Hun var født i Paris 1821 og havde med sine Forældre gjort vidtløftige Kunstrejser i Amerika og Europa, først som Pianistinde, saa som

Sangerinde. Hendes første Optræden i Paris, der faldt sammen med Rachel's, er besunget af Alfred de Musset. Fra 1840 af var hun gift med Forfatteren Louis Viardot. Allerede i 1847 ledsagede Turgenjev Ægteparret til Berlin og derfra til Paris. Fra 1856 af var han at betragte som et Medlem af den Viardotske Familie, og den Indflydelse, som Husets Frue udøvede paa Digteren, har været stor og, saa saa vidt man kan skjønne, kun god. I 1847, da hans despotiske Moder nægtede at sende ham Penge til hans Underhold, understøttede Fru Viardot ham af sin Kasse, og det var derfor kun billigt, at Turgenjev — hvad der har givet Anledning til saa mange fjendske Kommentarer fra russisk Side — i sit Testamente indsatte hende til sin Universalarving.

Turgenjevs Forhold til Fru Viardot var den lidenskabeligste Hengivenheds og Beundrings. Han kunde ikke undvære hende og overvejede hvilketsomhelst Anliggende med hende. Ægte Slaver som han var, modtagelig for Indtryk, aandeligt produktiv og næsten uden Vilje, var han lykkelig ved at have en Herskerinde over sit Liv. Naar nogen Ven til ham beklagede sig over uordentlig eller uheldig Livsførelse, svarte han gjerne: «Gjør som jeg, Kjære, jeg lader mig regjere». Han gjorde, hvad Fru

Viardot sagde til ham, at han burde gjøre, og følte sig vel derved.

Hun synes at have været den eneste Kvinde af Betydning i hans Liv. Han havde i sin Ungdom naturligvis kjendt Kvinder. Nitten Aar gammel var han i Berlin Ven af en lille Sypige og havde den Ærgrelse, at Bakunin, med hvem han boede sammen, hver Gang, han havde besøgt hende, kunde se paa ham, hvorfra han kom.*) Han levede i Rusland først i Begyndelsen af Fyrrerne, dernæst 1851—53 sammen med en livegen Russerinde Avdotja Ermolajevna Ivánova, som skal have været meget smuk, men hvem det viste sig umuligt at bibringe Læsekunstens Hemmeligheder. Hun fødte ham i Aaret 1842 den Datter, han i 1864 giftede med en Franskmand. Man ser af hans Breve, at han da end ikke vidste, hvor Moderen, som havde ægtet en russisk Embedsmand, var bosat. (Brev til Maslov 26 Dec. 1864). Men han var en god Fader som en trofast Ven og en ædelmodig Beskytter.

Hans Karakter var nobel; fin og ren indtil Zarthed, men blød og ubestemt; han har rimeligvis ikke behøvet at gaa langt for som ung at finde Modellen til enkelte Karaktertræk hos

*) Isaac Pavlovsky: Souvenirs de Tourguéneff S. 112 ff.

Rûdin. Aldrig har han gjort sig skyldig i en lav Handling; men med dristig og samlet Energi har han neppe heller nogensinde handlet. Man studser naar man læser hans Breve over, hvilke Slyngler han har staaet i venskabelig Brevvexling med — øjensynligt for ikke at faa dem til Fjender — og over hvor ringe Agtelse, han i fortrolige Breve udtaler for Folk, han i andre Breve viser meget Hensyn. Naar Turgenjev med en Karakter, i hvilken Viljeselementet var saa svagt udviklet, hele sit Liv igjennem blev sin Ungdoms gammelliberale Overbevisning ubrødeligt tro, da fejler man neppe ved at tillægge Madame Viardot en ikke ringe Del af Æren derfor. Havde hun paavirket ham i modsat Retning, var han rimeligvis bleven konservativ, og havde hendes Hus og Kreds ikke været saa afgjort frisindet, vilde det maaské være lykkedes Paavirkning andenstedsfra at omstemme ham. Ganske selvstændig synes han derimod at have været i sin haardnakkede Holdning som Vesteuropas Talsmand og Elev.

I god Overensstemmelse med Viljens ringe Fremtræden i Turgenjevs Karakter staar den Omstændighed, at han som Digter frembragte med en søvngængeragtig Sikkerhed. Han sagde til Michailov, Professor i Fysiologi i Petersburg (fra hvem jeg har det): «Jeg ser en Mand, som

slaar mig ved et eller andet Træk, maaske et lidet betydeligt. Jeg glemmer ham. Og saa, længe efter, opstaar dette Menneske pludseligt af Glemselens Grav. Omkring det Træk, jeg har lagt Mærke til hos ham, gruppere sig andre, og det nytter lidet, om jeg nu vil glemme ham; jeg kan det ikke; han besætter mig; jeg tænker med ham, lever i ham; jeg kan kun berolige mig ved at opfinde en Existens til ham.»

Turgenjev er som Skribent mere elegant end mægtig. Derfor ligge Kvindekaraktererne saa godt for hans Evner.

Med stille Ømhed tegner han de unge Piger, der have hans fulde Sympathi, Helene og Gemma, med en nænsom Kjærlighed, der lige fuldt udelukker al Ros og Beundring fra Forfatterens Side. Hvert Ord, der siges om dem, er bestemmende, begrænsende. Den ene er i Minespil, Haandbevægelser, Latter, Tankegang og Kjærlighed helt Italienerinden, den anden bliver staaende i Læserens Bevidsthed som den skjønneste Type paa russisk Kvindelighed. Kun Jordens første Digtere have frembragt noget saa Livfuldt og saa Gjennemført. Og den Skjønhedskultus, der er deri, har ikke gjort Naturstudiet Afbræk. Det er ikke Kvinder, hvem Digteren vilkaarligt har skabt og der høre hjemme i Poesiens Fantasiland, som Kvinde-

skikkelserne hos saa mange andre Digtere. Det er ikke Produkter af Turgenjevs personlige Sværmeri for det Kvindelige, ikke Udtryk for hans Ideal alene, men Studier, udførte paa Grundlag af fin Virkelighedssans og i Kraft af dyb Virkelighedserkjendelse.

Ved de vigtigste Mandskarakterer har Turgenjev paa Grund af Stoffets Natur maattet gjøre sig Arbejdet særligt vanskeligt. Medens det i Reglen for Digteren er Hovedopgaven at *holde* Karakteren og lade den undgaa Selvmodsigelse, bestaa Turgenjevs ypperste Karakterer af Selvmodsigelser. Han har forstaaet at behandle Inkonsekvensen som Grund-Karaktertræk, uden at Karakteren opløses derved. Hos den regulære Russer, som han skildrer ham, er Intet sikkert at paaregne undtagen Ustadighed. Som Alexis i «En Brevvexling» lader Maria i Stikken, saaledes forlader Rúdin Natalia, Sanin i «Foraarsbølger» Gemma, Litvinov i «Røg» Tatjana osv., de forlade Ungdommen, Friskheden, Hjærtensgodheden, Skjønheden, Lykken for at løbe efter Sanserusen og Nedværdigelsen, eller de svigte af ren Holdningsløshed og Usikkerhed paa sig selv. Og til disse Mænd, paa hvilke Ingen kan bygge, og hvis Lidenskabers pludselige Opstaaen og pludselige Ophør overrasker dem selv ikke mindre end Andre,

svare Kvinder, som det er endnu umuligere at lide paa, Kvinder der ere lige ved at kunne elske, men ikke formaa det, som Fru Odinzov i «Fædre og Sønner», Kvinder som ufrivilligt besnære, hengive sig, tage sig tilbage, som Irina i «Røg», endelig kolde Bakkantinder, som hin Maria Nikolajevna, der bortfører Sanin fra Gemma.

Undertiden kan Inkonsekvensen eller Forræderiet staa noget ufyldestgjørende motiveret, som i «Foraarsbølger»; det beror i saa Fald paa, at Turgenjev saa at sige forudsætter Karaktertrækket bekjendt hos sine unge Mænd. I hans tidligste større Fortælling «Rúdin» (1855) er Studiet af Inkonsekvensen saa dybt og udtømmende, at man gjennem Svagheden hos denne ene Karakter forstaar russisk Karaktersvaghed overhovedet. Det beundringsværdigste ved Digterens Kunst er her det, at han har formaaet at vække en ikke ringe Sympathi for Rúdin, i Pjalten og Frasehelten har vist os den oprigtigt Begejstrede. Rúdin, der taler saa varmt, fortæller saa glimrende og besidder al «Veltalenhedens Musik», er doven, despotisk, evigt spillende en Rolle, evigt levende paa Andres Bekostning, kold, naar han synes varmest, aandeligt afmægtig, naar han synes rede til at skride til Handling. Og dog viser Turgenjev,

at han fortjener langt mere Medlidenhed end Uvilje, og at han ikke med Urette udøver stor Indflydelse paa unge Sjæle.

Mænd med faste Hjerter og kraftige Viljer forekomme ikke blandt Turgenjevs Forgrundsfigurer i hans yngre Aar. Disse ere Hamletter, som nedstamme fra Puschkins Onjægin og Herzens Beltov. Vil han skildre en Mand, der helt er Mand, og til hvem en Kvinde kan se op, da vælger han som i «Helene» for at beskjæmme sine Landsmænd en Fremmed, Bulgareren Insarov, som har netop de Egenskaber, Russerne fra den bedste til den ringeste mangler. Modellen til denne Skikkelse var en virkelig Bulgarer Katianov, som har spillet en Rolle i sit Fædreland, og som Turgenjev (1855) lærte at kjende gjennem en Nabogodsejer Karatejevs Papirer. Ellers nævnes Mænd, hvem Turgenjev selv beundrer, kun flygtigt, stilles hen som Baggrundsskikkelser eller bruges som Modsætninger for at fremhæve Hovedfigurens Usandhed og Svaghed. Saaledes f. Ex. hin Pokorski i «Rúdin», om hvem Leschnev fortæller med saa henrivende en Begejstring, og i hvem man vistnok tør se et Portræt af Kritikeren Bjelinski, Turgenievs Ungdomsven og Lærer, hvis Minde han har tilegnet «Fædre og Sønner», og ved

hvis Side han i sin Dødsstund udtalte Ønsket om at blive begravet. Det hedder om ham:

«Pokorski gjorde Indtryk af at være en meget rolig og blød, næsten svag Natur, han elskede Kvinderne indtil Galskab, slog gjerne en lille Svir af og vilde ikke have taalt en Fornærmelse af nogen som helst. Rúdin lod til at være lutter Fyr og Flamme, Liv, Dristighed, men paa Bunden af sin Sjæl var han kold og næsten en Kujon, saa længe man ikke saarede hans Forfængelighed, thi saa kunde han blive aldeles ude af sig selv af Raseri. Han sogte bestandig at gjøre sig til Herre over andre . . . man fandt sig i at bære hans Aag, men Pokorski underkastede Alle sig frivilligt . . . Aa, det var en dejlig Tid, og jeg kan ikke tro, at den skulde være spildt. Hvor tidt har jeg ikke mødt Folk fra den Tid, mine fordums Kammerater, Mænd, der saa ud som var de nedsunkne i en rent dyrisk Tilværelse — og saa behøvede man blot at nævne Pokorskis Navn; strax kom alt det Gode, der hos dem var blevet tilbage, op i dem, som naar man i et snavset og morkt Værelse aabner en Flaske Parfume, der er blevet glemt derinde.»

Dog var det først i «Fædre og Sønner» (1861), at Turgenjev gav en typisk Fremstilling af russisk Karakterstyrke og aandelig Over-

legenhed i dennes den Gang moderne Form. Bazárovs Skikkelse indførte «Nigilismen» i den skjønne Literatur. Har Turgenjev end tilsyneladende især villet ramme den idéfattige Forguden af den blotte Nytte hos den yngre Generation, saa er det dog lykkedes ham her at tegne en Mand, der ved sin Fasthed, sit Mod og sin Ensidighed rager højt i Vejret i den hele europæiske Literatur, som just ikke er rig paa Typer af sande Mænd. Ingen, der er nogenlunde orienteret i moderne Bøger, kan det have undgaaet, at det er som om Begrebet Mand var gaaet ud. En Mand, der har en Vilje og en Tanke, der bruger sin Vilje i sin Tankes Tjeneste, er sin Beslutning tro, sine Venner en Støtte, sine Fjender en evig Torn i Øjet, og hvem Kvinderne, de Forsvarsløse, Begynderne i Livet af sig selv tilfalde, en saadan Mand forekommer ikke mere uden som naiv Karikatur i spædmælede Drenge- og Dameromaner.

I Aaret 1860 traf Turgenjev paa Rejse i Tyskland i en Jernbanevogn sammen med en ung russisk Læge, som i den korte Samtale, der fandt Sted dem imellem, forbausede ham ved sine originale og skjærende Anskuelser. Han gav Digteren Ideen til Bazárov. For ret at leve sig ind i Karakteren, begyndte Tur-

genjev at føre «Bazarovs Dagbog» ɔ: saasnart han læste en ny Bog eller traf en Personlighed, der interesserede ham, eller oplevede noget i politisk eller social Henseende Karakteristisk, bedømte han det i denne Dagbog fra Bazárovs Synspunkt.

Som bekjendt blev «Fædre og Sønner» mindre ved den Genialitet, hvormed den store Hovedskikkelse er henstillet, end ved den Virkning, Værket udøvede, ved den Uvilje, de Misforstaaelser, de lidenskabelige Angreb, det fremkaldte fra de radikale Føreres Side, en Begivenhed i den russiske Literaturs Historie og i Forfatterens eget Liv. Bogen er et Mesterværk uden Lyde, desuden det oprindelige Forbillede for alle de moderne Romaner i de forskjellige Lande, der behandle en ældre og en yngre Slægt i deres indbyrdes Forhold og Kamp; men man saa' fra først af intet Andet deri end en Nedsætten af den unge Generation til Fordel for den ældres Kultur.

Overfor denne Taabelighed have Turgenjevs egne Udtalelser om Skikkelsen forøget Interesse. En vis Slutschevski havde bebrejdet ham, at Bazárov gjorde et saa ugunstigt Indtryk. Han svarer (1862): Bazárov trænger dog alle Romanens andre Personer tilbage i Baggrunden . . . Han er ærlig, retskaffen og en Demokrat af

reneste Vand. Og De finder i ham ingen god Egenskab! «Kraft og Stof» anbefaler han navnlig som en populær, ɔ: værdiløs Bog. Duellen med Pavel Petróvitsch er indflettet for at fremhæve det elegante, adelige Riddervæsens aandelige Tomhed; det er endda næsten overdrevent latterligt fremstilt . . . Efter min Anskuelse er Bazárov bestandig P. P. ganske overlegen, og ikke omvendt. Naar han kalder sig «Nihilist», maa man læse Revolutionær . . . Paa den ene Side en bestikkelig Embedsmand, paa den anden en ideal Yngling: saadanne Billeder overlader jeg det til Andre at tegne; jeg stræbte efter noget Større . . . Jeg slutter med den Bemærkning: Hvis Læseren ikke trods al Bazárovs Grovhed, Hjerteløshed. ubarmhjertige Tørhed og Skarphed faar ham kjær — saa er Skylden min, saa har jeg forfejlet mit Maal. Men søde med Sirup — for at tale med Bazárov — det vilde jeg ikke, skjønt jeg derved strax havde trukket Ungdommen over paa min Side.»

Og tolv Aar senere vender han, angreben paany, tilbage til sin Ømhed for Bazárov. Han skriver: Hvordan? ogsaa De paastaar, at jeg i Bazárov vilde give en Karikatur af Ungdommen. De gjentager denne — tilgiv det frimodige Udtryk — afsindige Bebrejdelse. Bazárov, mit Yndlingsbarn, for hvis Skyld jeg

brød med Katkóf, og paa hvem jeg ødslede med alle de Farver, hvorover jeg raadede! Bazárov, denne Forstandige, denne Helt, en Karikatur! . . .» *)

Romanen «Røg» (1867) lagde Turgenjev ud med en anden ikke mindre indflydelsesrig Gruppe i Rusland end den, der havde taget ham «Fædre og Sønner» ilde op. Den er nærmest et Slag rettet mod Slavofilerne, forbitrede dem i ethvert Tilfælde imod ham; Katkóf og Dostojevski bleve fra nu af hans bitre Fjender og Forfølgere. I denne Bog blive visse vrøvlevorne og indbildske russiske Quasi-Reformatorer kastede til Side med en skjærende Haan, der gjenkalder en Nordbo Henrik Ibsens Behandlingsmaade af Stræberne blandt hans Landsmænd.

Men i «Ny Jord» (1877) Turgenjevs sidste større Værk og det mangesidigste, han har forfattet, har han afsluttet sin Samfundskritik ved med dyb, upartisk Retfærdighed at skifte Sol og Vind lige mellem Stænder, Slægtled, Tendenser og Folkeslag i sit store Hjemland. «Ny Jord» staar forsaavidt tilbage for de ældre større Romaner, som man her for første Gang

*) Briefe von J. S. Turgenjev. Uebersetzt von H. Ruhe. 1886 I 96 ff, 214 ff.

stærkt føler, at Digteren længe har levet løsrevet fra Rusland, erstattende Selvsynet med Læsning af Blade og Procesreferater, men dog er denne Bog det rigeste, fyldigste Udtryk for Turgenjevs Humanitet og Levevisdom, hans Friheds- og Sandhedskjærlighed.

Her lægger maaske paa mest positiv Maade hans sønlige Følelse for Rusland, hans Vurdering af den russiske Ungdom sig for Dagen; her fremtræder utilsløret hans Syn paa dens høje Idealisme. Ganske vist strander Alt ogsaa her. Hos Turgenjev strande jo alle Bestræbelser, mislykkes overhovedet Alt. I Øjeblikket hersker kun Haabløshed. Den ældre Slægt med den Sipjægin'ske Liberalisme er en Gang for alle opgivet, i den yngre Slægt er der Meget velment, bliver Meget uegennyttigt iværksat, men Alt er frugtesløst. Nesjdanov vil gaa ud i Folket, vil udbrede Brochurer blandt Bønderne; det virker som et Symbol, at Bønderne forstaa det forkert, kun ville drikke med ham, og Menigmands Apostel kjøres døddrukken hjem. Ikke uden Grund havde Nesjdanov forud i sit Digt «Søvnen» sluttet med dette uforglemmelige Billede:

«Med Brændevinsglasset i Haanden, med Hovedet lænet mod Nordpolen, med Fødderne støttede mod Kaukasus, o Fædreland! saaledes

sover du, hellige Rusland, dybt og fast og ufortrødent.»

Og dog øjnes i dette sidste store Værk i vage, fjærne Omrids en Fremtid. Unge Kvinder som Marianne og Maschurin, unge Mænd som Markelov, som Solomin, som Nesjdanov selv forberede den.

De sidste tyve Aar af sit Liv tilbragte Turgenjev afvexlende i de to Lande, hans Dannelse skylder mest, Tyskland og Frankrig. Han boede i Baden-Baden og Paris. Hans Forhold til Tyskland og Frankrig var dog meget forskjelligartet. Han stod, rimeligvis allerede i Kraft af gammel russisk Tradition og desuden paa Grund af Fru Viardots Nationalitet Frankrig langt nærmere end Tyskland. Han havde studeret i Berlin, og Unghegelianismens Kritik havde forfinet og skjærpet hans Aand. Men skjønt han dyrkede Goethe som Mesteren fremfor Alle og en Tidlang i sin Ungdom helt gik op i Heine, skjønt han vedblivende stod i venskabeligt Forhold til tyske Digtere og Skribenter som Paul Heyse, Ernst Dohm og Ludwig Pietsch, talte Sproget flydende og forstod at vurdere Tysklands videnskabelige Storhed, trods alle disse Baand, der bandt ham til Tyskland, staa i hans Bøger som i næsten alle russiske Romaner og Noveller Tyskerne gjennemgaaende

i et højst satirisk Lys, nu og da endog i et hadefuldt. Det er en Svaghed hos den tyske Kritik, at den ikke har villet se dette iøjnefaldende Faktum. Vistnok skildre alle Folkeslag i Reglen hinanden uden Enthusiasme. En Russerinde hos Victor Cherbuliez eller Paul Heyse («Ladislaus Bolski», «Im Paradies», «Das Glück zu Rothenburg») har aldrig den smukke Rolle. Men der synes at have været en Rest af Nationalhad paa Bunden af Turgenjevs Sjæl.

Skjønt han visselig paa den anden Side ikke savnede Blik for Manglerne ved den franske Kultur, indordnede han sig dog ganske anderledes i den. Han følte sin Kunst helt forstaaet og paaskjønnet i det mod Fremmede ellers saa fordomsfulde Paris. Han havde lige varme Beundrere iblandt sine Jævnaldrende (Mérimée), i den lidt yngre Slægt (Augier, Taine, Flaubert, Goncourt) og mellem de sildigst optraadte (Zola, Daudet, Maupassant). Med den Kreds af Forfattere, der samledes om Flaubert, omgikkes han paa en fortrolig og kammeratlig Fod som med intet andet Lands Skribenter.

Til hans eget Land var Forholdet vexlende. Som yngre var han populær, dernæst lagt for Had. Først ved hans sidste Besøg i Rusland saas det, at Misforstaaelsen — den at han skulde have sveget sin Ungdoms Idealer — var veget for

en bedre Erkjendelse, og hans Rejse blev ved Ovationer fra Ungdommens Side en Art Triumftog. Rigtignok indgjød disse Ovationer Regjeringen en Uro, som bidrog til at forkorte hans Ophold i Petersburg. I Moskvá, hvor Katkóf havde anfaldet ham som fædrelandsfjendsk og oprørsksindet, foranstaltedes et Festmaaltid for ham, hvortil man ogsaa indbød Dostojevski, idet man for hans Ungdomsoverbevisnings og hans Martyriums Skyld oversaa hans senere hadefulde Optræden mod Turgenjev.

Jo mere den yngre Slægt imidlertid udsonede sig med Forfatteren til «Fædre og Sønner», og jo varmere han blev hyldet, des mere voxede den russiske Regjerings Misstemning imod ham. Den lagde sig da ogsaa kraftigt for Dagen ved hans Død. En højtidelig Begravelse med udsmykkede Huse, stort Følge og Taler ved Graven forbødes. I al Stilhed, næsten som en Forbryder, blev den Mand jordet, der i den nyere Tid havde bragt Ruslands Navn videst om.

Thi i sine sidste ti Leveaar idetmindste har han kunnet glæde sig ved en i hele den civiliserede Verden lige ærefrygtsfuld Beundring.

Har han glædet sig ved den? Jeg tror det ikke. Den har paavirket ham behageligt, men han har ikke nydt den, og den har ikke

splittet hans Melankoli. Edmond de Goncourt fortæller om Turgenjev, at han i Marts 1872 ved et Middagsmaaltid hos Flaubert, under den mismodige Stemning, som kan bemægtige sig en Kreds af Venner, der nærmer sig Alderdommen, lod sig henrive til at sige: «I véd, at der undertiden i et Værelse findes en Moskuslugt, som man ikke kan drive ud; saadan forekommer det mig, at der omkring min Person, og det bestandig, er en Duft af Opløsning, Tilintetgjørelse, Død». Hans sidste Værker, den yndefulde og originale Novelle «Klara Militsch», der varierer hans Yndlingsthema, forfejlet Elskov, og den beundringsværdige Samling Prosadigte «Senilia» indeholde ligesom en endnu dybere Melankoli end hans Ungdomsarbejder, kun højst poetisk gjennemlynet af et lyrisk fantastisk Element. Han staar her for sidste Gang Ansigt til Ansigt med Livets Hemmelighed og tyder den med uendeligt Vemod i Symboler og Sværmerier. Naturen er haard og kold, lad da Menneskene ikke forsømme at elske! Der er her en Scene, hvor Turgenjev paa en ensom Overfart fra Hamburg til London sidder i timevis med en stakkels, lille, forknyt og lænkebunden Hunabes Haand i sin — Geniet, hvis Aand havde ransaget Universet, Haand i Haand med det lille menneske-

lignende Dyr, som to gode Slægtninge, to Børn af samme Moder — der er mere sand Opbyggelse deri end i nogen Opbyggelsesbog.*)

Et dybt Indtryk synes Turgenjev til det sidste at have bevaret af Menneskenes Utaknemmelighed. Ingen, der har læst «Senilia», vil nogensinde kunne glemme «Festen hos Vorherre». Alle Dyderne var indbudne, kun Dyderne; ingen Herrer var indbudne, kun Damer. Der kom mange Dyder, store og smaa. De smaa Dyder var behageligere og beskednere end de store; men alle syntes meget fornøjede og talte venligt med hverandre, som det sømmer sig for beslægtede. Da lagde den gode Gud Mærke til to smukke Damer, der ikke syntes at kjende hinanden. Husets Herre tog den ene af Damerne ved Haanden og førte hende hen til den anden, og han forestillede: Velgjørenheden — Taknemmeligheden.

Det var første Gang siden Verdens Skabelse, at de mødte hinanden.

Hvilken Vemod i Viddet og Bitterheden!

Det slaar mig, at ogsaa min Taknemmelighed overfor denne store Velgjører først giver sig Udtryk, da han ikke mere kan fornemme nogen Tak.

---

*) Turgenjevs Værker foreligge næsten alle i Oversættelse paa Dansk ved Vilhelm Møller.

VI.

I Modsætning til den nationale Pessimisme hos Turgenjev staar hos Dostojevski den nationale Optimisme. Den store Skeptiker Turgenjev, der troede paa saa lidet, troede paa Vesteuropas Kultur. Dostojevski ringeagtede Occidenten og troede paa Rusland. Var Turgenjevs Produktion halvvejs at betragte som Emigrantliteratur, saa staa vi med Dostojevski helt paa russisk Grund; han er den autochthone Digter, «den sande Skyther», den rette Barbar uden en Draabe klassisk Blod i sine Aarer.

Se dette Ansigt! halvvejs et russisk Bonde-Ansigt, halvvejs et Forbryderfysiognomi, med fladtrykt Næse, smaa gjennemborende Øjne under Øjelaag, der skjælve af Nervøsitet, langt tæt uordentligt Skjæg og lyst Haar; dertil en Tænker- og Digter-Pande, stor og gjennemformet, og den udtryksfuldeste Mund, der selv lukket taler om Kvaler uden Tal, om afgrundsdyb Vemod, om usunde Lyster, uendelig Med-

lidenhed, lidenskabelig Misundelse, Uro, Forpinthed! Se dette Legeme, som kun er Nerver, lille og spinkelt, krumbøjet og sejglivet, fra Ungdommen af rystet af Ligfald og Hallucinationer! Dette Ydre allerede, ved første Blik uanseligt og vulgært, ved nærmere Betragtning uhyggeligt genialt, afgjort sygeligt og afgjort ualmindeligt, taler om Dostojevskis epileptiske Geni, om det Væld af Blidhed, der fyldte hans Sind, om den Bølge af næsten vanvittigt Skarpsind, der tidt steg ham til Hovedet, endelig om den Ærgjærrighed, der skaber Storhed i Bestræbelsen, og det Nid, der skaber Lidenhed i Sjælen.

En Karakter, der minder om Rousseau's, pirrelig og mistænksom, med Anfald af Lavhed og de højeste Opsving. Skjønt hans Familie tilhørte den russiske Smaa-Adel, af hvilken i Regelen de underordnede Embedsmænd fremgaa, har han helt igjennem, som Rousseau, et demokratisk Præg. Er han end fremdeles en Idéfanatiker som Rousseau, saa skiller han sig dog fra ham ved dybtgaaende sjælelige Træk: Rousseau er Deist, men trods al Følsomhed ingen Kristen, en Fjende af den kristelige Ydmyghed og af al Underkastelse under Skjæbnen. Dostojevski derimod er — ganske ligegyldigt om hans dogmatiske Tro var orthodox eller

ikke — i sit hele Følelsesliv den typiske Kristne. Hans Værker udgjøre et sandt Repertorium af kristeligt opfattede Karakterer og Sindstilstande. Alle hans Personer ere Syge, Syndere eller Helgene af begge Kjøn, og Overgangen fra Synder til Omvendt, fra Synderinde til Helgeninde og fra legemligt syg til sjæleligt sund sker snart ved langsom Lutring, snart med et Blink som i det nye Testamente, ja tidt er Synderinden med det Samme Helgeninde, og den største Forbryder lige saa nær ved at være beundringsværdig som ved at være Skurk.

Fysiologisk som psykologisk ere alle disse Typer af Fattigfolk og Stakler, af uvidende Hjertensgode, enfoldige Fintfølende, ædle Skjøger, nervøst Forstyrrede, jævnligt Hallucinerede, begavede Epileptikere, begejstrede Søgere af Martyrier netop de samme Typer, som vi ane hos den første kristne Tidsalders Apostle og Disciple.

Fjodor Michailovitsch Dostojevski blev født i Oktober 1821 i Moskvá i Fattighospitalet, hvor hans Fader var Læge. Der var i Familien mange Børn og lidet Raad. Fjodor og Broderen Alexis, med hvem Livet igjennem et fortroligt Venskab og fælles literære Interesser forbandt ham, bleve sendte til den militære Ingeniørskole i Petersburg og gik ud af den som Underlieutenanter. Men allerede efter et

Aars Forløb (1844) søgte Fjodor sin Afsked fra Militærtjenesten for ganske at leve for Literaturen. Han led allerede da under den Sygdom, der forværredes efter at han i Sibirien var bleven straffet med Piskning, han havde Ligfald, og han var desuden visionær. Med Hensyn til de Stoffer, han senere behandler, og hans Ævne til at give Forbryderpsykologi er dette Udsagn af ham til en Ven karakteristisk: «Den Nedslaaethed, som hos mig følger paa de epileptiske Anfald, har dette Betegnende: jeg føler mig som en stor Forbryder; det forekommer mig, som om en ukjendt Brøde, en forbryderisk Handling tynger paa min Samvittighed.»

24 Aar gammel skrev han Romanen «Fattige Folk». Imod Slutningen af sit Liv har han i «En Forfatters Dagbog» fortalt de Omstændigheder, hvorunder hans første Indtræden i Literaturen foregik. Da han havde skrevet sin Roman og ikke vidste, hvorledes han skulde faa Manuskriptet anbragt, fik han en af sine Venner, den senere bekjendte Forfatter Grigorovitsch til at bringe det til Digteren Njekrassov. Kl. 3 om Morgenen hørte Dostojevski det banke paa sin Dør. Det var Grigorovitsch, der kom tilbage med Njekrassov, som allerede havde læst Romanen og var saa opfyldt af den,

at han havde følt Trang til strax at trykke Forfatteren til sit Hjerte. Da han højt op ad Morgenstunden den næste Dag forlod Dostojevski, gik han med Manuskriptet lige til Bjelinski «den russiske Tankes Orakel, Kritikeren, hvis blotte Navn forfærdede Debutanterne». — Der er opstaaet en ny Gogol — raabte Njekrassov, idet han traadte ind af Døren. — Javist, de skyder op nutildags som Paddehatte — svarede Bjelinski ærgerlig og tog uvillig imod Manuskriptet. Men Virkningen paa ham var den samme som paa Njekrassov. Da Forfatteren opsøgte ham, sagde han med Lidenskab til ham: «Forstaar De selv, saa ung som De er, hvor sandt det er, De har skrevet? Jeg tror det ikke. Men der er den sande, kunstneriske Inspiration deri. Respekter selv de Evner, De har faaet, og De bliver en stor Forfatter.»

For at forstaa denne Overraskelse og denne Begejstring maa man mindes, at den russiske Literatur endnu ikke indeholdt et eneste Forsøg af denne Art undtagen Gogols «Kappen» og at Turgenjevs «En Jægers Dagbog» først udkom fem Aar senere. Da et Par Maaneder efter Bjelinskis Samtale med Dostojevski «Fattige Folk» (1846) forelaa trykt, var Forfatterens literære Anseelse med ét Slag grundlagt.

Hans Væsens Uro og Mangesidighed af-

spejler sig i den Omstændighed, at han efter at have debuteret i en Retning, som nærmer sig den, Dickens noget tidligere slog ind paa, fortsatte med en værdiløs og pudserlig Novelle i Paul de Kocks Manér: «En Andens Kone og Ægtemanden under Sengen».

Han havde tidligt læst overmaade meget. Tolv Aar gammel havde han allerede gjennempløjet Karamsin og Walter Scott, Historie og historiske Romaner i Masse. Læsningen angreb ham, nervøs, pirrelig, frygtsom, følsom, overudviklet som han var, og med den ualmindeligste Evne til at hensætte sig i tænkte Situationer. I Ingeniørskolen læste han særligt ivrigt Balzac, sværmede for Père Goriot, der ved sit hele Aandspræg afgiver en af Forudsætningerne for hans egne Romaner, og oversatte «Eugénie Grandet», sysselsatte sig iøvrigt meget med George Sand og Eugène Sue, Dickens og Hoffmann, der alle spores svagt i hans Produktion. I denne første Ungdomsperiode var Dostojevski da endnu et Bytte for forskjelligartede Indflydelser.

Han har selv i sine senere Aar fortalt, hvorledes Bjelinski i Slutningen af Fyrrerne drog ham til Socialismen og, som han kalder det, stræbte at omvende ham til Atheismen. Det samme Had og den samme Utaknemmelighed mod de Mænd, der paavirkede hans Ung-

dom, Herzen, Bjelinski osv., som har faaet sit Udtryk i Romanen «Dæmonerne» (De Besatte, paa Dansk: Nihilister), gjør sig gjældende i dette bitre og giftige Forsøg paa at kaste Skylden for hans Ungdomsoverbevisninger paa en Afdød. Man maa huske, det her er en gammel Reaktionær, der taler, og til hans Forsvar betænke, at Dostojevski var en af Livet mishandlet Mand.

Den 23 April 1849, Kl. 5 om Morgenen, blev han tilligemed tre og tredive andre unge Mænd arresteret.

Han havde da i længere Tid stadigt tilhørt den Kreds, der havde dannet sig om en vis Petraschevski, en Tilhænger af Fourier's System; der blev i dens Sammenkomster talt højt og uforsigtigt; Føreren var som ægte Fourierist en Fjende af Guder og Konger, en Modstander af Ægteskab og Ejendom i de raadende Former. Anklagen mod Dostojevski personligt lød paa: Deltagelse i Kredsens Møder, Udtalelser om Censurens Strenghed, Oplæsen af eller dog Tilhøren ved Oplæsningen af forbudne Brochurer, endelig Løfter om mulig Hjælp til Oprettelsen af et Trykkeri.

De Anklagede bleve førte til Kastellet og isolerede der i Kasematterne. De blev der otte Maaneder uden anden Adspredelse end For-

hørene. Først henimod Slutningen af deres Fængselstid tilstodes der dem nogle Opbyggelsesbøger. Den stakkels Digter, der var henvist til Omgangen med sine egne Tanker alene, følte sig som under en Luftpompe.

Den 22 December førtes de enogtyve Anklagede, man havde fundet skyldige, til Semenovski-Pladsen, hvor et Skafot var rejst. I en Kulde af 21 Grader Reaumur tvang man dem til at klæde sig af for i bar Skjorte at høre deres Dom blive oplæst. Oplæsningen tog en halv Time. Da den begyndte, henvendte den bestandigt optimistiske Dostojevski sig til sin Nabo og sagde: Skulde det være muligt, at man vil henrette os?». Istedetfor at svare pegede den Adspurgte blot paa nogle Gjenstande, der stod skjulte under Vogndækkener, og som lignede Kister. Domsakten endte med de Ord: «. . . er dømte til at skydes». En Præst med Krucifixet i Haanden traadte nu frem og opfordrede de Dødsdømte til at skrifte. De afsloge det med en enkelt Undtagelse. Man bandt saa Petraschevski og to andre af Hovedmændene til Pæle. En Officer lod sit Kompagni Soldater lade Geværerne og udtalte de første Kommando-Ord. Først i det Øjeblik blev en hvid Standart svunget, og det meddeltes de Dømte, at Kejseren havde forandret deres Straf.

Nedenfor Skafottet ventede de Slæder, der skulde føre dem til Sibirien. Dostojevski var idømt ti Aars Tvangsarbejde. Men Straffen forandredes senere til fire Aars Tugthus og fire Aars Tjeneste som simpel Soldat med Fortabelse af Adelsstand og borgerlige Rettigheder. I Tobolsk skiltes Fangernes Veje; der sagde de hverandre Farvel. Man slog Fodjærnene om dem, ragede deres Hoveder og sendte dem til deres forskjellige Bestemmelsessteder.*)

Hvad Dostojevski saa' og følte, oplevede og led i det sibiriske Tugthus blandt Udskud og Stakler, Uvidende og Vilde, Forbrydere og Fortvivlede, det har han i indirekte Form meddelt Verden i sine «Optegnelser fra det døde Hus», et af de største Mesterværker i beskrivende og psykologisk Henseende, som nogen Literatur har at opvise. Havde han skrevet i eget Navn og omtalt sin Forbrydelse som politisk, vilde Bogen ikke have passeret Censuren. Der findes derfor en opdigtet Fortæller, som i et Øjebliks Lidenskab har begaaet en almindelig Kriminalforbrydelse, og for hvis Regning Iagttagelserne staa. Hvad Dostojevski ikke fortæller, det er, at han selv personligt blev Gjenstand for de rædselsfulde legemlige Straffe, han beskriver.

---

*) De Vogué: Le roman russe S. 218 ff.

Fra 1849—1859 var Dostojevski helt død for Literaturen.

37 Aar gammel vendte han hjem fra Sibirien med ganske ødelagt Nervesystem. En stor Forandring var der foregaaet med ham. I de fire Aar, han havde tilbragt i Tvangsanstalten, havde han kun havt en eneste Bog hos sig, det nye Testamente, og han havde læst det atter og atter. Al Revolte i hans Sjæl var slukt. Han indsaa ikke alene nu, med hvor ringe Menneskekundskab han saa ung havde villet reformere Verden, og hvor lidet hin abstrakte Idealisme forslog. Men han var i Et og Alt bleven from og ydmyg, lydig og underdanig. Han fandt sin Straf retfærdig; ja mere endnu, han var Kejser Nikolaj taknemmelig for den. Han indbildte sig, at uden den vilde han være bleven afsindig; mente, at den hemmeligheds-fulde Rædsel, han altid følte ved Mørkets Frembrud, under normale Forhold vilde have berøvet ham Forstanden; nu betog virkelige Lidelser den dens Magt.

Dernæst havde han faaet et dybt Indblik i det russiske Folks Sjæleliv. Hans Skjæbne havde aabnet ham Indsigten i det, der almindeligt anses for Menneskehedens Kloaker, og han havde hos Enhver, selv den dybest Sunkne fundet noget Værdifuldt trods al Lavhed. Sam-

tidigt med at han havde tabt al Tro paa Nytten og Muligheden af en politisk Revolution, havde han vundet Troen paa en sædelig Revolution fra neden af i Evangeliets Aand. Han vendte da tilbage som Filanthropen blandt de russiske Digtere, som den hjælpeløse Parias Digter. Med Rette er det etsteds blevet sagt, at hvad Wilberforce havde været i det engelske Parlament for Negrenes Vedkommende, det blev han i den russiske Literatur for Proletariatets, det vil sige dets Talsmand. Han er som Kunstnér sanddru nok til ikke synderligt at forskjønne Paria'en, som Poet sværmerisk nok til at forkynde Tilstedeværelsen af «en guddommelig Gnist» selv hos de Usle. Ja mere endnu, den Moral, han forkynder, er maaske det renest existerende Udtryk for Paria-Moralen, Slave-Moralen, et renere endog end den historiske Kristendom, i hvilken ogsaa andre Moral-Elementer findes.

Det er Filosofen Friedrich Nietzsche, hvem en Fastslaaen af den sande og dybe Modsætning mellem Herre-Moral og Slave-Moral skyldes. Udtrykkene stamme fra ham. Ved Herre-Moral menes al den Moral, der gaar ud fra Selvfølelsen, positiv Livsfølelse: Roms, Islands, Renaissancens Moral; ved Slave-Moral al den, som gaar ud fra Uselviskhed som den højeste

Dyd, fra Livsfornægtelsen, fra Hadet til de Lykkelige og Stærke.

Den stadige Lovprisen af den Uselviske, Opofrende (i Modsætning til Den, der sætter sin fulde Kraft ind paa Selvbevarelse, Selvudvikling og Magtudvidelse) udspringer selv ingenlunde af Uselviskhedens Aand. *Næsten* roser Uselviskheden, fordi han har Fordel af den; tænkte han selv uselvisk, vilde han afvise alt dette, der skal ske til Fordel for ham. Heri ligger denne Morals Grundmodsigelse, at dens Bevæggrunde stride imod dens Princip. Den forkyndes til Bedste for de mislykkede Mennesker og har derfor i Reglen ingen ivrigere og hidsigere Talsmænd end den Art Mislykkede, der ikke have selvstændigt Aandsliv nok til at kunne leve i deres egen Idéverden, men saakaldt Dannelse nok til at lide derunder, og hvis dybeste Væsen er Misundelse. Hvad Evner og hvad Dannelse saadanne Mennesker have, volder dem kun Kval; de leve i en stadig Trang til Hævn over dem, hvem de mistænke for at nyde.

Dostojevski udvikler sig til et kolossalt Exempel paa Typen, da han har sit Livs værste Mishandlinger bag sig og nu fattig, snart forgjældet og i stadig, endeløs Gjæld, afhængig af Forlæggerne, hvis Forskud skaffer

ham Livsopholdet, paany skal begynde at bane sig Vej i Literaturen.

Den første Bog, han efter sin Tilbagekomst fra Sibirien skriver, «De Forurettede og Undertrykte» hører ikke til hans bedste Værker, men den indeholder Karakterer, han allerede i sin første Bog havde antydet, og som senere vende tilbage hos ham. Han havde fra Sibirien ført med sig tilbage en ung Kvinde, Enke efter en af Petraschevskis i Fangenskabet afdøde Tilhængere, i hvem han var forelsket. Men hun paa sin Side elskede en Anden, og Dostojevskis Breve udvise, hvorledes han et helt Aar igjennem arbejder paa at forene hende med sin Medbejler og sætter sine Venner i Bevægelse for at rydde Hindringerne for de tos Forbindelse af Vejen. Det endte imidlertid med Ægteskab imellem ham og hende.

Det er denne Virkelighed, som ligger bagved Handlingen i «De Forurettede og Undertrykte», i hvilken Skikkelserne, der minde om Dickens, iøvrigt ikke gjøre noget livsvirkeligt Indtryk.

Han kastede sig ind i Journalistiken, der hele hans Liv igjennem bevarede en Tiltrækning for ham, og paa hvilken han spildte megen Tid og Kraft. Han blev Medarbejder ved de af hans Broder Michail udgivne slavofile Tids-

skrifter, først «Tiden», saa «Epoken», og prædikede Kjærligheden til og Beundringen for Rusland, «som ikke kan forstaas med Forstand, men hvorpaa man maa tro».

I 1865 mister han sin første Hustru og sin Broder Alexis; Michails andet Tidsskrift gaar ind, og han flyer til Udlandet for at undslippe fra sine Kreditorer. Han har ingen Glæde af Rejsen, som gaar gjennem Tyskland, Frankrig og Italien. Han har stadigt epileptiske Anfald, og maa vende hjem for at anmode sine Forlæggere om nye Forskud, som da ogsaa indrømmes ham, men paa de ugunstigste Vilkaar. Fra Rejsen medbringer han kun et eneste dybt Indtryk, det af en Henrettelse, til hvilken han i Lyon har været Vidne. Den har gjenkaldt ham det Øjeblik i hans Liv, i hvilket han har følt sig dybest rystet, og om hvilket Erindringen stadigt vender tilbage i hans Romaner: hin Morgenstund paa Skafottet den 23 April 1849.

I 1862 havde han gjort et mægtigt Indtryk paa Læseverdenen med sine «Optegnelser fra det døde Hus». I 1866 slog han afgjørende igjennem med «Forbrydelse og Straf» («Raskolnikov»), der gav et Bidrag til det daværende Ruslands Psykologi som neppe noget andet Værk. Hvad Bogen skildrer er kun tilsyne-

ladende noget Specielt; i Virkeligheden opruller den et stort Samfundsbilled.

Det Problem, der i snævrere Forstand er Bogens, er et, de fleste tænkende Hoveder have tumlet med: Samfundets selvmodsigende Dobbeltbetragtning af Menneskelivs Værdi. Man finder Problemet dygtigt behandlet i Bismarcks Taler.*) Det sysselsatte disse Linjers Forfatter, da der for flere Aar siden i Berlin var foregaaet et Mord paa en mere end 82aarig Kvinde, som var bleven dræbt af en af de mange Elskere, hun ved Foræringer havde vundet.**) Problemet var dette: Har Menneskeliv ubetinget Værdi? Hvorfor besvarer det moderne Samfund dette Spørgsmaal paa selvmodsigende Maade? Det straffer med den haardeste Straf Moderens Drab af det nyfødte Barn uden Hensyn til, at hun af Frygt for Skam eller for Mangel tilføjer sig selv et langt større Tab og en langt større Smerte, end hun tilføjer Samfundet; ja det straffer hende, selv om hendes Bevæggrund har været den at frelse Barnet fra al den Elendighed, det har i Vente. Samfundet fordrer, at den fulde Kalk af jordiske Ulykker skal udgydes

---

*) Gesammelte Reden des Fürsten Bismarck (ved Hahn) I 895.

**) Se Georg Brandes: Berlin S. 303 ff.

over det lille Væsens Hoved. Men Samfundet modsætter sig ikke Anlæg af Fabrikker, hvis Drift medfører Arbejdernes Sygelighed og tidlige Død, ja betragter endog Anlæggeren af en saadan Fabrik i en industriløs Eng som en Velgjører.

Den, der i Dostojevskis Værk tumler med Problemet, er Raskolnikov, en ung russisk Student, ualmindeligt smuk med fine Ansigtstræk og sorte, sjælfulde Øjne, fremragende begavet, men fattig, som kun en russisk Student er fattig, stedt i den dybeste Armod, pjalteklædt, med en Hat, der ikke kan ses uden at vække Latter. Han har af Fattigdom opgivet Studierne, har forgjæves stræbt at ernære sig, har ladet sig synke. Han er indesluttet, studs, mistroisk og hypokonder; han er stolt, men tillige højmodig og god; han røber saare nødigt sine Følelser. Han er ærgjerrig med Anlæg til stor Dristighed, men ofte saa mismodig, at han synes kold og følelsesløs til Umenneskelighed. Han er i sit Væsen Melankoliker, mørk og opfarende, hovmodig og højhjærtet, sørgmodig over Menneskeslægtens Ulykkestilstand, med et stedse brændende Begjær efter at være en Hjælper i stor Stil. Han er i sit dybeste Væsen udygtig. Man er det efter Forfatterens Mening gjennemgaaende i Rusland, hvor Alle ønske uden

Arbejde eller Møje hurtigt at blive rige, og hvor man er vant til, at Alt, hvad man overhovedet opnaar, bliver bragt En fix og færdigt, vant til at føres i Ledebaand, vant til at faa sin hele aandelige Næring tygget af Andre. Dygtighed falder jo ikke ned fra Himlen og i næsten to hundrede Aar har man været vænnet af med enhver offentlig Virksomhed.

Var Raskolnikov fra først af melankolsk, saa avler Armoden ny Melankoli hos ham. Blot hans elendige Værelse forstemmer ham uafbrudt. Det lave, snævre Rum indsnævrer hans Sjæl. Han kan ikke betale sin Leje, sulter tidt. I de lange Vinteraftener har han intet Lys, ligger i Mørke, arbejder tilsidst ikke en Gang for at skaffe sig Lys; paa hans Bord ere hans Kollegiehæfter bedækkede med fingertykt Støv. Han drømmer, drømmer bestandig . . .

Drømmer om en afskyelig gammel Pantelaanerske, hovedrig og gjerrig, af hvem han nu og da har laant, og om en Samtale angaaende hende, til hvilken han en Gang i et Beværtningssted var Vidne. Der sad en Student og sagde: «Den gamle Kjælling gad jeg slaa ihjel og plyndre, og jeg forsikrer dig, at jeg kunde gjøre det uden ringeste Samvittighedsnag.» Han sagde det vel i Spøg, men fortsatte for Alvor: «Paa den ene Side en dum,

elendig, ondskabsfuld Kjælling, der ikke alene ikke gavner Nogen, men skader Alle, hun kommer i Berøring med; paa den anden Side unge, friske Kræfter, der gaa til Grunde af Mangel paa Understøttelse og det i tusindvis; hundrede, maaske tusinder af Existenser, der kunde bringes paa rette Vej, Dusiner af Familier, der kunde frelses fra Elendighed, fra Udsvævelser, fra modbydelige Sygdomme — Alt for denne gamle Kjællings Penge . . . og hvad har overhovedet paa Livets almindelige Vægtskaal denne svindsottige, dumme og ondskabsfulde Kjællings Liv for en Betydning? Ikke mere end en Lus'es, en Kakelaks Liv, og ikke en Gang saa megen; thi den gamle er langt skadeligere, da hun undergraver Andres Liv.»

Ordene slaa ned i Raskolnikov, fordi netop den samme Tanke er i Frembrud i hans Hoved, pipper frem i hans Hjerne som Kyllingen af Ægget, og det især fordi der til hans egen Elendighed er traadt de Væseners, der er ham dyrebarest. Hans gamle Moder, der lever ude i sin Provinsby af en Pension paa 120 Rubler, og som ved Strikning og Brodering, der fordærver hendes stakkels Øjne, tjener 20 Rubler om Aaret dertil, sender ham et Brev, af hvis milde, hensynsfulde Udtryk han lærer, at hans eneste, højtelskede Søster, saa stolt og smuk

som hun er, staar i Begreb med at ofre sig i et afskyeligt Ægteskab, for at kunne holde ham ved Universitetet og underholde Moderen paa dennes gamle Dage. Han farer op derimod, han stamper imod Braadden, han vil forbyde sin rene Søster at indlade sig paa dette skrækkelige Bryllup. Men med hvad Ret forbyde det? hvorledes forhindre det? Hvad kan han byde hende i Stedet? At hellige hende og Moderen sin hele Fremtid, naar han først har tilendebragt sine Studier og opnaaet en Stilling! Om ti Aar maaske! men til den Tid er hans Moder blind eller død af Fasten og Tæring og til den Tid er Søsteren . . . . hvad kan ikke ské i ti Aar!

Han har tidligt dannet sig en egen Theori om Forbrydelser, den at det ualmindelige Menneske har Ret, ikke den officielle Ret, men en, hans Samvittighed giver ham, til at overskride visse Hindringer og Skranker, der hæmme andre Mennesker; ene og alene dog i det Tilfælde, at hans Idé, en Idé, der gaar ud paa Menneskelykke, fordrer en saadan Overskriden. Hvis Mænd som Kepler og Newton paa ingen Maade havde kunnet gjøre deres Opdagelser tilgjængelige for Verden uden Opofrelse af Menneskers Liv, der lagde disse Opdagelser Hindringer i Vejen, saa havde de havt Retten, ja vare endog

forpligtede dertil. Erfaringen lærer ham, at næsten alle Menneskehedens Lovgivere og Reformatorer fra de ældste af til Lykurg, Solon, Muhammed, Napoleon have været Forbrydere, allerede derved, at de skabte en ny Lov og omstødte en gammel, der af Samfundet ansaas for hellig og var overleveret fra Forfædrene, og at de ikke have gyst tilbage for Udgydelse af Blod, og det endda hyppigt ganske uskyldigt Blod, der ofredes med Heltemod til Værn for den gamle Lov. Mængden erkjender ikke slige Mænds Ret, den henretter eller hænger dem, naar den kan komme til, men de følgende Slægter stille disse Henrettede paa Piedestaler og vise dem Ærbødighed. Og er han ikke selv et saadant ualmindeligt Menneske?

Men hele hans Væsen oprøres mod Handlingen. Den er ham altfor væmmelig, altfor dybt modbydelig. At slaa en lille gammel Kvind ihjel med en Øxe! Al hans Stolthed, alt Adeligt i hans Natur krymper og vaander sig.

Dog Dagene gaa — og der er ingen anden Udvej; langsomt, langsomt gjør han sig fortrolig med Tanken; ved det besynderligste Tilfælde erfarer han en Tid, paa hvilken den gamle Kone en bestemt Aften vil være alene... det er som var han med en Flig af sin Dragt kommen ind i Hjulet af en Maskine, der

hvirvler ham med sig, og med en Blanding af fortvivlet Besluttethed og barnligt Letsind i Forbrydelsens Øjeblik fuldfører han Mordet — og endnu et Mord; thi hendes Søster, et enfoldigt og bravt stakkels Væsen, træder ind, som Raskolnikov lige har begyndt at undersøge den Dødes Gjemmer, og han fælder hende med endnu et Hug.

Men han var ikke Gjerningen voxen, eller for ædelt anlagt til Udaaden — alt som man tager det. Han kan myrde i Søvngænger-Vanvid, men han forstaar ikke at stjæle. Han tilegner sig kun et Par værdiløse Sager; han undslipper med yderste Møje den Skjæbne at blive paagreben paa Gjerningsstedet, og nu begynder den Periode af hans Liv, hvor han ikke er i Stand til at gjøre Andet end ruge over sin Udaad. Han udsletter alle dens materielle Spor; men han gaar op i Tanken om at skjule den og røber sig dog uforvarende mere hver Dag, som gaar, for dem, der søge Misgjerningsmanden. Dette er dog ikke Hovedsagen; ingen ydre Opdagelse tilintetgjør ham, men en indre, den, at han ikke er en af hine udvalgte, ualmindelige Naturer, hvem Alting er tilladt. Han formaar efter at have udført sin Forbrydelse ikke mere at hæve sig til den Højde, hvorfra han saa den, inden den var fuldbragt. Han

fortæres tommevis. «Nej,», siger han til sig selv, «hine Mennesker, man beundrer, ere ikke beskafne som jeg. Den sande Hersker, hvem alt er tilladt, ødelægger Toulon, bemægtiger sig med Bajonetter Magten i Paris, *glemmer* en Hær i Ægypten, ofrer en halv Million Mennesker under Felttoget til Moskvá, siger saa i Wilna et Ordspil derom — og for ham rejses efter hans Død Afgudsbilleder. — Saadanne Mennesker maa vel være af Malm, ikke af Kjød og Blod!» Og en Bitanke bringer ham næsten til at le: «Napoleon — Pyramiderne, Waterloo — og en væmmelig lille, gammel, aagerdrivende Kjælling med en rødtbeslagen Kuffert under sin Seng. Vilde vel en Napoleon krybe ind under saadan en gammel Kjællings Seng .... Vanvid!»

Han angrer ikke Mordet paa den Gamle; han vedbliver at betragte hendes Liv som en unyttig, hendes Død som en ligegyldig, snarest gavnlig Ting. Den Gamle er og bliver ham en Bisag; han vilde jo ved at dræbe hende blot komme et Princip tillivs, slaa ikke et Menneske, men en Fordom ihjel og skride over Kløften, som skiller Hverdagssjælene, der tilhøre det vulgære Tros, fra de Udkaarnes Skare. Han har dræbt Fordommen, men han er lige fuldt bleven staaende paa denne Side af Kløften.

Han er grænseløst elendig, elendigere end nogensinde før.

Han har ikke gjort noget Ondt. Han vilde kun ikke maatte gaa en sulten Moder forbi og beholde sin Rubel i Lommen. Og hvor samvittighedsfuldt har han ikke handlet! Han sikrede sig jo først ved omhyggelig Selvprøvelse, at han ikke vilde overskride Skranken for at tilfredsstille sanselige Drifter, men for et stort Formaals Skyld; saa udsøgte han sig blandt alle «unyttige Lus» den aller unyttigste og endelig besluttede han, idet han dræbte hin Kvinde, kun at tage saa Meget, som var ham absolut nødvendigt til hans nærmeste Formaal.

Men ikke den gamle Kjælling har han dræbt; sig selv, sit eget Jeg. Hans Gjerning er voxet ham langt over Hovedet, den har isoleret ham fuldstændigt, kastet ham helt tilbage i sig selv. Hemmeligheden nager ham indtil Vanvid, og Kvalen over selv at være en «Lus» som alle de Andre tilintetgjør ham.

Næppe har han begaaet Drabet, før han føler sig ensom, fremmed for sig selv, og fordømt til evig Stumhed. Det er ham, som skulde han aldrig mere kunne tale med Andre. Snart derefter plages han af en afsindig Trang til at røbe sig, selv fortælle alt. Han kastede helst strax alt det Røvede i Kanalen, han har

ingen Tanke om at anvende det, gjemmer det under en Sten paa en Byggeplads. Han begriber ikke selv, hvad der er sket med ham; men det er ham, som var han bleven adskilt fra sin Fortid ligesom ved et Klip af en Sax. Der kommer et Øjeblik, hvor han helst sprang i Vandet for at faa en Ende paa det Hele. Paa sine Omgivelser gjør han Indtryk af en Gal. Men han møder menneskelig Elendighed i dens værste Former — en Drukkenbolt, der dør, en brystsyg Enke med en Rede fuld af Børn uden Brød, en ædel ung Pige, der har maattet fornedre sig til Skjøge for at skaffe Føden til sine Smaasøskende — og Trangen til at vise Ædelmod, til at hjælpe, gjengiver ham for kort Tid Troen paa Livet. Dog det korte Opsving følges af nye Pinsler. Den Tanke martrer ham, om de Andre ikke vide Alt, saa han spiller en ganske unyttig Komedie, naar han overfor visse Folk lader som intet. Og virkelig er der dem, som ere paa Sporet: En, som har anet Alt og gjennemskuer ham helt, og denne ene er en genial Jurist, en Forhørsdommer. Raskolnikov bliver dog hverken arresteret eller forhørt; nej, hvad der tilsidst aabner hans Læber og tvinger ham til Selvangivelse, er en rent indre, sjælelig Bevægelse. Længe før den kommer til Gjennembrud, forekommer det ham, som nærmede

Øjeblikket sig, da han maatte røbe sig, og han paralleliserer selv Følelsen af dette Øjebliks Komme med sin tidligere Nødvendighedsfornemmelse af at Øjeblikket til at myrde den Gamle var kommet. Dog hin Følelse krydses stadigt med Følelsen af opblussende Had mod Omverdenen; han nærer et *morderisk* Had til dem, om hvem han aner eller frygter, at de kjende hans Hemmelighed. Naar han i sine ensomme Overvejelser forelægger sig selv Spørgsmaalene om, hvad han under disse eller hine Omstændigheder skal gjøre for ikke at overlistes, er Udbruddet «saa dræber jeg ham» det stadige Svar paa alle slige opdukkende Spørgsmaal. Ja tilsidst opdager han med Rædsel, at endogsaa paa Moder og Søster, hvem han altid har havt saa kjær, tænker han nu og da med en Følelse af Had.

Og dette Had og al denne Kval er oprunden af Kjærlighed. Havde han blot ikke elsket saa højt, var alt dette ikke sket.

Havde hans Sjæl været tør, havde han ikke været dristig, højhjærtet og alvorlig, var han aldrig bleven Morder. Mere og mere føler han sig i denne skrækkelige Tid draget til hin unge ovenfor nævnte Pige, der er bleven Skjøge af Kjærlighed til sine Smaasøskende. Hun kunde med sit mest anstrengte Arbejd aldrig

fortjene det Fornødne i Dagløn, og Moderen selv har drevet hende ud paa Gaden. Medlidenhed har bragt ham i Forbindelse med hende, Beundring for hendes Væsens Adel og Renhed, — thi ingen Draabe af virkelig Utugt er endnu trængt ind i hendes Hjerte — bringer ham til at opsøge hende. Han ærer den af Verden Foragtede. Ogsaa hun har jo «overskredet Skrankerne», ogsaa hun har lagt Haand paa et Menneskeliv, sit eget, har ofret sig og har ofret sig til Unytte; men hun staar sjæleligt højt over ham. Og hun bliver lidt efter lidt hans Samvittighed. En Dag, da han længe tavs har set ind i hendes grædende Ansigt, kaster han sig ned for hende og kysser hendes Fod.

«Hvad gjør De? Hvad gjør De? Det overfor mig!»

Han svarer: «Ikke for Dig har jeg bojet mig — jeg har bøjet mig for Menneskeslægtens hele Lidelse.»

Det er Sonjas Bøn, at han selv skal angive sin Brøde, «tage sit Martyrium paa sig»; hun vil aldrig forlade ham, vil da følge ham i hans Forvisning til Sibirien som Tugthusfange. Han vægrer sig længe. Ogsaa hans Søster anraaber ham om at angive sig selv; hun ser i dette Skridt den eneste Redning fra den Selv-

fortæren, hvori han er nedsunken. Men da hun bruger Udtrykket Forbrydelse, oprøres han. «At jeg har dræbt en modbydelig, skadelig Lus, en gammel Aagerkjælling, for hvis Drab fyrretyve Synder burde tilgives En, et Væsen, der blodsugede Fattigfolk — det skal være en Forbrydelse!» — «Du har udgydt Blod!» udbryder Søsteren fortvivlet. — «Blod!» svarer Raskolnikov. «Alle udgyde det — det flyder og har altid flydt paa Jorden i Strømmevis, det udgydes som Champagne, og man bliver kronet derfor paa Kapitolium og saa kaldt Menneskehedens Velgjører — jeg selv vilde jo kun det Gode og vilde have gjort hundrede tusinde gode Gjerninger for denne ene Dumhed, og ikke engang en Dumhed var det, blot en Ubehændighed. Ved denne Dumhed vilde jeg kun sætte mig i en uafhængig Stilling, gjøre det første Skridt, og siden vilde alt dette blive opvejet ved en forholdsvis umaadelig Nytte. Men ikke engang det første Skridt har jeg kunnet gjennemføre, fordi jeg er en Pjalt! Det er det Hele.»

Dog, Sonja er i Længden stærkere end han. Han kan ikke modstaa den i al sin Ydmyghed og Nedværdigelse stærke Kvindes Bøn til ham om at bekjende sin Gjerning, og Romanen ender med Raskolnikovs Selvanklage paa Politikontoret: «Det var mig, der myrdede den

gamle Registratorenke og hendes Søster med en Øxe og derpaa røvede deres Ejendom.»

Dostojevski har i denne Fortælling øjensynligt villet give et Tidsbillede. «Hvad her foreligger, siger i Bogens tredje Del Forhørsdommeren Porfyrius til Helten er tydeligt nok et fantastisk, sørgeligt Produkt af den nyere Tidsretning; det er en Daad, som kun Nutiden kunde frembringe, den Tid, i hvilken det er Skik at tvinge sine Følelser tilbage og anføre Fraser som den: at Blod virker «forfriskende»; det er Fantasier, der stamme fra Bøger; det er et Hjærte, der er krampagtig overspændt af Theorier; det er en Besluttethed, der gaar til Forbrydelsen, som om fremmede Fødder bar den derhen.» Forfatteren har øjensynligt den politiske Gjæring for Øje, skjønt han vel vogter sig for direkte at tale et Ord om Politik. Der findes en utvivlsom Hentydning til Kejsermord. «Det er endda godt, siger Porfyrius til Raskolnikov, at det kun er saadan en elendig gammel Kone, De har dræbt; dersom Deres Theori havde taget en anden Retning, saa var Deres Udaad maaske bleven en hundrede Millioner Gange frygteligere Daad.» Og der findes ad Omveje, gjennem en Drøm, som Raskolnikov har, mens han ruger over Mordtanken og ræddes for den, en Skildring, der vel intet-

Steds direkte anvendes paa det russiske Folk, men som utvivlsomt i et Sindbillede vil give den mørkeste Forestilling om Tilstanden. Helten ser i Drømme en ussel, mager, lysebrun Bondehest, der er spændt for en uhyre Lastvogn, som den umuligt kan trække; men af Vognens raa Ejermænd piskes den atter og atter, uden Naade, over Mulen, over Øjnene, først med én Pisk, saa med tre Piske paa én Gang; den stønner og puster, kan næppe aande, trækker, bliver staaende, forsøger atter at trække, kan ikke udholde Haglen af Slag og begynder endelig under Karlenes almindelige Latter at slaa bag ud. Den piskes paany — medens Nogle slaa paa Tamburin dertil, En synger en fræk Vise og et Fruentimmer fornøjet knækker Nødder — piskes paa Mulen og over Øjnene. Da selv flere vægtige Slag med en Vognstang over Ryggen ikke forslaa til at drive Hesten frem, griber Ejeren en stor Jærnstang og giver den et Hug dermed. Den forsøger for sidste Gang at trække; da slaar endnu et Hug den til Jorden, saa den udaander. Hvor den sociale Tilstand er af den Art, som her skildres i Symbolet, er det intet Under, at der spirer blodige Tanker i Ungdommens Sind.

Er det nu end ikke en politisk Forbryder, Dostojevski har fremstillet, saa er det dog en,

hvis Forbrydelse har det tilfælles med den politiske, at den ikke er lumpen, ikke udført i det platte Øjemed at skaffe sig større Velvære, men til en vis Grad uegennyttig, og, fremfor Alt, den er udført af en Personlighed, der i Forbrydelsens Øjeblik ingen Tvivl nærer om sin Ret. Sammenligner man imidlertid de Mænd og Kvinder, vi i de senere Aar have set dømte i Rusland for tilsigtet Drab, og ikke mindre dem, der henrettedes som Deltagere i Kejsermordet, med denne Drabsmand, saa er Modsætningen paafaldende. Hine gik ingenlunde til Grunde formedelst de sjælelige Følger af deres Daad; de havde som Sammensvorne, i og efter Mordets Øjeblik været i fuld Overensstemmelse med deres inderste Væsen; deres Overbevisning forblev urokket og uanfægtet til det Sidste. Vare de ikke blevne ramte udenfra, vilde de efter al Sandsynlighed have levet deres Liv til Ende uden at bevare anden Erindring end en rolig og stolt om deres Mordattentater paa Væsener, hvis Udryddelse de ansaa for en god Gjerning, ja for en Pligt. Raskolnikov derimod gaar til Grunde under Følgerne af Mordet.

Han er ligesom de politiske Forbrydere gaaet ud fra en vis bestemt Grundsætning, der vel ikke nævnes i Bogen, men som ikke des-

mindre ligger til Grund for hans Handlemaade, den, at Formaalet helliger Midlet.

Denne Sætning, som Enfoldighed har misforstaaet og Jesuitisme misbrugt, er nøjagtigt og bogstaveligt sand. Ordet «helliger» peger hen paa, at der menes et godt, værdifuldt Formaal. Et godt, værdifuldt Formaal har Den, der vil opretholde eller frembringe virkelige Værdier.

Sæt nu, at En kun kan naa sit gode Formaal ved at tilføje Lidelse, og sæt, at denne Lidelse er ringere end den, der vilde opstaa, hvis han undlod at anvende Midlet. Sæt f. Ex., at en Mand vil sine Medborgeres Vel og kun kan naa dette Formaal ved at støde en enkelt Mand ned (det være sig en Smittebefængt eller en Tyran), saa er hans Handling rosværdig, hvis han af de to Onder — af hvilke det ene eller det andet med Nødvendighed indtræder — vælger det mindste. Den nærliggende Indvending, at han ikke kan overse Følgerne af sin Handling, betyder intet, da Moralen ser paa Hensigten, ikke paa Resultatet. I det daglige Liv betvivler derfor heller Ingen Sætningens Rigtighed; man er fuldkomment fortrolig med den Tanke, at der ingen absolute Pligter gives. Samfundet lærer: Du maa ikke dræbe, men tilføjer: undtagen naar Fædrelandet (det gode Formaal) kræver det, thi da bliver det ikke blot

tilladeligt, men Pligt at dræbe det størst mulige Antal Fjender. Samfundet lærer: Det er en slet Handling at skjære Arme eller Ben af en Anden, men tilføjer: Naar Lægen sætter Arm eller Ben af i den Hensigt at frelse en Sygs eller Saarets Liv, saa helliger det gode Formaal Midlet.

For at Sætningen skal være gyldig, maa da følgende Betingelser være opfyldte: Formaalet maa være godt. — Formaalet maa ikke kunne opnaas ved andre Midler end smertevækkende, ikke heller ved et i ringere Grad smertevækkende Middel end det anvendte. — Den Lidelse, der anvendes som Middel, maa være ringere end den, der uden Midlets Anvendelse vilde opstaa. — Med Hensyn til alle disse Punkter vil den typiske russiske Terrorist før som efter sin Indgriben i Begivenhedernes Gang være uden nogensomhelst Bekymring. Hvorfor er Raskolnikov det ikke?

Skjønt Dostojevski utvivlsomt ikke har havt det Ringeste tilovers for politiske Terrorister, siden selv politiske Fremskridtsmænd vare ham forhadte, har han dog paa dette Punkt udvist en overordentlig Finhed. Han bestrider egentlig ikke Rigtigheden af Raskolnikovs Ræsonnement, men viser, at denne er uklar over sit Formaal, uvis om det virkelig er godt eller ikke. Til Sonja siger han en Maaned efter Drabet i For-

tvivlelse, at han stadigt har været usikker. Naar han prøver sig selv, finder han, at han i Grunden ikke har myrdet for at understøtte sin Moder, ikke heller for at blive en Menneskehedens Velgjører, men for at faa at vide, om han som alle Andre var «en Lus», ikke et Menneske, det vil sige: om han var i Stand til at overskride Skrankerne eller ikke. Han er usikker paa sit Formaal og usikker paa sin indre Bemyndigelse til at forfølge dette ubestemte Formaal, som efter hans egen Theori kun af de Udkaarne tør efterstræbes ved alle Midler. Da han hele Dage igjennem pinte sig med det Spørgsmaal, om Napoleon vel vilde gjøre Sligt, følte han allerede dunkelt, at han ikke var nogen Napoleon.

Derfor overvældes han helt af Gjerningens Konsekvenser. Han vilde kun dræbe et gammelt Uhyre, men næppe var det gjort, saa tvang Nødvendigheden af at blive uopdaget ham til desuden at dræbe et stakkels godlidende Væsen, der aldrig havde voldt noget Menneske Fortræd, ja stadigt havde været Offer for Andre. Han nødes siden selv til at erkjende Lisavetas aandelige Slægtskab med Sonja, hvem han agter saa højt. Han siger et Steds: «O, hvor jeg hader hin elendige gamle Kvind; jeg tror, jeg kunde slaa hende ihjel endnu engang, hvis

hun vaagnede til Live! Men den stakkels Lisaveta! Hvorfor maatte hun komme til! Besynderligt, at jeg næsten slet ikke tænker paa hende, ret som havde jeg ikke dræbt hende! Lisaveta! Sonja! . . . I Stakler; I blide med de frygtsomme Øjne . . . I kjære . . . hvorfor græde I ikke? hvorfor stønne I end ikke? . . . de give Alt hen med deres blide og stille Blik.»

Dog langt mere end det ikke villede Mord paa Lisaveta martrer ham Uroen for at opdages og det System af Forstillelse og Benægtelse og Løgn, i hvilket han indvikler sig. Hans Forstand er ikke solid nok til at holde det ud, og han er, indtil han angiver sig selv, bestandigt paa Vanviddets Rand. I en Epilog, som foregaar i Sibirien, lader Dostojevski saa Raskolnikovs trodsige og dog brudte Væsen paa en Gang opløses i Ømhed og styrkes til Livsmod gjennem Sonjas trofaste, udholdende Kjærlighed. Raskolnikov er «vantro», men Sonja tror. Endnu før Raskolnikov har bekjendt sin Brøde, findes en gribende Scene, hvor Sonja læser højt for ham af det nye Testamente, en Scene, hvor Tællepraasen i det usle Værelses krumbøjede Lysestage paa en Gang belyser Morderen, Skjøgen og Evangeliet imellem dem — en genial og sandt kristelig Scene. I Epilogen, til hvilken Dostojevski øjensynligt har villet be-

nytte sine egne Erfaringer fra Sibirien, fremtræder hans religiøse Overbevisning direkte og doktrinært. Overhovedet har man, som jeg har hørt en ung russisk Dame udtrykke det, meget hyppigt hos Dostojevski en Følelse af, at de skabte Skikkelser ere mere dybtskuende end Digteren selv. Han har ikke formaaet at overse Rækkevidden af sin Produktion.

Vilde man nu studere Bipersonerne blot tilnærmelsesvis med samme Omhu, med hvilken Hovedpersonens Karakter her er gransket, saa vilde man finde, at de næsten uden Undtagelse, en halv Snes i Tallet som de er, staa paa Højde med Helten ved den Kraft og Sandhed, med hvilken de ere tegnede, og alle staa de i Forhold til ham. Der er ingen overflødig Personlighed i denne Bog. Blandt de beundringsværdigst undfangne Skikkelser er Forhørsdommeren Porfyrius, et juridisk Geni, og Godsejeren Svidrigailov, en meget sammensat Natur, en Vellystning, der har forelsket sig i Raskolnikovs Søster, og som efterstræber hende. Han er et Forstandsmenneske, et ypperligt Hoved, og besidder, skjønt han har et eller flere uangrede Mord paa sin Samvittighed, baade Mod og Æresfølelse paa sin Vis. Han danner, som Morderen af Egennytte, ved talrige Enkeltheder i sin Handle- og Tænkemaade

en Modsætning til Bogens Helt, der vrider sig under Svidrigailovs Paastand om, at de have et vist fælles Grundtræk.

Karaktertegningen hos Dostojevski er da her af første Rang; den er dyb og djærv. Alligevel lader den paa Dickensk Vis næsten det hele Kjønsliv om end ikke uberørt saa dog uskildret. Digteren skyr paa dette Omraade ikke Paradoxet; saaledes den sædeligt ulastelige Skjøge, tilfals for Enhver og dog straalende af Renhed — hun minder mere om en Antithese i menneskelig Skikkelse af Victor Hugo end om en virkelig Personlighed.

Skyheden overfor Skildringer af det naturlige Sanseliv er saa meget mere paafaldende, som der her, ligesom i de fleste af Digterens andre Bøger, dvæles ved unaturlig, oprørende Kjønsdrift. Man mærke her Svidrigailovs hæslige Attraa efter smaa spæde Pigeborn. Og man sammenligne den forbausende Inkvisition i «De Besatte», hvor Schatov udspørger Stavrogin om det er sandt, at han i Petersburg har tilhørt et hemmeligt Selskab, der havde Tilfredsstillelsen af unaturlig Vellyst til Formaal, om han virkelig har sagt, at Marquis de Sade kunde gaa i Skole hos ham, og om han har forført og misbrugt Børn.*)

*) Nihilister (Dansk Oversættelse) I 319.

Det er tydeligt, at Dostojevskis Fantasi hyppigt drejede sig om slige naturstridige Lyster, netop fordi der efter hans Tankegang ikke levnedes Rum for en sund Sanselighed. Hans Hang til Skildring af legemlige Lidelser, den megen Dvælen ved Grusomheder tyder ogsaa paa unaturlige Lystfølelser. Ejendommeligt er det, at Turgenjev atter og atter kommer tilbage til Sammenstillinger mellem Dostojevski og de Sade. Det sker ganske vist mest af Uvilje over at se sin hadefulde Rival fremstillet som Helgen, men øjensynligt har det været Turgenjevs Overbevisning, at der her fysiologisk og psykologisk fandt et virkeligt Slægtskab Sted.*)

Saameget er i alt Fald klart, at der med Dostojevskis Begavelse fulgte en pervers Nervøsitet.

Saa højt Karaktertegningen nu end staar i «Forbrydelse og Straf», lider Bogen dog under Fortællemaadens Ufuldkommenhed. De dialogiserede Partier ere uden Sammenligning de bedste. Saasnart Digteren selv optræder talende, hører Kunsten op. Dostojevski formaaede ikke som Turgenjev at aflure Franskmændene deres

---

*) Se især Turgenjevs Brev til Saltykov af 24 September 1882.

Fortællerkunst; hvad han tilegnede sig af dem, var deres Humanitetsideal, et folkeligt Grundsyn, der er beslægtet med det hos Louis Blanc og hos Victor Hugo som ældre.

Han, der i saa høj Grad var Digter, var i ringe Grad Kunstner. Sine Skrifter lod han allesammen trykke, som de flød ham af Pennen, uden nogensomhelst Gjennemarbejden, endsige Omarbejden af dem. Han gik ikke ud paa at give dem den højest mulige Grad af Fuldkommenhed ved Sammentrængen eller Bortskjæren, men arbejdede som en blot Publicist og er derfor gjennemgaaende altfor vidtløftig.

Saaledes er det for dette hans ypperste Værks Vedkommende klart, at han i første Del slet ikke har vidst noget om den Afhandling, som han i anden Del lader Raskolnikov have skrevet om sin Theori. Bestemte Ytringer i første Del stride endog imod, at Helten kan have skrevet en saadan. Det stemmer fremdeles kun lidt med moderne Fortællerkunst, naar Digteren paa mangfoldige Steder i Romanen bruger Vendinger som disse: «*Senere* erfor man, at Svidrigailov den Aften endnu havde gjort et Besøg» eller «da han *senere*, længe efter, mindedes hin Tid, var det ham klart, at hans Bevidsthed af og til maatte have været omtaaget» eller «*senere* var det Sonja

forunderligt, at hun saaledes paa en Gang havde indset» osv. Med slige Vendinger stræber en Digter at bøde paa Huller og Forsømmelser i Skildringen. Et Steds skriver Dostojevski endog med ægte gammeldags Naivetet: «Vi ville foreløbigt lade den hele Tankerække ligge, ad hvilken Raskolnikov naaede dette Resultat; vi have desuden allerede *foregrebet* for meget. *Vi føje endnu kun til,* at de faktiske, materielle Vanskeligheder ved Foretagendet kun spillede en ringe Rolle for ham». Foregribelser og Undskyldninger for Foregribelser have lige saa liden Plads i en Roman som Huller og Hul-Tilstopninger.

Allerede af «Forbrydelse og Straf» ses det, i hvad Forstand Dostojevski kan siges at være Proletariatets Digter. Han har som ingen anden kjendt og forstaaet saavel Intelligensproletariatet som Uvidenhedens.

Hans Hovedegenskab, naar han fremstiller det, er en Art psykologisk Clairvoyance, som lader ham i Stikken overfor den fornemme Verden (se f. Ex. Fyrsten i «De Forurettede og Undertrykte»). Denne Clairvoyances Styrke og Rækkevidde spores især, hvor den sunde sjælelige Tilstand strejfer Vanviddets Omraade. Han har overfor de menneskelige Sjælstilstande en Sindssygelæges sikre Blik, men det gaar

med ham, som undertiden med Sindssygelæger, at den Sædvane stadigt at have sjælelige Abnormiteter for Øje, bringer ham til at se det Abnorme overalt og efterhaanden ryster hans egen Forstands Ligevægt.

Han tager gjerne sit Stade paa den smalle Skillelinje, der skiller forstandig Tankegang fra exalteret og hensigtssvarende Handlemaade fra forbryderisk. Fra denne smalle og lave Dæmning ser han ud til begge Sider og glemmer aldrig at gjøre Læseren opmærksom paa, hvor smalt og lavt dette Skjel mellem Sundhed og Sygdom, Ret og Uret i Virkeligheden er. Med særegen Virtuositet udmaler han den aandelige Svimmelhed, der bringer Mennesket til at styrte sig i en Afgrund af Forbrydelse eller Opofrelse. Han kjender som ingen Anden Afgrundenes dragende Magt.

Som Kjender af Sjælelivet er han ganske Patholog. Den uendelige Sensibilitet, der er en Følge af hans epileptiske Naturel, er tillige hans Styrke. Hans egen Sygelighed, hans nervøse Rystelser, hans Hallucinationer, hans Ligfald gaa igjen i de Personer, han skildrer. Den Rædsel, der har rystet ham, først da han havde Dødsstraf, senere da han havde Pidskestraf for Øje, møder En i hans Hovedpersoners Holdning overfor Udsigten til Straf (Raskolnikov, en

Mængde Personer i «Det døde Hus», Dmitri i «Brødrene Karamazov»), tydeligst dog maaske i «Idioten» (Fyrst Myschkin), hvor Helten strax i Bogens Begyndelse overfor en Kammertjener fremstiller alle den Dødsdømtes Rædsler. Det udvikles her, at det at slaa ihjel ifølge Dødsdom er uforholdsmæssigt afskyeligere end det frygteligste Mord, og der sluttes: Maaské gives der et Menneske, for hvem en Dødsdom er bleven forelæst blot for at pine ham. — Altid denne Baggrund af Kval og Angst.

De fleste af Dostojevskis Personer ere synske. Saaledes alene i «Brødrene Karamazov» den yngste af Brødrene: Alioscha, der læser i Sjælene og ser det Skjulte, og den ædle Munk Zossima, Bogens Helgen, der forudser Dmitris Fristelse til Fadermord og i kristelig Mystik kaster sig paa Knæ for ham som for den Syndigste og derved Frelsen Nærmeste.*) Epileptiske er Helten i «Idioten», Fyrst Myschkin, og Morderen i «Brødrene Karamazov», Smerdiakov.

Da nu det Pathologiske er Dostojevski's Styrke, er det ganske naturligt, at hans tre ypperste Bøger skildre Forbrydernaturer. Man finder dem i «Brødrene Karamazov» som i «Det

---

*) Dostojevski: Les frères Karamazov ved Halpérine-Kaminsky II S. 223 og I S. 38.

døde Hus»; men «Forbrydelse og Straf» afgiver dog det typiske Exempel paa hans psykologiske Analyses Mesterskab; den udfolder Forbrydelsen i dens hele Væxt fra den første Celle af, indtil den sætter sin sidste Frugt. Som Kjender af sygelige Sindstilstande, som «den moralske Febers» Digter har Dostojevski ikke sin Lige.

Det er naturligt, at hos en Digter, der saa udelukkende er Psykolog, spille Naturomgivelserne næsten ingen Rolle. Hvad han behøver af Landskab er den Strimmel Horizont, det Glimt af blaa Himmel, som øjnes fra et Kvistværelse i en stor Bys Forstæder eller gjennem den højt anbragte Rude i en Fangecelle. Hos ham er Alt Replik, Alt Samtaler, forsaavidt Alt dramatisk.

Dostojevski er blandt alle Ruslands Digtere den største Dialektiker. Han har især sin Styrke i Replikskiftets forbausende Disputerkunst. Monologen — og han ynder uendelige Monologer — analyserer en Sag fra de forskjelligste Sider i den fineste Detail. Dialogen er hos ham en Art Inkvisition, en fortsat Kamp imellem Mennesker, der søge at fravriste hinanden deres Hemmelighed. Yderst træffende har de Vogüé brugt det Udtryk om ham, at han forener en barmhjertig Søsters Sindelag med en Storinkvisitors Aandsanlæg. Meget sandt

har den samme Forfatter om ham bemærket, at hans Personer saa at sige aldrig vises os i en rolig Stilling, lydende Fornuftens Herredømme. Aldrig sidder En af dem stille ved et Bord, sysselsat med Et eller Andet. Det hedder: Han laa paa Sofaen med lukkede Øjne, men uden at sove . . . Han gik paa Gaden uden at vide, hvor han befandt sig . . . Han stod ubevægelig med Blikket haardnakket fæstet paa et Punkt ude i det tomme Rum. — De spise aldrig, men drikke The ved Nattetid. De sove næsten ikke, og naar de sove, drømme de.*)

Intet er dem og deres Forfatter fjernere end den vesteuropæiske Æres-Codex, som den fremtræder skarpest formuleret i Calderons Dramer og endnu existerer som Levning fra Riddertiden i de romanske og det tyske Samfund. I den Verden, som Dostojevski aabner for os, er de mest krænkende Beskyldninger, ja Slag i Ansigtet intet Vanærende for en Mand. Der tales om Gjennempiskning som om den naturligste Ting af Verden. I kristelig Aand og i god Overensstemmelse med den nationale Mystik betragtes Lidelsen nærmest som et Gode. En Person hos Dostojevski siger: «Jeg frygter for ikke at være min Kval værdig». Kvalen

*) De Vogué: Le Roman Russe S. 257.

opfattes som en Art Distinktion. Den løskjøber altid Nogen eller Noget. Naar den lides, er Brøden, som gav Anledning til den, udslettet.

Ja endnu mere: Lidelsen er i denne forkerte Verden en Fristelse. Schatov siger til Stavrogin (Nihilister I 320): «Véd De, hvorfor De den Gang indgik dette gemene og skammelige Ægteskab? . . . De giftede Dem af Lyst til at føle Smerte, Samvittighedskvaler, af moralsk Vellyst. Det var en Nerveirritation.» Og denne Opfattelse er ikke enestaaende.

Derfor bliver højst betegnende og ægte byzantinsk-kristeligt Attraaen efter Liv for Dostojevski det onde Princip. Det er det, han mystisk har legemliggjort i de tre Brødre Karamazov. Atheisten Iván siger til sin yngre Broder: «Véd Du, at hvis jeg havde tabt min Tro paa Livet . . . saa vilde jeg dog ikke dræbe mig, jeg vilde leve trods Alt! Jeg har ført det fortryllede Bæger til mine Læber, jeg slipper det ikke, før jeg har tømt det tilbunds . . . Mer end én Gang har jeg spurgt mig, om der i Verden gives en Smerte, som er i Stand til i mig at overvinde denne uendelige Tørst, denne Tørst efter Liv, der maaske er usømmelig; men jeg tror ikke, at der for mig, før mit tredivte Aar, gives nogen saadan Smerte. Jeg véd det

nok, at denne Livstørst, den kalder Moralisterne, især de, der skriver Vers, de tuberkuløse Folk og de, der evigt har Snue, for lav og foragtelig. Det er ogsaa sandt, at denne Tørst er det Karaktertræk, som betegner Familien Karamazov: at leve! det koste hvad det vil! Den er ogsaa i dig. Men hvad lavt er der i den? . . .» *)

Skjønt nu Livstørsten er af det Onde, er dog Lidelsen ikke uden videre et Gode. Dostojevski er med al sin (ubevidst grusomme) Dvælen ved Kvaler og Nyden af Kvaler altfor blød og følsom og nervesvag og skjælvende til ikke at smelte hen i Medlidenhed. Ja Medlidenheden er ham en Art Religion, og den kommer ham stundom i Vejen for hans System, hans Gudstro, hans Kristendom. Han er Dialektiker nok til at kunne rejse et frygteligt Angreb paa Gudstroen ud fra Lidelserne paa Jorden. Man læse f. Ex. Iváns Opregnen af alle de menneskelige Grusomheder mod forsvarsløse Dyr, mod Smaabørn, hans Syslen med alle Grusomhedens Raffinements: en lille Hest, som piskes i Øjnene, et syvaars Pigebarn, som piskes med Tjørneris; et femaars Pigebarn, som man i Nattekulde om Vinteren indelukker paa

*) Les frères Karamazov I 205.

Klosettet, og hvis Ansigt man tilsmører med Exkrementer, hvilke man tvinger hende til at spise; en otte Aars livegen Dreng, som en General lader sønderrive af sine Hunde — Alt dette uden at Gud griber ind — og man overveje hans Slutning: det er muligt, at alt dette tilsammen hører med til Altets himmelske Harmoni; men jeg anerkjender den ikke, den opvejer for mig ikke en eneste Taare af et Barn.

Den unge Helgen Alioscha slaar paa Dostojevskis Vegne disse Tvivlsmaal ned med Svaret: «Der gives et Væsen, som kan tilgive Alt, thi han selv har udgydt sit uskyldige Blod for Alle og Alt.»

Argumentet er ikke stort bedre end det, som paa et andet Sted i Bogen (II 209) Djævelen under en Hallucination giver Iván: «Hvad Fornøjelse vilde man have uden Lidelsen? Alt vilde være som en uendelig Ceremoni: helligt, men uendelig kjedsommeligt.»

Med en ganske overordentlig Højhed og Storhed har Dostojevski udfoldet det religiøse Problem, som det stillede sig for ham, i den sindrige Digtning *Storinkvisitoren*, til hvilken han lader Iván være Forfatter og for hvis Skyld alene «Brødrene Karamazov» burde oversættes paa Dansk:

Christus er vendt tilbage paa Jorden. Ved

en stor Autodafé i Sevilla, hvor man brænder hundrede Kjættere til hans Ære, viser han sig, vandrende stilfærdigt i Baalets Aske. Alle kjende ham, Folkemængden stimler om ham, han velsigner den. Da lader Storinkvisitoren, en halvfemsindstyveaarig Olding, ham gribe, fængsle, anbringes i en Celle for de til Baalet Dømte, og dér gjør han ham ved Nattetid et Besøg. Digtet bestaar i Samtalen mellem Inkvisitoren og Christus, eller rettere i den førstes lange Monolog, som ikke afbrydes af noget Svar, en Monolog, i hvilken Kardinalen viser Frelseren, hvor megen Uret han har gjort ved at komme igjen og forstyrre sine Troendes Værk, og forkynder ham sin bestemte Vilje at lade ham levende brænde som Kjætter for at faa Fred til sin Gjerning. Inkvisitoren udvikler for Christus, hvilke Fejl, politiske Fejl, denne i sin Levetid har begaaet. Den vigtigste af alle var den ikke at følge Fristerens Opfordring til at forvandle Stene til Brød, men aabenbare sig for Menneskene med tomme Hænder. Derved har han gjort det muligt for dem, der rejse sig imod ham, at samles om det Løsen: «Giv dem først Mad, hvis Du vil, at de skal være gode!». Vi, siger Kardinalen, giver dem Brød. Vi forstaar at lyve, og vi taler i dit Navn. Og de ender med at bringe os deres Frihed, nedlægger

den for vore Fødder og beder os om Lænker og Brød. Der gives paa Jorden kun tre Kræfter, som kan holde den i Grunden saa svage og tillige saa opsætsige Menneskehed i Tømme, det er: Miraklet, Mysteriet og Autoriteten. Og Du har vraget disse Kræfter for at forkynde en Frihed, som det netop gjaldt om at konfiskere, og en Kjærlighed, med hvilken Menneskene ikke kan regjeres: «Derfor har det været nødvendigt at korrigere dit Værk», at korrigere det ved Roms Magt og Cæsars Sværd og gjøre nogle Hundredetusinder af fremmelige Aander ulykkelige, udrydde dem, hvor man kunde, for at sikre utalte Millioners Vel. «Imorgen lader jeg dig brænde, *dixi*».

Christus svarer intet Ord, men stirrer Inkvisitoren med et blidt og fast Blik ind i hans Øjne, saa nærmer han stille sit Ansigt til hans og kysser Oldingen paa hans blodløse Mund.

Da skjælver den gamle Mand, aabner Cellens Dør og siger: Gaa din Vej og kom aldrig mere igjen . . . aldrig, aldrig mere!

Dette Digt fordømmes i Romanen som udsprunget af en atheistisk Tankegang, men selve Kompositionen viser, med hvilken Alvor og Mangesidighed Dostojevski har spurgt og provet de forskjellige Svar.

Tidsrummet fra 1871—81 var det roligste

i Dostojevskis Liv. Hans andet Ægteskab bidrog til at ordne hans økonomiske Forhold. Han overstraalede ved sin Popularitet alle de Skribenter, der fra først af ansaas for jævnbyrdige med ham; særligt blegnede Pisemski's Ry ganske for hans. Men han overstraalede ogsaa Turgenjev, der saa længe havde gjældt for hans Overmand; al den Uvilje, som den store Digter havde indsamlet hos Radikale og Slavofiler, kom en Tidlang Dostojevski til Gode. Da i 1880 Afsløringen af Puschkins Statue i Moskvá foranledigede en literær Nationalfestlighed, ved hvilken de største Forfattere talte, vakte Turgenjevs Tale Bifald, men Dostojevskis fremkaldte Henrykkelse og Hulken, og da han havde sluttet, bar man ham rundt i Triumf.*)

I sit Maanedsskrift «En Forfatters Dagbog» prædikede han nu Troen paa Rusland som Pligt og anfaldt med lige Bitterhed den russiske «Intelligens» og den vesteuropæiske Kultur, der for ham var bleven Babels og Sodomas. Saaledes gjaldt han ved sin Død for Ruslands store folkelige Skribent. Sorgen over

---

*) Dostojevskis fleste Romaner ere oversatte paa Dansk af Fru Erna Juel-Hansen. «Optegnelser fra det døde Hus» er i desværre altfor kortfattet Udtog fordansket af Knud Berlin. Pisemskis gode Roman «Tusind Sjæle» er oversat af Johannes Magnussen.

hans Bortgang var en Landesorg; 40,000 Mennesker fulgte ham til Graven. Russiske Studerende sendte et aabent Brev til hans Enke, i hvilket det bl. A. hedder:

«Aldrig ville Dostojevskis Idealer blive glemte; fra Slægt til Slægt ville vi lade dem gaa i Arv som et dyrebart Efterladenskab fra vor store, elskede Lærer . . . Hans Minde vil aldrig slukkes i den russiske Ungdoms Hjærter, og som vi selv elske ham, ville vi ogsaa lære vore Børn at agte og elske den Mand, hvem vi nu saa bittert og trøstesløst begræde . . . Dostojevski vil altid staa lysende for os i vore Livskampe; vi ville altid huske, at det var ham, der lærte os Muligheden af at bevare Sjælens Renhed uberørt i enhver Livsstilling og under alle Omstændigheder.»

Det var, som man ser, den slavofile Aandsretning, som ved hans Død beholdt det sidste Ord.

VII.

Ruslands sidste store Virkelighedsskildrer og Drømmer, Grev Lev Nikolajevitsch Tolstoj, er mægtigere end Turgenjev, sundere end Dostojevski. Til Turgenjev nærmer hans Pessimisme ham, til Dostojevski hans slaviske Religiøsitet og hans Tro paa den russiske Menigmand. Med denne sidste har han tilfælles Mistroen til Vesteuropas Kultur, kun at han udstrækker den til at gjælde al Civilisation.

Hans Fantasi er vidtomfattende, episk. For hans Vedkommende er den Sætning sand, at Romanen er det moderne Epos. Han har ikke blot, som andre Digtere, gjengivet et Kulturtrin og det saakaldte gode Selskabs Liv i og udenfor Ruslands Hovedstæder, men han har i sit største Værk malt en Tidsalder, en Hær, et Folk og en historisk Katastrofe af første Rang, Napoleons Felttog og Nederlag paa russisk Grund.

Han fødtes 28 August 1828 paa Godset Jasnaja Poljana i Guvernementet Tula, mistede 1837 sin Fader, kom 1843 til Universitetet i Kazán, sysselsatte sig med Jus og østerlandske Sprog, men vendte allerede 3 Aar efter tilbage til sit Gods. 1851 gik han i Krigstjeneste til Kaukasus, hvor han skrev sine første Forsøg, deltog i Krimkrigen, var med i Fægtningen ved Tschernaja og under Stormen paa Sevastopol, tog efter Fredsslutningen sin Afsked. 1857 foretog han sin første Udenlandsrejse. Den gik til Tyskland og Italien. Paa sit Gods, hvor han nærmede sig Menigmand og studerede hans Væsen, grundede han en Friskole, og beskjæftigede sig paa alle Maader med Tanken om, hvad der kunde og burde gjøres for det jævne Folk. I 1862 giftede han sig. Han havde først i Sinde at skrive en stor Roman om «Decembristerne» (Oprørerne fra 1825) men opgav denne Idé for en anden, af hvilken «Krig og Fred» fremgik (1865—1868). 1878 fulgte «Anna Karénina», senere Noveller, Dramer, Folkeskrifter, Bekjendelser.

Det betegner Arten af Tolstojs Virkelighedstroskab, at han begynder som Selviagttager og Selvbiograf. Turgenjev træder i sin Produktion selv ganske tilbage. Hvor man hos Dostojevski skimter Digteren selv, der er det i

hine Figurer, som ganske ofre sig for Andre og i Regelen til Gjengjæld forsmaas, fordi de mangle alle de forføreriske Egenskaber, med hvilke de fladere Personligheder glimre. Saaledes Fortælleren Iván Petróvitsch i «De Forurettede og Undertrykte». Der er et Glimt af det Samme endog i den gamle Makar Alexiévitsch i «Fattige Folk». Rørende beskeden, ja ydmyg er Selvskildringen i «Det døde Hus», skjønt Forfatteren lader forstaa, at Fortælleren af de Andre betragtes som en ualmindelig Personlighed. Men altid tegner Dostojevski, hvor han bruger sig selv som Model, et Væsen af den overordentligste Godhed. I sin Roman «Idioten» har han malt sig i Heltens, Fyrst Myschkins, Skikkelse. Myschkin er Geni ved den højeste Begavelse, Barn ved Hjertets Simpelhed og Renhed, Fire og tyve Aar igjennem har han været syg af det uhelbredelige Onde Epilepsien, derfor finder han sig med Blidhed i, at man, selv naar han er i Besiddelse af alle sine Evner, behandler ham som en Syg eller Gal, En, der er paa Nippet «til at faa sit Tilfælde». Han har ingen fine Manerer, formaar ikke at holde til Raade med sine Ideer og bruger, som han selv siger, derfor Ord, der ikke passe til de høje Tanker, han vil udtale, og ligesom nedværdige dem. Men ligefuldt er der i hans

Omgivelser ikke En, der er saadanne Ord værdig. Det forkynder Dostojevski gjennem en ung Piges Mund: «Ingen her er Deres Aand, Deres Hjerte, nej, ikke saa meget som Deres lille Finger værd! De er ærligere end vi alle, ædlere, klogere end nogen af os!»

Naar Tolstoj begynder med at skildre sig selv, saa er det, fordi han kun vil skildre, hvad han kjender. Han fortæller sit Barndoms- og sit Ungdomsliv («Barndom», «Ungdom»); dernæst indirekte, men paa gjennemsigtig Maade sine Oplevelser som Officer i Kaukasus («Kosakkerne»), sine Minder fra Krigen («Krigsbilleder», «Sevastopol»). Overalt, hvor han giver et Billede af sig selv, er Selvkritiken og Selvironien haandgribelig. Han afslører sine Svagheder, viser os sine Daarskaber. Aldrig gjør han Indtryk af en ideal Figur. Tvertimod, han er den, hvem det, mindre end Andre, lykkes at vinde Hjerter, og som ikke fortjener mere Lykke end den, der falder i hans Lod. I «Kosakkerne» er hans Olenin, som Petschórin hos Lermontov, en i Kaukasus levende russisk Officer af den elegante Verden. Men medens Petschórin trods sin Kulde overalt møder Varme hos Kvinderne, høster Olenin for lang Tids lidenskabelig Kjærlighed til et Naturbarn, en Kosakpige, kun en saadan Uvilje og Foragt, at hun end ikke ven-

der Hovedet efter ham, da han rejser. Hos Lermontov er den højt udviklede Mand tiltrækkende selv i sin Blaserthed; for Tolstoj gjælder det her som altid om at hævde Naturens Overlegenhed over en kunstig Dannelses Produkter. Og med denne hans Kjærlighed til Naturen og Beundring for den hænger det sammen, at Kaukasuslandskabet, som i «Vor Tids Helt» kun var Ramme, i «Kosakkerne» fremtræder sammensmeltet med Naturmenneskenes Friskhed og Kraft: «den evige Sne, som ingen Haand kan naa, og den ophøjede Kvinde i sin oprindelige Skjønhed» . . . «jeg glædede mig over hende som over Bjergenes og Himlens Herlighed og kunde ikke lade være at glæde mig, thi hun er skjøn som de» . . . «maaské elsker jeg i hende Naturen, Legemliggjørelsen af alt Skjønt i Naturen» osv. — Man føler, at noget ganske Andet end Selvforherligelse ligger Digteren paa Hjærte: Virkelighedstroskab.

Det er denne Virkelighedstroskab, som rører overalt hos Tolstoj: først hvor Digterens egen Karakter spores i opdigtede Skikkelser, som i visse tunge Naturer, stærke og kejtede Mænd, der uden synderligt Initiativ længe lade sig drive med Strømmen, indtil en Vækkelse af religiøs Natur kalder alle deres bedste Evner i Vaaben: Bezuchov i «Krig og Fred», Lévin i

«Anna Karénina» ere Exempler — dernæst, hvor Tolstoj skildrer fremmede Naturers daglige Liv som i den fine, bittert sandhedskjærlige Novelle «Familielykke», der virker mægtigt ene og alene ved Udfoldelsen af, hvorledes Livets Illusioner opstaa, næres og tabes. Den skildrer Elskovens Væxt og Blomstren, saa den langsomme Forvandling, der nedværdiger to Ægtefællers Elskov til Venskab, og lader tilsidst Ømheden for Børnene afløse enhver anden Lidenskab. Det er Hverdagslivet selv uden en eneste romantisk Hændelse.

Næst Virkelighedstroskaben er især Gjætningsevnen, Anelsesgaven mærkværdig hos Tolstoj. Han besidder den saa yderst sjældne historiske Fantasi.

Ganske vist er han en tilstrækkeligt moderne Aand til ikke at gjøre noget Forsøg paa at fremmane fjerne, længst bortgangne Personligheder. Han gaar ikke længere tilbage i Tiden end til en Epoke, hvor han støttes af en endnu livskraftig Overlevering. Alligevel er hans Skildring af en forgangen historisk Periode som Alexander den Førstes Tid beundringsværdig. Hans historiske Portræter gjøre et Indtryk, som om Billedet var malt paa Grundlag af personlige Erindringer. Hans Napoleon, hans Kutúzov ere Exempler.

Der gives maaské i Alt kun to digteriske Fremstillinger, i hvilke Napoleons Fremtræden gjør Indtrykket af fuld Sandhed og er gjengivet med fuld kunstnerisk Kraft. Den ene er Alfred de Vigny's beundringsværdige Skildring af Napoleons Samtale med Paven i «Servitude et grandeur militaires», den anden er Scenen i «Krig og Fred», hvor Napoleon giver den russiske Afsending Balachov Audiens. Den er skreven, som om Forfatteren havde været usynlig tilstede.

Hvor talende er ikke et saadant lille Træk som dette om Napoleon: «Hans hvide og fede Hals stak ved sin Farve skarpt af mod den sorte Uniformskrave, fra hvilken en stærk Eau-de-Cologne-Lugt slog op». Man føler Parvenuen i denne ringe Enkelthed.

Tolstojs Kutúzov er et Karakterbilled af samme Rang. Dog saa fremragende det end er som Kunstværk, har det sikkert store Mangler som Portræt. Det er neppe tvivlsomt, at Digteren af nationale og religiøse Grunde har tilstaaet Kutúzov for meget, som Napoleon for lidt. Hvad der hos Napoleon er fremhævet, det er Voldsomheden og det daarlige Hovmod, som umiddelbart staar for Fald; hvad man savner Indtrykket af, det er Genialiteten. Hos Kutúzov bliver selv Uvirksomhed, ja Sløvhed

forherliget som Udtryk for en dyb Forstaaen af, i hvor høj Grad Begivenhederne gaa, som de ville, eller rettere: som de maa, uden at det enkelte Menneskes Indgriben gjør synderligt fra eller til.

Denne Partiskhed beroer imidlertid ganske paa Tolstojs særegne Livsanskuelse. Uden Dostojevskis Nervøsitet og Exaltation er han naaet til en lignende Afstand som denne fra Ærefrygten for menneskelig Intelligens og for politisk eller videnskabelig Storhed.

I Tyskland tro Skribenterne paa Fornuften og Dannelsen, i England paa Individets selvstændige Kraft, i Frankrig paa Evner, i Norden paa Sædelighed; Tolstoj er, som Russerne saa hyppigt, slaaet af det enkelte Menneskes Ringhed overfor Altet. Han nærer Ærefrygt for Universet og for Skjæbnen, men ingen for Videnskab, Kunst eller Kultur.

Det er ikke paa Videnskab eller Kunst, det for ham kommer an. Nej, Liv og Død er to store, alvorlige, uigjennemskuelige Ting. Den store Prædiken, som Liv og Død dagligt holde for Digterens Øre, overdøver for ham al Jordelrigs Larm. Den menneskelige Forstand synes ham saa svag overfor Jordelivets Gaade, at den simpleste Intelligens her bliver den højeste lig.

Og den menneskelige Vilje er for Intet at

regne overfor de historiske Begivenheders uimodstaaelige Strøm. Det er ikke Hærføreren, som virkeligt fører Hæren: Skjæbnen driver den frem. Det er aldrig Feltherren, som virkeligt leder Slaget: det vindes eller tabes uden hans Medvirkning ved hemmelige Drivkræfters Spil.

En for Tolstoj typisk Scene er den, hvor den saarede Fyrst Andreas liggende udstrakt paa Valpladsen ser op mod Himlen. Napoleon standser med sit Følge ved den Saarede, og han, den afmægtige, der hidtil har beundret Napoleon saa grænseløst, finder nu denne liden og ubetydelig i Sammenligning med det, der foregaar mellem hans egen Sjæl og den umaalelige Himmel.

Det er betegnende, at neppe nogen Forfatter saa hyppigt og med en saadan Sikkerhed og Mangfoldighed som Tolstoj har skildret, hvordan man dør. Han er lige fortrolig med de Stemninger, der gaa forud for Selvmord — Mandens som Kvindens —, med de Følelser, hvormed den dygtige og den udygtige Natur under Sygdom oppebier Dødens Komme, og med den Rædsel og den endelige Befrielse, Døden i Slaget fører med sig.

Af Tolstoj's Mangel paa videnskabelig Dannelse og hans ringe Tro til den menneskelige Intelligens følger det Ideal, han har dannet sig

af en Tilbagevenden til Naturen. Det svarer ikke til Rousseau's, thi det har en religiøs Karakter; men det erindrer derom. Bonden Karatájev i «Krig og Fred» gjør saa dybt et Indtryk paa Bezuchov, ikke blot fordi han er en primitiv Skabning, men fordi han har den Resignation og den kristelige Broderkjærlighed, som det civiliserede Menneske mangler.

Tolstoj er forsaavidt ren Romantiker som han søger Idealet ikke foran os, men bag os, i de laveste Klasser. Han er forsaavidt ikke ren Pessimist, som han, hvor sort han end ser Tilstandene, stadigt selv stræber at virkeliggjøre hint Ideal og prædiker dets Virkeliggjørelse for Andre. Herved adskiller den Pessimisme, der fremtræder i hans Skrifter, sig skarpt fra den, i hvilken i vore Dage den franske Literatur har kulmineret og hvis mest ejendommelige Udtryk man finder hos Huysmanns, en samvittighedsfuld Kunstner og et Menneske uden Haab. Dennes Pessimisme bestaar i, at han kjedes og væmmes ved Livet. Alt, hvad han har set og iagttaget, var i utaalelig Grad hæsligt og plat. Han lider og saares ved Alt, hvad der frembyder sig for hans Blik, og meget betegnende er det, at han har skabt en Romanfigur, som trækker sig tilbage til et ganske ensomt Liv, hvem Virkeligheden er saa forhadt, at han er-

statter det Virkelige ved det Kunstige, endog Dagslyset ved kunstigt Lys, og der fra de simple, altfor lidt krydrede Klassikere, som han ringeagter, tyer til de stærkt unaturlige Skribenter.

Med denne yderligtgaaende Pessimisme har Tolstoj's det ene Berøringspunkt: Uviljen mod det, som kun er klart og rationelt. Men for den typiske franske Pessimist er Livet en værdiløs Ting, hvis Gaade det ikke er værd at gruble over. Det Eneste, disse Literaturens Pessimister vurdere og elske, det er Kunsten. Og alt det Samme, de afsky i Virkeligheden, det vurdere de, naar de finde det i Kunsten. Thi kun naar Kunstværket næsten udelukkende fremstiller det, som i sig selv er lutter Hverdagsagtighed og Uskjønhed, er man sikker paa, at det, man elsker i Kunstværket, er Kunsten selv. Kunstelskeren foretrækker endog tidt det Lave og Smudsige som Stof for tilfulde at kunne nyde Kunsten i Behandlingsmaaden.

For Tolstoj derimod er Livet saa alvorlig og uudtømmelig en Ting, at hans Interesse for Kunsten fra først af var forsvindende i Sammenligning med den Interesse, hvormed han kredsede om Livs- og Lykke-Spørgsmaal. En selvstændig Værdi har Kunsten overhovedet aldrig havt for ham, og i sin sidste Periode ser han ned

paa sine tidligere Arbejder som altfor kunstneriske. Han er helt gaaet op i en Art kristelig Socialisme af ganske personlig og særegen Natur, og det er tydeligt, at forsaavidt han tillægger Kunst en Betydning, er det kun som den sande Livsanskuelses Organ, som folkeopdragende Magt i største Stil.

Det er umuligt at gaa ind paa en Kunstanskuelse, som ringeagter Formen, Stilen, selve det Element, der gjør Kunsten til Kunst.

Der kan imidlertid ikke være nogen Tvivl om, hvilken af de to Opfattelser der er mest egnet til at frembringe en Literatur, som ikke er Decadencens, men Opblomstringens, enten den, der betragter Literaturen som Organ for Ideer eller den, der dyrker Kunstformen alene som Form.

Læren om at Kunsten er sit eget Formaal er sand nok, men maa ikke forstaas som godkjendte den en Talen eller Skriven blot for at tale eller skrive. Kun hvor der er store Syner og store Tanker, er der det Livsprincip i Literaturen, som hindrer den i at tabe sig i Goldhed.

Derfor truer ingen Fare Ruslands Aandsliv fra Tolstoj's seneste Forsmaaen af Kunst.

Hvortil fortælle, hvad Alle kjende, der i nogen Maade ere fulgte med: den store Mands Anger af hans Ungdoms tankelose Liv, der

— som hans Ungdomsværker vidne — for hans Blik nu viser sig langt tankeløsere end det har været — hans aabne Skriftemaal, værdigt og naivt, en Grublers Skriftemaal, der ikke blev skabt til Tænker — hans selvdannede religiøse System, der af Kristendommen optager Læren om Utilladeligheden af Krig, ja af alt væbnet Forsvar, og for hvilket Sætningen, at vi efter Slaget paa den ene Kind bør vende den anden til, bliver Religionens Hovedhjørnesten. At der lader sig indvende saare meget herimod, det er vissere end vist; men hvad der interesserer os er ikke dette, men denne Grundtankes og Grundfølelses ægte russiske Karakter. Det er, som om selve denne fredselskende, ganske ukrigerske Folkeaand, det egentlige Ruslands, var bleven produktiv i Tolstojs religiøse Forkyndelse.

Filologen Carl Abel siger etsteds efter sprogligt at have karakteriseret det storrussiske og lillerussiske Folk: «Der er endnu en Nationalitet i Rusland, vigtigere end nogen af de to omtalte. Denne yderst mærkelige Menneskeart bestaar af Rigets højere Klasser. Som en Blanding af alle de forskjellige Racer, der er samlede under Czarens Scepter, danne disse højere Klasser en af de mest begavede, modige og foretagsomme Mennesketyper, som nogensinde er fremavlet paa jordisk Grund. Hos dem

blander finsk sund Forstand sig med polsk Dristighed, armenisk Snildhed sig med tysk betænksom og methodisk Tankegang, og til Tartarens taalmodige Udholdenhed føje de Slaverens Smidighed.» Og han forklarer, at hvis Rusland har udrettet saa meget i Diplomati og Krig, saa skylder det denne Anførergruppe det.*)

Det er den, som mindst interesserer Tolstoj, fordi Krig og Diplomati netop interessere ham allermindst. Og det er dem, som hidtil have været henviste til blind Lydighed under hin Førerklasse, hvem hans hele Deltagelse er sikret. Det er dem, med hvem han i Sysselsættelser, ja i Klædedragt og Ydre efterhaanden har forsøgt at identificere sig selv, dels for til Bunds at lære deres Folemaade at kjende, dels for i ingen Henseende at hovmode sig over dem.

En af mine Bekjendte, en ret koldsindig Jurist, der besøgte ham paa hans Gods i Sommer, kunde kun med Sindsbevægelse tale om dette Besøg. Overfor Rygterne om en Svækkelse af Tolstojs Aandsevner, sagde han: Tolstoj er en klar, gjennemtrængende Aand, yderst tolerant mod Anderledestænkende og af en engleagtig Godhed. Han læser stadigt Alt, interesserer sig for Alt, gaar ikke i sine Samtaler

*) Carl Abel: Slavic and Latin. S. 51.

ud paa at gjøre Propaganda. Fattigt klædt, halvt i Pjalter, lever han i sin Familie, som ikke deler hans Overbevisninger, men som ærer og forguder ham. Hans Hustru er en forstandig Dame, god Frue i sit Hus, et Hus som føres i stor Stil. Sønnerne, praktiske Folk, sysle med Jordegodset. Datteren er smuk, verdslig, gaar i sin meget elegante Dragt ud at spadsere med den halvtpaaklædte Fader og tilbeder ham.

Omgivelserne bestaa for Tiden af tre Slags Folk: Halvgale, der i ham se, hvad de ville se, og som faa ud af hans Ord, hvad de vil. Dernæst Udnyttere, som ere komne for at drage Fordel af hans Menneskekjærlighed, og som ofte ere misfornøjede, da han ikke kan tilfredsstille alle deres Fordringer. Endelig Korrespondenter til de forskjelligste Aviser, som skrive om ham alt efter det Blads Retning, i hvilket de medarbejde.

Tolstoj lærer fremfor Alt, at Mennesket bør være lykkeligt, som det bør være renligt. For at være lykkelig maa man have saa faa Fornødenheder som muligt. Derfor Tilbagevenden til den oprindelige Tilstand, som han finder i Bondens saa usammensatte Liv.*)

---

*) Smlgn. Tolstoj: I Kamp for Lykken. S. 115 («Hvori bestaar Lykken?») Kbhvn. 1888.

Det moraliserende Hang har fra først af ligget dybt i Tolstoj. Det er altid tilstede hos ham, maaske naar man undtager nogle af hans allerførste Smaanoveller som «Luzern». Det er umiskjendeligt i «Krig og Fred»; det gjør sig stærkere gjældende i «Anna Karénina», hvor det endogsaa svækker Virkningen. Altfor øjensynligt fremtræder her i Skildringen den moralske Lære, vi skulle udlede af den. Med andre Ord: Her spores den gamle Menneskeheds fixe Idé: Strafbegrebet: Saadan gaar det, naar osv. Aarsag og Virkning blive, uden at det udtrykkeligt siges, omsatte til Brøde og Straf.

I de senere Aar har Tolstoj helliget sin Virksomhed til Skrifter for Folket. Han har besluttet at henvende sig til de hundrede Millioner istedenfor til de øvre titusind. Han har forfattet en Række smaa Fortællinger, Legender, symbolske Historier eller Eventyr, af hvilke ved hans Uegennyttighed hvert enkelt Hefte sælges for et Par Ører (1½ Kopek), og hvis Hensigt det er at give den russiske Bonde og Arbejder, der først nu vaagner af Aartusinders Søvn, den Næring, der passer for hans Sind, og de Forestillinger, for hvilke han har Brug.

Disse folkelige Smaaskrifter ere ikke Læsning for os Andre. Men det store Bondedrama fra ifjor, «Mørkets Magt», staar højt over disse

pædagogiske Hefter. Det er maaske den store Særlings og Selvtænkers Mesterværk. Det tilhører ved sin poetiske Betydning Verdensliteraturen, ja betegner for den dramatiske Literaturs Vedkommende dennes Optagen af en ny Stofverden.

Skjøndt dette Skuespil har den mærkelige Egenskab, at der ikke er en Replik deri, som ikke den Uvidende og Uoplærte kan forstaa, er det Kost for de højest Dannede.

Det er ejendommeligt for Tolstoj, uvidenskabeligt anlagt som han er, at økonomisk formaar hans Tanke ikke at trænge ind til Ulykkens og Elendighedens Aarsager. Ingen, der har læst hans Afhandling «Om Kunstens og Videnskabens Betydning» ɔ: Betydningsløshed, dette en moraliserende Autodidakts Forsøg paa at dømme om Ting, der falde udenfor hans Aands Rækkevidde, vil det undre, at Tolstoj betragter Penge som Roden til alt Ondt. Han gjør personligt de Fattige Tjenester af forskjellig Art; men han understøtter dem aldrig med Penge. Han spilder sin Tid paa at hjælpe en fattig Kone med at sætte hendes Ovn op, men giver hende ikke de Par Rubler, hun behøvede for at faa den bedre og solidere sat op af Ovnsætteren.

Personligt er han rig og hans Indtægter store, men han bruger den Vending, at Penge-

sagerne høre under hans Hustrus Omraade. Selv har han aldrig Penge hos sig, faar kun nu og da i sit Hjem 15 Kopek til at tage sig et Bad for i en af Badstuerne for Menigmand.

I Dramet «Mørkets Magt» er der Spor af denne Særhed. Man mærke Akims Indignation, da Mitritsch forklarer ham, hvorledes det gaar til, at Penge, som sættes i Banken, trække Renter. Alt Rente- og Bankvæsen er ham Bedrag. Man hører her Forfatteren gjennem den gamle Bonde.

Iøvrigt har han med mønsterværdig Selvbeherskelse holdt sig skjult bag sine Personer, og Skuespillet er stort ved sin enestaaende Virkelighedssans og ved det store, milde Hjærte, der banker i det.

Vi se her ind i en Verden, hvor ingen Mand har Horizont, hvor Ingen véd ordentlig Besked om Noget, der ligger udenfor Landsbyens Grænser, end ikke Soldaten, der har flakket omkring, og om Kvinderne gjælder det, hvad der i en Replik siges om dem: der er Millioner af dem i det russiske Land og alle blinde som Muldvarpe; ingen Kundskab uden lidt Overtro; naar de dø, er de saa kloge, som da de bleve fødte.

Det er mod denne «Mørkets Magt», at Tolstoj har rettet Lysstraalerne fra sin Fantasis

og sin Begejstrings Arne. Det er med den, han som Folkeopdrager har taget Kampen op. Bag sit Asgaards Mur tænder han det lyse Baal, hvori Mørkets Aand, Jætten i Ørneham, engang skal synke.*)

I det russiske Skrift «Grev L. N. Tolstoj og Kritiken over hans Værker» (1886) har man den hele Række existerende Portræter af den store Forfatter samlede. Der er en Gruppe fra 1856, hvor den unge Officer er afbildet sammen med Grigorovitsch, Góntscharov, Turgenjev, Druzinin og den fine Komediedigter Ostrovski, en anden fra 1857, hvor Gruppen bestaar af Turgenjev, Sollogub, Tolstoj, Njekrassov, Grigorovitsch og Panajev. Der er et dejligt Portræt af Kramskoj og en Mængde fotografiske Afbildninger fra de modnere Aar.

Man kan der forfølge, hvorledes dette Karakterhoved udformes og udarbejdes indenfra. Der er den ikke trediveaarige Officer med det militære Overskjæg, det reglementmæssigt klippede, glatte Haar og det allerede sære, studse og dybe Blik, den udtryksfulde Mund, spørgende og usikker, et urovækkende Ansigt, røbende en sky og voldsom Sjæl. Alle de

---

*) Tolstojs Værker foreligge paa Dansk i Oversættelser ved E. Brandes, Emanuel Hansen og W. Gerstenberg.

Andre se saa tæmmede, saa bløde ud ved Siden af ham, uberegnelig som han synes, og naivt trodsig.

Aarene gaa, Udviklingen indfinder sig, og dette Hoved bliver et andet. En Egenskab fremtræder deri, som fortrænger alle andre: overlegen Magt. I de senere Billeder bliver dette Udtryk til Vælde. Der er Kramskojs Portræt fra Alderen mellem 40 og 50 med det glatte, om Tindingerne bølgende, sorte Haar, det mægtige mørke Helskjæg, der dækker Hals og Halslinning med Udtryk af concentreret Dybsind og Strenghed. Der er ingen Usikkerhed mere om denne Mund, ingen Uro paa denne Pande; Blikket er Seerens og Tænkerens i Tingenes Marv indtrængende Blik. Saa er der Portrætet: Tolstoj ved sit Skrivebord, et beundringsværdigt Billed ved Stilens og Holdningens Storhed. Saadan ser den højeste Alvor og Fordybelse ud. Det føler Enhver, som ser Portrætet, at hvad den Mand skriver, det er ikke Tant, ikke Mundsvejr, men stærke, vægtige Ord, værd at veje. Og der er et endnu senere Portræt, hvor Udtrykket i Øjnene og om Munden nærmer sig det Frygtelige, det Forfærdende, saa stærkt og overlegent er det. De svære Øjenbryn synes næsten at true, det frit groende

store graasprængte Skjæg minder om gamle Profeters.

Og til Bogens Billedrække komme endnu de seneste Portræter: det bekjendte Fotografi af den 60aarige Tolstoj som Musjik, i Bondens mørke Bluse med Læderbeltet om Livet, med Haaret delt i Panden paa den russiske Bondes Vis, med Panden gjennemdraget med dybe i Midten nedadbølgende Furer, det vilde, snehvide Skjæg, der næsten naaer ned til hvor Armene er korslagte over Brystet, og Mystikerens dybtbekymrede Blik, hvis Fasthed minder om en Sindslidendes Stirren.

Endelig Rjepins mesterlige, gjennem Oljetryk ogsaa hertillands udbredte Maleri: en vidtstrakt Pløjemark med en Baggrund af Skov; i Mellemgrunden pløjende Bønder; i Forgrunden Tolstoj som Bonde, pløjende paa russisk Maner med én hvid Hest foran den gammeldags Træplov, førende ved Linen bag sig det andet hvide Øg, der trækker Harven Thi det er Lev Nikolajevitsch selv, denne mægtige, skulderbrede Skikkelse med den hvide, bløde Kasket, der dækker de sænkede Øjne mod Solen, med den blaa, om Halsen aabne Kofte, som lader det nøgne Bryst blottet, og de høje Støvler, som træde i den rige Muld. Der er intet her, som minder om Greven, om den fødte Aristokrat.

Den tykke, plumpe Næse, det svære Kjæbeparti er den russiske Bondemands. Men hvilken underlig Bonde! denne Holdning, denne uhyre Vælde i Simpelheden! Det er Bonden som Grubler, som Heros. som Geni, som Civilisator. Det er Herodots Skytherprins, Kola-xais, Plovjernsfyrsten; det er Mikula, Landsbybarnet, Agerdyrkerhelten med den underfulde Plov, der drager sin velsignelsesrige Fure i den grænseløse russiske Slette. Det er Nationalhelten Ilia fra Murom selv, opstaaet fra de for tusind Aar siden Døde for paany at opdyrke den russiske Grund og Jord, han, der stærkere end sin Skjæbne drog ad Vejen til Rigdom og «blev ikke rig», men helt gik op i Fællesskabets grundrussiske Idé.

Saaledes vende vi med Tolstoj tilbage til vore første Indtryk af russisk Aandsliv og Literatur. Han, til hvem Turgenjev rettede sine sidste med Blyant skrevne Ord, hvem han døende tiltalte: «Min Ven! det russiske Lands store Forfatter!» han er i vore Dage den sidste store Agerdyrker af det umaadelige Riges Agerdyrkerkuld.

Hvad er det, han dyrker? hvad er det, de Alle derovre, Unge og Gamle, Mændene med god Vilje, forberede og dyrke?

Sort Jord, frugtbar Jord, ny Jord, Kornjord . . . den bredt anlagte, rige, varme Natur . . . det uendeligt vidtstrakte, det, som fylder Sindet med Tungsind og Haab . . . det uigjennemtrængelige, dunkelt hemmelighedsfulde . . . Moderskjødet for nye Virkeligheder og ny Mystik . . . Rusland og Fremtiden.

Rettelser og Tilføjelser.

S. 97 L. 1 Severnik læs Severni.
S. 161 L. 9 Lermonossov læs Lomonossov.
S. 163 L. 7 f. n. en Snes læs halvtredsindstyve.
S. 191 L. 2 Grasjdanin har beholdt sit Navn.
S. 206 L. 10 Maklay er død iaar.
S. 209 L. 1 Fru Hanska var af Rzewuski'ernes berømte Familie. Hendes Datter ægtede en Mnizek.

Brandes, Georg Morris Cohen
Indtryk fra Rusland